

ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXI

Ročník XXVII

Zvláštní číslo ke 100. výročí založení a 50. výročí znovuoobnovení
Právnické fakulty Masarykovy univerzity

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXI

ročník XXVII, zvláštní číslo/2019

Redakční rada

Předseda: prof. JUDr. Jan Filip, CSc.

Šéfredaktor: doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Externí členové: doc. JUDr. Michal Bartoň, Ph.D.; doc. JUDr. Kristián Csach, PhD.; prof. JUDr. Jozef Čentěš, PhD.; doc. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D.; prof. JUDr. Josef Fiala, CSc.; doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.; Mgr. Michal Králík, Ph.D.; JUDr. Ján Matejka, Ph.D.; prof. JUDr. Mária Patakyová, CSc.; JUDr. František Púry, Ph.D.; JUDr. Michal Ryška; doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.; Dr. Gábor Sulyok; JUDr. David Uhlíř

Interní členové: Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D.; doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.; doc. JUDr. Pavel Koukal, Ph.D.; JUDr. Tereza Kyselovská, Ph.D.; doc. JUDr. Petr Lavický, Ph.D.; prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; doc. JUDr. Ing. Michal Radvan, Ph.D.; doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.; doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.; doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D.; doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int.; prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc.; prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Vydává: Masarykova univerzita, Brno ♦ Adresa redakce: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Veveří 70, 611 80 Brno, e-mail: redakce.cpvvp@law.muni.cz ♦ Administrace: Mgr. Jana Kledusová, tel. 549 495 489, e-mail: jana.kledusova@law.muni.cz ♦ Tisk: Point CZ, s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno ♦ Objednávky vyřizuje Ekonomické oddělení Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Veveří 70, 611 80 Brno. Formulář je dostupný na adrese: <http://cpvp.law.muni.cz/>; vyřizuje Zdenka Matášová; e-mailová adresa: zdenka.matasova@law.muni.cz

Předplatné na rok 2020 je 1200 Kč ♦ Cena jednoho čísla 350 Kč ♦ Vychází 4x ročně v češtině s anglickým summary, příležitostně v anglické mutaci.

Toto číslo bylo dáno do tisku v listopadu 2019.

ISSN 1210-9126 (Print), 1805-2789 (Online)

MK ČR E 6667

Časopis zařazený do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice a je indexován v databázích SCOPUS a ERIH PLUS.

Texty publikované v ČPVP jsou zpřístupněny se souhlasem autorů pro následné šíření zpracovaných dat v právních informačních systémech ASPI, Beck-online a CODEXIS.

Články jsou anonymně hodnoceny dvěma recenzenty.

Časopis pro právní vědu a praxi je vydáván jako recenzovaný odborný čtvrtletník. Rukopisy redakce přijímá v elektronické podobě. Bližší informace jsou uvedeny na adrese <http://journals.muni.cz/cpvvp/about/editorialPolicies>

JOURNAL OF JURISPRUDENCE AND LEGAL PRACTICE

Volume XXVII, Special Issue/2019

Editorial Board

Chairperson: Prof. JUDr. Jan Filip, CSc.

Editor in Chief: Assoc. Prof. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

External Members: Assoc. Prof. JUDr. Michal Bartoň, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Kristián Csach, Ph.D.; Prof. JUDr. Jozef Čentéš, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D.; Prof. JUDr. Josef Fiala, CSc.; Assoc. Prof. JUDr. Monika Jurčová, Ph.D.; Mgr. Michal Králík, Ph.D.; JUDr. Ján Matejka, Ph.D.; Prof. JUDr. Mária Patakyová, CSc.; JUDr. František Púry, Ph.D.; JUDr. Michal Ryška; Assoc. Prof. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, Ph.D.; Dr. Gábor Sulyok; JUDr. David Uhlíř

Internal Members: Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Pavel Koukal, Ph.D.; JUDr. Tereza Kyselovská, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Petr Lavický, Ph.D.; Prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; Assoc. Prof. JUDr. Ing. Michal Radvan, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D.; Assoc. Prof. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int.; Prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc.; Prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Published by: Masaryk University, Brno ♦ Masaryk University, Faculty of Law, Veveří 70, 611 80 Brno, Czech Republic, e-mail: redakce.cvpv@law.muni.cz ♦ Administration: Mgr. Jana Kledusová, tel. 549 495 489, e-mail: jana.kledusova@law.muni.cz ♦ Printed by: Point CZ, s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno ♦ Orders are handled by Economic Office Faculty of Law, Masaryk University, Veveří 70, 611 80 Brno. E-mail: zdenka.matasova@law.muni.cz

Subscription for year 2020 is 1200 CZK ♦ Price per volume is 350 CZK ♦ Published 4 times a year in Czech with English summary; occasionally in English version.

This number was put into print in November 2019.

ISSN 1210-9126 (Print), 1805-2789 (Online)

MK ČR E 6667

Journal of Jurisprudence and Legal Practice was added to the list of reviewed periodicals published in the Czech Republic and into SCOPUS and ERIH PLUS index databases.

Texts are published with the permission of the authors for the subsequent dissemination of processed data in legal information systems ASPI, Beck-online a CODEXIS.

Articles are reviewed anonymously by two reviewers.

Journal of Jurisprudence and Legal Practice is published quarterly as a peer-reviewed academic journal. Manuscripts should be sent to the head editors in the electronic version. For more information visit <http://journals.muni.cz/cvpv/about/editorialPolicies>

Obsah

ÚVODNÍ SLOVO	3
--------------------	---

ČLÁNKY / ARTICLES (recenzováno – reviewed)

Ladislav Vojáček

Od devítky k devítce (útržky z historie fakulty) / From Nine to Nine (Fragments of the Faculty History)	5
--	---

Josef Bejček

Snesitelná těžkost nebytí/bytí obchodního práva / The Bearable Toughness of Not-Being/Being of Commercial Law	25
--	----

Jan Hurdík

Mezi občanským a soukromým právem. Systematické pojetí výuky na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity / Between Civil and Private Law. Systemic Conception of Teaching at the Department of Civil Law, Faculty of Law, Masaryk University.....	43
--	----

Zdeňka Králíčková

Úvahy nad českým rodinným právem ve světle stého výročí tzv. manželské novely / Considerations on Czech Family Law in the Light of the Centenary of the so-called Marriage Amendment	59
--	----

Vladimír Kratochvíl

Jak „šla“ brněnská trestní práva / How „Went“ the Criminal Laws in Brno	73
---	----

Petr Lavický

Civilní proces na brněnské právnické fakultě mezi světovými válkami / Civil Procedure at Masaryk University Faculty of Law between World Wars.....	91
---	----

Jarmila Pokorná

Vzpomínka na hospodářské právo / Economic Law	107
---	-----

Petr Průcha

Ohlédnutí za 50letým vývojem oboru „správní právo“ a katedry správní vědy a správního práva / Looking Back for 50 years of Development in the Field of „Administrative Law“ and the Department of Administrative Science and Administrative Law 117

Ivana Průchová

Právo životního prostředí a pozemkové právo v hledáčku uplynutých (padesáti) let... a trochu i z pohledu budoucí perspektivy / Environmental Law and Land Law from the Perspective of the Past (Fifty) Years... and in Terms of Future Prospects 139

Naděžda Rozehnalová, Kristina Sedláková Salibová

Mezinárodní právo soukromé – včera, dnes a zítra / Private International Law – Yesterday, Today and Tomorrow 155

Jan Svatoň

Ústavní právo a státověda v proměnách času / Constitutional Law and Theory of State in the Changes of Time 171

Vladimír Týč

Vzpomínky na vývoj katedry mezinárodního (a evropského) práva v Brně a rozvoj oborů mezinárodní právo veřejné a právo EU v letech 1974–2019 / Reminiscences of the Evolution of the International (and European) Law Department on Brno and the Development of the Academic Disciplines of Public International Law and EU Law during the Period from 1974 to 2019..... 185

Miloš Večeřa

Katedra právní teorie a sto let brněnské právní teorie / Department of Legal Theory and One Hundred Years of Brno Legal Theory..... 203

Petr Hajn

Mít zájem o svůj obor a dobrý vztah ke studujícím / How to Be Interested in Your Field of Work and Study and to Have a Good Relationship with Your Students..... 219

POKYNY PRO AUTORY 237

JOURNAL GUIDELINES..... 241

ÚVODNÍ SLOVO

Časopis pro právní vědu a praxi standardně vychází 4x ročně. Tuto pravidelnost jsme výjimečně „narušili“ speciálním číslem. Letošní rok byl pro zvláštní číslo časopisu mimořádně vhodný, a to hned ze dvou důvodů. Jako zakládající fakulta Masarykovy univerzity slaví Právnická fakulta MU sté výročí svého založení a současně si připomíná padesáté výročí svého znovuoživení v roce 1969. Redakční rada Časopisu pro právní vědu a praxi se k těmto oslavám rozhodla vydat speciální historicky a vzpomínkově laděné číslo. Na jaře tohoto roku proto oslovila vybrané učitele – představitele jednotlivých oborů a požádala je o zpracování příspěvku do tohoto zvláštního pamětního čísla. K radosti členů redakční rady téměř všichni oslovení výzvu přijali a ve stanovené lhůtě také slíbené rukopisy dodali. Koncepti příspěvků i jejich rozsah redakční rada záměrně vymezila obecněji a ponechala tak autorům více volnosti v tom, jak své dílo uchopí. Bylo tedy věcí každého z nich, zda pojme svůj článek spíše odborně – jako ohlédnutí za vývojem oboru – či zda zvolí cestu osobnější vzpomínky a bude psát o svém vlastním působení na fakultě (ať již během studií či své akademické dráhy); jednotlivé příspěvky tak logicky ve větší či menší míře reflektují osobní postoje či názory autorů. Výsledkem je důstojný dokument o historii Právnické fakulty MU, který i po letech obstojí jako zasvěcený zdroj informací o vývoji jednotlivých oborů a kateder, o osudech učitelů a také o tlacích a výzvách, kterým fakulta a její zaměstnanci v minulosti čelili. Krom toho nabídne čtenáři netradiční pohled do zákulisí fakulty od těch, kteří s ní spojili svůj osud a celoživotní vědeckou kariéru. Po diskusích na redakční radě jsme se nakonec rozhodli ponechat rukopisy tak, jak byly odevzdány, jen se základní korekturou, a neprovedli jsme jinak automatické sjednocení některých formátů, např. u titulů osob, v poznámkách apod. V některých případech by to totiž pro čtenáře mohlo být matoucí. Co se týče pořadí jednotlivých příspěvků, zvolili jsme řazení podle abecedy. Se dvěma výjimkami – příspěvek „Od devítky k devítce“ od prof. Vojáčka jsme zařadili hned na úvod, neboť právě tam by čtenář čekal obecnější článek věnovaný dějinám právnické fakulty (ježž autor ze skromnosti označuje za „útržky z historie fakulty“). A na závěr jsme pak zařadili vzpomínku prof. Hajna, která se přímo netýká brněnské právnické fakulty (autor vzpomíná na svá studia v Praze na Právnické fakultě UK), nicméně fejetonistickou formou ukazuje ty stránky akademického života, které nejsou vázány na konkrétní místo či dobu.

redakce časopisu

ČLÁNKY

Od devítky k devítce (útržky z historie fakulty)

From Nine to Nine (Fragments of the Faculty History)

Ladislav Vojáček*

Abstrakt

Autor na půdorysu krátkého článku sleduje stoletou historii Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Přístupuje k ní jako právní historik, ale též jako pamětník – nejdříve student fakulty a pak s časovým odstupem akademický pracovník. Období od roku 1919 do roku 2019 rozdělil na střídající se dvaceti- a třicetiletá období, oddělená „devítkovými“ roky, které v historii brněnské fakulty braly klíčovou roli: 1939, 1969 a 1989. Vedle nutných základních „orientačních“ informací v rámci nich připomíná ty stránky fakultní historie, které jsou méně známy nebo z jeho pohledu vnímané příliš jednostranně či jinak zkereseně.

Klíčová slova

Právo; historie; vysoké školy; Masarykova univerzita; Právnická fakulta MU.

Abstract

On the ground of a short article the author follows a hundred-year history of the Faculty of Law, Masaryk University in Brno. He approaches it both as a legal historian and as a person involved – first as a student of the faculty and then, with a time lag, as a member of the academic staff. He divides the period from 1919 to 2019 into several twenty- or thirty-year periods separated by the years ending with "nine" (1939, 1969 and 1989), which played a key role in the history of the faculty. In addition to the pieces of information necessary for the basic orientation, and within them, he reminds those chapters in the history of the faculty that are less known or, in his opinion, are perceived in a subjective or otherwise distorted way.

Keywords

Law; History; Universities; Masaryk University; Faculty of Law Masaryk University.

Úvod

V souvislosti s našimi národními dějinami jsme si zvykli říkat, že osudové jsou nám osmičky. Kdybychom se ptali, jaká číslice je osudová pro brněnskou právnickou fakultu, asi bychom se shodli, že devítka (a také bychom si uvědomili, že naše fakultní devítky s těmi národními osmičkami velmi úzce souvisí).

* Prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of the History of the State and Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno / E-mail: Ladislav.Vojacek@law.muni.cz

V roce 1919 fakulta právně vznikla a také začala reálně fungovat. Stalo se tak po déle než půlstoletí trvajícím úsilí znovu získat pro Moravu univerzitu¹ a zcela nepochybně i díky nabytí samostatnosti v říjnu „osmičkového“ roku 1918, které vznik univerzity přinejmenším urychlilo. První dvacetiletí života fakulty ukončily tragické události z října a listopadu 1939, kdy okupanti zavřeli české vysoké školy. Souvislost s „osmičkovým“ Mnichovem je tu nabíledni. Třicetiletí po zavření českých vysokých škol bylo pro fakultu nejkritičtější. Ve střetech s politickou realitou totiž prohrála nejen v roce 1939, ale brzy znovu. Těžký, ale slibný začátek jejího druhého života v roce 1945 brzy zbrzdily politické turbulence roku 1948. Po nich sice přestála kritický „devítkový“ rok 1949, ale polovina dalšího se již nedočkala. Na dlouhých devatenáct let, do dalšího „devítkového“ roku 1969, pak zavřela své pomyslné brány. Obnovení fakulty v roce 1969, tedy začátek jejího třetího života, umožnila postupná změna pohledu na právo a potřebu právníků u nás, která zapadala do kontextu politického uvolnění završeného předčasně ukončeným „obrodným procesem“ v roce 1968. Když pomínu tu letošní, poslední z mých devítek – devítka spojená s rokem 1989 – se od předchozích odlišuje. Jednak přímo splývá s politickou změnou, k níž došlo „opožděně“ až v listopadu 1989, a jednak se v tomto okamžiku poprvé nejednalo přímo o existenci či neexistenci fakulty (i když se podobné úvahy v první polovině devadesátých let objevily). To jí však na významu nijak neubírá.

Významné devítky (1919, 1939, 1969, 1989 a ta letošní) tak zarámovaly sto let fakulty a rozdělily je na střídající se dvacetiletá a třicetiletá období. Chci věřit, že charakter změny, kterou přinesla ta předposlední devítka, předznamenává klidnější druhé století fakulty, do něž tou poslední právě vstupujeme.

1 Devítka první: 1919

Události spojené se vznikem Masarykovy univerzity jsou právnícké veřejnosti celkem známy. Přesto bych chtěl připomenout, že se za zřízení druhé univerzity v českých zemích zasazovala řada významných osobností vědeckého, kulturního či politického života, například už roku 1867 před profesorským sborem lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze Jan Evangelista Purkyně, jehož jméno univerzita načas nesla.

Právnícká veřejnost dobře zná i roli, kterou sehráli při vzniku univerzity a její právnícké fakulty tehdejší profesori brněnské české techniky a členové prvního československého Národního shromáždění Karel Engliš a František Weyr. Méně se už ví, jak vlastně vypadal jejich původní návrh zákona „na zřízení university s českou věcí vyučovací v Brně“; než dostal konečnou podobu.

Návrh z pera obou národnědemokratických členů Národního shromáždění byl stručný a nedoplňovala jej žádná důvodová zpráva. V sedmi paragrafech především konstatoval,

¹ K tomu zejména HALAS, František X. a František JORDÁN (eds.). *Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně*. I. Brno: MU, 1994; VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a TAUCHEN, Jaromír. *Dějiny Právnícké fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019*. 1. díl 1919–1989. Brno: MU, 2019, s. 15–20.

že se zřizuje univerzita se třemi fakultami – „*fakultou věd právních a státních*“, filozofickou a lékařskou. Nejdříve – počátkem studijního roku 1919/1920 – měla vzniknout právnická fakulta, pak filozofická a nakonec lékařská. Návrh chtěl novou univerzitu vybavit potřebným knihovním fondem, a to přenesením knihoven Ústavu národního hospodářství, finanční vědy a statistiky a Ústavu věd právních a státních při české technice v Brně, tedy knihoven budovaných samotnými tvůrci návrhu zákona, a studijní knihovny z Olomouce. Před ustavením příslušných akademických orgánů měly funkce řídicích orgánů na jednotlivých fakultách vykonávat čtyřčlenné komise. Tvořit je měli vždy dva zástupci příslušné pražské fakulty a dva členové moravských vědeckých kruhů a měly fungovat při úřadu pro správu vyučování a národní osvětu (pozdějším ministerstvu školství a národní osvěty; MŠANO).

Ve schvalovacím procesu zákona č. 50/1919 Sb. z. a n. školský výbor Národního shromáždění pozměnil název zákona („ *kterým se zřizuje druhá česká univerzita*“). V textu výslovně uvedl, že se zřizuje „*státní Masarykova univerzita*“. Filozofickou fakultu rozdělil na přírodovědeckou a filozofickou a zkrátil termín pro otevření lékařské fakulty. Do zákona začlenil zmocnění pro ministerstvo školství a národní osvěty k vydání potřebných nařízení. Doplnil také ustanovení, že konečné umístění a vybavení nové univerzity, jejich všech ústavů a klinik „*ve vhodných budovách k účelu tomu vybudovaných*“ se má realizovat do roku 1930. Naopak z návrhu vypustil ustanovení o knihovnách s tím, že olomoucká se stěhovat neměla a o knihovnách ústavů české techniky mělo rozhodnout MŠANO.² V konečném textu se také neobjevilo ustanovení o komisích pro jednotlivé fakulty. Ty však i bez včlenění do zákona vznikly, přičemž školský výbor parlamentu rozšířil počet jejich členů na šest při zachování parity a šestici doplnil zástupcem ministerstva.³

V prvních měsících republiky se v zákulisí rozhodovalo o charakteru budoucí druhé české univerzity. Nenaplnila se vize členů školského výboru, aby se budovala „*na vymoženostech amerických vysokých škol tak, aby sloužila vědě, praxi a lidu*“⁴, jak ji včlenili do zprávy k návrhu zákona. Nová univerzita svým uspořádáním nakonec nevybočila z řady středoevropských univerzit a v podstatě si zachovala tradiční „humboldtovskou“ podobu. Ve vztahu k právnické fakultě to potvrdila recepce rakouské právní úpravy právnických studií, kterou československý zákonodárce jen kosmeticky upravil tak, aby vyhovovala fungování

2 Zpráva školského výboru v návrhu zákona na zřízení univerzity s českou vyučovací řečí. *Poslanecká sněmovna* [online]. Digitální archiv, Zasedání národního shromáždění 1919, tisk 375. Dostupné z: <http://www.psp.cz>

3 V komisi za pražskou právnickou fakultu zasedali profesor národohospodářství Josef Gruber, kanonista profesor Kamil Henner a profesor trestního práva August Mířička. Moravské právnické kruhy zastupovali profesori Karel Engliš a František Weyr a civilista docent Jaromír Sedláček. Jako reprezentant MŠANO jim předsedal ministerský referent a docent pražské právnické fakulty a pozdější profesor v Bratislavě a v Praze romanista Otakar Sommer.

4 Zpráva školského výboru v návrhu zákona na zřízení univerzity s českou vyučovací řečí. *Poslanecká sněmovna* [online]. Digitální archiv, Zasedání národního shromáždění 1919, tisk 375. Dostupné z: <http://www.psp.cz>

v samostatném československém státě. Revoluční atmosféra poválečných měsíců a představy o světském rázu nového státu⁵ však způsobily, že zřizovatelé univerzity přeci jen vybočili z tradice, když nepočítali s otevřením teologické fakulty. O této otázce se zaujatě, ale korektně diskutovalo v plénu skutečně revolučně naladěného „revolučního“ Národního shromáždění.⁶ Polemiku rozproudil pozdější olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan z lidoveckého klubu návrhem, aby byla k navrhovaným čtyřem fakultám přičleněna fakulta bohoslovecká. V erudované filozoficky laděné diskusi o povaze teologie a vhodnosti jejího vyučování na univerzitě „občana“⁷ A. C. Stojana podpořil jeho kolega z klubu, významný teolog a od roku 1919 pražský arcibiskup František Kordač. Členy Národního shromáždění však přesvědčili diskutující František Václav Krejčí, Jan Rouček a Bohumil Němec, podle nichž má univerzita zajistit svobodné rozvíjení vědy, a teologie vědou, kterou lze svobodně rozvíjet, není.

Počátky fungování nové fakulty provázely nadšení a radost, ale jako zrod čehokoliv nového nebyly lehké. Fakulta začínala učit s pouhými šesti profesory⁸ a v provizorních podmínkách. Své první, nepřilíš vyhovující útočiště našla ve stísněných prostorách části biskupského alumnátu, tedy budovy mezi Antonínskou a Smetanovou ulicí, kde dnes sídlí rektorát VUT. Zákon sice předpokládal, že do roku 1930 bude vybudováno zázemí univerzity, ale tyto plány pohřbila počáteční liknavost a pak spory a hospodářská krize. Jak je obecně známo, z velkolepého projektu se nakonec podařilo se zpožděním a splechem, který nám dnes připomínají dřevěné podpěry stropů velkých fakultních poslucháren, dokončit jen budovu právnické fakulty. Přestěhování do ještě ne zcela hotové a vybavené budovy po více než desetiletém provizoriu se nepochybně pozitivně promítlo nejen do většího komfortu pro posluchače a učitele, ale též do kvality výuky.

Á propos výuka. Kolegové z filozofické fakulty připravili ke stému výročí univerzity výbornou, originálně pojatou publikaci s názvem „*Mýty a tradice středoevropské univerzitní kultury*“.⁹ V jejím úvodu se věnovali různým možným vnímáním toho, co je mýtus, a pak mýty vztáhli k různým stránkám historie a současnosti univerzit v našem středoevropském prostoru. Mýtus představili jako vícevýznamový pojem. Mimo jiných významů

5 Nejznáměji jej formuloval T. G. Masaryk ve známé Washingtonské deklaraci. Za připomenutí stojí i radikální návrh ústavy jeho advokáta a člena revolučního Národního výboru Václava Boučka (VOJÁČEK, Ladislav. Václav Bouček a geneze jeho návrhu československé ústavy. In: LACLAVÍKOVÁ, Miriam a Peter VYŠNÝ (eds.). *Právo-historické trendy a výhledy IV*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku/Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2019, s. 48–59).

6 Stenoprotokoly; 22. schůze, úterý 28. ledna 1919. *Poslanecká sněmovna* [online]. Digitální archiv, Národní shromáždění československé 1918–1920. Dostupné z: <http://www.psp.cz>

7 Tak se členové nevoleného „revolučního“ Národního shromáždění titulovali.

8 Stali se jimi řádní profesori Karel Engliš (národní hospodářství), František Weyr (ústavní právo), Jaroslav Kallab (trestní právo a trestní řízení), Josef Vacek (srovnávací pravověda s povinností číst přednášky z církevního práva) a Bohumil Baxa (dějiny českého práva) a mimořádný profesor Rudolf Dominik (obchodní právo).

9 FASORA, Lukáš a Jiří HANUŠ. *Mýty a tradice středoevropské univerzitní kultury*. Brno: MU, 2019.

upozornili na nejrozšířenější vidění mýtu jako opaku skutečnosti, tedy něčeho, co je třeba „*vyvracet*“ či „*bourat*“. S odkazem na literárněvědné úvahy Claudia Magrise jej charakterizovali také jako modifikaci a deformaci skutečnosti „*tak, aby z ní byla extrahována předpokládaná základní pravda, ono hypotetické metabistorické jádro schopné syntetizovat základní význam skutečnosti*“.¹⁰ K mýtům spojeným s prvorepublikovou minulostí naší fakulty patří, a na čtenáři ponechám, k jakému z uvedených vidění mýtu si ji přiřadí, představa o vysoké úrovni výuky. Dnes je celkem „v kurzu“ zpochybňovat prvek pokroku, ale při porovnání tehdejších a dnešních forem a metod výuky je nezpochybnitelný. I když pomineme možnosti, které nám dává moderní audiovizuální a jiná technika a které tehdy neměli, nemůžeme nevidět, že se posunula metodika výuky. V první republice jasně dominovala z pohledu posluchačů nejpasivnější forma výuky – přednášky. Navíc podle vzpomínek pamětníků to často byla doslova „*čtení*“, jak se ostatně přednáškám kdysi také říkalo. Viktor Knapp zaznamenal, že o pražském právním historikovi a znalci německého práva profesoru Miloslavu Stiebrovi se – s nadsázkou, ale jistě s reálným jádrem – tradovalo, že na přednáškách přesně po pětáctyřiceti minutách předčítání ze své učebnice, aniž by se při tom za celou dobu podíval na posluchače, skončil třeba i uprostřed věty. Příští přednášku pak začal přesně tam, kde skončil, takže ji zahajoval třeba slovem „*nýbrž*...“¹¹. Čtení přednášek zaznamenal i brněnský student a pozdější profesor Václav Chytil.¹²

Samozřejmě, a už tu námitku slyším, byly tu pověstné Weyrovy semináře (a semináře některých dalších profesorů). Ano, ale ty byly exkluzivní záležitostí několika a často stejných aktivních, schopných a již připravených studentů (a dalších zájemců z řad absolventů), takže naprostou většinu posluchačů zcela míjely. Byla tu také opakovací cvičení. Těch však učitelé vypisovali jen velmi málo. Často se jich na rozdíl od většiny seminářů zúčastňovaly desítky posluchačů a vlastně byly jakousi druhou přednáškou.

Uvedené nechce nijak snižovat kvalitu prvorepublikových profesorů. Naopak, byli to nesporně lidé na svém místě. Předpoklady pro akademické působení zpravidla prokazovali už jako studenti, zejména ve zmíněných seminářích. K profesorskému místu se v porovnání se současnou praxí zpravidla propracovali dříve, už na vrcholu svých tvůrčích sil. Prvorepublikový systém, v němž se plnohodnotným pedagogickým zaměstnancem fakulty stal až profesor, však zpravidla vedl k tomu, že před získáním profesury prošli přípravou na praktická právníká povolání a v těchto povoláních i po určitou dobu působili. Byli skutečně špičkami svého oboru, což museli prokázat docentskou habilitací. Ta byla předpokladem získání profesorského místa, ale sama o sobě cestu k budoucí profesuře neotevírala. Systematizovaných profesorských míst bylo totiž málo,

¹⁰ MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 17. Citováno podle FASORA, HANUŠ, op. cit., s. 10–11.

¹¹ KNAPP, Viktor. *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha: Prospektrum, 1998, s. 27.

¹² A MU, B 70, Václav Chytil, i. č. I/2, nestránkovaný rukopis *Vzpomínám si*.

na jednotlivých fakultách pro významné obory jedno, výjimečně dvě.¹³ Své budoucí kolegy si z tzv. terna vybíraly profesorské sbory, tj. orgány v pozici podobné dnešní fakultní vědecké radě a akademickému senátu dohromady, které jistě měly zájem doplnit své řady kvalitními odborníky a spolehlivými kolegy. Pokud nový profesor „neusnul na vavřínech“ (profesura zajišťovala definitivu), měl možnost se ve svém oboru nerušeně a zpravidla ještě dlouho zdokonalovat.

Zmínka o profesorském sboru mne přivádí k tomu, abych se už tu dotkl vztahu fakulty (s děkanem, proděkanem a profesorským sborem) a univerzity (s rektorem, prorektorem a akademickým senátem). Ten se totiž od současnosti také podstatně lišil. Zatímco v posledních desetiletích se dominující instancí stává rektorát, „za Františka Weyra“ těžiště rozhodování leželo na fakultních orgánech, tedy děkanovi a profesorském sboru. K tomu se ostatně ještě vrátím.

Při psaní o meziválečném období nelze pominout afinitu velké části brněnských učitelů k filozofickému pohledu na právo, cíleně podporovanou vlivnými profesory, jako byli František Weyr, Karel Engliš¹⁴, Jaroslav Kallab nebo Jaromír Sedláček. Tato orientace ve své době fakultu zdobila, ba bez nadsázky lze říci, že ji proslavila. Tato „základní pravda“ ovšem zase měla i svůj rub. Často útočné vystupování brněnských učitelů proti názorovým oponentům, z nichž někteří opláceli stejnou mincí, je přivádělo do konfliktů s kolegy na fakultě, ale zejména v Praze a v Bratislavě. Původně názorové střety, které v pozitivním smyslu čeřily stojaté vody československé právní vědy, pak bohužel nezůstávaly jen v rovině právní vědy, ale přerůstaly i do osobní nevraživosti.

Konflikty nesouvisely jen s razancí při prosazování nových přístupů, ale též s jednostranností a příkrostití při jejich formulaci. Ta ovšem zase byla do jisté míry pochopitelná a ospravedlnitelná. Vždyť mnoho nového a trvalého se rodí postupnou kultivací původně příliš radikálních postojů či tvrzení. Dlouhé mlčení o prvorepublikové právní vědě, resp. její paušální odmítání, však přispělo k tomu, že dlouho zakonzervované proti sobě stojící fronty po desetiletích v devadesátých letech minulého století znovu ožily. Pro ne dost kritické šířitele tradice brněnské meziválečné fakulty, kteří se rychle vyrojili, se „biblí“ staly Weyrovy *Paměti*¹⁵ a jeho *Teorie práva*¹⁶ a osvojili si, nebo spíše si jen přisvojili, Weyrovo přesvědčení, že skutečnou právní vědou je jen a pouze právní normativismus. Kritici zase slyšeli jen na odmítavé argumenty profesorů pražské právnické fakulty,

13 Na konci třicátých let bylo na brněnské fakultě systematizováno dvanáct řádných a tři mimořádné profesury, po snížení jedna mimořádná profesura ubyla. Profesorský sbor v roce 1935 žádal šestnáct řádných a čtyři mimořádné profesury a v roce 1938 patnáct řádných a pět mimořádných profesur. K tomu *Výpis z protokolu o schůzi profesorského sboru ze dne 12. 9. 1939*. In: A MU, fond A 1, RMU, osobní spis Vladimír Kubeš, kart. 306.

14 Toho však od působení na fakultě odváděly jeho povinnosti ministra a guvernéra Národní banky.

15 WEYR, František. *Paměti. I.-III.* Brno: Atlantis, 1999, 2001, 2004 (zejm. Díl II.).

16 WEYR, František. *Teorie práva.* Brno-Praha: Orbis, 1936.

případně brněnské filozofické fakulty. První jakoby neviděli, že normativní teorie a příbuzné směry začaly brzy narážet na meze svého zúženého pohledu na právo, druzí zase ignorovali fakt, že normativní teorie – kdyby nic jiného – alespoň upozornila na specifika právního myšlení. Dnes už našťastí dominuje vyváženější pohled.

2 Devítka druhá: 1939

Není třeba vysvětlovat a zdůvodňovat, že devítka na konci letopočtu 1939 byla tragická. V období do roku 1969 byla pro fakultu relativně příznivá jen léta 1945 až 1950, protože, jak již víme z úvodní části, jen v tomto krátkém období fungovala. Stejně tak není třeba vysvětlovat a zdůvodňovat, že ani v těchto nejlepších letech, na něž se soustředí naše pozornost, to nebyla žádná idyla.

V úvodu jsem krátké období let 1945 až 1950 označil za druhý život fakulty. Možná by bylo výstižnější napsat, že to bylo oživení po klinické smrti. Poválečná fakulta totiž v lecčems na předválečnou dobu navazovala. Na fakultu se vrátila většina předválečných studentů, mnozí však z rozmanitých příčin pokračovat nemohli. Navíc přišli ti, které při nástupu na univerzitu zdrželo zavření českých vysokých škol. Z pochopitelných důvodů dostali řadu úlev, a tak se v prvé řadě zkoušelo, zkoušelo a zase zkoušelo. A také se připravovala reforma právního studia – ostatně jako už „za Rakouska“, v první republice i v republice druhé.¹⁷ Z oněch „*rozmanitých příčin*“ (čti: přirozená i násilná smrt, zapojení do odboje a následná politická kariéra, kolaborace a následný disciplinární a trestní postih, přechod na jinou školu, špatný zdravotní stav) se také oslabil učitelský sbor, který ovšem rychle doplnila řada nových, zpravidla ve zrychlené proceduře jmenovaných profesorů.

Na pestrých osudech brněnských profesorů v době války a bezprostředně po ní lze názorně demonstrovat, jak vypjaté doby dokáží profesně, názorově a osobně blízké osoby rychle vmanévrovat (samozřejmě i s jejich vlastním přičiněním) do nepřátelských táborů a připravit jim diametrálně odlišný osud: na straně jedné třeba ministerské posty, na straně druhé popravitiště, vězení nebo nucenou emigraci. Právního historika a odbojáře Bohumila Baxu nacisté za heydrichiády popravili, romanista Jan Vážný zahynul v koncentračním táboře, Jaroslav Stránský, vyučující trestní právo, a procesualista Adolf Procházka emigrovali (dvakrát, když se mezitím ujali ministerské funkce), konstitucionalista Jaroslav Křejčí se stal druhorepublikovým i protektorátním ministrem spravedlnosti, protektorátním ministerským předsedou a poválečným vězňem... Jen o několik

¹⁷ Předpisy, jimiž se v návaznosti na prvorepublikové návrhy v době druhé republiky provedla dílčí reforma právního studia (nařízení s mocí zákona č. 16/1939 Sb. z. a n. II. o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, nařízení č. 31/1939 Sb. z. a n. II., vydané k jeho provedení, a nařízení č. 66/1939 Sb. z. a n. I., měnící rigorózní řád) se po válce jako právní akty z doby nesvobody nepovažovaly za součást československého právního řádu, a tak se v Praze a v Brně zase postupovalo podle předpisů platných v první ČSR (na bratislavské právní fakultě tomu bylo jinak). Je však třeba říci, že hlavní změny zavedené v roce 1939 – prodloužení studia na devět semestrů a jeho rozdělení do tří bloků – byly změny k lepšímu.

málo let později se ve vězení ocitli i civilista Vladimír Kubeš a národohospodář (a poslanec) Václav Chytil.

Krátké fungování fakulty v této etapě ještě štěpí únor 1948 s okamžitými negativními dopady do života fakulty v podobě nucených odchodů některých profesorů a docentů a prověrek a následných postihů posluchačů. Brzy následovaly rasantní zásahy do učebního plánu a reorganizace fakulty. Od února 1948 také vedla spojovací linka ke zrušení fakulty, i když po jiných cestách, než se obecně tvrdí.

U těchto pohnutých chvílí je proto třeba se zastavit. Doby velkých politických zvratů nebývají jednoduché nejen pro aktéry, ale ani pro jejich pozdější interpretátory. A tak se rodí již zmíněné mýty, které složitou skutečnost zjednodušují a „očistí“ ují“ od toho, co v zásadě správný závěr částečně problematizuje, ovšem též mýty „k vyvracení“. Na webových stránkách naší fakulty se nedávno objevil stručný text k padesátému výročí znovuoobnovení fakulty. V hutné zkratce připomínal i pouónorové období ústíci do zrušení fakulty (a ukázal na ošidnost příliš hutných mýtotvorných zkratek). Stálo v něm, že „*nástup komunismu v roce 1948 ... znamenal vyhnání řady profesorů včetně Františka Weyra. I přes tento krok na fakultě přetrvala tradice Weyrovy normativistické školy, což se následně odrazilo ve zrušení právnické fakulty v roce 1950*“.¹⁸ Citovaná informace asi málokoho nějak zvlášť zaujala, protože odráží obecné povědomí o zmiňovaných událostech. Nicméně všichni víme, že řada profesorů včetně Františka Weyra, už tehdy i dnes vnímaného jako – obsahově ovšem proměnlivý – symbol prvorepublikové fakulty, nuceně a „revolučním způsobem“ musela opustit fakultu. Méně se však ví, že právě „*vyhnání F. Weyra*“ neproběhlo podle obvyklého dobového scénáře. Akční výbor s ohledem na Weyrovy zásluhy, věk a zdravotní stav revidoval své původní stanovisko, že se spolu s dalšími „*až na další zdrží výkonu svého úřadu*“. Místo toho navrhl, když profesor Weyr odmítl požádat o zdravotní dovolenou, aby byla „*Platonu české právní filosofie*“¹⁹ udělena studijní dovolená, což profesorský sbor a MŠANO, které v konečném důsledku rozhodovalo, akceptovali. Ministerstvo mu po dobu jejího trvání přiznalo i zvláštní služební příplatek, jehož vyplácení mu Zemský národní výbor nejdříve upřel. Následně, když dosáhl věku sedmdesáti let, byl v roce 1949 řádně penzionován. Při odchodu do penze mu rektor František Trávníček a nový děkan Jaromír Blažke, které on sám řadil k „*vrahům*“ právnické fakulty,²⁰ poděkovali „*za třicetiletou práci, kterou jste vykonával jako učitel a vědec pro právnickou fakultu, jejímž jste budovatelem, a pro celou universitu jako její akademický funkcionář*“.²¹

18 Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/content/cs/aktualne/aktuality/50-vyroci-znovuoobnoveni-fakulty/> [cit. 15. 04. 2019].

19 A MU, fond A 5 Právnická fakulta, JI, 2 Fakultní sbor 1948; Zápis o 10. schůzi fakultního sboru z 06. 10. 1948.

20 Ibid., s. 138.

21 A MU, fond B 63 Weyr František, kart. 13. V roce 1950 mu ministerstvo ještě prominulo zmeškání lhůty pro podání žádosti a přiznalo mu odškodnění za dobu války (A MU, fond A 1 RMU, osobní spis František Weyr, kart. 243).

František Weyr ovšem na půdu fakulty už po únorových událostech nikdy nevstoupil a – ne tak důsledně, jak napsal – se držel zásady: „*žádné styky, žádná odvolání, žádné žádosti, vysvětlování nebo protesty, nýbrž důsledná pasivita a ignorování vůči všemu, co bude pocházeti od nových ‚akčních‘ činitelů za trpné nečinnosti starých!*“²²

Výše uvedené nic nemění na principiální pravdivosti sdělení o „*vyhnání*“ některých profesorů, tedy na oné „*základní pravdě*“ v duchu uvedeného Magrisova pojetí mýtu. Problematičtější je ovšem tvrzení, také odrážející současné obecné přesvědčení,²³ že hlavním důvodem zrušení fakulty v roce 1950 byla přetrvávající „*tradice Weyrový normativistické školy*“. Jak nedávno upozornili Pavel Urbášek a Jiří Pulec,²⁴ určující důvody byly jiné. V roce 1950 už protagonisté normativistického přístupu k právu na fakultě prakticky nepůsobili. Ze zbylých profesorů se k normativismu dříve hlásil jen Hynek Bulín a blízko k němu měli Jaroslav Pošvář a Vladimír Vybral. Zato se však uvažovalo o redukci právnických fakult. Před stranickými orgány totiž vyvstal velký problém s obsazováním učitelských míst „*uvědomělými*“ a zároveň alespoň částečně připravenými a způsobilými adepty. Svou roli zřejmě sehrálo i to, že v atmosféře kritiky právnických fakult a zdůrazňování malé potřeby právníků v budoucnosti zájem o právnické studium výrazně poklesl. Starobyloou pražskou fakultu samozřejmě zrušit nešlo a bratislavskou – zde z politických i praktických důvodů – jakbysmet, takže zbývala brněnská. Její zrušení se tak jeví spíše než jako promyšlený krok s kořeny ve fakultní minulosti a se zásadním dopadem pro budoucnost jako rychlá a ne zcela domyšlená reakce na momentální situaci. Nasvědčuje tomu i počáteční nejednotnost členů Právní rady KSČ, která o zrušení jednala, a argumenty, které v ní zaznívaly.²⁵ Nepřipravenost tohoto rozhodnutí potvrdil i další osud učitelů a posluchačů fakulty.

A abych ještě trochu zproblematizoval obecné vnímání bezprostředně poúnorového dění (nejen) na fakultě, doplním, že 26. února 1948 všichni přítomní členové profesorského sboru projevíli zájem o zvolení do prvního fakultního akčního výboru.²⁶ Také

22 WEYR, František. *Paměti. III. Za okupace a po ní (1939–1951)*. Brno: Atlantis, 2004, s. 126.

23 Tuto motivaci naznačoval již F. Weyr ve svých Pamětech (WEYR, František. *Paměti 3. Za okupace a po ní (1939–1951)*. Brno: Atlantis, 2004, s. 138–139; ale ve svém starším článku též autor tohoto článku (SCHELLE, Karel a Ladislav VOJÁČEK. Persekuce studentů a učitelů na brněnské právnické fakultě po únoru 1948. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. , s. 306. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6562>

24 URBÁŠEK, Pavel a Jiří PULEC. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*. Olomouc: UP, 2012, s. 122.

25 Ibid.

26 Jelikož to bylo nereálné, profesorský sbor nakonec do akčního výboru nominoval vedle děkana V. Kubeše také profesory F. Čádu (za Svaz osvobozených politických vězňů), V. Vybrala, J. Pošváře a J. Cvetlera (a do Ústředního akčního výboru brněnských vysokých škol děkana Kubeše). Podle zápisu bylo účelem ustavení akčního výboru „*vydání resoluce, vyjadřující kladný postoj ke nové vládě Klementa Gottvalda a k socialismu, a překoumání činnosti mezi posluchačstvem, ve sboru a mezi zaměstnanci*“. A MU, fond A 5 Právnická fakulta, J I 2 Fakultní sbor 1948; Zápis z jednání profesorského sboru 26. 2. 1948.

se postavili za jeho provolání k občanům. Akční výbor v něm jménem profesorů, asistentů, posluchačů a zaměstnanců odsoudil „*pokusy domácí a zahraniční reakce o rozvrácení jednoty národa*“, žádal profesory, posluchače a zaměstnance, „*aby pevně stáli za prezidentem Dr. Edvardem Benešem a za pokrokovou vládou Klementa Gottwalda*“, postavil se za „*socializační požadavky pracujícího lidu*“ a manifestoval „*svůj kladný poměr ke lidové demokracii i ke socialismu, ke spojení se Sovětským svazem i s ostatními slovanskými národy a ke spolupráci se všemi mírumilovnými a pokrokovými národy*“.²⁷ Přesvědčení? Opatrnickví? „Pohotové“ převléknutí kabátu? Nebo bylo všechno daleko složitější, než se nám jevílo a jeví podle v té které době preferovaných individuálních dobových svědectví nebo podle interpretací stále ovlivněných viděním bipolárně rozděleného světa? Přiklonil bych se k tomu poslednímu.

Výraznou osobností tohoto období se stal „*klidný, nehlučný a nenáročný*“ muž,²⁸ syn významného českého filosofa a pedagoga a vystudovaný právník a archivář věnující se starší české právní historii František Čáda. Jako služebně nejstaršího v Brně přítomného profesora jej Národní výbor pro Velké Brno už opatřením z 30. dubna 1945 pověřil vedením fakulty. Spolu s prozatímně ustanovenými akademickými funkcionáři ostatních fakult dostal za úkol převzít péči o rektorát univerzity. Na fakultě měl především zajistit a zabezpečit majetek fakulty a aktivizovat profesorský sbor, „*ovšem se zřetelem ke tomu, že ani mezi členy jeho, rovněž ani mezi ostatními učitelskými a jinými silami nemohou býti osoby, jejichž odstranění je požadováno deklarací presidenta republiky*“.²⁹ Svě pověření začal realizovat tím, že svolal první schůzi profesorského sboru. Ten jej následně zvolil děkanem pro akademický rok 1945/1946. Pod jeho vedením se tak doplňoval učitelský sbor, s vydatnou pomocí posluchačů připravovalo materiální zázemí pro výuku a v obtížných podmínkách začalo učit. Když jej později Akademický senát postavil do čela univerzitní archivní komise, snažil se systematicky zajistit řádné fungování univerzitního archivu. Spolu s Václavem Chytilým a Vladimírem Kubešem pracoval i v kulturní komisi. Po krátké epizodě, kdy v čele fakultní seminární knihovny s bohatým knihovním fondem stál Erich Olšar, začal řídit také ji. Velkou zásluhu o knihovnu si připsal též po zániku fakulty v roce 1950, kdy se její fond dostal do vážného ohrožení. S argumenty o překonaném buržoazním právu uvažovali úředníci rektorátu o jeho likvidaci.³⁰ Díky Čádovu rozhodnému zásahu rektorát nakonec knihovní fond jako celek uložil na zámku v Brtnici u Jihlavy. Na fakultu se pak vrátil po jejím obnovení a dnes je v knihovně zachován jako samostatný celek.

27 A MU, fond A 5 Právnická fakulta, JI 2 Fakultní sbor 1948; provolání „*Občaneky a občané*“ z 26. 2. 1948.

28 Tak svého dočasného podnájemníka Františka Čádu ve svých *Pamětech* charakterizoval František Weyr (WEYR, František. *Paměti. II. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 464).

29 A MU, J I 2 Profesorský sbor 1945; Protokol z jednání profesorského sboru 12. 5. 1945.

30 K tomu A MU, fond A 1 RMU, osobní spis František Čáda, kart. 24.

3 Devítka třetí: 1969

Při pohledu na další desetiletí vtrhne do hájemství v zásadě odosobněné historiografie také pamětník. Pro roky 1969 až 1989 však jen pro krátké období pěti let svého studia (1970–1975).

Na úvod si proto pamětnicky dovolím připomenout pouze provizorní podmínky v novém sídle fakulty na tehdejší Náměstí 25. února, tedy na Zelném trhu, cestování za přednáškami po celém Brně, silné zastoupení externistů ve výuce, deprimující vojenskou přípravu, vyčnívající výborné „praktické“ semináře tehdejšího odborného asistenta dr. Petra Hajna, kolegy ze seminární skupiny nebo Honzu Filipa, Václava Mikulku, Ludvíka Davida a Jiřího Balaštika (poslední dva nepřehlédnutelné už pro jejich postavy), tedy aspoň některé ze starších kolegů z prvního nástupního ročníku, kteří v očích nás mladších již tehdy vystupovali z davu.³¹ Nemohu také zapomenout na „poseminářová“ zastavení v mléčném baru na Svobodě s nejlepším kamarádem Zdeňkem Minářem a – s námi oběma tiše obdivovanou – Miladkou Dvořákovou a pochopitelně ani na naše ročníkové a fakultní fotbalové mužstvo, koučované odborným asistentem Honzou Urválkem. Tolik pamětník, který se ovšem ještě občas přihlásí o slovo.

V roce 1969 se sice obnovila právnická fakulta, ale nebyla to fakulta Masarykovy univerzity. Univerzita v té době nesla jméno Jana Evangelisty Purkyně.³² Jinak však v mnohém jakoby se čas vrátil o padesát let zpět. Znovu se začínalo prakticky na zelené louce. V rámci přípravy na otevření výuky se od roku 1968 složitě jednalo o sídle fakulty, neméně složitě se hledali noví učitelé, neboť po prověrkách ze začátku normalizace byla o „nezkompromitované“ nouze (naopak nouze nebyla o zájemce o studium, jejichž počet výrazně přesahoval kapacitní možnosti³³), bojovalo se s úřady, promýšlela koncepce fakulty...

„Koncepce právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně“³⁴ z roku 1969 stojí za krátké ohlédnutí. Hlavní podíl na její podobě měl první děkan po obnovení doc. Vladimír Klokočka. Za filozoficko-teoretické východisko výchovy právníků označil tvůrčí marxistický světový názor. S připomenutím deformací práva a porušování socialistické zákonnosti, na němž se aktivně podíleli i právníci, měla nová fakulta připravovat vysoce

³¹ Pamětník se omlouvá dámám, ale tehdy starší kolegyně moc nevnímaly.

³² Přestože okolnosti přejmenování Masarykovy univerzity byly čistě politické, je třeba říci, že volba J. E. Purkyně – když už v názvu univerzity nesmělo být jméno prvního prezidenta republiky – měla díky jeho zmíněné propagaci myšlenky druhé české univerzity logiku.

³³ V prvním roce se k přijímací zkoušce dostavilo 982 uchazečů a přijato bylo 340 studentů; (VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. I. 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 302).

³⁴ A MU, A1 Rektorát nová manipulace, karton č. 7, sign. A II – Koncepce právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně; též KLOKOČKA, Vladimír. Koncepce právnické fakulty v Brně. In: *Právník*, 1969, roč. 108, s. 684–691.

kvalifikované absolventy se smyslem pro právo, formovat jejich osobnost a pěstovat u nich vědomí občanské a profesionální odpovědnosti. Pod ideologickým příkrovem se v koncepci odrážel tradiční střet středoevropského a – řekněme – anglosaského modelu univerzity, promítnutý do sféry právního studia. Ve střetu středoevropské koncepce preferující teoretický přístup zaměřený na pochopení práva, porozumění jeho smyslu a jeho hlubším souvislostem a „anglosaské“ koncepci orientující studium především na čistě praktické cíle, se přikláněl k prvnímu pojetí. Brněnská právnická fakulta se přitom neměla stát kopií pražské fakulty a přispívat stejným studijním programem a stejnými učebními pomůckami k produkci unifikované řady právníků. Naopak jako menší fakulta se měla stát alternativou k zavedeným fakultám, umožňující relativně větší diferenciaci ve struktuře i formách výuky a lepší individualizaci výchovného působení. Jak je zřejmé, koncepce na jedné straně stále ještě odrážela reformní představy z roku 1968, zároveň však zavrhl původně proklamovanou představu o kontinuálním navázání na prvorepublikovou fakultu. V podmínkách postupující normalizace, která potlačila snahy o odlišnou profilaci jednotlivých fakult, se i tak rychle stala iluzí.

I k obnově fakulty se pojí malý mýtus „*le bourání*“, tedy případ, kdy se vžitá představa skutečně rozchází se skutečností. Podle obecně rozšířeného přesvědčení měli rozhodující, nebo alespoň zásadní podíl na obnovení fakulty bývalí profesori na čele s Vladimírem Kubešem. Realita však byla jiná. Jak na podkladě archívních materiálů doložil Jaromír Tauchen,³⁵ když se v šedesátých letech minulého století už delší dobu projevoval nedostatek právníků, přišel impuls k obnovení právnické fakulty z vedení univerzity. Ten podpořily jihomoravské orgány (Krajský výbor KSČ a Jihomoravský KNV) a následně i ministerstvo školství. Více než roční intenzivní přípravy se završily 15. dubna 1969, kdy vláda ČSR po různých peripetiích schválila vládní nařízení č. 35/1969 Sb., o zřízení právnické fakulty na Universitě J. E. Purkyně v Brně. Jak jsme se toho již dotkli, vedení univerzity se sice v roce 1968 přihlásilo k tradicím brněnské právnické fakulty, úrovni jejich vynikajících učitelů a ohlasu, který měla v meziválečném období, a počítalo se zapojením bývalých učitelů, oni sami (v této chvíli profesori František Čáda, Vladimír Vybral, Vladimír Kubeš, Jaroslav Pošvár, Václav Chytil, Bohumil Kučera, Hynek Bulín, Jiří Cvetler, a František Kop a docent František Bauer) však naskočili do už rozjetého vlaku nabídkou svých služeb nové fakultě teprve v dubnu 1968, kdy už přípravy naplno běžely. Reálně – a jen krátce – na ní pak působili pouze Vladimír Kubeš, Jaroslav Pošvár, Jiří Cvetler a jako externista Hynek Bulín.

I když trochu předbím, musím napsat, že v osobě naposled zmíněného Hynka Bulína se propojuje celé století fakulty, resp. všechny fáze jejího vývoje – předválečná, bezprostředně poválečná, předlistopadová i polistopadová. „*Vysoký, štíhlý, elegantní a bezkýj... synek bohatého, velmi bohatého brněnského advokáta a sestry známého moderního malíře Filly*“;

³⁵ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 281–300.

kteřý měl v sobě „*cosi šlechtického v původním smyslu ušlechtilosti, nebrané, nedělané*“³⁶ a který – na rozdíl od jiných v podobném postavení – nijak nezneužíval možností, které mu jeho rodinné zázemí nabízel, na fakultě studoval (pilně a úspěšně) a ještě před válkou se zde stal soukromým docentem. Po válce získal profesuru, po obnovení fakulty krátce učil (pamětníka základy latiny) a po listopadu, kdy se už pro vysoký věk nemohl zapojit do pravidelné výuky, se stal členem fakultní vědecké rady. Akademii věd, kde působil před obnovením fakulty, velkoryse věnoval velkou, navenek nijak nápadnou, ale honosnou rodinnou vilu v Pisárkách (sídlí v ní Ústav biologie obratlovců).³⁷

Zatímco v první republice upravovaly právnické studium samostatné předpisy na čele se zákonem č. 68/1893 ř. z., o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách, který hned v roce 1919 československý parlament pozměnil zákonem č. 290 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, stal se po roce 1969 základním předpisem vysokoškolský zákon, který obecně a jednotně upravil organizaci vysokých škol i samotného pedagogického procesu. První takto pojatý zákon byl sice schválen ještě těsně před zrušením fakulty v roce 1950, ale dění na fakultě se už přímo nedotkl. Po roce 1969 platil nejdříve vysokoškolský zákon z roku 1966 (č. 19 Sb.), pak z roku 1980 (č. 39 Sb.).

Za platnosti zákona z roku 1966 negativně ovlivnilo kvalitu právnického vzdělávání zkrácení studia z pěti na čtyři roky. Tuto změnu na fakultě navíc provázely organizační zmatky, protože se začala zavádět v akademickém roce 1974/1975, tedy ještě před konečným schválením celé koncepce reformovaného studia, která se později dílčím způsobem změnila. Negativní dopady reformy na celkovou kvalitu přípravy studentů přiměly všechny tehdejší fakulty, aby ji ve druhé polovině osmdesátých let otevřeně kritizovaly. Poukazovaly na skutečnost, že pouze 45 % časové kapacity výuky připadlo právnickým disciplínám, na narušení mezipředmětových vazeb, neodůvodněné disproporce mezi počty hodin výuky přidělených jednotlivým předmětům, přílišnou detailnost studijního plánu nebo na minimální prostor vyhrazený odborné praxi a její nevhodné zařazení.³⁸ Přesto v nové úpravě najdeme i dílčí pozitiva, zejména samotné zavedení povinné odborné praxe a rozšíření nabídky výběrových předmětů.

Výše uvedené naznačuje, že po znovuoobnovení fakulty – i když pomineme všudypřítomnou ideologizaci – měla výuka daleko k ideálu. Stále dominovaly přednášky, semináře většinou sloužily k opakování předneseného, adekvátní nebyla struktura předmětů a styk

³⁶ Tak jej charakterizoval kolega a přítel, syn poštovního úředníka ve Slavičíně V. Chytil (A MU, B 70, Václav Chytil, i. č. I/2, nestránkovaný rukopis *Vzpomínám si*, první sešit).

³⁷ Dostupné z: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/majitel-bulinovy-vily-si-nechal-v-dome-postavit-i-vlastni-kapli-20131222.html

³⁸ A MU, A5 Právnická fakulta MU Brno II, karton č. 5, sign. D I-II – Ke koncepci výchovně-vzdělávacího procesu ve studiu práv (25. říjen 1989), s. 7 (převzato z VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 422).

s praxí prakticky neexistoval. Tu se do výkladu opět vnutí pamětník s vlastní zkušeností. Jako člověk, který nevyrostal v právnickém prostředí a pro právnícké studium se rozhodl pod vlivem svých v podstatě velmi naivních představ, z fakulty odcházel bez konkrétní představy, co právo vlastně je a jak v praxi funguje, protože s právní praxí prakticky nepřišel do kontaktu; z nemalé části samozřejmě vlastní vinou, ovšem zejména proto, že jej fakulta k tomu vůbec nevedla. Ke skutečné praxi tak přičichl v podstatě jen díky tomu, že tělocvikář Honza Urválek pro skupinu kamarádů domluvil u své ženy, soudkyně, návštěvy soudního řízení a potom povídání s ní. Na druhou stranu se pamětník domnívá, a tady se jeho dojem jistě může lišit od vnímání jiných kolegů, že na samém začátku normalizace nebyli studenti tolik zahlceni ideologizací života na fakultě, jako jejich následníci z osmdesátých let (nebo jen vůči ní byli díky už uvědomělému prožitku konce šedesátých let imunnější?). Samozřejmě, že na fakultě působila stranická organizace a několik málo kolegů už bylo členy, že studenti absolvovali výuku marxistických disciplín, že v teorii práva slyšeli kritiku normativismu a „revizionistických koncepcí“ z šedesátých let, že se na marxistické a leninské teze, často vytržené z kontextu, odvolávali i někteří učitelé jiných disciplín nebo že studenti šli společně volit a i s učiteli manifestovat na prvního máje. Přesto pamětník v porovnání s tím, jak pozdější poměry na fakultě líčí mladší kolegové, mimo vlastní výuku nějaký výrazný tlak nepocíťoval. Sice spolu s ostatními vstoupil do formujícího se SSM, ale pokud jako řadový člen může posoudit, s výjimkou zmíněných celostátních aktivit, čistě ideově motivovanými akcemi Svaz do jeho volného času příliš nezasahoval. Také on a jeho spolužáci až na řídké výjimky nebyli „*děti tehdejší elity, komunistů, estébáků, dobře prověřených ředitelů státních podniků, lidí, majících pod kontrolou distribuci nedostatkového spotřebního zboží (například vedoucích v Tuzexu nebo zelenině), důležitých právníků z praxe, učitelů na právníké fakultě, bohatých lidí...*“³⁹

Učitelé právnických disciplín z prvních let po obnovení lze rozdělit na tři skupiny. První, nejmenší a konec konců nejméně významnou představovali ti, kteří na fakultě působili před jejím zrušením. Výuku ovlivnili jen velmi málo, protože fakultu vesměs museli velmi brzy opustit. Největší možnost uplatnit se dostal Jíří Cvetler, jehož obor se jednak vyučoval v prvních semestrech, a jednak na fakultě zůstal relativně dlouho. Druhou skupinu tvořili učitelé, kteří měli za sebou učitelskou zkušenost z jiných fakult nebo škol (Josef Eliáš, Vladimír Klokočka, Miloslav Máša, Boleslav Pospíšil, Milan Závacký, též Yvonne Strecková, Valentin Urfus nebo Eduard Vlček) a kteří vesměs patřili k těm lepším. Nejméně homogenní skupinou se ukázali ti, kdo přišli z praxe (Jaroslav David, Petr Hajn, Josef Macur, Milan Polján, Zdeněk Vebera, Vladimír Zahálka, případně Jan Vašečka ad.). Někteří (zejména Petr Hajn a Josef Macur) dokázali tuto skutečnost a zkušenosti s jinými formami předávání svých vědomostí (přednášky, vedení odborných kurzů) výborně

³⁹ Tak většinu svých kolegů před lety líčila mladší kolegyně a nynější ústavní soudkyně Kateřina Šimáčková (Studovala jsem právníkou fakultu v době zahánvajícího komunismu – v osmdesátých letech minulého století... In: *Octopus*, 2004, č. 42, s. 16).

zúročit. Byli to nejen kvalitní pedagogové a vědci, ale i v jiných směrech vřdčí osobnosti. Většina ostatních se však ve výuce ani ve vědecké práci příliš neprosadila.

Od poloviny sedmdesátých let začali původní garnituru doplňovat první odchovanci. Většinu z nich na fakultu katapultovalo úspěšné působení v rámci Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ). Ta se brzy stala chloubou fakulty, protože brněnští studenti se výrazně prosazovali na celostátní úrovni. Touto cestou na svůj talent už v prvních letech upozornili například Josef Bejček, Milan Galvas, Jan Hurdík, manželé Ivana a Petr Průchovi, manželé Ilona a Karel Schelleovi nebo Jan Svatoň.

4 Devítka čtvrtá: 1989

Poslední z mých devítek otevírá cestu k fakultní současnosti. Co vyzvednout z posledních třiceti let?

Na rozdíl od jiných fakult byla na právnické fakultě hybatelem dění z přelomu let 1989 a 1990 téměř výlučně skupina aktivních studentů. Ti vyhlásili okupační stávkou a pod hlavičkou fakultního výboru SSM jednali s vedením fakulty. Spolupracovali také se studenty z ostatních fakult a s brněnskou veřejností. Zaměřili se přitom na personální opatření a na tvorbu nového učebního plánu. Tu se nabízí i zajímavá paralela. Nevím, jestli o výše zmíněném postupu vůči Františku Weyrovi z roku 1948 měli protagonisté polistopadových změn povědomí, ale učitelé právnických disciplín, jejichž odchod požadovali stávkující studenti, nakonec opustili fakultu podobnou „kompromisní“ cestou – odchodem do starobního důchodu. Rubem polistopadových opatření proti neoblíbeným a nekompetentním učitelům (ne nutně aktivním straníkům) byla snaha zahájit proces rehabilitací učitelů, studentů a zaměstnanců. Mnoho vzruchu na fakultě způsobila skutečnost, že se vedoucí funkcionáři museli prokázat lustračním osvědčením, neboť nemalá část učitelů se – minimálně z části oprávněně – proti konkrétní podobě lustračního zákona ohrazovala.⁴⁰

V učebním plánu již neměly místo předměty marxismu-leninismu, naopak především z aktivity studentů se připravovalo zavádění předmětů nových. V úvahách o obsahu a organizaci výuky se zpočátku pošilhávalo především po prvorepublikové tradici. Možnosti, které se na začátku devadesátých let otevřely, totiž téměř okamžitě nastolily otázku nejvhodnějšího modelu právnického vzdělávání. Vzhledem k apoteóze prvorepublikové fakulty a zpočátku skromným informacím o univerzitním vzdělávání na západ od našich hranic určitě nepřekvapí, že se v první fázi stala hlavním inspiračním zdrojem organizace výuky z doby první republiky. Tento vliv se nejzřetelněji projevil zavedením studijních bloků, i když ne dvou jako v první republice, ale tří jako v reformních návrzích

⁴⁰ Oponenti lustračního zákona poukazovali především na zcela paušální přístup, vůbec nepřihlízející k okolnostem navázání spolupráce, její míře a konkrétním důsledkům. Váhu této námítky umocňuje rozpor mezi zpochybňováním Státní bezpečnosti jako instituce na straně jedné a prakticky nezviklatelnou důvěrou k jí pořízeným materiálům na straně druhé.

a pomnichovské novele. Nešlo tedy o prostou recepci, ale o inspiraci, navíc propojenou s prvky pozdější organizace studia (například s postupovými zkouškami). Od rozdělení studia na bloky fakulta nakonec postupně ustoupila a vrátila se k ročníkovému systému. Byť to asi byl krok správným směrem, s kolegy vyučujícími v prvním bloku studia docela želíme zrušení souborné (blokové) zkoušky, která svou komplexností dokázala ukázat skutečnou připravenost studentů lépe než dílčí postupové zkoušky.

Už krátce po listopadu 1989 se začal připravovat nový vysokoškolský zákon (schválen jako zákon č. 172/1990 Sb.). Zaváděl akreditace vysokých škol, při nichž školy musely prokazovat životaschopnost svých studijních programů. Na celostátní úrovni za jeho platnosti vznikaly soukromé školy s výukou právnických disciplín (u nás na rozdíl od Slovenska bez možnosti poskytovat plnohodnotné právnické vzdělání). Na fakultě se akreditovaly nové specializované studijní programy a zaváděly se nové formy výuky a předměty. Prioritou se stalo rozvíjení styků se zahraničními fakultami. Fakulta také podporovala publikační činnost učitelů a jejich zapojení do grantů. Aby získala potřebné finanční prostředky, vyhledávala též možné komerční aktivity, přičemž si její nezkušení funkcionáři nepočínali vždy plně v souladu s platnou právní úpravou.

V podstatě rámcový vysokoškolský zákon vrátil vysokým školám akademické svobody. Na brněnské právnické fakultě se orgány akademické samosprávy ovšem v provizorní podobě ustavily už brzy po listopadu.⁴¹ Pro nejdůležitější z nich se zpočátku hledal vhodný název, takže v archivních materiálech lze narazit na označení Akademický parlament⁴² nebo Akademická rada.⁴³ Nakonec se v polovině března 1990 ustálilo označení Akademický senát.⁴⁴ Od začátku devadesátých let tedy fakultní akademická obec volí Akademický senát, který volí děkana, potvrzuje další akademické funkcionáře a projednává zásadní opatření vedení fakulty, fakultním orgánům přísluší konat habilitační a profesorská řízení... I když by to na první pohled zase mohlo vypadat tak, že tu došlo k návratu k prvorepublikovému modelu, i zde to platí pouze v principu. Pomineme-li, že dřívější profesorský sbor na fakultě v zásadě plnil úkoly dnešního Akademického senátu i Vědecké rady, z revoluční atmosféry přelomu let 1989 a 1990 především vzešel fakultní Akademický senát jako orgán s paritním zastoupením učitelů a studentů. To představuje obrovský posun proti první republice (a samozřejmě i proti poválečnému období do roku 1989), kdy univerzitní autonomie byla exkluzivně záležitostí profesorů a zástupců soukromých docentů. Je však otázkou, zda jsme se z jednoho extrému nedostali do druhého.

41 Statut akademického senátu fakulty z roku 1990 z 16. března 1990.

42 A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A III, kart. 17 – Návrh statutu Akademického parlamentu (1990).

43 A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A III, kart. 17 – Návrh statutu Akademické rady (1990).

44 A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A III, kart. 17 – Zápis z 2. zasedání Akademického senátu Právnické fakulty MU z 16. března 1990.

Od přijetí vysokoškolského zákona se počítalo s tím, že brzy bude nahrazen novým zákonem, který „poskytne spolehlivý právní rámec pro činnost a rozvoj moderního vysokého školství v České republice“.⁴⁵ Na ten se však nakonec čekalo až do roku 1998, tedy téměř celé desetiletí (č. 111/1998 Sb.). Jeho přípravu ovlivnily v Evropě už rezonující tendence k rozšíření a diverzifikaci vysokoškolského vzdělávání na straně jedné a k jeho větší kompatibilitě na straně druhé, jak se krátce nato promítly do tzv. boloňského procesu. Prostředkem k jejich naplnění se mělo stát především zavedení třístupňového systému studia – bakalářského, magisterského a doktorského – a jednotného kreditového systému hodnocení výuky (Evropského systému převodu kreditů; ECTS). Signatáři tzv. Boloňské deklarace z 19. června 1999, jak se označuje dohoda původně třiceti států včetně České republiky, usilujících o zvýšení dostupnosti, přitažlivosti a kvality vysokoškolského vzdělávání a o ustavení Evropské oblasti vysokoškolského vzdělávání (EHEA), dále chtěli zavést srozumitelný a srovnatelný systém vysokoškolských titulů, podporovat mobilitu studentů i učitelů a spolupráci vysokých škol, včetně vytváření společných studijních programů, a spolupracovat při zabezpečení kvality studia.

Na Právnické fakultě MU, ale též na jiných českých právnických fakultách, se bakalářské studium nerozvinulo v předpokládané podobě, tedy jako předstupeň (zkráceného) magisterského studia. Snahám o důsledné zavedení tohoto prvku boloňského procesu se fakultám podařilo ubránit zejména oprávněným poukazem na skutečnost, že pro bakaláře-právnicka není v právnických profesích uplatnění. Magisterské studium v oboru *Právo* studijního programu *Právo a právní věda* tak zůstalo i nadále uceleným pětiletým studiem. Jiné to však je se specializovaným a uzavřeným bakalářským studiem, které fakulta už od devadesátých let také poskytuje. Jeho absolvování je žádoucí pro výkon některých převážně úřednických profesí, protože absolventům umožňuje více poznat pro ně důležitý dílčí segment právní problematiky (trestní řízení, obchodní právo, pozemkové právo a právo životního prostředí, veřejnou správu apod).⁴⁶

K pozdějšímu zavedení druhé navenek nejviditelnější složky boloňského procesu, kreditového systému, fakulta učinila první krok v akademickém roce 1999/2000. Se zaváděním kreditového systému šla ruku v ruce elektronizace studijní evidence jako významná součást postupného přechodu k elektronizaci podstatné části celé úřední agendy. Přes složitost problému a počáteční velké zatížení informatiků, sekretářek a garantů se potíže podařilo poměrně rychle překonat a nový systém se ve všech studijních programech spolehlivě zažil. Odboural spoustu „papírové“ administrativy, a tím ulehčil zejména

⁴⁵ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o vysokých školách z roku 1998. *Poslanecká sněmovna* [online]. Digitální knihovna, PČR, PS 1996–1998, tisk č. 329. Dostupné z: <http://www.psp.cz>; Zákon byl podstatně novelizován v roce 2016.

⁴⁶ Od roku 2010, kdy fakulta získala akreditaci pro studijní program *Veřejná správa – navazující*, mohou absolventi specializovaného bakalářského studia pokračovat v navazujícím magisterském studiu. Na fakultě tedy sice získávají magisterský titul, ale ne v oboru *Právo a právní věda*. Získaný titul jim tak neotvírá cestu k výkonu tradičních právnických profesí.

sekretářkám kateder. Učitelům, na které ovšem přešel větší díl úřední agendy, i studentům usnadnil přístup ke stále se rozšiřujícímu množství informací spojených s výukou a zrychlil jejich vzájemnou komunikaci mimo vlastní výuku.

Když se tedy ohlédneme, je zřejmé, že vedle tradicionalistických tendencí na fakultě postupně sílily vlivy z prostředí univerzit anglosaského světa. Zajisté se tak dělo i příčiněním častějších zahraničních pobytů učitelů. Nové trendy se projevovaly především snahou o kompatibilitu univerzitního prostředí, čemuž později napomáhal právě boloňský proces, a užší vazbou na praxi. Nepochybným trendem posledního třicetiletí je ovšem též již zmíněná centralizace vnitřního prostředí univerzity. Nesporně souvisí se snahou více provázat výuku jednotlivých fakult a do jisté míry, kterou si netroufám kvantifikovat, též s financováním univerzit. Zatímco v době první republiky, jak jsme uvedli, se vše podstatně rozhodovalo na úrovni fakult a univerzitní orgány v podstatě fungovaly jako nástroj kontroly vůči případným excesům, dnes jsou ve vztahu k organizaci výuky hlavní řídicí funkce přeneseny na rektorátní orgány. Tak ještě v devadesátých letech si fakulta podle statutu sama vydávala klíčové předpisy jako studijní a zkušební řád, dnes jsou však společné pro celou univerzitu. A to nemluvím o jednotlivostech, jako byl nedávný tlak na zavedení jednotných začátků vyučovacích hodin. Na celouniverzitní (a vyšší) úrovni probíhá sice s ohledem na financování asi nutné, ale zároveň také problematické vyhodnocování, tedy porovnávání výstupů z vědecké práce učitelů. Pro rozvíjení právnických (ale i jiných) oborů v první chvíli vypadal přímo devastačně záměr zavést na všech fakultách univerzity povinné habilitace v některém ze světových jazyků. Jeho realizaci se zabránilo jen díky získání oborových výjimek, ale po velkém vypětí a složitém dokazování něčeho, co je „*samozřejmé jako neošizené chleba*“, jak by řekl Jan Werich (a jak odposlechl pamětník, který jako malé dítě vyrůstal ve vesnické pekárně).

A když se zase přihlásil pamětník, chtěl by vzpomenout, že nejhorší chvíle, které v tomto období na fakultě zažil, se váží k blízkým fakultním kolegyním. První je spojena s okolnostmi, provázejícími neúspěšnou habilitaci paní dr. Marty Kadlecové. Přes výhrady, které bylo možné vůči pedagogickým přístupům paní doktorky vznést, a bez ohledu na výsledek řízení, co se kolem její habilitace dělo, bylo – kulantně řečeno – nedůstojné. Od dalších, ještě smutnějších událostí uplynula jen krátká doba – brzy po sobě navždy opustily fakultu má spolužačka prof. Zdeňka Gregorová a kolegyně z katedry, s níž jsem řadu let sdílel společnou pracovnu, doc. Renata Veselá. Naopak radost pocítím vždy, když se někdo hrdě hlásí k tomu, že je absolventem brněnských práv.

Zbývá ještě dodat, že sice s odklady, ale relativně brzy se na začátku devadesátých let fakulta vrátila do svých „historických“ prostor. Mohla pak rozšiřovat nabídku studijních programů a vyučující škálu vyučovaných předmětů. Zvyšovaly se počty přijímaných studentů a v návaznosti na to přijímali noví, převážně mladí vyučující. Těžiště fakultní výuky představoval magisterský studijní program v oboru Právo, s nímž obsahově i organizačně velmi úzce souvisela též výuka v rámci tzv. celoživotního vzdělávání

(CŽV). V návaznosti na magisterský studijní program fakulta organizovala postgraduální studium, později označované jako postgraduální doktorské studium, dnes jako doktorské studijní programy, z nich některé se vyučují v cizích jazycích. V nich vychovávala a vychovává studenty s potenciálem věnovat se vědecké práci. Mnozí z absolventů doktorského studia také našli uplatnění na fakultních katedrách, případně na jiných vysokých školách, zejména pokud samy neměly akreditován příslušný doktorský studijní program. Na základě požadavků z praxe se rozvinulo též zmíněné specializační bakalářské studium, později doplněné i navazujícím magisterským studiem v oboru Veřejná správa – navazující. V posledních letech na fakultě probíhá též výuka v postgraduálních programech LL.M. (Master of Laws) a MPA (Master of Public Administration). Tím se ovšem pedagogická činnost učitelů ani zdaleka nevyčerpává. Nelze také opomenout, že na fakultě vzniklo špičkové pracoviště v oboru informačních technologií a že studentům, učitelům i širší právnické veřejnosti slouží komfortní, jen špatně klimatizovaná moderní knihovna.

5 Ohlédnutí z perspektivy devítky páté: 2019

Pokud jste podle umístění tohoto článku očekávali, že v něm najdete „*dějiny fakulty v kostce*“, omlouvám se a odkazuji na naše podrobné dějiny fakulty, resp. v této chvíli na jejich už vyšlý a v textu citovaný první díl. Na skrovném půdorysu článku jsem chtěl vedle nutných základních „orientačních“ informací vypíchnout ty stránky fakultní historie, které jsou méně známé nebo z mého pohledu vnímané příliš jednostranně či jinak zkresleně.

První dvacetiletí existence fakulty se zejména v devadesátých letech minulého století (ale i dnes) v mnoha směrech idealizovalo. Ale to nic nemění na tom, že to byla doba, kdy se fakulta přes všechny potíže – dlouho provizorní umístění, málo systematizovaných učitelských míst, kritizovaný způsob organizace výuky, nedostatek financí, odiózní zkušební a jiné taxy placené studenty – v relativně příznivém společenském prostředí obdivuhodně rychle rozvíjela. Během několika let se dokázala etablovat jako subjekt, který v akademickém prostředí rozhodně nešlo přehlédnout. V následujícím třicetiletí naopak rozhodně nevzkvétala. A jak by mohla, když „stihla“ jen krátce přežít jeden faktický zánik státu, dvakrát nuceně přerušit svou činnost a projít třemi různými politickými režimy. Reálně tak fungovala – a ještě ve velmi složitých podmínkách – pouhých pět let. Díky tomu mělo další dvacetiletí optimistický začátek a poprvé i konec. Začátek byl spojen se znovuobnovením fakulty (s pozadím v odeznívajícím politickém uvolňování šedesátých let), konec s odstraněním ideologického tlaku vládnoucí strany a jí ovládaného státního aparátu (s pozadím v listopadovém mocenském zvratu). Není však třeba zdůrazňovat, že v samotném dvacetiletí mezi těmito mezníky politické poměry ovlivňovaly fungování fakulty více než kdykoliv jindy (s výjimkou dvou pounorových let, kdy byl politický tlak ještě výraznější). Posledních třicet let pak bylo obdobím rozmachu, který se projevil výrazným zvýšením počtu studentů, otevíráním nových studijních programů, zaváděním nových metod do výuky, nastupující elektronizací řídicích

procesů nebo dobrými výsledky dosahovanými (v poněkud problematickém) srovnávání s ostatními právními fakultami. Zároveň však představovalo také dobu hájení vlastní identity, často složité a někdy i problematické hledání finančních zdrojů nebo adaptaci na boloňský proces, ne ve všem korespondující s potřebami vzdělávání právníků, resp. české právní praxe.

Závěr

Na jaře mne kolegyně připravující program oslav stého výročí fakulty vyzvaly, abych do fakultní internetové ankety vložil své přání fakultě. Místo úplného závěru bych je tu chtěl zopakovat: ať fakultu už nikdy nepotkají fáze klinické smrti, podobné těm z let 1939–1945 a 1950–1969, ať už nemusí zažívat takové otřesy jako v roce 1948 (a následně v roce 1989) a ať její budoucí absolventi nelitují, že kdysi spojili přípravu na svůj profesní život právě s ní. Tedy, aby brněnská práva příští výročí slavila ve stále lepší a lepší kondici.

Snesitelná těžkost nebytí/bytí obchodního práva

The Bearable Toughness of Not-Being/Being of Commercial Law

Josef Bejček*

Abstrakt

Obchodní právo bylo zřaveno v roce 2012 kodexové základny svého rozvoje, podobně jako hospodářské právo v roce 1991. O struktuře a obsahu výuky právních disciplín (a ani o členění na tzv. odvětví právní) ovšem formální právní prameny nerozhodují. Výuka moderního obchodního práva proto i dnes, po opuštění konceptu samostatného práva hospodářského, zahrnuje nejen příslušné segmenty soukromoprávní civilistiky, ale věnuje se i základům veřejnoprávních regulatorních úprav vztahujících se ke obchodu a podnikání. Obchody se tradičně chápou (a i vyučují) ve dvou smyslech: v užším, stavovském (subjektivním), jako právem regulovaný styk příslušníků stavu obchodnického, tedy těch, kterým právo přiznává status obchodníka (podnikatele). Druhé (objektivní) pojetí zdůrazňuje tzv. obchody, jakožto typické akty oběhu statků, ke nimž dochází bez ohledu na osobní podnikatelský či nepodnikatelský status účastníků. Dílčí překrývání a doplňování s právem občanským zejména v oblasti sjednoceného práva závazkového je přínosem. Obecnějším požadavkům na nároky studia však ne vždy odpovídají některé kontroverzní okolnosti v článku vlídně kritizované.

Klíčová slova

Obchodní právo; hospodářské právo; občanské právo; občanský zákoník; hospodářský zákoník; právní regulace obchodu a podnikání; některé obsahové a formální standardy výuky práva.

Abstract

Commercial Law was deprived of its own Code in 2012, similarly as it happened to the Economic Law in 1991. Nevertheless, formal sources of law predetermine neither the structure and content of legal disciplines, nor the division of legal system into legal branches. Tuition of modern commercial law involves therefore even today, after quitting the „socialist“ concept of separate economic law, not only traditional segments of private (civil) law but basics of public law regulations related to business and entrepreneurship, too. Businesses are traditionally understood and taught in two meanings – both as subject-conditioned contact of entrepreneurs and as a typical exchange of goods regardless of entrepreneurial or non-entrepreneurial status of persons concerned. Partial overlapping of commercial and general civil laws and complementing each other is beneficial, especially in the field of recently unified law of obligations. General demanding study requirements do not always comply with several controversial circumstances we are facing in our universities nowadays; some of these factors are subject to benign criticism in the essay.

Keywords

Commercial Law; Socialist Economic Law; Civil Law; Civil Code; Economic Code; Legal Regulation of Business and Entrepreneurial Activities; Some Content-Related and Formal Standards of Legal Studies.

* Prof. JUDr. Josef Bejček, CSc., Katedra obchodního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Commercial Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Josef.Bejcek@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-9059-2630

Úvod

V duchu Balzacova kréda „termín je nejlepší inspirace“ jsem očekával nápad, jak na slušné a včasné požádání redakční rady co nejlépe ve formě článku uctít stoleté výročí naší fakulty, a to ve skromně, ale jasně stanoveném rozmezí rozsahu znaků (včetně mezer) a v daném termínu (a to bez mezery na jeho konci).

Nezáživnou faktografií vývoje katedry a oboru jsem se nechtěl zabývat; to našťástí náleží povolanějším kolegům historikům, kteří se této role ostatně již ujali a minulost fakulty a všech jejích kateder (s využitím podkladů z kateder, s odstupem a v potřebných proporcích) popsali.¹ Termín uzávěrky se blížil, ale kupodivu byv prost kýženého to mytického účinu.

Nakonec jsem byl kvůli takové nedostačivé termínové inspiraci mocen jen několika úvah o nevděčné pozici oboru obchodního práva či obecněji právní regulace ekonomiky jakožto věcného párii či otloukánka, k nimž jsem připojil hrstku postřehů a poznámek o některých „nadoborových“ bolestech, chronických patologiích a výzvách, s nimiž se potýkáme nejen na naší katedře a fakultě, ale v našem vysokém školství obecně.

Obchodní i dřívější hospodářské právo nesou neblahé znamení dosti exotického oboru, jenž je vesměs za hranicemi osobní nebo i zprostředkované zkušenosti studentů (a u těch perspektivnějších snad i před oněmi hranicemi), na rozdíl např. od práva občanského, rodinného, pracovního, trestního, správního aj., o nichž mají jakousi alespoň matnou představu mnohdy již před vstupem na fakultu.

Bláhové naděje některých romantičtějších studentů, že následkem zrušení obchodního zákoníku² po rekodifikaci soukromého práva v roce 2012 zmizí ze světa (a hlavně ze studijních plánů) rozsáhlá a náročná disciplína práva obchodního, se samozřejmě nenaplnily.

1 VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnícké fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 576 s. ISBN 9788021092402. 2. díl (1990–2019) je v tisku.

2 Přestože obchodní zákoník měl podle schváleného věcného záměru občanského zákoníku (oponoval jsem jej, takže to vím přesně) zůstat jako speciální předpis vedle nového občanského zákoníku. Věcný záměr počítal s tím, že se v novém občanském zákoníku sjednotí obecná úprava závazkového práva a většiny typů smluv, zatímco úprava specifických otázek obchodního práva (včetně, ale nejen, práva obchodních společností a družstev) zůstane v redukovaném zákoníku obchodním. Zpětně viděno to byl asi jen taktický záměr. „Salámovou metodou“ se totiž v průběhu legislativních prací z „obchodního zákoníku“ stal nejprve „obchodní zákon“, který se později ještě redukoval v zásadě na zákon o obchodních korporacích; typické obchodně právní instituty se přenesly především do komercializovaného občanského zákoníku. Praxe právní i pedagogická skládá takto uměle dekomponované (dekonstruované) obchodní právo zpětně. Obor obchodního práva, jenž vznikl „překlopením“ oboru práva hospodářského, má u nás značnou frustrační toleranci. Přes zdánlivou dvojnásobnou ztrátu kodexové „půdy pod nohama“ (hospodářského zákoníku v r. 1991 a obchodního zákoníku v roce 2012) nejenže neživoří na vegetativní úrovni, ale velmi dobře se rozvíjí. I to je důkazem o jeho společenské potřebnosti; samotná vytrvalost a konzervativní tvrdohlavost učitelů by na to určitě nestačila. Některé ještě odolnější obory právní ostatně kodexovou „půdu pod nohama“ neměly a nebudou mít nikdy, aniž by se jakkoliv zpochybňovala jejich užitečnost a potřebnost.

Reakce na zásadní změny právních předpisů, kolem nichž byly vybudovány pedagogické obory občanského a obchodního práva, se bývala mohla pohybovat mezi krajními polohami: buď ponechat věci „postaru“ a přizpůsobit se jen novému obsahu úprav, nebo s odkazem na nové předpisy provést ve výuce soukromého práva „revoluci“. Prosadil se vesměs pragmatický kompromisní přístup inklinující spíše k oné konzervativnější variantě. Převládá názor, že o struktuře a obsahu výuky právních disciplín (a ani o členění na tzv. odvětví právní) formální právní prameny nerozhodují, byť je třeba (zejména kodexy) z kvaziestetického či pseudoprestížního pohledu mohou „zdobit“. Případná „ornamentální“ funkce kodexů je však druhořadá; rozhodují obsahová hlediska. K některým z nich se vyjadřuji.³

1 Pryč od direktivního hospodářského práva?

*Svoboda není vlastně nikdy v nebezpečí, ovšem jen chápeme-li ji
supercynicky jakožto „poznanou nutnost“.*

Od katedry se počátkem 90. let minulého století právem očekávalo, že se ujme odborného rozvoje a výuky obchodního práva poté, co byl zrušen hospodářský zákoník, který byl i přes svoje podstatné novelizace v závěrečném období své působnosti neodstranitelně geneticky zatížen a bránil by rozvoji skutečného podnikání a obchodu na bázi tržní ekonomiky.

Občanský zákoník⁴ se totiž v majetkové oblasti vztahoval jen na právní vztahy občanů navzájem a na vztahy občanů a tzv. socialistických organizací, ovšem jen při uspokojování osobních potřeb občanů. Nebyl vůbec uzpůsoben (a ani zamýšlen) k regulaci vztahů podnikatelských a obchodních a žádná specifika nestanovil ani pro ty případy, kdy byl výjimečně používán na vztahy nepatrného počtu soukromě hospodařících občanů k organizacím tzv. socialistického sektoru, popř. občas na vztahy tuzemských „nesocialistických“ organizací k občanům a k organizacím „socialistickým“.

Hospodářský zákoník⁵ byl systematickým výrazem hybridní koncepce tzv. „diagonálních vztahů“, které měly propojit řídicí osu (mocenské zájmy prosazované centrálně) s dílčími

³ Navazuji na dřívější dobové úvahy: BEJČEK, J. The New Commercial Code of the Czech Republic. *The John Marshall Law Review*, Chicago: The John Marshall Law School, 1997, roč. 1997, č. 3, s. 699–723; BEJČEK, J. Účelovost nebo účelnost didaktické parcelace závazkového práva? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, č. 4, s. 319–325. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5806>; BEJČEK, J. Obchodní a hospodářské právo v době „postkodexové“. *Obchodněprávní revue*, 2014, č. 7–8, s. 204–212; PELIKÁNOVÁ, I. Koncepce obchodního práva v nové soukromoprávní kodifikaci. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, č. 1, s. 39–49. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5355>. Protože tento žánrově hybridní příležitostný příspěvek nemá ambice být původní odbornou prací, tak některé svoje dřívější myšlenky obsažené v pracích sub pozn. 3 znovu uvádím a shrnuji, resp. parafrázuji a doplňuji, aniž čtenáře obtěžuji detailními sebecitacemi.

⁴ Zákon č. 40/1964 Sb.

⁵ Zákon č. 109/1964 Sb.

hospodářskými zájmy a zbytkovou iniciativou ekonomicky neplnoprávných jednotek (socialistických podniků a jejich sdružení) v rámci centrálního systému řízení.

Ona údajná „diagonalita“ či „emulznost“ hospodářskoprávní metody regulace⁶ byla však spíše eufemismem, neboť ve skutečnosti šlo o vertikální metodu regulace s velmi omezenými výjimkami zdánlivé samostatnosti a odpovědnosti ekonomických jednotek, které byly v důsledku závislé a ovladatelné administrativními nástroji z centra, a to od fáze jejich vzniku, přes provádění hospodářské činnosti, až po jejich eventuální zrušení a zánik (či i jejich nucenou záchranu kvůli „celospolečenskému zájmu“, navzdory třeba i mizerným hospodářským výsledkům, které se pomocí zpětné změny plánu „zhojily“). Kromě toho i řada nominálně zachovaných právních institutů nemohla v reálném ekonomickém prostředí tzv. reálného socialismu fakticky přežít a zůstala prázdnými pojmy.⁷

Zákoník mezinárodního obchodu⁸ musel být v 60. letech přijat v zájmu rozvoje mezinárodní hospodářské spolupráce (právních vztahů s cizím prvkem), neboť charakter právní úpravy v hospodářském zákoníku (koncipovaném pro potřeby centrálně řízené plánované ekonomiky s širokými možnostmi zásahů řídicích orgánů do závazkových vztahů) neposkytoval zahraničním partnerům nutný a v tržních ekonomikách obvyklý standard smluvní volnosti a právní jistoty. Bez legislativně technicky vysoce kvalitních předpisů pro vztahy s cizím prvkem, založených na klasických principech soukromého práva, by náš právní řád odrazil zahraniční partnery od jakékoliv hospodářské spolupráce.⁹

Hospodářské právo bylo typickým reprezentantem těch odvětví, která se tradičně označují jako veřejnoprávní, a to ve smyslu zájmové i mocenské teorie veřejného práva. Umožňovalo, aby se v různých podmínkách prosazovala jedna vůle, a to vůle ekonomického a politického centra, vyjádřená v plánovacích aktech a v důsledku jistěná mimosoudním rozhodováním hospodářských sporů mimosoudní soustavou (nikoliv nezávislé) státní arbitráže, jež byla mj. i orgánem hospodářského řízení podle odchylek. Tržně konformní obchodní právo zrodilví se v podobě obchodního zákoníku v roce 1991 mělo očividně zásadně odlišnou povahu a cíle.

6 Srov. HAJN, P. *Hospodářské právo*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1974, s. 11–12.

7 Tak např. karikatura „hospodářské soutěže“ v direktivně plánované a zmonopolizované ekonomice. Pod tradičními názvy se mohl skrývat podstatně zdeformovaný obsah (např. „hospodářská smlouva“ měla velmi daleko k tradičnímu soukromoprávnímu smluvnímu konceptu).

8 Zákon č. 101/1963 Sb.

9 V našem právním řádu trojkolejnost kodexové právní úpravy majetkových vztahů přetrvávala až do 1. ledna 1992, kdy nabyl mj. účinnosti obchodní zákoník a novela „socialistického“ občanského zákoníku a kdy byl zrušen zákoník mezinárodního obchodu. Odlišné kodexové právní režimy pro různé druhy vztahů a pro různé subjekty byly přitom samozřejmě přenášeny i do jiných souvisejících zákonů i podzákonných předpisů. Existence tří v zásadě nezávislých a principiálně odlišných kodexů, které stanovovaly různá „pravidla hry“ v ekonomice, byla objektivně překážkou v procesu transformace ekonomiky a bránila rychlejšímu a přirozenému formování tržních vztahů. Různé podmínky pro soutěžitele neumožňovaly rozvoj základního hybného faktoru ekonomiky s převahou tržních autoregulačních prvků – totiž volné konkurence a poctivé soutěže.

Náplň předmětu „obchodní právo“ jsme postupně upřesňovali – bylo nám jasné, že nemůžeme učit jen „obchodní zákoník“, ale že „pod naše křídla“ bude patřit i leccos z dřívějšího předmětu práva hospodářského, které nezmizí z povrchu zemského jen proto, že byl zrušen hospodářský zákoník.

Obchodní právo v širším smyslu (ke kterémužto funkčnímu pojetí jsme se spolu s převažující částí českých komercialistů hlásili a hlásíme) zahrnuje soukromoprávní i veřejnoprávní úpravu. Podobně jako je „zmatením jazyků“ zatížen pojem „obchodní právo“, týká se to i práva hospodářského a je vždy nutno z kontextu zjistit, kde vlastně jsou hranice oboru takto pojmenovaného. I hospodářské právo se někdy rozlišuje na „hospodářské právo soukromé“ (pod nímž se rozumí to, co my označujeme za právo obchodní) a na „hospodářské právo“ (tzv. „prosté“), pod nímž se skrývá jen veřejnoprávní regulace ekonomiky a podnikání.¹⁰

Pojem i věcný obsah hospodářského práva se liší podle toho, zda je používán v kontextu tržní ekonomiky, nebo zda se hovoří o tzv. hospodářském právu reálného socialismu.¹¹ V prvním případě jde o veřejnoprávní úpravu zásahů státu do podnikání a obchodu, která funguje vedle klasických soukromoprávních úprav civilistických a obchodněprávních. Ve druhém případě se jedná o dominantní systém centrálního řízení přetvořený do veřejnoprávních norem, které neponechávají téměř žádný prostor smluvní autonomii a nezávislosti subjektů. Cílem je prosazení tzv. celospolečenských zájmů a hledisek za současného potlačení soukromých zájmů – pokud jejich sledování je vůbec připuštěno, pak jsou jen ve služebné roli vůči „zájmům vyšším“ a v případě konfliktu jim zájmy soukromé musejí ustoupit. Hospodářskému právu v oné hybridní podobě jsme se na katedře věnovali od samotného znovuoživení fakulty. Přitom vznikaly i některé teoretické práce zabývající se společenskými funkcemi hospodářského práva, vztahem hospodářského rozhodování a hospodářského práva včetně regulace rizika, podstatou a funkcemi právní odpovědnosti apod., jejichž přínos je nadčasový a není vázán jen na tehdejší právně politické prostředí.

¹⁰ Tak v Polsku – srov. KATNER, W. J. (ed.). *Pravo cywilne i handlowe w zarysie*. 4. vyd. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2011, s. 27 a násl., s. 30 a násl.

¹¹ Dnes má dělení na hospodářské právo „tržní“ a hospodářské právo „plánovací“ (resp. socialistické) již jen historický význam.

Je to však důležité hlavně pro ty, kteří se (spíše z předpojatých ideologických pozic) tváří štitivě na slovní spojení „hospodářské právo“, jako by ono automaticky implikovalo ten obsah, který jsme znali před r. 1989.

Že tomu tak není, dokazuje zejména německé, francouzské, polské nebo slovenské pojetí oboru hospodářského práva. Je však zbytečné dále rozměňovat pojem hospodářského práva, jenž se vesměs chápe jako součást tzv. práva veřejného, zaváděním pojmu hospodářského práva v tzv. širším smyslu (á la MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*. Praha: Československý kompas, 1947) a jeho následným dělením na hospodářské právo soukromé (obchodní) a na hospodářské právo veřejné. Tak široké klasifikační kritérium totiž postrádá metodologický i praktický smysl. Podobným nesmyslným způsobem by se totiž dala za součást občanského práva „v širokém smyslu“ označit jakákoliv právní úprava, která se týká právního postavení a života občanů, a patřilo by tam tedy i právo správní, včetně části „práva daňového“, právo trestní, mezinárodní soukromé apod.

Velký rozptyl pojetí hospodářského práva můžeme pozorovat v posttotalitních zemích s tradicí tzv. socialistického hospodářského práva. Bez bližšího zkoumání konkrétního kontextu je nemožné se dohadovat, co vše se vlastně pod oním pojmem skrývá – zda jde jen o označení historicky pominuvší části právní regulace z dob socialismu, či zda jde o určitou veřejnoprávní část obchodního práva v širokém slova smyslu, či o úpravu jen administrativněprávních ingerencí státu do ekonomiky (v klasickém pojetí západních zemí, které zasahují do veřejné ekonomiky prostředky a formami správního práva, z něhož se právě pro tyto účely vyčleňuje tzv. právo hospodářské jako jeho odnož).

Hospodářské právo „západního střihu“ se nedá vzhledem k úplně odlišným podmínkám a rozsahu působnosti a použitým metodám se socialistickým hospodářským právem srovnávat. Spojuje je sice slovo „hospodářské“ a veřejnoprávní metoda regulace, ale hospodářství v tržních ekonomikách nebylo na rozdíl od socialistických zemí jen veřejné a nosný byl soukromý sektor se soukromoprávní regulací občanskoprávní a obchodněprávní. Ta se zejména u nás po přijetí hospodářského zákoníku v r. 1964 nepoužila ani podpůrně.

Předlistopadové hospodářské právo si tak v oblasti obchodu a „podnikání“ přisvojilo to, co bylo na Západě předmětem práva obchodního, přičemž se ovšem téměř vše „soukromoprávní“ potlačilo. V podstatě z konvenčních a praktických důvodů se z pojmu hospodářského práva (v onom nejširším „megasmyslu“) tradicionalisticky vyčleňuje právo pracovní, finanční, správní¹² apod., i když se na druhé straně někdy (vlastní a většinou sotva sporný) obsah hospodářského práva (veřejnoprávní úprava vztahů s podnikáním souvisejících) pokládá za součást práva obchodního, čímž by se ovšem pojem hospodářského práva vyprázdnil úplně.¹³

Mnohovýznamovost, neujasněnost a terminologické zmatení pronásledují hospodářské právo i na západ od nás a v podstatě se na všeobecnou definiční shodu a akceptaci přesného členění rezignuje.¹⁴ Každý, kdo se hospodářským právem zabývá, si tak vlastně může vytyčit jeho hranice k obrazu svému a rovněž tak překryvy a vymezení ve vztahu k právu soukromému, veřejnému, podnikatelskému, správnímu, správnímu trestnímu apod. podléhají subjektivismu.

Současné katedrové výukové programy se obsahově nedávají mást předpojatostmi a reminiscencemi. Obsah toho, co se v předmětu „hospodářské právo“ v zemích s tržní ekonomikou běžně vyučuje, předáváme studentům nadále, byť pod „politicky korektnějším“ a nepříznivých asociací zbaveným názvem „právo obchodní“. Důvodem je, že výuka regulatoriky podnikání je pro výbavu absolventů praktická a nezbytná. Pokud by nebyla

¹² Srov. HUSÁR, J. *Právna regulácia ingerencie verejnej moci do podnikania (Hospodárske právo – náčrt teórie a systému)*. Košice: Equilibria, 2007, s. 24 a násl.

¹³ Srov. PELIKÁNOVÁ, I. a kol. *Obchodní právo 1. 2. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 136.

¹⁴ Srov. RINCK, G. a E. SCHWARK. *Wirtschaftsrecht*. Köln-Berlin-Bonn-München: Carl Heymanns Verlag, 1986, s. 9.

ona (veřejnoprávní) regulatorní část obchodního práva rozvíjena systematicky, mohlo by se stát, že právníci budou narážet na veřejnoprávní limity podnikání až „za pochodu“ v praxi, protože na škole to učitelé považovali za starost „těch z jiného oboru“. To by šlo k tíži absolventů (a svědomí nás učitelů) a zejména na úkor kvality právní služby.

2 „Kodexové období“ obchodního práva

*Zlatý vzešel napotom věk, kdy zákona,¹⁵ soudce
niké nebyl prost, neb nectil sám od sebe věrnost a právo...¹⁶*

Na pomyslném výsluní zájmu a významu se obchodní právo ocitlo ve dvacetiletí následujícím po přijetí obchodního zákoníku v roce 1991. Obchodní zákoník byl jedním z nástrojů rušících falešnou monoliticitou „reálně socialistického“ práva a jeho hypertrofovanou vertikální (regulatorní linií). Projevilo se to zejména v oblasti vztahů závazkových, po sjednocení jejichž úpravy se volalo již dlouho.¹⁷ Svěrací kazajka administrativně pojatého hospodářského práva se uvolnila¹⁸ a návrat klasického soukromoprávního ovzduší přirozeně zapůsobil regeneračně i na strukturu a obsah výuky.

Závazkové vztahy se staly především smluvními v pravém slova smyslu, který hospodářský zákoník masivně popíral. Ty se velmi liberalizovaly, byla obnovena široká smluvní volnost, byla odstraněna zákonná kontraktační povinnost. Zavedla se zásadní dispozitivnost právní úpravy obchodních závazkových vztahů¹⁹ (na rozdíl od vesměs kogentní právní úpravy v hospodářském zákoníku a v podzákoných prováděcích předpisech, která neumožňovala stranám odchýlit se od právních řešení vyhovujících potřebám centrálně a direktivně řízené ekonomiky). V souladu se zásadou smluvní svobody a autonomie vůle se prosadila zásadní neformálnost uzavírání smluv (na rozdíl od zásadní

¹⁵ Rozuměno „obchodního“...

¹⁶ Publius Ovidius Naso, jehož hexametru „Čtvero věků“ z Proměn tu přidržle a ironicky parafrázují, již prominout nemůže, tak snad tedy aspoň čtenář ano. Původní text znectěné strofy (v překladu Ferdinanda Stiebitze) zní:

*Zlatý vzešel nejprve věk, kdy zákona, soudce
člověk byl prost a od sebe sám ctíl věrnost a právo.
Nebylo trestu ni strachu, a broživá slova se nečtla,
vyrytá v kov, a prosící dav se nemusel báti
soudcových úst: ač neměli obhájce, bezpeční byli.*

¹⁷ K tomu srov. např. KOPÁČ, L. Věc: Obchodní zákoník. *Hospodářské noviny*, 1991, č. 37, s. 8; ELIÁŠ, K. Téma k diskusi: Obchodní zákoník. *Právník*, 1992, č. 6, s. 475–492; BEJČEK, J. K působnosti obchodního zákoníku v závazkových vztazích. *Právník*, 1993, č. 2, s. 173–183.

¹⁸ Z dnešního pohledu asi až příliš – viz často kritizovanou absenci veřejnoprávní regulace při privatizaci (tunelování) v „divokých devadesátkách“. Srov. BEJČEK, J. Privatizační projekty: Rozhodování bez pravidel? *Hospodářské noviny*, 1991, č. 26, s. 14.

¹⁹ Byť nedostatečně přesně mj. ve vztahu k úpravě v občanském zákoníku. Srov. např. diskusi k charakteru právní regulace sazby úroků z prodlení a poplatků z prodlení podle Nařízení vlády č. 142/1994 Sb. – blíže BEJČEK, J. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. *Právní rozhledy*, 2006, č. 11, s. 406 a násled.

písemnosti smluv hospodářskoprávních). Sjednotila se právní úprava pravidel chování pro tuzemské účastníky obchodních vztahů a byly odstraněny protisoutěžní diskriminačně-preferenční rozdíly na základě formálního statusu subjektů. Implementovala se ustanovení řady mezinárodních obchodněprávních úmluv a zvyklostí do obchodního zákoníku, což mj. ulehčilo adaptaci našich podnikatelů na standardy obvyklé v zahraničí. Zmizela dřívější relativní izolovanost a vzájemná nezávislost právních úprav hospodářských vztahů s odchylným režimem, který závisel na charakteru subjektů právního vztahu – obchodní zákoník se stal integrální součástí soustavy soukromoprávních předpisů; navíc v nouzi dané zejména neexistencí sjednocujícího civilního kodexu upravil řadu veřejnoprávních i soukromoprávních otázek s platností pro celý právní řád, a to zčásti i pro nepodnikatele. Stal se tak i nositelem vývoje progresivních tendencí v řadě oblastí soukromého práva, kteroužto roli by normálně měl mít především zákoník občanský.²⁰ Důležitost obchodního práva ve výuce a zkoušení plynula mj. právě z této skutečnosti; instituty a řešení zprostředkované obchodním zákoníkem poskytovaly nezbytnou část odborné průpravy o tom, co je to vlastně soukromé právo – občanský zákoník ve své tehdejší podobě měl v tomto směru značnou nevýhodu.

Zrodila se však naopak velmi složitá a dříve nezažitá problematika vzájemných vztahů občanského a obchodního zákoníku, jež snížila přehlednost a jednoznačnost právní úpravy a s tím související právní jistotu. Kodifikace obchodního práva měla mimořádný depurační efekt.²¹ To se opět projevilo ve výuce, která se osvobodila od apologetiky některých podzákoných účelových předpisů (nezřídka stěží pochopitelných pro učitele, natož pak pro studenty²²) a mohla se namísto toho věnovat třeba rozvoji umění opravdové kontraktace.

Přijetí obchodního zákoníku i přes jeho chyby napomohlo kromě výše uvedených důsledků i přechodu (u starších právníků návratu) k tradičnímu způsobu právního myšlení, k pochopení a k praktickému používání tradičních (a přitom u nás řadě právníků málo známých) soukromoprávních institutů a postupů a k vytváření praktických dovedností při tvořivém výkladu a uplatňování práva, k němuž hospodářský zákoník poskytoval jen velmi omezený prostor. Určitý „adaptační šok“ utrpěli samozřejmě i naši učitelé, kteří však byli velmi záhy schopni zprostředkovat nejen studentům, ale i praktikům řadu

²⁰ To se ostatně projevilo i na novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., který zpětně čerpal podstatnou část svých konstrukcí z praxí prověřeného a dlouho judikovaného zákoníku obchodního.

²¹ Obchodní zákoník přinesl sice téměř 800 nových paragrafů, ale současně zrušil přes 80 právních předpisů, a to většinou podzákoných, velmi podrobných a s převahou kogentních právních norem. Tím velmi uvolnil rozhodovací prostor podnikatelům a v souladu s principy právního státu přesunul těžiště právní úpravy na úroveň zákona vyjadřujícího skutečně obecný zájem.

²² Jako např. pověstná vyhláška Státní plánovací komise a Státní arbitráže Československé socialistické republiky č. 48/1980 Sb., o hmotném bilancování a projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu, z níž se „točila hlava“ i dlouholetým právním praktikům externě působícím na katedře.

nových poznatků a souvislostí podle platné úpravy. Naši pedagogové rozvíjeli s využitím četných zahraničních kontaktů doktrínu obchodního práva velmi činorodě.

Status oboru obchodního práva jako navýsost potřebné a praktické disciplíny, která navíc díky obchodnímu zákoníku otevírala v řadě směrů „okno“ do klasického soukromého práva, byl nesporný. Projevovalo se to i tím, že obchodní právo bylo povinnou součástí státní závěrečné zkoušky – mohla tu, pravda, působit i tradice a rigidita státnic, u nichž obchodní právo prostě jen nahradilo dříve povinné právo hospodářské.

3 Pryč od obchodního (postkodexového) práva?

Člověk, který má rád uzneniny a dodržuje zákony, by neměl být u tobo, když se tyto věci dělají.

Vztahový problém občanského zákoníku přijatého v roce 1964 a zákoníku obchodního odstranila samozřejmě rekodifikace soukromého práva v roce 2012. Nové problémy však vznikly (a v procesu aplikace a realizace práva se nepochybně další objeví) mezi novým občanským zákoníkem a zákonem o obchodních korporacích. Navíc každý z těchto dvou předpisů obsahuje sám o sobě řadu vlastních vnitřních nejasností v počtu určitě ne menším, než vyplýval ze vztahových nejasností za účinnosti novelizovaného tzv. socialistického občanského zákoníku a zákoníku obchodního. Nové předpisy si s bohatou zásobou vlastních vnitřních nejasností určitě vystačí po dlouhá léta, než budou odstraněny novelizacemi nebo výkladem (což je etapa, kterou dřívější předpisy již měly z velké části za sebou). K výčtu a natož rozboru řady sporných koncepčních i jednotlivých ustanovení a vyložených chyb v rozsáhlém občanském zákoníku není při této příležitosti prostor. Týká se to i transparentnosti legislativního procesu a zpětné vazby teorie i praxe na jeho výsledek.

Odborná i výuková činnost katedry se v tomto stále trvajícím období zaměřuje zejména na koncepční i výkladové problémy obsažené v nových úpravách. Obchodní právo jako odborná právní disciplína ani jako pedagogický obor samozřejmě nezmizelo proto, že byl zrušen obchodní zákoník. Subjektově a věcně podmíněné zvláštnosti obchodních vztahů se tímto aktem nesesetřely, ale naopak se na pozadí obecné úpravy a v jejím rámci nesporně, jasně a jednoznačně odlišily. Metaforicky (a útěšně pro staromilce) to lze vyjádřit i tak, že implicitní a virtuální „obchodní zákoník“ mohou při troše představivosti vidět stále; jen je zanořen do platného obecného soukromoprávního občanského zákoníku.

Přiznávat strukturotvorný (odvětvově právní) význam kodifikaci (analogicky strukturobný účinek dekodifikaci) je voluntaristické a subjektivistické, přinejmenším v naší konkrétní situaci, kdy se jiná (a zásadnější) kritéria tzv. odvětvové samostatnosti obchodního práva (předmět regulace, metoda úpravy, specifické instituty) nezměnila.

O odvětvovou samostatnost ostatně vůbec nejde. O (ne)smysluplnosti diskusí o odvětvové samostatnosti právních odvětví, která (asi pro nedostatek důležitějších nebo přípustných problémů právní teorie) planula ještě před několika dekádami, svědčí, že tiše odumřely a vlastně dnes nikoho nezajímají. Nemá proto smysl v nich pokračovat.²³

Obchodní právo totiž bez ohledu na tento kvaziatribut existuje a pěstuje se jako speciální disciplína nejen v zemích s dualistickou koncepcí, součástí jejichž právního řádu jsou i zvláštní obchodní zákoníky (např. Německo, Rakousko, Francie), ale i v zemích bez takové úpravy (např. Itálie, Švýcarsko²⁴). Jakékoliv pseudoprestižní a poziční předsudky o tzv. odvětvové samostatnosti jsou málo významné z hlediska praktického fungování a dopadu právní úpravy, jakož i z hlediska pedagogického či vědeckého, a proto se jimi ani nezabýváme. Obchodní právo tedy obsahově zůstává tím, čím bylo dříve, bez ohledu na ztrátu „kodifikační výhody.“

Svoje „teritorium“ si každý úsek doktríny i legislativy či pedagogického zprostředkování poznatků vymezuje především svým reálným významem a kvalitou, a nikoliv autoritativním „výnosem“ o odvětvové samostatnosti či nesamostatnosti. Praktický význam může diskuse mít z hlediska metodologického, z hlediska klasifikace a struktury oborových vědních a pedagogických disciplín; problémy by mohly být v souvisejících akreditačních procesech, v dělbě výuky a zejména v bezmezerovitém pokrytí tzv. soukromého práva jak doktrinálně, tak pedagogicky.

Nemáme problém nejen s vymezením své působnosti, ale ani s potřebností a významem disciplíny, již pěstujeme. Pojem obchodního práva se vlastně vymezuje svým přívlastkem sám, nicméně jen formou tautologického odkazu na pojem „obchod“, či „obchodní“.²⁵ To nemusí být nutně chápáno čistě pozitivisticky (ve smyslu „co je upraveno předpisy zvanými obchodněprávní“), ale lze připustit i flexibilní (a expanzivní) funkční pojetí – za „obchodněprávní“ se dají totiž naopak považovat veškeré instituty související s obchodem, ať už jsou upraveny kdekoliv.

Obchody tradičně chápeme (a i studujícím zprostředkováváme) ve dvou smyslech: v užším, stavovském (subjektivním), jako právem regulovaný styk příslušníků stavu obchodnického, tedy těch, kterým právo přiznává status obchodníka (podnikatele). Druhé (objektivní) pojetí zdůrazňuje tzv. obchody, jakožto typické akty oběhu statků,²⁶ k nimž dochází bez ohledu na osobní podnikatelský či nepodnikatelský status účastníků. Jde opět o záležitost spíše konvenční: dohodnout se, jak nazveme zvláštní druh práva (zásadně soukromého) upravujícího obchodní činnost provozovanou dlouhodobě

23 Shodně PELIKÁNOVÁ, op. cit., s. 39.

24 Srov. CANARIS, C.-W. *Handelsrecht*. 24. vyd. München: C. H. Beck, 2006, s. 5.

25 Tak RANDA, A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha: Nakl. J. Otto, 1908, s. 15.

26 Srov. např. již MALOVSKÝ-WENIG, op. cit., s. 2.

na profesionálním základě.²⁷ Proto za obchody pokládáme (a můžeme si činit nárok na jejich pedagogickou garanci) i typické „obchodní“ smlouvy, jako jsou zejm. smlouva zasilatelská, komise, bankovní obchody, přepravní smlouvy, pojištění, pacht (především obchodního závodu), podnikatelský nájem, obchodní zastoupení, zprostředkování (z podstatné části), kontrolní činnost, tichá společnost aj., upravené dnes v zákoníku občanském.²⁸

Studenti si mají uvědomit a procvičit znalost, že obchodní právo spočívá na základně všeobecného práva občanského a doplňuje je zvláštními úpravami, jež se vztahují na kvalifikovaný okruh subjektů – podnikatele; přitom tyto předpisy mají sloužit ulehčení a urychlení obchodního styku i za cenu snížené ochrany účastníků tohoto styku; na druhé straně je odpovědnost podnikatelů za sebe samotné vyšší nežli ve všeobecném občansko-právním styku (soukromé právo spotřebitelské).²⁹ To vyžaduje dobrou metodologickou koordinaci a posloupnost výuky oborů „všeobecného“ občanského práva a „zvláštního obchodního“ občanského práva. O tu se od počátku snažíme a chceme v ní pokročit ještě dále; v současnosti mj. zvažujeme společnou výuku práva závazkového.³⁰

Jednotnosti soukromého práva ovšem neodpovídá (a profilu absolventa a jeho přípravenosti pro praxi neprospívá) postavení obchodního práva jako jen jedné z řadových volitelných disciplín u státních závěrečných zkoušek v jedné řadě s obory ne vždy srovnatelnými rozsahem, náročností a svou potřebností pro profesionální výbavu absolventa. Nemám sice „tvrdá data“, ale jsem jako dlouholetý bývalý akademický funkcionář, učitel i právní praktik přesvědčen, že běžný absolvent se s obchodním právem (v širokém slova smyslu zahrnujícím i veřejnoprávní regulatorní rámec podnikání) setkává významně častěji nežli u některých předmětů dnes „typicky státnicových“. Pokud zůstane systém

27 Podobně KREJCI, H. *Grundriß des Handelsrechts*. Wien: Manz Verlag, 1995, s. 3–5.

28 Dělbá práce s katedrou občanského práva je ovšem občas oportunní a závisí na tradici a katedrové příslušnosti a odborné afinitě toho či onoho specialisty. To lze ovšem změnit.

29 Tak BŮLOV, P. *Handelsrecht*. 4. vyd., Heidelberg: C. F. Müller, 2001, s. 1–3.

30 Právě v této oblasti vznikla totiž jako vedlejší účinek nekoncepční dvoukolejnosti a roztržiténosti úpravy obligačního práva jakási „metavěda“ o obchodních obligacích, která se snažila pro účely aplikace práva a jeho srozumitelné výuky „dodávat“ *ex post* teoretické „pojivo“ do úpravy, v jejichž základech v řadě případů prostě chybělo. Mám však dlouhodobě za empiricky ověřený předpoklad, že ani ev. opakování látky probrané v jiném předmětu z poněkud jiného hlediska není něčím, čeho bychom se měli apriorně obávat (*repetitio – mater studiorum*) a čemu bychom se měli v učebních plánech panicky vyhýbat. Naopak pokládám dílčí (nikoliv plošné!) pedagogické překrývání v hraničních oblastech za výhodu pro studenty, jež je vede ke komplexnějšímu pochopení právní úpravy, resp. přinejmenším alespoň k upevnění její znalosti. Je věcí konvence, do jaké hloubky a v jakém rozsahu by se těmi či oněmi instituty zabývaly katedry občanského práva nebo obchodního práva, resp. by šlo o „vnitroustavní“ dělbu práce u širěji založených ústavů či kateder práva soukromého. Svoji roli sehraje také personální vybavení jednotlivých pracovišť, výzkumné zaměření jednotlivých učitelů a jejich praktická profesní zkušenost atp. Ať prostě určité oblasti učí ten, kdo je v nich nejlepší a nejdál.

státnic zachován jako dnes, zaslouží si obchodní právo místo srovnatelné s právem občanským (nebo má být zkoušeno spolu s ním), trestním či správním.³¹

4 Trochu akademicko-právnícké spirituality a (de)morality

„Sejde-li se organizovaně více právníků na nějaké vyšší úrovni, nemluví o normách, nýbrž o tradici, hodnotách, spravedlnosti, férovosti, rovnosti, nezávislosti, kolegialitě, nestrannosti a o oddanosti těmto nejasným pojmům a o lásce k právu a o svém poslání.“³²

Troufám si připojit „submotto“: jsou-li to navíc učitelé, přidává se k těmto vznešeným tématům nezřídka obligátní lamentace nad nízkou náročností studia, nad úrovní přijímaných studentů i absolventů, nad potřebným poměrem obecné mimoprávní i právní vzdělanosti a specializovaných praktických dovedností apod. Někteří z nás rezignují a „doklepávají“ to poklidně v „nezměnitelném“ systému, jiní kritice aspoň souhlasně a přizpůsobivě přibrblávají a přitakají při obědových seancích či náhodných kuloárních setkáních a kupují si tak pocit, že jim to není lhostejné a že to „už také dlouho říkají“; jiní se aspoň občas ozývají na různých fórech, nebo tvrdošijně lpí na standardech i za cenu jistého sociálního vyloučení – mají-li aspoň nějaké rozhodovací pravomoci, doutná právě v nich alespoň jiskřička naděje, že není vše ztraceno.³³

„Demokratizace vzdělání“ bylo nejen líbivé heslo tzv. reálného socialismu, nad kterým bychom se dnes mohli jen povýšenecky a „historicky poučeně“ ušklíbat – mohli bychom se totiž dopustit *faux pas* úsměšky nad něčím, k čemu sklouzli i na „Západě“. Ona demokratizace umožnila totiž mnoha lidem z „obyčejných poměrů“, kteří by na to jinak z ekonomických a sociálních důvodů nemohli ani pomyslet, vystudovat vysokou školu, a to nezřídka s vynikajícími výsledky.³⁴

31 Postavení oboru jakožto „olympijské disciplíny“ samozřejmě zpětně ovlivňuje i zájem studentů a jejich motivaci a tím i úroveň jejich znalostí a dovedností – právě ty obchodněprávní přitom pokládám za nezbytnou a formativní součást jejich profesionální výbavy. Proto by měla být testována na stejné úrovni jako u stávajících klíčových předmětů. Tyto nároky se přitom bez přetřky (nikoliv kupodivu) prosazují na pražské právnícké fakultě, k níž se vztahujeme jako k referenčnímu bodu.

Moje opakované podněty jakožto vedoucího katedry, požadující státnicové zrovnoprávnění obchodního práva, zůstávají (bohužel již několik let) zatím stále oslyšeny.

Tento problém souvisí s funkcí zkoušky (maturitní, přijímací, postupové, státní) jakožto standardu požadované úrovně, který by se každému méně schopnému či pracovitému studentovi neměl přizpůsobovat „na míru“ (třeba pod záminkou specializace). Tyto otázky mj. glosuji v následující kapitole.

32 Srov. ČERMÁK, K. Od právníkovy introspekce k právnícké sebereflexi. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 10, s. 60.

33 Tento příspěvek je formou blahopřání mé domovské fakultě k narozeninám. Myslím, že není lepší dárek od srdce než upřímnost. Proto se jí tu vědomě dopouštím, byť leckde na úkor suché „akademické“ vznešenosti a bezkrevně uhlazenosti a diplomatickosti formulací.

34 Pozdější ekonomická homogenizace společnosti oslabilala naléhavost této potřeby; ale až do normalizace se někteří lidé středního věku dostávali ke vzdělání, k němuž i desetiletí po válce neměli příležitost; srov. rozšířené studium při zaměstnání („dálkaři“) pod heslem „druhé šance“, která byla mnohdy vlastně šancí prvou. Úroveň dálkařů byla v průměru (čest výjimkám) výrazně nižší, ač dosáhli formálně stejné kvalifikace jako denní studenti.

Jako většina dobře myšlených vznešených idejí³⁵ byla i tato myšlenka napadena vírem vulgarizace a oportunistu. Za „demokratizaci“ se občas skrylo odstranění nebo trivializace překážek vstupu i výstupu tak, aby se garantovala nejen stejná příležitost, ale aby se zaručil i výsledek. Pod jejím pláštíkem se v minulosti ovšem zhusta dostalo (díky systému sociálně inženýrských a třídních kvót) formálního titulu (nekorespondujícího s odpovídajícím vzděláním) i lidem, kteří by jinak na tuto metu také nemohli ani pomyslet, ale kvůli absenci pohříchu osobnostních intelektuálních a charakterově-volních kvalit. Místo předválečného zaměření na intelektuálně střední a horní vrstvu mládeže se v současnosti v celé Evropě vyšší vzdělávání orientuje spíše na intelektuálně střední a nižší vrstvu, což střední vrstvu stahuje dolů, zatímco dříve aspirovala na vzestup. Chybí údajně širší univerzální vzdělanostní základ, většina našich maturantů je „duševně zanedbaná“ a ani z těch nejnadanějších se nestávají vzdělanci, ale nanejvýš geniální fachidioti; navíc na školách neuvěřitelně klesá kázeň.³⁶

Bohužel nemám k dispozici analytické údaje, abych se mohl odvážit hodnocení, zda naší vzdělanosti (té skutečné, nikoliv té „měřené“ procenty nositelů maturitních vysvědčení a leckdy pofidérních titulů z obskurních škol) uškodila více „socialistická demokratizace školství“, nebo statistické zvyšování *formální* úrovně vzdělanosti našeho národa (snížením úrovně *skutečné* vzdělanosti) ve snaze vyrovnat se v tomto parametru vyspělejšími zeměmi.³⁷ Jako by formální znaky vzdělání mohly nahradit obsah.³⁸

Jsme jako fakulta vysoké školy na pomyslném vrcholu pyramidy, kvalita jejichž nižších stupňů rozhoduje o tom, na čem můžeme stavět my. Problémy úrovně středních škol, standardu maturit, ale zprostředkovaně i škol základních se nás tedy také dotýkají. Nebo se také můžeme tvářit, že nás nezajímají a nastavit na vstupu jen test všeobecných studijních předpokladů, přijímat ty, již mu nejlépe vyhoví a netrápit se tím, že z percentilu 90 a více nutného dříve pro přijetí na fakultu klesáme až někde k percentilu kolem padesáti. Navíc ty kýžené studijní předpoklady jsou formálně abstraktní, netestované zpětnou vazbou. *Všeobecně* bystrý student ještě nemusí být dobrým studentem *práv*, pokud nemá jistou sumu znalostí a dovedností nabytých ne vrozenou kombinatorickou bystrotou a pohotovostí, ale dlouhodobějším studiem, resp. výcvikem. Všeobecnou inteligenci strukturuje každý obor jinak, resp. toto strukturování je třeba testovat již na vstupu;

35 Aspoň já v ty dobré úmysly v tomto případě věřím...

36 Jak tvrdí prof. P. Vopěnka v rozhovoru pro *Salon Práva*, 26. března 2014. <https://www.novinky.cz/kultura/salon/331332-dnesni-skolstvi-nas-tahne-dolu-rika-matematik-a-filosof-petr-vopenka.html>.

37 Netuším, proč mi právě tady naskočila asociace na jednoho třídně uvědomělého „lidodemo“ školitele, který na jakémsi aktivu burcoval k boji za „lepší příští“ slovy „zdohnat a předzdohnat“, při nichž jsem si pouze pomyslel „no, s Tebou určitě...“.

38 Jako by se místo dřívějšího „poroučení větru, dešti, bouři“ chtělo poručit tentokrát Gaussově křivce četnosti (aplikované na rozložení inteligence v populaci) a silou „vůle a představy“ učinit masovou vzdělanostní „elitu“ z většiny národa.

právo je prostě pojmově spojeno s vysokými nároky na faktografii (znalosti reálií³⁹), aniž slevuje z vysokých nároků na abstraktní pojmové myšlení.⁴⁰

Málem „celonárodní“ diskuse kolem standardu maturit je jen *pars pro toto*. Inflaci podléhá i nezávislé testování nejen u maturit, ale i u různých přijímacích, postupových a závěrečných zkoušek. Standard se nezřídka přizpůsobuje uchazečům a je funkcí jejich schopností, namísto aby šlo o nepřekročitelný parametr a filtr oddělující v důsledku ty způsobilé od zbytku. Těch obsahových standardů, jejichž dosažení se masově předpokládá (typicky pod heslem „maturitu všem, dokonce Vergilia v originále skladníkům do šroubáren“), nemůže dosáhnout student bez motivace. Tu však nelze vnutit, když student ví, že má při takovém „studiu“ zájem jen o certifikát umožňující mu vykonávat profesi, o niž má skutečný zájem a k níž „zbytečnosti“ nepotřebuje.

Stejně jako maturita, tak i postupová zkouška či zkouška závěrečná může být buď kvalitní, nebo „pro všechny“. Je-li např. maturita „pro všechny“, nemá způsobilost osvědčit způsobilost studovat na vysoké škole. Pokud ano, může na vysoké škole studovat každý? No teoreticky jistě, ale na „vysoké“ škole jaké úrovně a jakých nároků? Významná část populace na maturitu prostě dosáhnout nemá, pokud má maturita plnit funkci diferenciací populace na studijně disponovanou část a část nestudijní. Jinak ztrácí maturita smysl.⁴¹ Kromě latentní a oportunní trivializace lze pozorovat i zcela otevřené snahy o banalizaci všech zkoušek a zpochybnování standardů náročnosti (*á la*: vždyť nezáleží na maturitě, ani na státnicích, neboť to jsou v podstatě jen formality a obřadní kroky,

³⁹ Jak konstatuje i prof. P. Šámal (v rozhovoru pro časopis *Soudce*, 2019, č. 5, s. 11), schopný právník musí nosit určité pensum znalostí v hlavě a neměl by podléhat dojmům, že na webu najde vše potřebné.

⁴⁰ Překvapila mě stížnost jednoho studenta, že po nich na cvičeních z obchodního práva (kde se skutečně řeší konkrétní příklady, po čemž se jindy volá) vyžadují, aby předtím doma přečetli příliš velký počet konkrétních příkladů a prokázali detailní znalosti předpisů potřebných k jejich vyřešení, takže nestíhají svoje „jiné vedlejší aktivity“. Za příklad hodný následování mi doporučil jeden nejmenovaný předmět spíše hodnotově teologického charakteru, kde se dopředu jen zadá obecný problém a na hodině si o něm všichni „tvorivě popovídají“, což rozvíjí jejich „*soft skills*“. Opáčil jsem mu, že bych se nechtěl dostat do rukou takto obecně „vycvičeného“ advokáta-mluvky, nebo podobně kvalifikovaného chirurga; že odborný život je vždy až nepříjemně konkrétní a mimoto že na zahraničních západních univerzitách je domácí příprava na výuku ještě mnohem náročnější. Že „vznešená hodnotová argumentace“ a „nejrůznější zajímavé právní konstrukce“ bez „znalostních cihel“ nejsou k ničemu, podobně jako nelze porozumět fyziologii a patologii bez anatomie a biochemie.

⁴¹ SMRČKA, L. *Maturitní masaker? Ale kdeže...* Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost/skolstvi-maturitni-masakr-ale-kdeze.A180606_232540_p_spolecnost_wag; Autor si klade otázku, co máme očekávat, pokud přijmeme sedmdesát procent populačního ročníku na (střední) školu, na jejímž konci je „výběrová zkouška“, kterou má průměrně inteligentní člověk složit pouze při souběžně vysoké pílí. Nedostatek vysoké píce je přitom podstatně častější než přebytek inteligenčních schopností. Vysoké procento lidí s maturitou v populaci nesvědčí o kvalitě jejich vzdělání, ale o nekvalitě maturitní zkoušky, jak prohlašuje BÍLEK, P. Neumíte psát? Nepišete! *Literární noviny*, 11. ledna 2019.

kteří se musejí absolvovat⁴²). Tomu nelze ustupovat bez ztráty sebeúcty a bez špatného svědomí o společenské odpovědnosti a o smysluplnosti učitelské práce, jež nespočívá v příspěvku k pavzdělanosti.⁴³

Nevím, kolik je mezi námi takových št'astlivců, co nezažili pocit morální kocoviny ze zkoušky, kterou studentovi nakonec dali, ač přitom skřípali zuby a připadali si (v lepším případě) jako instrumentalizovaná dekorace. Kdyby totiž učitel neustoupil a držel si svůj standard požadavků, vypadal by jako deviant on, protože ostatní kolegové (nebo obory) mají tyto nezpůsobilé studenty za vyhovující; a nakonec to přece „taky jde“. Kdo nesleví z daných nároků, zpytuje se nejednou sám: nejsem nakonec nějak divný já?

Jsem příznivec participace studentů na formování obsahu výuky a velmi stojím o zpětnou vazbu, kterou si jako vyučující zprostředkovávám v reprezentativnější podobě, než umožňují studentské ankety na ISu. Student však není zákazník a pán, kterému bychom se měli podbízet a jemuž by se mělo populisticky lichotit a jenž by měl z přednášek a cvičení odcházet pokud možno neunaven, ale především osvěžen a pobaven.⁴⁴

Řeči o přetíženosti studentů, jež proto (!?) vyžaduje snížení nároků, nejsou příliš dojímaté a zavánějí pokrytectvím. Zatímco dříve (odhaduji před 10–15 lety, pozn. JB) pracovalo při studiu práv cca 15 % a zbytek víceméně jen studoval, dnes je to naopak.⁴⁵ Může to samozřejmě občas být i ekonomická nutnost nebo sebeedukativní nástroj; častěji ale půjde spíše o prachobyčejnou snahu zajistit si vyšší životní úroveň ještě v průběhu studia (či v důsledku třeba i na úkor jeho rozsahu, hloubky a kvality). Měli bychom se jako učitelé snažit, aby žádná znalost či dovednost vštěpovaná studentům nebyla samoučelná a zbytečná, ale neměli bychom o tom nechat rozhodovat studenty.⁴⁶ Učitelé,

⁴² Student 5. semestru mě přesvědčoval, že nároky kladené u zkoušek v 6. semestru jsou vysoké, a že „filtrout“ se má na začátku studia (rozuměno: tedy ne už v ročníku jeho). Oponoval jsem, že by to bylo velmi demotivační a demoralizující a že život nás „filtruje“ stále a průběžně a škola je k tomu mj. vhodnou průpravou.

⁴³ Termín používá GRIM, T. Soumrak českého školství? *Vesmír*, 2018, č. 1. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2018/01/soumrak-ceskeho-skolstvi.html>

⁴⁴ Ujal se dokonce termín *edutainment* (jako kombinace *education* a *entertainment*). Osobnostní učitelský profil „nenáročného šoumena“ je ideální a měl by se asi testovat ve výběrovém řízení na pedagogy. Náročných šoumenů bude asi pomálu, na rozdíl od průměrně náročných sucharů.

Vzpomněl jsem si v této souvislosti na jednu ze svých dřívějších demoralit:

Maximální cíl pedagoga: vzbudit výkladem takový zájem a nadšení, že student ztouteží po dalším samostudiu.

Minimální cíl: vyvolat takovou hrůzu z předmětu a zmatení, že student je nucen přistoupit ke samostudiu.

Je třeba opravdu velké prostřednosti, aby pedagog neuměl alespoň jednoho pólu dosáhnout a aby se jeho studenti neučili...

⁴⁵ URBAN, M. Studenti by měli na fakultě dostat více právnické potraviny, aby za ní nemuseli utíkat jinam. Srov. <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/rozhovor-judr-michal-urban-studenti-by-meli-na-fakulte-dostat-vice-pravnicke-potravy-aby-za-ni-nemuseli-utikat-jinam>

⁴⁶ Byl jsem mj. rovněž (coby mj. celoživotní právní praktik) adresátem poučení (od studenta v první polovině studia) o tom, co je třeba v mém předmětu vyučovat z hlediska „potřeb právnické profese v kontinentální právní kultuře“.

a ne studenti, rozhodují o nárocích a jsou také povinni je garantovat. „*Pokud se některý student cítí na škole přetížěn, na danou školu nepatří.*“⁴⁷

Jsem rád, že se nám na fakultní „práva vinici Páně“ podařilo v minulosti nemálo pozitivního. Pozitiva spočívala nejednou i v zábraně nesmyslům. Se zadostiučiněním i hořkou pachutí vzpomínám, jak jsme se ve druhé polovině devadesátých let bránili a ubránili nepromyšlenému plošnému zavádění boloňského procesu,⁴⁸ spojenému s nevybíravým vrchnostenským nátlakem včetně hrozeb rozpočtových restrikcí za neposlušnost;⁴⁹ s obavou pozorují náběhy na historii nezatíženou recidivu v současnosti, jen ukrývanou pod jinými názvy.

Nevěřím opakovaně pronášeným („politicky korektním“ a přitom až komicky dadaistickým) proklamacím z „vyšších míst“ univerzity, že vyšší počet studentů neznamená pokles jejich kvality. V rozpacích se již delší dobu „krotíme“ při požadavcích na „zvýšení studijní úspěšnosti“, které přitom jsou jen implicitním přiznáním nepravdivosti a pokrytectví explicitně tvrzených proklamací uvedených na začátku odstavce.

Jsme občas vystaveni tlaku na „zprůmyslovkaření“ výuky práva tzv. technicistně dovednostními předměty; ty je třeba udržet na uzdě ve velmi omezeném rozsahu – nejsme přece (aspoň ne především, ale jen z malé části) *Fachhochschule* typu justiční akademie. Role fakulty je komplexnější nežli sloužit jen jako lepší školní příprava orientovaná výlučně na praxi.

Potácíme se v kvantifikovaných ukazatelích své kreativity: mezi přesvědčováním odosobněného „systému“ o malé či žádné vypovídací schopnosti tohoto „vědoměru“ a zvýváním vlastní sebeúcty, že „méně je přece více“, i kdybychom na tom měli být bití.

Anketní hodnocení učitelů studenty jsou jistě užitečná; občas se však od nich dozvídáme překvapivé věci např. o zabíhavosti a teoretičnosti výkladů, když oni přece očekávají praktické manuály a vypínají pozornost, jakmile učitel řekne „tady je zajímavý teoretický problém“ (vždyť to jim přece v praxi k ničemu není...).

Musíme občas bojovat proti nedůvtipné a krátkozraké „sloganové politice“ připomínající dřívější schválená hesla do prvomájových průvodů.⁵⁰

47 BÍLEK, P., op. cit..

48 Ten předpokládal mj. povinné rozdělení studia na bakalářský a magisterský stupeň. Politicko-korektnímu žargonu („povinná vertikální diferenciacie právnického univerzitního studia“) bylo přitom tak snadné (a výhodné) podlehnout... V Německu se tehdy zformovala velmi silná intelektuální opozice, která zavedení tohoto nesmyslu u nich zabránila (srov. „Landesburger Manifest“ Spolku německých právníků z r. 1999, na nějž upozorňuje HOLLÄNDER, P. *Dilemy právnického vzdělávání*. Nepublikovaný příspěvek na konferenci v říjnu 2018 v Košicích, s. 8).

49 Pazvuky totalitní politické kultury nás tehdy zasáhly velmi silně; šlo o jednu z věcí, o nichž se podobně jako o mnoha otázkách před listopadem 1989 „prostě nediskutuje“.

50 Viz třeba zakladadlo „internacionalizace“, podřívající při násilné a nedomyšlené aplikaci už tak narušenou a křehkou kontinuitu bádání o právu (srov. tzv. povinné cizojazyčné habilitace, jimž jsme se nakonec ubránili).

Je asi příliš optimistické vyzývat ke zvyšování náročnosti studia, když tolik objektivních faktorů takovému cíli protičeří. I kdyby nám „nic“ nebránilo, velmi pravděpodobně se najde aspoň „někdo“, kdo za ono „nic“ ochotně zaskočí. Zvyšovat nároky na sebe sama, což je asi s náročností na druhé spojeno (jinak by šlo o samoúčel), je v takovém případě sebedestruktivní a sebediskriminační. Přeji fakultě, aby takové „žáby na prameni“, bránící zvyšování náročnosti (té na sebe, ale i náročnosti na ostatní) negenerovala, ale aby je motivovala a vedla k opaku, nebo je aspoň vyřazovala z odpovědných míst.

Zvyšování náročnosti studia neznamená nutně neustálé reformy. Abstraktní vyznávání reforem nesmí být ideologií současnosti. Kdo zcela určitě (!) neví, zda by se něco nemělo změnit, prostě to změnit nesmí.

Jen velmi bohatá anebo velmi hloupá země si může dovolit vypracovávat pro každou generaci studentů nové pojetí studia;⁵¹ to jistě platí i pro fakulty právnické, které by měly kontinuálně navazovat na předchozí pojetí a změny prosazovat spíše v konzervativním ladění a s přesvědčivým zdůvodněním. Přeji fakultě reformátory (pokud nějaké, tak právě takové) osvícené, odvážné, nekonjunkturální a nezideologizované, kteří ani v postmoderní době flexibility, prchavosti, pomíjivosti a mnohoznačnosti pojmů a celkové dekonstrukce neztratí zdravě konzervativní kompas a budou uvážlivě pracovat nejen s výzvami budoucnosti, ale i s odkazem minulosti.⁵²

Úměrně citová zdravice na počest stoleté mladice

(douška)

Kulatá jubilea svádějí ke ikonizaci jmen či názvů oslavovaného, jeho označení různými znaky, standardami a logy; obvykle se také klišovitě chválí stav fyzické schránky či budov oslavence a jejich vybavení.

Podobné vnější znaky nejsou však podstatné ani u institucí, ani u lidí. Tyto atributy se ostatně i u naší právnické fakulty a její univerzity za sto let vícekrát změnily.

Co přetrvává, jsou ideje, charakter a výsledky, jimiž jubilant ovlivnil život kolem sebe. Jejich nositeli jsou ve škole hlavně učitelé a akademické vedení, správní zaměstnanci a studenti.

Myslím, že Právnická fakulta MU má celkovou stoletou bilanci vysoce kladnou a že na ni můžeme být brdi. Je povznášející (ale současně i sklíčovající) uvědomit si, že již po téměř polovinu její stoleté historie jsem s ní osobně spjat.

Příznávám se ke dobrému pocitu nad jejím rozvojem a nad jejími výsledky a jsem rád za možnost k nim snad drobně přispět. Přeji své institucionální celoživotní souputnici

⁵¹ LIESMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008, s. 115.

⁵² Moderním žargonem *path dependence*...

*(tedy především těm, kdo řídí a budou ovlivňovat její běh a zejména učitelům)
dlouhou vůlí ke odporu vůči stagnaci, ale i imunitu ke ideologicky motivovanému úsilí
o zlepšení světoběhu,⁵³ přeji sílu ke náročnosti na sebe i na kvalitu „výstupů“.*

*Nechť škola přispívá ke rozvoji právní nauky a ke kultivaci normotvorby, jakož i ke úrovni aplikační
praxe. Ať odborně vychovává i lidsky formuje vysoce vzdělané, kultivované a motivované absolventy,
kteří na ni budou moci být vždy hrdí (a snad i s podobným pocitem vděčnosti, jež zažívám já).*

⁵³ Srov. deprimující svědectví o „politicko-korektní“ ideologizaci z pera německého profesora hostujícího na špičkové univerzitě v Harvardu (mj. o hypertrofii módních zaklínadel typu „identitární politiky“, „varovných spouštěčů“, „mikroagrese“, „bezpečných prostor“, „toxické maskulinity“ apod.). MEYER, A. Diversität zählt mehr als Wahrheit: Wie sich Akademie ins intellektuelle Abseits manövriert. *Neue Zürcher Zeitung*, 12. 9. 2018. Snad se u nás vyhneme rovněž „kulturní válce“ mezi samozvanými bojovníky za „sociální spravedlnost“ a zastánci svobody projevu, která se rozhořela na řadě amerických universit. Srov. NEUMANN, M. Zensur an der Uni? „Nicht jetzt, nicht hier“. *Neue Zürcher Zeitung*, 23. 5. 2019.

Mezi občanským a soukromým právem. Systematické pojetí výuky na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity

Between Civil and Private Law. Systemic Conception
of Teaching at the Department of Civil Law,
Faculty of Law, Masaryk University

Jan Hurdík*

Abstrakt

Článek nabízí shrnující pohled „zvnitř“ na historii systémového pojetí a vzájemných systémových vazeb občanského a soukromého práva a na jejich odraz ve struktuře katedry občanského práva a v systémovém přístupu k výuce občanského práva od znovuoživení právnické fakulty v roce 1969 do současnosti, včetně výhledů do budoucna.

Klíčová slova

Občanské právo; soukromé právo; systém soukromého práva; výuka občanského práva; obecné soukromé právo; zvláštní soukromá práva.

Abstract

The article offers to the reader the summarizing „inside“ look at the history of structure and system of private/civil law from the renewal of faculty of law (1969) till today and on the influencing of structure of department for civil law and of teaching procedure at the department, including the prospect to the future.

Keywords

Civil Law; Private Law; System of Private Law; Teaching of Civil Law; General Private Law; Special Private Laws.

Úvodem

Jedna z největších autorit české civilistiky Viktor Knapp prohlásil před léty, že vrcholem kariéry vysokoškolského profesora by mělo být napsání učebnice svého oboru. Tento bonmot vyjadřuje poslání vysokoškolského vzdělávacího systému: přetavit poznatky vědy svého oboru do uceleného systému zprostředkování zvládnutí oboru novými generacemi odborníků. Pro právní odvětví to znamená vytvořit převodovou soustavu mezi vědou a praxí na jedné straně a pedagogickým procesem na straně druhé. Zvládnout

* Prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc., Katedra občanského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Jan.Hurdik@law.muni.cz

toto zadání se pokoušeli mnozí představitelé svého oboru, jen část z nich však je nejen úspěšně koncipovala, ale rovněž uceleně promítla do pedagogické praxe.

Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a její představitelé a spolupracovníci po celou dobu svého působení v oboru usilovali dosáhnout tohoto cíle. Aby se stal skutečným vrcholem a naplněním jejich často dlouholeté pedagogické praxe, na to plnili své poslání v měnících se společenských podmínkách a výuka jejich předmětů byla podrobena několika zásadním a řadě dílčích změn jak vnějšího prostředí, tak vlastního předmětu svého pedagogického působení.¹

Reagovat na tyto změny předpokládá vnímat, že občanské/soukromé právo mají své institucionální i hodnotové, ale koneckonců i strukturální a funkcionální základy, které patří k trvalým evropským hodnotám a zůstávají zakódovány jako kořeny jinak dialekticky se měnící jevové podoby odvětví.

K tomu přistoupila měnící se masa informací potřebných k poznání a zvládnutí oboru. Cíl výuky práva byl podroben v uplynulých 70 letech významným změnám. Informační exploze a ubikvita informací, včetně právních, vedla k opuštění hlavního cíle v sumě poznatků o právu a zaměření pozornosti na metodologii, umožňující selekci, výběr a systémové uspořádání informací pro řešení právnických profesních zadání.

V rámci výuky práva připadlo vždy zvláštní poslání občanskému právu, které vždy a ve všech společenských systémech utvářelo základ právní regulace jako celku. Zároveň občanské právo bylo a je za všech okolností v nejužším kontaktu s vnějším světem společenských vztahů, z něhož čerpá podněty pro svůj rozvoj a skrze nějž se promítají politické koncepty uspořádání společnosti do ostatních částí právního řádu. Studium občanského práva je tedy třeba absolvovat paralelně se studiem vnějšího prostředí, s nímž se občanské právo vzájemně sebeutvářejí. Současně to klade pozornost na studium jak vnitřních struktur a vazeb, tak na jeho vnější vazby na společenské prostředí, v němž se právo občanské vyvíjí, a v ideálním případě se ve vzájemné synergii obohacují: první z nich jako realita, druhý jako modelový odraz reality v jeho ideální podobě.

Význam občanského práva na klíčové pozici v soustavě právního vzdělávání akcentuje současně hlavní tendence ke změnám výuky občanského práva v přelomově se měnící společenské realitě.

Poznat jádro právního řádu – občanské právo – v jeho rozsahu a obsahu znamená poznávat je především jako komplexní fenomén, k jehož zvládnutí je nutné metodologicky ovládnout jeho podstatu, právní povahu a funkce. Především však je nutné sledovat cíle, které právo sleduje, a jim všechny předchozí nástroje poznání občanského práva podřídít. Cíle jsou institucionální a hodnotové; oddělovat je navzájem by mělo podobně tragický dopad, jako měla sekularizace práva v některých zemích Evropy, která odtrhla

1 Blíže viz VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 355–383.

od právního řádu sociální a mravní systém, na němž se vyvíjela po staletí Evropa, pohříchu právě v době, kdy byla naděje, že tyto systémy mohou vyústit v systém právních pravidel, budovaný na pevných mravních základech. Hodnoty, o něž by se měl opírat současný právní systém s jeho sociální funkcí, ztratily své zakotvení a potenciál koherentního rozvoje a tvoří i v občanském právu zdroj jeho nestability.

Za současných okolností se ukazuje, že požadavky na výchovu právníka, připraveného tyto výzvy uchopit a ve své profesi je naplnit, směřují ke schopnosti abstrahovat nespočetné variability společenských situací do modelů, jejichž zpracování je označováno jako symbolická analýza.²

Dokonalá znalost systému práva, zejména v jeho funkcionalitě a výstupech do společenského prostředí a jeho ovlivňování, je tudíž základem kvalifikace civilisty. Právníkům je směřována často klíčová role v rozhodujících politických i ekonomických procesech; k tomu, aby této roli dostáli, na ni musí být připraveni.

At' si to výslovně přiznáme, nebo nikoli,³ právo je jedním z nejvýznamnějších řídicích systémů společnosti, a to i vzhledem k ovlivňování vývoje společnosti do její budoucnosti. Právník by měl dosáhnout vzdělanostního profilu, zahrnujícího:

- a) Způsobilst pochopit a ovládat právo jako systém abstraktních symbolů;
- b) s tím se pojí způsobilst abstrakce, která je základem zjednodušení, utváření modelů a tím tvůrčího myšlení;
- c) s tím se pojí dále schopnost systémového myšlení jako metoda rozvíjející abstrakci;
- d) systémové myšlení musí, aby splnilo požadavky na současného a budoucího právníka, překračovat hranice oborů, být multisystémové; svět nelze pochopit izolovaně;
- e) systémové myšlení vede k nalézání, resp. formování modelů sociální interakce jako jádra symbolické analýzy.
- f) Nezbytná je způsobilst vidět za těmito abstrakcemi a symboly sociální realitu a tuto prostřednictvím adekvátních modelů řešit; v rámci výuky konfrontací a reálným životem práva a jako cesta propojující oba světy – abstrakci a realitu – (sociálně) právní experiment.

Právo je strategickým nástrojem fungování společnosti. Studovat je znamená vést studenty naznačenou cestou. Občanské právo je pak v rámci práva oborem, který svou imanentní povahou popsané způsobilsti akcentuje.

Měnící se právní řády nejsou v tomto procesu překážkou, na kterou by student, resp. právník neměl být připraven: v tomto prostředí se student vyvíjí, v dynamickém prostředí reálného života se formuje právník. Na překážku není měnící se právní řád – pro tuto situaci je právník školen. Na překážku není ani nedostatek hluboce a široce pojatého univerzálního vzdělání právníka: konceptualizace a řešení problémů je otázka

2 REICH, R. B. *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha: Prostor, 2002, s. 258–267.

3 ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 37, s. 42.

obecných metodik, které se neváží na jedinou profesi. S tím se pojí požadavek, aby právo nesměřovalo k výchově individualistů, nýbrž komunikativních typů, způsobilých diskuse, potažmo profesionální včetně interdisciplinární konfrontace, odborníků způsobilých k týmové spolupráci.

1 Vnímání soukromého a občanského práva a odraz ve výuce po obnovení Právnické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně

Vnitřní systematické uspořádání právního řádu nebylo v minulosti až do současné doby neochvějným pilířem a faktorem stabilizace právních řádů jako jednou pro vždy uspořádaného celku.⁴ To se projevilo v novodobých dějinách zejména v České republice, kde politické zásahy do právního řádu v období let 1948–1989 se významně projevily v pojetí systému práva a následně zasáhly i do vnitřní organizační struktury československých právnických fakult. Brněnská právnická fakulta byla historicky tomuto vlivu vystavena ještě výrazněji: Její obnovení v roce 1969 vytvořilo prostor pro volnější, tradiční organizační strukturou nezatížená experimentování s uspořádáním kateder.⁵

Shodou okolností spadalo obnovení brněnské právnické fakulty do období následujícího po jednom z největších experimentů v pojetí a systému dosavadního soukromého práva, který svou hloubkou a rozsahem neměl – s výjimkou tehdejší Německé demokratické republiky – srovnání ani s jinými právními řády tehdejšího východního bloku.⁶

Tím způsobem došlo k synergickému efektu vytvoření prostoru pro vnitřní organizační katedrovou strukturu Právnické fakulty UJEP v Brně, v níž se mohl naplno projevit odraz konceptu právní regulace a vnitřního členění právního řádu tehdejší ČSSR. Jen zčásti se na tomto uspořádání odrazil výsledky vědeckého výzkumu v oblasti systému práva na brněnské fakultě (více viz dále).

Systém právního řádu byl doktrinálně řešen cestou odmítnutí systému soukromého a veřejného práva a jeho nahrazení systémem, jehož odvětví byla vymezena rolí určité skupiny společenských vztahů v procesu ekonomické reprodukce úhrnného společenského produktu.⁷ Toto hledisko se stalo základním kritériem členění právního řádu v oblasti dříve zahrnuté pod soukromé právo, doplňujícím kritériem se stal předmět právní regulace. Takto vytvořená právní odvětví byla, každé samostatně, vymezena prostřednictvím pozitivně určeného okruhu společenských vztahů jím regulovaných. Občanské právo ztratilo význam obecného odvětví, subsidiárně použitelného pro odvětví ostatní

4 Srov. mj. HURDÍK, J. a M. SELUCKÁ. Hrozí smrt soukromého práva? *Právník*, Praha: AV ČR, Ústav státu a práva, 2019, roč. CLVIII, č. 1, s. 18–31.

5 Blíže viz VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 355–383.

6 KOLEKTIV. *Československé občanské právo, sv. I*. Praha: Orbis, 1974, zejm. s. 10–20.

7 Blíže WLODYKA, S. Problem struktury prawa. *Państwo i prawo*, 1995, č. 4, s. 4 a násl.; srov. též KOLEKTIV. *Občanské právo, sv. I*. Praha: Orbis, 1974, zejm. s. 14–15.

(se zmíněnou výjimkou rodinného práva) a stalo se odvětvím, regulujícím oblast konečné spotřeby úhrnného společenského produktu v oblasti vztahů majetkových a osobních (resp. osobnostních a osobně majetkových), přičemž alespoň jedním z účastníků těchto vztahů musela být osoba fyzická.⁸

Legislativa tento přístup poměrně důsledně respektovala a přijala v reformních létech 1963–1965 soubor relativně vysoce autonomně koncipovaných úprav jednotlivých odvětví, řazených jinak do soukromého práva: vedle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.⁹ to byly zejména zákoník práce č. 65/1965 Sb., hospodářský zákoník č. 109/1964 Sb. Míra jejich autonomie byla vyjádřena i vzájemnou použitelností těchto předpisů: s výjimkou zákona o rodině č. 94/1993 Sb., které byl ve svém odkazujícím § 104 napojen výslovným pravidlem speciality a subsidiarity na občanský zákoník, ostatní kodexy byly postaveny na odlišném hodnotovém souboru zásad a odlišném postavení jejich subjektů. Specifické místo měl občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., jehož integrita s odvětvím „soukromého“ práva byla tehdy odůvodňována marxistickou tezí o „procesu jako formě života hmoty“.¹⁰ Zcela zvláštní postavení měly v té době kodexy a další předpisy, které měly umožnit průchodnost regulace odvětví občanského, obchodního, rodinného či pracovního práva v mezinárodním styku: pro tyto účely byl koncipován nejen (v nadnárodním srovnání standardní) zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb., nýbrž – jako svého druhu evropská rarita – i zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, který pro oblast mezinárodního obchodního styku mimo země východního bloku, kde nová československá úprava byla inkompatibilní s evropskými standardy, vytvářel paralelní „vnitrostátní“ úpravu pro oblast mezinárodního obchodního styku.¹¹

Dominujícímu konceptu odpovídalo katedrové uspořádání fakulty: katedry byly uspořádány poměrně důsledně podle odvětvového hlediska: vedle katedry hospodářského práva, pracovního práva a sociálního zabezpečení, mezinárodního práva, kam bylo integrováno i mezinárodní právo soukromé, byla zřízena katedra občanského práva, zajišťující výuku občanského práva hmotného, rodinného práva a občanského práva procesního.

Tento systémově strukturální přístup byl zachován na Právnické fakultě UJEP až do roku 1990, a to přesto, že právě tato fakulta a její katedra občanského práva se staly v průběhu 70. a 80. let nositeli změn v pohledu na systém práva a jeho kritéria. Profesor Josef Macur

8 Srov. HURDÍK, J., J. FIALA a M. HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 3., nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 43.

9 Předmětem jeho úpravy byly vztahy vznikající v oblasti přerozdělování a spotřeby společenských statků, jakož i vztahy spojené s ochranou osobnosti a vztahy poskytující ochranu výsledkům tvůrčí duševní činnosti. Srov. původní znění § 1 OZ 1964, srov. též HURDÍK, J., J. FIALA a M. HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 3., nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 45.

10 MACUR, J. *Občanské právo procesní v systému práva*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1975, s. 167 a násl.

11 Zákonodárce výslovně stanovil v § 497 obč. zákoníku 1964, že vztahy vznikající v mezinárodním obchodním styku jsou vztahy občanskoprávními.

jako vůdčí osobnost brněnské a československé civilistiky se stal nositelem mj. propracovaných přístupů k systému práva a místa civilního práva a civilního procesu v jeho rámci. Jako široce založené vědecké osobnosti se mu metodicky podařilo překlenout tradiční příkopy západní a „socialistické“ právní vědy a předložit koncept systému práva založený na souboru tezí: (a) Systém práva je utvářen specifickými funkčními vazbami mezi objektivními zájmy. (b) Jejím základem je pojetí funkcí práva jako integrace zájmů v právních vztazích.¹² (c) Variabilita integrace zájmů je určena povahou a mírou společenské integrace.¹³ (d) Přitom je důležité, co je integrováno (zde je cesta k předmětu právní regulace jako kritériu systému práva) a jak je integrováno (tedy metoda právní regulace jako výraz podstatných vlastností předmětu právní regulace).¹⁴ Ačkoli Macur nemohl překonat tehdejší dominující systemizaci právních odvětví podle místa jimi regulovaných společenských vztahů ve společenské dělbě práce, jeho dílo bylo způsobilé akceptovat tehdy kategoricky odmítanou dichotomii soukromé – veřejné právo a navíc umožnilo dále rozvíjet systém práva na sekundární úrovni.¹⁵ Zajímavostí je, že Macur už tenkrát cituje řadu autorů, varujících před (z dnešního pohledu zcela aktuálními) tendencemi ohrožovat systém soukromého práva „invazí veřejného práva do práva soukromého“, před „publicizací občanského a pracovního práva“ a připomíná mj. již tehdy letitou Weyrovu tezi o „pohlčení soukromého práva právem veřejným“.¹⁶

Macurovo vědecké dílo, které po dvacet let profilovalo katedru občanského práva, do značné míry překonalo dobové politické a doktrinální sevření a vytvořilo předpoklady pro soudobé dotváření konceptu systému práva, který – pravda – nebyl přijat československou legislativou 70. a 80. let 20. století a do zásadního uspořádání struktury výuky byl promítnut pouze zčásti.¹⁷ Jako vědeckému konceptu se mu však dostalo uznání vědeckou civilistickou frontou bezprostředně po jeho publikaci a jeho doktrinální myšlenky výrazně ovlivnily obsah přednášek občanského práva hmotného i občanského práva procesního na brněnské katedře již před rokem 1989. Jeho koncept, pěstovaný Macurovými pokračovateli, dodnes soupeří s tradičními modely systému práva,¹⁸ ačkoli si své místo v doktríně právní systematiky dokázal obhájit.

12 MACUR, J. *Občanské právo procesní v systému práva*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1975, s. 104.

13 *Ibid.*, s. 105.

14 *Ibid.*, s. 106, 109, 116.

15 *Ibid.*, s. 126.

16 *Ibid.*, s. 127 a citace č. 64, č. 65.

17 VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 355–383, zejm. s. 376.

18 Ne vždy úspěšně: Srov. ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 55–62, kde uvedené odkazy a úvahy naznačují neuzavřenost otázky vymezení soukromého a veřejného práva.

2 Návrat k dominantní dichotomii soukromé – veřejné právo, jeho odraz ve výuce a její struktuře

Mezník českého občanského práva představoval rok 1989, kdy české občanské právo vyhlásilo záměr opustit koncepci a systém socialistického práva a navrátit se k tradicím kontinentálního soukromého práva. Tato transformace však byla provedena jen zčásti. Místo rekodifikace občanského práva byla zvolena jeho – byť rozsáhlá – novelizace a systém českého soukromého práva uvázl v odlišných kritériích členění systému soukromého práva a nebyl založen ani na dostatečně ustálených hodnotových základech, ani na doktrínálně, legislativně a prakticky koherentním systému vnitřního uspořádání. Zásadní zvrát bezprostředně nepřinesly ani politické požadavky změn v českém právu, spojené se vstupem České republiky do EU od 1. 5. 2004.

Stav soukromého práva a v jeho rámci práva občanského se ukázal do důsledků nereformovatelný bez koncepčního, systémového řešení. Politická rozhodnutí, směřující k rekodifikaci českého soukromého práva, po několika pokusech, které skončily bez výsledku, zahájila legislativní práce ojedinělého rozsahu, které postupně získaly širokou politickou podporu a byly ukončeny přijetím souboru kodexů soukromého práva a doplňující legislativou v roce 2012, většina z nich s účinností od 1. 1. 2014. Realizovanou reformou soukromého práva český právní řád vstoupil do jedoucího vlaku přípravy a realizace projektů sjednocení evropského soukromého práva i reformy národních právních řádů. Tato situace akcentuje dynamicky pojaté metody studia a vývoje práva, jako metodu procesně genetickou.

Ačkoli se základní obrysy občanského práva po reformě v roce 2012 v současnosti zdánlivě ustálily, jde o jevovou stránku, pod jejíž hladinou víří spodní proudy probíhajícího vnitřního a zejména vnějšího vývoje. Jakékoli hodnocení či koncept studia, resp. výuky občanského práva má z tohoto pohledu relativní povahu. Teprve historie ukáže výsledky této dějinné zkoušky, založené na konfrontaci právního konstruktů s realitou, jejíž obrysy dnes nikdo nedohlédne.

Ve výuce občanského práva na Právnické fakultě MU byl od počátku 90. let 20. století prosazován systémový i obsahový koncept, odrážející ideový, resp. hodnotový návrat občanského práva mezi tradiční západoevropské právní řády, změny jeho systému i změny institucionální. Z iniciativy kateder soukromého práva byl od počátku 90. let prosazován proces vnitřní integrace právního vzdělávání v podobě blokového studia s vlajkovou lodí v podobě relativně vysoce integrovaného bloku soukromoprávního a jeho pilotní disciplíny – Úvodu do soukromého práva, kdy blokové studium, ukončované blokovou zkouškou, se stalo páteří celého právního magisterského vzdělávání. Tento organizační krok byl doprovázen zpracováním učebnice věnované společnému úvodnímu výkladu soukromého práva.¹⁹ Pohříchu, namísto pedagogického a odborného

¹⁹ HURDÍK, J., J. FIALA a M. HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1. vyd. 1998, 2. vyd. 2002, 3. vyd. 2006.

dobudování této výukové soustavy byl tento koncept postupně rozměňován, až došlo k jeho úplnému opuštění, a to z důvodů překážek při jeho praktickém zabezpečení.

Paradoxně rozporné vlivy přineslo pro plnění ambicí právníckého vzdělávání prosazení boloňského procesu s jeho vícestupňovostí právníckého studia i tendence prostupnosti studijních programů právníckého a neprávníckého zaměření. Limity těchto programů se ukázaly nedostatečně způsobilé plnit náročné cíle výchovy právníka typu vysoce erudovaného symbolického analytika.²⁰ Základem reálných předpokladů a ambicí přípravy kvalifikovaných právníků zůstává tedy nadále „dlouhý“ magisterský program.²¹

Paralelně se ubírajícím procesem spolu s rozvojem „národního“ soukromého práva je proces, označovaný jako „europeizace“ soukromého práva.²² Jeho působení zasáhlo plnou silou české soukromé právo až po vstupu do 21. století. Po období cca mezi léty 2000 a 2008/2009 se tato tendence k unifikaci evropského soukromého práva jevila jako přímočará a směřující neochvějně k cíli formulovanému Evropským parlamentem v podobě budoucího evropského občanského zákoníku. Koneckonců byla tato snaha korunována celým souborem *soft law* projektů sblížování evropského soukromého práva v jeho jednotlivých segmentech, ať již spadaly do společných evropských kompetencí či nikoli, jako *Tort Law Principles* (2005), *Draft Common Frame of Reference* (2009) či *Acquis Principles* ze stejné doby. Realizace těchto projektů do legislativní unijní podoby však začala narážet na překážky, které tento proces zbrzdily v jeho ambicích. Po světové finanční krizi z let 2008/2009 se unifikační trendy stávají stále více obětí různic a diverzifikace i dříve společně deklarovaných postojů a výhled europeizace se stává méně zřetelným než dříve.

Katedra občanského práva spolu se sesterskými soukromoprávními katedrami usiluje již od roku 2004 řešit otázku výuky Evropského soukromého práva (když základem soustředěného studia se stal výzkumný záměr právnícké fakulty v letech 2005–2011, zaměřený na vývoj českého práva po vstupu do EU, na který navázal v letech 2016–2018 mezikatedrový fakultní projekt *Evropské soukromé právo*). V současnosti má k dispozici vlastní dvoudílnou monografii, která je koncipována jako relativně koherentní učební pomůcka.²³ Předmět *Evropské soukromé právo* a jeho zařazení do výuky jsou stále předmětem úvah, které do jisté míry živí i nejistota vývoje evropské integrace a neustálost kritérií vymezujících případnou pedagogickou disciplínu i jejich mezipředmětových vazeb (viz též úvahy v bodu 4).

20 Jedním z hmatatelných limitů se ukázaly studijní nároky potřebné pro zvládnutí základu studia práva – občanského práva, byť v rozsahu alespoň jeho obecné části.

21 Jak potvrdila i institucionální akreditace tohoto programu v roce 2018.

22 Za jeden z nejvýznamnějších impulsů je považováno usnesení Evropského parlamentu z 26. 5. 1989 o sblížení soukromého práva členských států (J.o. ES C 205, s. 518), následované celou řadou dalších.

23 KOLEKTIV. *Evropské soukromé právo v čase a prostoru. I. díl: Část teoretická, metodologická a systémová*. Brno: MU, 2017; KOLEKTIV. *Evropské soukromé právo v čase a prostoru. II. díl: Část deskriptivní, analytická a systémově analytická*. Brno: MU, 2018.

3 Dovršení pozice soukromého práva po rekonstrukci a promítnutí do struktury a obsahu výuky. Stimuly a překážky.

Zdálo by se, že všechny důvody hovoří pro komplexní systémovou integraci výuky soukromého práva. Vystává však otázka: Lze vstoupit do téže řeky? Překážky, které se staví do cesty sjednocení soukromého práva, tvoří především v předchozím období výrazně samostatněji vystupující odvětví, která dnes tendují do okruhu „zvláštních soukromých práv“ v širším smyslu.²⁴ Vznikají tak soubory otázek:

- a) Systémová setrvačnost **rodinného práva** ani po novelizacích obč. zákoníku a zákona o rodině z 90. let ani po rekonstrukci soukromého práva z roku 2012 nenarazila na zásadní systémové problémy při organizaci výuky. „Legendární“ § 104 dřívějšího zákona o rodině položil základ systémového vztahu subsidiarity a speciality občanského a rodinného práva, který se uplatnil zásadně i poté, kdy se rodinné právo stalo legislativní součástí občanského zákoníku (část druhá) a byla do něj inkorporována i většina majetkových práv, vázaných na rodinně právní status. Výuka rodinného práva byla a je součástí výuky katedry občanského práva jako zvláštní předmět, který se svými systémovými vazbami a obsahem netají vysokým stupněm provázanosti s obecným občanským právem. Určité otazníky snad vyvolává systémová pozice rodinného práva jako zvláštního soukromého práva či jako součásti práva občanského.²⁵
- b) **Obchodní právo** si v oblasti vědecké i pedagogické podřezalo – zřetelně i díky vysokému stupni erudice jeho pedagogů – rozsáhlé pedagogické přesahy do občanského práva. Tuto pozici si udržuje dlouhodobě. Ačkoli vedení fakulty mělo opakovaně zájem situaci řešit, řešení vždy víceméně potvrdila funkčnost *statu quo*, vyznačujícího se řadou průniků a duplicitami v obsahu výuky katedry občanského a katedry obchodního práva.²⁶

²⁴ Zvláštní soukromá práva v širším smyslu zde označují ty relativně ucelené soubory vztahů, odlišené modifikovanou soukromoprávní metodou, která – na rozdíl např. od pracovního práva jako zvláštního soukromého práva *par excellence* – jsou alespoň zčásti integrována v textu občanského zákoníku (rodinné právo, obchodní právo, soukromoprávní ochrana spotřebitele) a ne zcela vyhovují konstrukci § 3029 obč. zákoníku 2012).

²⁵ Srov Ibid.

²⁶ Zde se zřejmě sluší, pro svou vypovídací (a pro další reformní úvahy historickou) hodnotu, připomenout z poslední doby: Společné stanovisko kateder občanského práva a obchodního práva k dělbě a koordinaci výuky občanského a obchodního práva na PrF MU z 5. 1. 2018, předložené vedoucími obou kateder jako podklady pro vedení fakulty a akademický senát PrF MU:

„Problém dělbý práce mezi obory (katedry) občanského a obchodního práva není kvalitativně nový. Vzhledem k podstatně větší dvojkolejnosti úpravy právnických osob i závazků byla dříve jen snazší identifikace okruhů, jimiž se má ve výuce zabývat ta či ona katedra... Sjednocení podstatné části právní úpravy těchto oblastí do platného OZ č. 89/2012 Sb. pouze snížilo (ale neodstranilo) faktickou dvojkolejnost úpravy závazků i právnických osob. systémově je obchodní právo považováno za „zvláštní soukromé právo“, vedle pracovního práva či rodinného práva, jímž je vyloučen rovněž relativně samostatný výukový prostor... Postavení obchodního práva vůči právu občanskému odpovídá relativně samostatné pedagogické zpracování a podání obchodního práva jako materie navazující na společné základy, která se v části úpravy „specializuje“ na obchodně právní vztahy (zejm. právo obchodních korporací a závazkové právo... I před rekonstrukcí soukromého práva navazovala výuka ObchP na obecnější ObčP; to předpokládalo zapakovat v ObchP základní východiska a rozvíjet specifika obchodněprávních vztahů. Na tom se po rekonstrukci nic nezměnilo kvalitativně – jen se podstatně snížil rozsah oněch specifik. Na to KOchP reagovala snížením rozsahu výuky obecných otázek a rozšířením speciální výuky... hranice pedagogických disciplín neurčuje ostatně formálně technické utváření právního řádu (existence či neexistence kodexů nebo zvláštních „oborových“ zákonů)... Dělbá práce se „usadila“ a funguje pružně a zásadně dobře.

- c) Systémová řešení výuky předmětů soukromého práva ovlivňuje zvláště výrazně subjektivní samostatnost a objektivní systémová odolnost **pracovního práva**. Jeho představitelé, kteří si přes snahy integrovat pracovní právo v jeho soukromoprávní části do nového civilního kodexu zachovali legislativní samostatnost pracovního práva v podobě zákoníku práce (2006), si uhájili i poměrně vysoký stupeň samostatné organizace výuky pracovního práva. Tato samostatnost je legislativně i v praxi respektována. Přesto jsou namísto úvahy o výrazně vyšším systémovém propojení pracovního práva s právem občanským, resp. o vyšším stupni využití obecné úpravy občanského zákoníku v prostoru zvláštního soukromého práva pracovního.
- d) Návrat základní dichotomie práva soukromého a veřejného po roce 1989 nebylo možno odbýt pouhým deklarováním „návratu k evropskému standardu“. Jde o systémové otázky, které vyžadovaly jak vymezit *genera*, tj. společné rysy systémové úrovně soukromého práva, tak *species*, tj. ty systémové úrovně, které vytvářejí podružnou strukturu soukromého práva. Obě zadání vyžadovala určit kritéria uplatnitelná na obou těchto úrovních a na jejich základě dobudovat teoreticky argumentované a prakticky funkční systémové řešení.

Toto zadání řešil s úspěchem před desetiletími Josef Macur²⁷ formulací kritérií metody a předmětu právní regulace.

Při vědeckém i pedagogickém uspořádání předmětu soukromého práva však vyvstaly některé systémové otázky, které provázejí soukromé právo již od klasického římského práva: jednou z nich se stalo pojetí věci, potažmo odlišení věcí hmotných a nehmotných a na tomto základě se odvíjející osud regulace společenských vztahů k nehmotným věcem, zejména pak jejich nejrozsáhlejší části, kterou tvoří **právo duševního vlastnictví**.

Velký problém v integraci práva k nehmotným statkům v dřívějším právním řádu představovalo dilema mezi pojetím věci, které občanský zákoník z r. 1964 převzal do svého § 118 z německého BGB v užší podobě pouze hmotných předmětů²⁸ a (ne)navazující mechanickou integrací práv k nehmotným statkům do civilního kodexu (§ 1), přičemž mezi uvedenými systémovými kroky nebyla vytvořena pevná systémová vazba (ani legislativní, avšak ani dostatečně propracovaná doktrinní).

Řešení právního režimu věcí v procesu rekodifikace stálo historicky před dilematem, postupovat buď na základě Gaiovy definice: „*Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas*

...

Náměty na řešení:

Navrhujeme, aby se před jakýmkoliv zásahem do funkčního a ustáleného rozdělení a struktury výuky (tedy před jinou než evoluční změnou) občanského a obchodního práva provedla důkladná a nepředpojatá analýza současného stavu výuky, jeho výhod a nedostatků, pravděpodobných dopadů změn i návrhů na zlepšení, a to vše na základě národního i mezinárodního srovnání... Případné závěry, pokud budou ve prospěch výraznějších změn, budou zavádět mladí perspektivní učitelé obou kateder – proto by se měli do analýzy zapojit především oni, ale ani zkušenost, historická paměť a (zdravý) konzervativismus či skepticismus starších kolegů by neměly být opomenuty.“

²⁷ Srov. více v bodu 1 tohoto příspěvku.

²⁸ Viz dále citace č. 30.

pertinet, vel ad res, vel ad actiones...“²⁹, nebo na základě německé moderní školy, uznávající pod pojmem věc pouze hmotné předměty.³⁰ První koncept vyústil v pojetí věci v rakouském ABGB (1811), francouzském Code civil a dalších kodexech, reprezentantem druhého je především německý BGB (1900).³¹ Český zákonodárce zvolil prvně zmíněný koncept jednotného pojetí věci v právním smyslu, čímž otevřel cestu systémové a komplexní integraci práva k nehmotným statkům obecně, speciálně pak práva duševního vlastnictví do systému soukromého práva. Současně český zákonodárce učinil významný integrační krok vstříc právu duševního vlastnictví, když – vedle společné úpravy hmotných a nehmotných věcí v obecné části obč. zákoníku – zakotvil do souboru smluvních typů rovněž typové smlouvy, jejichž předmětem jsou nehmotné věci, resp. práva duševního vlastnictví.³² Přesto však se právo duševního vlastnictví rozvíjí nadále v národním i nadnárodním měřítku jako relativně samostatná disciplína právní vědy, byť po boku občanského práva.

Otázka ambivalentní systémové pozice práv k nehmotným statkům vůči soukromému právu se ukázala dlouhodobě odolná jak vůči doktrinárním řešením, tak odvozeně i vůči systematickému zařazení do výuky práva. Tomu nasvědčují nejen samostatně vyučované předměty práva duševního vlastnictví, ale i organizačně samostatné pedagogicko-vědecké útvary v rámci univerzitních pracovišť.³³

Sumarizace společných a specifických znaků občanského práva a práva duševního vlastnictví ukazuje na specifikum postavení práva k nehmotným věcem: obvykle uplatňovaná metoda právní regulace, spočívající v povaze uplatnění veřejné moci na daný okruh společenských vztahů, se u práv k nehmotným věcem neuplatní, resp. nemá zde kritériální povahu. Naopak kritériem zde je zvláštní povaha nehmotných věcí, která se svými technikami chování a regulace vymyká standardům soukromoprávní regulace, dlouhodobě nastaveným na předměty v podobě věcí hmotných. Odtud pramení pochyby, zda oblast právní regulace, zaměřená na nehmotné věci, lze považovat za integrační součást občanského práva jako obecného práva soukromého, či za jedno ze zvláštních soukromých práv.³⁴

²⁹ Gai. 1,8.

³⁰ Německý občanský zákoník ve své třetí knize nazvané věcné právo (Sachenrecht) definuje pojem věc ve smyslu zákona jako pouze hmotné předměty (§ 90 BGB: *Sachen im Sinne des Gesetzes sind nur körperliche Gegenstände*).

³¹ Odlišné řešení předmětu soukromoprávní regulace přijal holandský občanský zákoník, který pod obecný pojem statky (goederen – čl. 3.1) řadí věci (pouze hmotné povahy) a dále všechna majetková práva (vermogensrechten – čl. 3.2) K okruhu majetkových práv řadí i výsledky intelektuální lidské činnosti jako intelektuální vlastnictví. Pohříchu toto řešení předmětu právní regulace nenašlo svůj odraz v českém obč. zák.

³² Typicky licence – § 2358 n. či v rámci právní úpravy díla zvláštní režim díla s nehmotným výsledkem – § 2631–2635.

³³ Srov. Ústav práva duševního vlastnictví (Ústav práva autorského, práv průmyslových a práva soutěžního) v rámci pražské Univerzity Karlovy.

³⁴ Srov. již zmiňovaný § 3029 obč. zákoníku.

Praxe ukazuje, že oblast práv k nehmotným věcem za daného stavu právní regulace obecného práva soukromého vykazuje taková specifika, která vyžadují zvláštní režim v segmentu, který si vyžadují specifika nehmotných věcí, jejich právní identifikace, jejich právní uchopení, odlišnosti dispozice s nimi aj. Ačkoli se obecně vzato právní režim věcí hmotné a nehmotné povahy postupně v dlouhodobé perspektivě sblíží, tyto odlišnosti zatím trvají a vyžadují i odlišné pedagogické uchopení výuky práva k nehmotným věcem, potažmo práv duševního vlastnictví.

e) **Postavení Evropského soukromého práva a dopady na organizaci výuky**

Evropské soukromé právo patří k jednomu z nejcitlivějších bodů úvah o reformě výuky soukromého práva jako celku. Jeho materie souvisí a prolíná se na jedné straně s pedagogickou disciplínou Evropské právo, na druhé straně s „národními“ soukromými právy. V tomto prostoru je ESP do jisté míry sevřeno a hledá prostor pro svou existenci, především sebedefinici. Tato zadání jsou plněna týmy předních akademiků, kteří vytvořili základ konceptu Evropského soukromého práva jako pedagogické disciplíny.³⁵ Na evropské úrovni jsou oporou pro konstituování pedagogické disciplíny jak „*existing European private law*“, tak *soft law* projekty smluvního (spotřebitelského), deliktního a dalších segmentů soukromého práva. Relevantní konstituování Evropského soukromého práva jako pedagogické disciplíny si ještě vyžádá širší a hlubší diskusi o začlenění do systému výuky soukromého práva.

f) **Další faktory ovlivňující systémové uspořádání soukromého práva (a jeho výuky)**

Jako dílčí, možná i podružná systémová otázka se v právních řádech členských států EU vynořilo a bylo řešeno systémové místo jednotlivých dílčích oblastí tvořícího se Evropského soukromého práva. Šlo především o ty segmenty, které se počaly utvářet s předstihem před ostatními i před celkem (který ostatně byl formován proti liteře primárního práva EU). V evropských, ale i národních podmínkách tuto úlohu vlajkové lodi sehrálo **právo ochrany spotřebitele**. Vedle řady dalších otázek, jednou z „mandatorně“ řešených je legislativní systémové zařazení soukromoprávní ochrany spotřebitele. Z důvodů teoreticky doložených i ryze pragmatických je zásadně voleno buď zařazení spotřebitelského práva do rámce kodifikace občanského práva, nebo je tato oblast právní regulace vyčleněna do samostatných právní předpisů, byť mohou mít relativně jednotnou podobu spotřebitelského kodexu. Český zákonodárce zvolil (asi aby neurazil) oba přístupy: definici spotřebitele upravil v obecné části obč. zákoníku, základní právní úpravu zařadil do části čtvrté obč. zákoníku, část úpravy reguluje ve speciálních předpisech. Tím (zřejmě nechtěně) zkomplikoval úlohu všem, kteří se zabývají systémovým začleněním této oblasti, mj. hledání odpovědi na otázky: (a) Jde vůbec o jakoukoli systémovou část nějakého vyššího celku? (b) Je tímto vyšším celkem Evropské soukromé právo nebo jsou jím národní

³⁵ Srov. TICHÝ, L., R. ARNOLD, J. ZEMÁNEK a T. DUMBROVSKÝ. *Evropské právo*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011; JANČO, M., M. JURČOVÁ, M. NOVOTNÁ a kol. *Evropské soukromé právo*. Bratislava: EUROIURIS, 2012, 542 s.; či z brněnského prostředí spoluřešitelé projektu Evropské soukromé právo v čase a prostoru 2016–2018 s jejich dvoudílnou stejnojmennou publikací (viz výše).

závazková práva ze smluv, nebo jde o systémové propojení obou vyšších celků? (c) V intencích českého soukromého práva, je spotřebitelské právo zvláštním soukromým právem ve smyslu § 3029 obč. zák.?

Z uvedených úvah se odvíjejí cesty, do jaké míry, resp. jak systematicky zakomponovat spotřebitelské (soukromé) právo do rámce pedagogického procesu. Ačkoli se část akademiků katedry občanského práva spotřebitelským právem speciálně zabývá a má v této oblasti evropské zkušenosti, zdá se, že hloubka poznání problematiky samotné neusnadňuje její systematické uchopení v pedagogickém procesu; spíše se zdá, že někdy je tomu opačně.

4 Dopady na výuku – shrnutí stavu a výhledů

Vyhlídky pedagogického uspořádání výuky občanského práva nebyly po delší dobu prioritou. Podobně jako impulsům vývoje systému soukromého práva i v pedagogické oblasti dominuje pragmatismus a do značné míry i kvantifikační limity zátěže studentů a tomu odpovídající metoda dílčích změn. Určitou šanci nicméně lze spatřovat v záměru vedení fakulty využít prostoru, vytvořeného novým systémem akreditací a řízení kvality, do kterého vstoupila MU v minulých letech. V rozhodnutí o institucionální akreditaci, kterou fakultě udělil Národní akreditační úřad, zároveň stanovil kontrolu po třech letech, v jejichž průběhu by fakulta měla realizovat potřebné změny klíčového magisterského programu Právo ve smyslu určujících aktuálních směrů vývoje realizace programů.

V těchto intencích se katedra občanského práva znovu vrací k myšlence aktualizace struktury výuky, kterou realizuje. Jako výchozí krok chce **posílit roli obecné části soukromého práva** návratem k formování samostatné části výuky v podobě předmětu Úvod do soukromého práva. Jeho návrh již byl zpracován v podobě blokové výuky. Jak uvádí návrh katedry k vedení fakulty, „*v souvislosti s rekonstrukcí došlo na poli soukromého práva k vyšší integraci a provázanosti v této oblasti práva, vyjádřené zejména novou pozicí OZ jako obecného kodexu soukromého práva. Cílem předmětu je uvést studenty do problematiky soukromého práva, vysvětlit je základní pojmy, koncepci, strukturu a instituty soukromého práva. Předmět zprostředkuje studentům ve strukturálně a systémově ucelené podobě základní míru „předporozumění“ pro další studium v navazujících předmětech Občanské právo, Rodinné právo, Obchodní právo, Pracovní právo atd. a vytváří prostor věnovat se v těchto předmětech jejich vlastním tématům více do hloubky.*“ Návrh je vybaven nově zpracovanou učební pomůckou.³⁶ Současné se jako výraz kontinuity opuštěné fakultní a trvající katedrové koncepce komplexního pojetí soukromého práva vrací, jako k doporučené literatuře, k učebnici soukromého práva z doby blokové výuky.³⁷ Vývoj konceptu výuky katedry občanského práva však nesměruje jednosměrně pouze k vyšší systémové, obsahové a organizační koherenci. Důkazem snahy o systematickou

³⁶ RONOVSÁ, K., E. DOBROVOLNÁ a P. LAVICKÝ. *Úvod do soukromého práva. Obecná část*. Česká společnost pro civilní právo procesní, 2017.

³⁷ HURDÍK, J., J. FIALA a M. HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2. vyd. Brno: MU, 2006.

důslednost doktrinální jako východisko výuky je **oddělení organizace výuky civilního procesu a soukromého práva hmotného** jako výraz názoru na řešení dlouhodobě přetrvávající otázky samostatnosti a provázanosti civilního práva hmotného a procesního. Proces oddělení civilního procesu, započatý vytvořením oddělení civilního procesu ke dni 3. 10. 2017 jako součásti katedry občanského práva a dovršený vznikem katedry civilního práva procesního jejím oddělením od katedry občanského práva k 1. 1. 2019, signalizoval většinový příklon katedry a fakulty k (jak ambiciózně konstatují tvůrci projektu) „*současným a jednoznačně uznávaným názorům na postavení civilního práva procesního, které – na rozdíl od stavu v polovině devatenáctého století – nelze považovat za součást soukromého práva (či občanského práva ‚hmotného‘). Jde o samostatné právní odvětví a o samostatný vědecký obor, který má svůj předmět, metody a hodnoty, jakož i své vlastní a mimořádně bohaté teoretické základy. Rozdíl obou oblastí je dán již tím, že občanské právo hmotné je základní disciplínou soukromého práva, zatímco civilní právo procesní má veřejnoprávní charakter. Proto představa, že existuje obor ‚občanské právo‘, který má část ‚hmotnou‘ a ‚procesní‘, je chimérou neodpovídající současnému právnímu řádu ani dosaženému stavu vědeckého poznání. Tato okolnost se prakticky promítá i v pedagogickém procesu. Témata, otázky či problémy, s nimiž se musí vypořádat občanské právo hmotné či rodinné právo nebo právo duševního vlastnictví – např. pokud jde o rozsah a obsah výuky, způsob zkoušení, personální zajištění výuky a zkoušek, potřeba zajištění studijních materiálů atd. –, se nijak netýkají těch, jimž čelí civilní právo procesní.*“³⁸

Je pravdou, že vznik katedry civilního procesu není přijímán bez disentních postojů; tento krok však představuje mj. i signál, že po létech systematického budování toto odvětví dospělo vědecky, pedagogicky i personálně ke své maturitě.

Otázka stavu formování **Evropského soukromého práva** již byla řešena v předchozích bodech. Ve výhledu se v současnosti rýsují dvě základní cesty promítnutí evropského soukromého práva do výuky: (a) promítnutí jednotlivých segmentů evropského soukromého práva do výuky oblastí národního práva, k nimž předmětově, resp. metodou náleží, resp. (b) zařazení do výuky magisterského studia práva předmětu Evropské soukromé právo. Posledně uvedený ambicióznější krok by bylo snadnější realizovat cestou povinně volitelného předmětu; zavedení nového povinného předmětu ESP by muselo mít vytvořený disponibilní prostor daný kvantifikujícími limity (zejm. počtem ECTS) a mohlo by být součástí širěji koncipované reformy. Vždy je třeba počítat se dvěma silnými limitujícími faktory: časem a prostorem. V jejich rámci je jednodušší se vypořádat s tím, že evropské soukromé právo se postupně a obtížně vyvíjí od specifických k obecným řešením.³⁹ Současně však do hry vstoupil faktor nejistot v budoucím

38 Citováno z dokumentu *Organizační a personální zajištění nově vzniklé katedry civilního procesu*, předloženého katedrou občanského práva jako podklad pro jednání vedení fakulty v listopadu 2018. Ze soukromého archivu autora.

39 Srov. COLLINS, H. *The European Civil Code. The Way Forward*. Cambridge University Press, 2008, s. 61–62.

vývoji EU a jeho právního řádu. Učit evropské soukromé právo, ale i učit jen jeho zdánlivě pevný základ – spotřebitelské právo, tedy znamená „být vždy ve střehu“.

Závěrem

Nedůslednosti v organizaci výuky soukromého práva přetrvávají a obtížně se odstraňují metodou postupných kroků v mezích nastavených fakultních limitů – často kvantifikující povahy – vyšší úrovně.

Je obtížné si představit v dohledné perspektivě komplexní restrukturalizaci výuky soukromého práva jako celku, tím spíše, pokud máme držet krok s vývojem společnosti a práva a respektovat rysy vývoje, mezi něž náleží setrvačnost (odložená reakce) všech procesů, na jejichž konci je systematicky propracovaný a aktuální studijní program, resp. plán: setrvačnost začíná vnímáním společenských změn, pokračuje jejich odrazem v politických konceptech a následně v právní regulaci a ústí do konceptualizace a realizace změn ve výuce.

Uchopit soukromé právo aktuálně jako pedagogickou disciplínu tedy znamená věnovat se rysům, odrážejícím obor v systémovém a současně dynamickém kontextu a tvorbě tomu odpovídající metodologie, v intencích požadavků na povahu práce se soukromým právem jako symbolickou analýzu (viz v úvodu tohoto příspěvku).

Abychom se však vrátili ke vzpomínce z úvodu této statě: Jeden ze signálů, že katedra občanského práva na své cestě za poznáním a pedagogickým ovládnutím občanského práva dospěla ke zřetelné metě své vlastní pedagogické způsobilosti, bude – věřme – spojen s okamžikem, kdy na Právnické fakultě MU bude zpracována ucelená učebnice systému (!) soukromého práva.

Úvahy nad českým rodinným právem ve světle stého výročí tzv. manželské novely

Considerations on Czech Family Law in the Light of the Centenary of the so-called Marriage Amendment

Zdeňka Králíčková*

Abstrakt

Článek je věnován vývoji manželského práva ve světle tzv. manželské novely přijaté před sto lety. Lze říci, že tento zákon z počátku dvacátého století představuje významný počín, který české rodinné právo ovlivnil na dlouhá léta. Byl nastolen správný směr svobodné volby civilní či církevní formy uzavření manželství, došlo k omezení překážek manželství a rozvod manželství se významně zjednodušil. Klade se otázka, jaké jsou potřeby současné české společnosti? Je na místě de lege ferenda zakotvit v rámci legislativního „pro-rodinného balíčku“ tzv. rozvod u notáře?

Klíčová slova

Rodinné právo; manželské právo; uzavírání manželství; překážky manželství; rozvod; tzv. manželská novela; rok 1919; vývoj; nový občanský zákoník; další legislativní návrh.

Abstract

The article is devoted to the development of marital law in the light the so-called marriage amendment adopted a hundred years ago. We can say that this law of the early twenties century was an important achievement that influenced Czech family law for many years. The right direction of free choice of civil or church form of marriage was established, the obstacles to marriage were limited and divorce law was significantly simplified. The question is what are the needs of contemporary Czech society? It is appropriate to anchor within the legislative framework of „pro-family package“ so-called divorce by a notary?

Keywords

Family Law; Marital Law; Conclusion of Marriage; Impediments of Marriage; Divorce; so-called Marriage Amendment; the Year of 1919; Development; New Civil Code; Pending Draft.

Úvodem

O rodinném právu se traduje, že odráží více či méně tvář té které společnosti. Mnozí familiaristé proto dokonce tvrdí, že rodinné právo není možné měnit den ze dne, radikálně, neboť reflektuje vývoj rodiny a rodinného života jako takového, kulturu a v neposlední řadě i náboženství, zejména jde-li o koncept manželství a jeho rozlučitelnost

* Prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D., Katedra občanského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Zdenka.Kralickova@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-4838-4790

za života manželů. Lze říci, že ani podobu rodiny a rodinného života nelze výrazně ovlivnit zákonem. Tento fakt vystihuje také v českém prostředí poměrně známý výrok ze starší italské doktríny, který lze volně parafrázovat slovy „rodina je skalnatý ostrov, který může právo svými vlnami pouze omývat“.¹

Všeobecně se ví, že *konzervativní názory* obhajující tradice a vyjadřující nechuť až averzi ke změnám rodinného práva, ať už skutečně nutným, či nikoli, vždy zaznívaly a stále rezonují jak na stránkách odborné literatury, tak mezi politiky či laiky, širokou veřejností. V této věci se kladla a stále klade celá řada otázek, které vybízejí k hledání odpovědí, zejména ve vazbě na vývoj právní úpravy rodinných práv v mnoha evropských zemích.² I na starém kontinentu jsou stále země, které si svoje tradice chrání. Nejen, že manželství jako základní statusový poměr rodinného práva je v jejich zákonících nadále pojímáno jako svazek muže a ženy a osobám stejného pohlaví není vyhrazeno ani registrované partnerství jako statusový poměr omezenějšího obsahu, ale do ústav a ústavních listin jsou vtělovány klauzule chránící manželství v jeho tradiční podobě, tj. jako svazek jednoho muže a jedné ženy.³

Na druhou stranu, nelze zavírat oči před novými jevy, které jsou spojeny s rodinou a rodinným životem. V některých právních rádech se projevují naprosto *liberální tendence*, v důsledku kterých je manželství pojímáno genderově neutrálně⁴ a rozvod manželství již není patologizován, ale brán jako legitimní řešení krize manželského soužití.⁵ Také koncepce rodičovství je pojata velmi široce. Nejde jen o náhradní mateřství a problémy s ním spojené, ale i o práva domnělých otců a vazby nezletilých dětí na rodinu původu

1 Jde o mnohokrát opakovaný výrok italského familiaristy. Viz JEMOLO, A. C. *La Famiglia e il diritto*. Ann. Sen. Giur. Università di Catania, 1948, III. Dostupné z: http://spaziofamigliablog.altervista.org/famiglia-e-diritto/?doing_wp_cron=1565352315.0589270591735839843750 [cit. 9. 8. 2019].

Z literatury parafrázující uvedený citát srov. např. RESCIGNO, P. *Interessi e conflitti nella famiglia: l'istituto della „mediazione familiare*. *Giur. it.*, 1995, IV, s. 74; a dále GIAIMO, G. *La mediazione familiare nei procedimenti di separazione personale e di divorzio*. *Profili comparatistici*. *Riv. dir. civ.*, 2001, č. 4, s. 1606.

2 Viz zejm. DOUGLAS, G. a N. LOWE. *The Continuing Evolution of Family Law*. Bristol: Jordan Publishing Limited, 2009; McGLYNN, C. *Families and European Union. Law, Politics and Pluralism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006; nejnověji viz SCHERPE, J. M. (ed.). *European Family Law. Volumes I. – IV*. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016.

3 Viz např. vývoj na Slovensku. K tomu bližší PAVELKOVÁ, B. *Marriage (not for all) in the Slovak Republic*. In: *Dny práva 2018 – Days of Law 2018* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9304-1.

4 V podrobnostech ELISCHER, D. *Alternativní formy soužití a registrované partnerství v širších souvislostech*. In: MELZER, F., P. TÉGL a kol. *Občanský zákoník (§ 655–793). Velký komentář. Svazek IV/1*. Praha: Leges, 2016, s. 817 a násl.; SÖRGJERD, C. *Reconstruction Marriage. The Legal Status of Relationships in Changing Society*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2012.

5 K tomu viz např. VERSCHRAEGEN, B. *Moving to the Same Destination? Recent Trends in the Law of Divorce*. In: ANTOKOLSKAIA, M. (ed.). *Convergence and Divergence of Family Law in Europe*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007, s. 159 a násl.; Ze starší tuzemské literatury viz např. RADVANOVÁ, S. *Analýza současné zákonodárné a soudní rozvodové praxe. Socialistická zákonost*, 1989, č. 3, s. 31 a násl.; Nejnověji viz KORNEL, M. a L. ZATLOUKALOVÁ. *Quo Vadis Marriage?*. In: *Dny práva 2018 – Days of Law 2018* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9304-1.

v případe osvojení apod. I u nás se hovoří – mnohdy ve vazbě na judikaturu Ústavního soudu – kupř. o „deklaraci pokrevního pouta“⁶ a o „rodičovství“ dvou mužů,⁷ byt’ je právní úprava rodinného práva v novém občanském zákoníku tradiční, resp. poměrně konzervativní.⁸ Ostatně, i z *Principů a východisek nového kodexu soukromého práva*⁹ se podává záměr hlavních zpracovatelů ponechat tuto oblast práva bez významných změn.¹⁰ V souvislosti s novými „jevy“ bývá často namítáno, že se jedná o „jevy okrajové“, kterými se familiaristika zaobírá nepřiměřeně, mnohdy na úkor „skutečných“ problémů, které by si zasloužily hlubšího zkoumání a větší pozornosti odborné veřejnosti. Také se klade otázka, zda je poměrně radikální „dotváření“ rodinného práva věcí soudů.¹¹

Společnost, zákonodárci, ústavní soudy a v neposlední řadě i Evropský soud pro lidská práva mnohdy stojí před velmi složitými úkoly. Dochází k pronikání cizorodých institutů do ustálených konceptů. Na první pohled se může jevit velmi obtížné uvažovat o evropských standardech. Nicméně, někteří familiaristé hovoří o postupném faktickém *sblížení* rodinných práv v Evropě a o jejich harmonizaci ve světle obecně uznávaných *hodnot* evropské civilizace.¹² Nejde však jen o obecné principy. Ve vazbě na různé průniky, vzájemné ovlivňování právních řádů v důsledku volného pohybu osob, které uzavírají manželství, mají děti, rozvádějí se, soudí se o výživné apod., na které je reagováno především v rovině procesního práva a mezinárodního práva procesního, se navzájem přibližují i rodinná práva v evropských zemích.

České rodinné právo nestojí mimo výše uvedené evropské tendence.¹³ S ohledem na historický vývoj je možné dokonce říci, že v některých aspektech „udávalo“ směr. V současné době, kdy si připomínáme sté výročí založení Masarykovy univerzity, je namístě

⁶ Viz II. ÚS 3122/16 ze dne 16. května 2017.

⁷ Viz I. ÚS 3226/16 ze dne 29. června 2017.

⁸ Viz zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

⁹ K tomu srov. ELIÁŠ, K. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001, a řadu časopiseckých studií z pera hlavních zpracovatelů.

¹⁰ Srov. věcný záměr Ministerstva spravedlnosti č. j. 2623/00-L ze dne 29. ledna 2001, ze kterého vyplývá snaha o vytvoření evropského kontinentálního civilistického pojetí rodinného práva na straně jedné a na zachování jistého *statusu quo* na straně druhé.

¹¹ K tomu podrobně viz KOZUBÍK, J. a J. WINTR. Ústavní soudy a práva gayů a leseb – veřejné mínění jako determinant rozhodnutí soudů? *Jurisprudence*, 2016, č. 5, s. 34 a násl.

¹² Srov. MEULDERS-KLEIN, M.-T. Towards a European Civil Code on Family Law? Ends and Means. In: BOELE-WOELKI, K. (ed.). *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*. Antwerp – Oxford – New York: Intersentia, 2003, s. 111–112; ANTOKOLSKAIA, M. The Harmonisation of Family law: Old and new Dilemmas. *European Review of Private Law*, 2003, s. 28–49; díle ANTOKOLSKAIA, M. *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective. A Tale of two millennia*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006; ANTOKOLSKAIA, M. (ed.). *Convergence and Divergence of Family Law in Europe*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007.

¹³ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. „Evropeizace“ rodinného práva. In: HURDÍK, J., M. SELUCKÁ, P. KOUKAL a kol. *Evropské soukromé práva v čase a prostoru. I. díl: Část teoretická, metodologická a systémová*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 163 a násl.

stručně zmínit legislativní vývoj českého rodinného práva po roce 1918, resp. v roce 1919, a poukázat na hodnoty, na které lze i dnes navázat. Není bez zajímavosti, že i v době, kdy bylo více méně všeobecně uznáváno, že je třeba učinit radikálnější reformu manželského práva, zaznívaly zcela konzervativní názory a byla vedena protireformní kampaň.¹⁴

1 Tzv. manželská novela v širších souvislostech

Odborné veřejnosti je známo, že po vzniku Československa v roce 1918 bylo rodinné právo na území dnešní České republiky ovládáno *Obecným zákoníkem občanským* z roku 1811¹⁵ (dále zejm. o. z. o.) a na Slovensku právem uherským.¹⁶ Poměrně komplikované právní úpravy manželského práva, zejména pak uzavření a zrušení manželství za života manželů, byly v tehdejší Československu v průběhu let terčem kritiky laiků i odborné veřejnosti. Vznikly mnohé komise, které se měly zaobírat nejen reformami, ale zejména unifikací rodinných práv. Zmíněný dualismus se snažila překonat zvláštní meziministerská komise, z jejíhož pera vzešel významný počín, který vnesl do manželského práva převratné změny. Již v době záhy po první světové válce bylo mnohým z odborné i laické veřejnosti jasné, že hodnoty, na kterých bylo vybudováno rodinné právo zakotvené do obecného občanského zákoníku stojícího na konfesním přístupu, neobstojí tvář v tvář nové Ústavě Československé republiky,¹⁷ zejména jde-li o *rovnost* muže a ženy, zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství s dětmi manželskými a o svobodu člověka vůbec.

Výše zmíněným zákonem byla tzv. manželská novela, resp. manželský zákon či rozlučkový zákon,¹⁸ tj. zákon, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství (dále zejména novela či manž. nov.). Tento zákon částečně sjednotil dílčí, ale velmi významnou oblast manželského práva na území nově vzniklého Československa, nejen jde-li o dualismus rakouského a uherského práva, ale zejména a především co se týká náboženských vlivů. V Obecném

¹⁴ Jde-li o jednotlivosti, kampaň hlásala kupř. obavy ze zavedení mnohoženství a zapuzování starých žen manžely ve prospěch mladších a cílila na zachování nerozlučitelnosti manželství. Blíže viz KLABOUC, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 165.

¹⁵ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský převzatý do našeho právního řádu tzv. recepční normou, zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

¹⁶ Pro rozvod a rozlučku zůstalo v platnosti uherské právo. K tomu viz FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin sákeromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. Heuréka, 1998.

¹⁷ Srov. zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, zejm. § 106 Rovnost a § 107 Svoboda osobní a majetková.

¹⁸ Srov. zákon č. 320/1919 Sb. Novela převzala také dosavadní právní úpravu rozlučky pro nekatolíky. K tomu viz SEDLÁČEK, J. In: ROUČEK, F., J. SEDLÁČEK a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1–284)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 630. Dodejme, že citovaný zákon byl měněn 3 následnými novelami. Následně byl přijat zákon ze dne 15. 10. 1925, č. 219 Sb. z. a n., kterým se promíjí překážka platnosti sňatků, při nichž vyhlášky neb oddávky vykonali duchovní církve československé nebo řecko-východní.

zákoníku občanském byly totiž zakotveny „*Výjimky pro židovstvo*“, ze kterých se podávalo, že o „*židovstvu platí se zřetelem k jeho náboženskému poměru... odchylky od obecného manželského práva...*“ týkající se překážek manželství, ohlášek, rozvodu i rozluky (viz § 123 a násl. o. z. o.). Také lze říci, že do manželského práva vnesl tento zákon určitá zjednodušení, která z dnešního pohledu hodnotíme jako pozitivní. Tzv. manželská novela však nezakotvila žádné změny do manželského majetkového práva.

2 Tzv. manželská novela v jednotlivostech

2.1 O uzavírání manželství

Pokud jde o uzavírání manželství, lze říci, že tzv. manželská novela navázala na tradiční koncept smlouvy manželské tak, jak ji upravoval obecný zákoník občanský (viz § 44 a násl. o. z. o.). Je zajímavé, že byť název zákona používal termín „*smlouva manželská*“, v samotném textu zákona je užita terminologie odlišná. Již z úvodních ustanovení se podává, že „*K platnosti manželství se vyhledávají vyblásky a slavnostně učiněné přivolení k manželství, a to buď občanské, buď církevní*“ (viz § 1 manž. nov.).¹⁹ Příslušné „*přivolení*“ bylo možné učinit jak před přednostou politického úřadu okresního či obecního nebo jeho zástupcem, v přítomnosti dvou svědků a přísežného zapisovatele (§ 8 manž. nov.). Zákon umožňoval i delegaci z místně příslušného úřadu na jiný (§ 8 *in fine* manž. nov.) a také uzavření manželství prostřednictvím zástupce (§ 9 manž. nov.). V případě církevního sňatku bylo stanoveno, že „*oddávky*“ se konají před příslušným duchovním správcem a při smíšeném manželství před jedním anebo „*u obou podle vůle snoubenců*“ (viz § 12 manž. nov.); podle obecné úpravy pro obě formy sňatku museli být i sňatečnému projevu vůle u církevního sňatku přítomni dva svědkové a zapisovatel (§ 8 manž. nov.).

Jde-li o formu uzavření manželství dle předmětné novely, z výše uvedeného se podává vysoká míra tolerance a úcty k nejtímnějším potřebám snoubenců. Nová právní úprava uzavírání manželství zakotvovala *skutečnou volbu* mezi občanským (být na prvním místě uvedeným) a církevním sňatkem. Po dlouhá léta bylo totiž uzavírání manželství podle obecného zákoníku občanského umožněno pro příslušníky všech náboženských vyznání pouze církevní formou (viz § 69 a § 126 o. z. o.).²⁰ Poté, co byl mezi Rakouskem a „*stolicí papežskou*“ sjednán *konkordát*, byla pro katolíky zrušena ustanovení obecného občanského zákoníku o manželství a soudnictví v manželských věcech katolíků bylo přeneseno na soudy duchovní.²¹ Jde-li o tzv. jinověrce a bezvěrce, vývoj právní úpravy byl v 19. a na počátku 20. století poměrně dramatický. Zvláštní zákon následně upravoval

¹⁹ Tzv. manželská novela směřovala vznik manželství s jeho platností. Bylo také zakotveno, že „*Bude-li šetřeno tohoto předpisu, jest k manželství hledět tak, jako by bylo platně uzavřeno hned od původu*“ (viz § 7 *in fine* manž. nov.).

²⁰ Obecný občanský zákoník byl v tomto směru měněn, zejména zákonem upravujícím sňatky mezi příslušníky různých vyznání křesťanských. Viz zákon ze dne 31. prosince 1869, č. 4 ř. z.

²¹ Viz císařský patent z 8. října 1856, č. 185 ř. z.

manželské právo pro osoby nenáležející k žádné konfesi²² a další zákon pak manželské právo mohamedánů ritu hanifovského.²³ Je zajímavé, že už za účinnosti obecného zákoníku občanského byl přijat zákon, který zavedl pro všechna státem uznaná vyznání náboženská bez rozdílu také civilní formu uzavření jako formu „podpornou“, pokud duchovní oddávající odepřel celebrovat sňatek z důvodu, který obecný zákoník občanský neupravoval a zejména zrušil působnost církevního práva manželského a církevního soudnictví pro katolíky, kteří byli následně „podrobeni“ opět ustanovením obecného zákoníku občanského.²⁴ Následně byl přijat zákon, který zavedl obligatorní občanský sňatek pro osoby nenáležející k žádnému vyznání.²⁵ Fakultativní občanský sňatek byl ustanoven pro zvláštní případy, kupř. když byl jeden ze snoubenců žid a druhý příslušníkem vyznání státem neuznaného.²⁶

Jak bylo výše ukázáno, právní úprava uzavírání manželství a manželského práva vůbec byla silně ovlivňována „bojem“ mezi státem a církví. Proto nepřekvapí, že původní návrh tzv. manželské novely z pera příslušné komise obsahoval pouze obligatorní civilní sňatek.²⁷ Tato přílišná „tvrdost“ zákona byla v průběhu legislativních prací na tzv. manželské novele odstraněna a snoubencům byl ponechán prostor pro volbu formy uzavření manželství ve vazbě na princip náboženské svobody, deklarovaný v Ústavě Československé republiky.²⁸ Navíc bylo v zákoně stanoveno, že i manželům již oddaným občanským sňatkem „*je dáno na vůli, chtí-li se podrobit také obřadům církevním*“ (viz § 12 manž. nov.). Z povahy věci nepřicházel v úvahu opačný postup, tj. po obřadu církevním podstoupení civilního oddání, neboť manželství vzniklo již samotným přivolením k manželství tak, jak bylo uvedeno výše.

2.2 O vyhláškách

Vlastnímu uzavření manželství, ať už formou občanskou či církevní, muselo předcházet tzv. předoddavkové řízení obdobné řízení podle současné právní úpravy jen s tím rozdílem, že nebylo obligatorně civilní tak, jak dnes (viz zejm. § 666 odst. 2 o. z.). Účelem vyhlášek a všeho dalšího, co s nimi bylo spojeno, bylo zkoumání sňatečného věku a překážek či záporů manželství tak, aby ve statusových věcech rodinných byl ctěn zákon,

22 Viz zákon ze dne 9. dubna 1870, č. 51 ř. z.

23 Zákon ze dne 15. července 1912, č. 159 ř. z.

24 Srov. zákon ze dne 25. května 1868, č. 47 ř. z.

25 Viz zákon ze dne 9. dubna 1870, č. 51 ř. z.

26 Viz KRČMÁŘ, J. *Právo rodinné*. Praha: Všechno, 1923, s. 14.

27 K tomu např. GERLICH, K. *Rozvod, rozluka, alimenty*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství Linhart, 1934, s. 17.

28 Viz pozn. č. 17 výše, § 121 až 125, garantující svobodu svědomí a vyznání, náboženství či víry.

veřejný pořádek a v neposlední řadě i dobrá víra snoubenců ve vznik platného manželství.²⁹ Bylo stanoveno, že vyhlášky sledovaly „oznámení budoucího manželství“ a obsahovaly „jméno a příjmení obou snoubenců, jejich rodiště, stav a bydliště“ a také „připomenutí, aby každý, kdo věděl o nějaké překážce manželství, je oznámil“ (viz § 2 manž. nov.).

Zákonná úprava okruhu překážek či záporů manželství byla v obecném zákoníku občanském v původním znění poplatná kanonickému právu.³⁰ Teorie rozlišovala překážky na absolutní a relativní.³¹ V průběhu let byla také vytvořena překážka tzv. katolici-smu.³² Vedle soukromoprávních překážek v užším smyslu znal tehdejší právní řád také překážky veřejnoprávní, jejich účelem bylo zamezit „manželství přičítací se některým zájmům neb aspoň chtít dáti určitým orgánům možnost prozkoumati, zda-li zamýšlené manželství není v odporu se zájmy, které zasluhují ochrany“.³³ Šlo o překážky stanovené pro osoby, které byly povinny vojenskou službou (nesměly do manželství vstupovat buď vůbec, anebo bez svolení příslušných úřadů) a pro příslušníky četnictva (mohli se ženit jen tehdy, když měli tzv. definitivu a dovršili čtyřletou službu u četnictva anebo 30. rok věku).³⁴ Zvláštní překážky byly vytvořeny pro židy.³⁵ A navíc, postupně se začaly vytvářet překážky pro vstup do manželství také vesnické a městské chudíně, která nebyla s to garantovat svoji schopnost živit případné potomstvo.³⁶ Nárůst politického napětí vedl až k zavedení tzv. politických konsensů k sňatku, které byly na nátlak liberálů záhy zrušeny.³⁷

Lze říci, že přijetí tzv. manželské novely muselo znamenat pro každého, kdo chtěl uzavřít manželství, významný mezník a velkou úlevu. Především bylo důležité, že ve vazbě na zavedení volby občanské formy uzavření manželství bylo na prvním místě zakotveno, že občanské vyhlášky činí politický úřad okresní či obecní a na Slovensku matrikář (viz § 3 manž. nov.). Zákon dále specifikoval místní příslušnost, možnost delegace, tzv. deliberační lhůtu, po které mohlo dojít k přivolení k manželství snoubenci, resp. k jejich prohlášení o vstupu do manželství, možnost zkrácení lhůty kupř. z důvodu

29 K některým překážkám se muselo přihlížet *ex officio*, kupř. pokud šlo „o únos, trvající manželství, pokrevní příbuzenství, úkklady o životi překážejícího manžela...“. Blíže viz SVOBODA, E. *Rodinné právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 16 a násl.

30 Ke kritice záporů manželství, zejména „nepřijatelných pro diskriminační povahu“, viz HADERKA, J. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Academia, 1977, s. 86 a násl.

31 K tomu blíže KRČMÁŘ, J. *Právo rodinné*. Praha: Všechno, 1923, s. 6.

32 Šlo o roky 1814 a 1835. K tomu v detailech viz SVOBODA, E. *Rodinné právo československé*. Praha: Kompas, 1946, s. 12 a násl.

33 Blíže viz KRČMÁŘ, J. *Právo rodinné*. Praha: Všechno, 1927, s. 26.

34 *Ibid.*, s. 26 a 27.

35 Blíže viz KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 124.

36 Kupř. v roce 1815 byl vydán předpis omezující vstup do manželství námezdně pracujících ve Vídni. KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 126.

37 Jde-li o důvody zavedení a zrušení politických konsensů „zbláčeným proletářům“, viz KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 137.

„*blížké nebezpečství smrti*“ či dokonce její prominutí (viz § 4 a 7 manž. nov.) a povinnost vyhlášky za určitých okolností opakovat (§ 6 manž. nov.).

Pokud jde o sňatek uzavíraný církevní formou, vyhlášky se konaly u příslušného duchovního správce. Jestliže byli snoubenci smíšeného náboženství, vyhlášky se měly dle zákona konat u obou duchovních správců a to před věřícími při bohoslužbě.

Jde-li o překážky manželství, tzv. manželská novela především výslovně limitovala překážku švagrovství (viz § 25 odst. 3 manž. nov.) a zcela zrušila překážku vyššího svěcení a řeholních slibů (viz původní § 63 o. z. o.), překážku tzv. katolicismu (viz výše) a cizoložství a odstranila zvláštní vymezení překážek pro židy. Další soukromoprávní překážky a záповědi byly upraveny i nadále v obecném zákoníku občanském (§ 48 a násl. o. z. o.).

2.3 O rozvodu, resp. rozluce

Jak již bylo uvedeno výše, právní úprava manželství a jeho rozluky byla v *Obecném zákoníku občanském* poměrně komplikovaná, což bylo dáno dobou jeho vzniku a mnohými vlivy. Kodex rozlišoval mezi *rozvodem* od stolu a lože (dohodnutým či bez dohody), v důsledku kterého mohlo být manželům pouze povoleno oddělené bydlení (§ 103 a násl. o. z. o.), a *rozlučkou* manželství, která znamenala zrušení manželství za života manželů, nicméně byla začleněna právě do části nazvané „*Výjimky pro židovstvo*“ (viz § 133 a násl. o. z. o.). Pro manžele katolického vyznání tak bylo manželství za života v podstatě nerozlučitelné. Platila zásada „*dokud nás smrt nerozdělí*“ (§ 111 s násl. o. z. o.).³⁸ Jde-li o tzv. jinověrce a bezvěrce, byla pro ně postupně vytvořena zvláštními zákony citovanými výše specifická pravidla.³⁹

Jde-li o zrušení manželství za života manželů, tzv. manželská novela zakotvila pro *rozlukou* zásadně *jednotný režim* bez ohledu na konfesi manželů v podobě *kazuisticky vyjmenovaných důvodů*, kupř. *cizoložství, opuštění či vedení zbyřalého života anebo pro trvale nebo periodicky probíhající duševní chorobu, která trvá tři léta atd.* (viz § 13 manž. nov.).

Právě *duševní porucha* jako důvod pro zrušení manželství byla novinkou, kterou novela zavedla. V odborné literatuře bylo v této věci uvedeno, že v občanském zákoníku tento důvod chyběl, což bylo považováno za „*mezeru velmi citelnou, protože nutila k spoluzítí s manželem slabomyslným nebo epileptikem nebo chorobomyslným, at' už se volně pohyboval nebo trávil konec života v ústavu chorobomyslných bez naděje na záchranu.*“⁴⁰ Dále bylo vysvětlováno, že „*Ve většině zákonů novodobých jest pamatováno na toto strašlivé zlo, a byla dána možnost záchranu manželů, nucenému k intimnímu životu s člověkem nepřičetným, ztraceným a nebezpečným.*“

³⁸ K tomu blíže KRÁLÍČKOVÁ, Z. a L. ZATLOUKALOVÁ. Dokud nás smrt nerozdělí: úvahy nad právem na rozvod. *Právní rozhledy*, 2019, č. 17, s. 573–580.

³⁹ Viz pozn. č. 22, 23 a 26 výše.

⁴⁰ Tak GERLICH, K. *Rozvod, rozlučka, alimenty*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství Linhart, 1934, s. 159.

Také bylo poukazováno na fakt, že slova „*chorobomyslnost*“ je třeba užívat velmi opatrně a že osnova zákona záměrně nepoužila pojmu „*nevyléčitelnost*“ s tím, že je třeba sáhnout k jinému kritériu, tj. „... *pokud možno spravedlivě na manželu žádati spolužití s chorým na duchu a pokud eventuelní zplazení dětí jest považovati za žádoucí z hlediska zdravého potomstva*“.⁴¹

Jako jeden z důvodů pro možnost žalovat o rozluky manželství byl dále uveden *hluboký rozvrát manželský*. Ten byl pojat dle švýcarského zákona⁴² jako stav, kdy na manželích nebylo možné požadovati, aby setrvali v manželském společenství [§ 13 písm. h) manž. nov.].

Z poměrně bohaté judikatury k předmětnému ustanovení se kupř. podávalo, že „*Nejde o hluboký rozvrát manželský, lze-li vzhledem k mladému věku a krátkému spolužití manželů míti za to, že jde spíše o nedostatek životní zkušenosti a o nedostatečné vzájemné porozumění pro práva a povinnosti manželské a pro manželské soužití*“⁴³ a že „*Manželce nelze přičítati za vinu na rozvrátu, nenásledovala-li manželka do <společné domácnosti>, již měly tvořit dva hotelové pokoje bez kuchyně*“⁴⁴ a nebo že „*Manželská nevěra může býti důvodem rozluky dle §u 13 lit. h) rozl. zák., byla-li takového rázu, že nelze spravedlivě po klamaném manželovi požadovati, aby setrval v manželském spojení*“⁴⁵ a že „*I odpuštěné cizoložství lze hodnotiti jako spolupříčinu rozvrátu*“.⁴⁶

K výše uvedenému je třeba dodat, že manželství *nemohlo být rozloučeno k žalobě manžela převážně vinného rozvratem* [§ 13 písm. h) *in fine* manž. nov.]. Nicméně, dle *Jaromíra Sedláčka* zákon nepředpokládá u žalovaného manžela vinu na rozvrátu, zároveň ji však nevylučoval u manžela žalujícího, který pro úspěšnost žaloby o rozvod neměl být vinen rozvratem převážně.⁴⁷

K tomu dobová judikatura dále uváděla, že „*Rozvrát manželství nemusí být způsoben vinou manželů (jednoho z nich), nýbrž i osobou třetí, nebo vůbec i okolím (prostředím) ba dokonce i bez vší viny nějaké osoby. Při takové objektivní příčině nutno zkoumati (převážnou) vinu jednoho z manželů.*“⁴⁸

Pokud se však domáhali rozluky pro rozvrát oba manželé, nebylo třeba podle soudní praxe zkoumati, „*kdo z nich je převážně rozvratem vinen*“.⁴⁹

Posledním důvodem pro rozluky uvedeným v zákoně byl *nepřekonatelný odpor*, pro který bylo možné manželství rozloučit jen tehdy, pokud se k žalobě – třeba i dodatečně – připojil

41 GERLICH, K. *Rozvod, rozluka, alimenty*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství Linhart, 1934, s. 159 až 160.

42 Cit. dle díla GERLICH, K. *Rozvod, rozluka, alimenty*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství Linhart, 1934, s. 161.

43 Viz Rozh. ze dne 16. 5. 1931, Rv II 485, čís. 10.793.

44 V detailech Rozh. ze dne 23. 8. 1928, Rv II 693/27, čís. 8243.

45 Rozh. ze dne 7. 3. 1923, Rv I 1037/22, čís. 2365.

46 Tak Rozh. ze dne 3. 7. 1923, RV II 92/23, čís. 2796.

47 Srov. SEDLÁČEK, J. In: ROUČEK, F., J. SEDLÁČEK a kol. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1–284)*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 639.

48 Viz Rozh. ze dne 19. 5. 1925, Rv I 684/25, čís. 5050.

49 Tak Rozh. ze dne 7. 12. 1920, Rv I 670/20, čís. 800.

i druhý manžel; v tomto případě bylo také možné žalobě na rozlukou nevyhovět a „*napřed uznati na rozvod od stolu a lože*“ [§ 13 písm. i) manž. nov.].

Z judikatury se k tomu podávalo, že „*Nepřekonatelný odpor nemusí býti vzájemným... stačí, je-li jen na straně jednoho manžela proti druhému, ale oba manželé musí býti za jedno, že žádají, aby rozluka byla povolena... projev soublasu s rozlukou jest neodvolatelný... manžel, svolivší z bezvadného rozhodnutí vůle ke žádosti o rozlukou, není oprávněn činiti napotom svůj soublas závislým na podmínce týkající se úpravy poměrů majetkových...*“⁵⁰

Také bylo judikováno, že „*Projevila-li manželka soublas s rozlukou manželství pro nepřekonatelný odpor pod výminkou manželem nepřijatou, že jí bude manžel poskytovat výživné, nelze soublas považovati za udělený.*“⁵¹

A konečně, v judikatuře bylo v návaznosti na (dnešní terminologii) *dobré mravy* konstatováno, že „*Úmluva, již jeden z manželů za úplatu napřed se zavazuje, že dá soublas ke žalobě nebo žádosti druhého manžela o rozlukou, je neplatná (§ 879 obč. zák.).*“⁵²

K věci dále dodejme, že soud měl dle dalšího ustanovení novely také povinnost převzít výrok o vině do usnesení o rozlukou manželství z rozsudku vydaného ve sporu o rozvod manželství (§ 17 manž. nov.). Zákon též stanovil poměrně detailně zvláštní pravidla pro promlčení práva žalobního (viz § 14 manž. nov.) a další procesní věci, kupř. pro uplatnění vyšetřování dle zásad řízení nesporného a domněnku v případě, kdy se manžel k řízení nedostaví (viz § 16 manž. nov.) a také možnost soudu nařídít ústní neveřejné (sic!) jednání, a to i před senátem (viz § 21 manž. nov.).⁵³

3 Úvahy nad evropskými hodnotami v manželském právu v historických souvislostech

Pokud jde o *uzavírání* manželství, jeho *překážky* a *rozvod* manželství, lze napříč evropskými zeměmi – i ve vazbě na jejich politické, společenské, náboženské, hodnotové a hospodářské proměny – pozorovat *podobné tendence* vývoje právní úpravy.

Možná překvapivě lze na základě letného pohledu do evropských právních úprav dospět k závěru, že mnohé zákoníky či samostatné kodexy rodinného práva umožňují lidem zvolit si pro *uzavření manželství obě tradiční formy*, civilní i církevní, byť spíše jen před tzv. tradičními církvemi. To souvisí především s pádem železné opony a opuštěním sovětské doktríny rodinného práva, která církevní sňatek zcela odsoudila jako buržoazní přežitek. Nejen v zemích bývalého Sovětského svazu, ale i v Česku, na Slovensku, v Polsku a v jiných posttotalitních zemích našel církevní sňatek opět své místo

50 Viz Rozh. ze dne 21. 1. 1928, R I 4/28, čís. 7710.

51 Rozh. ze dne 18. 7. 1928, R II 302/23, čís. 2834.

52 Tak Rozh. ze dne 26. 4. 1921, R II 18/21, čís. 1033.

53 V podrobnostech i ve vazbě na procesní normy viz GERLICH, K. *Soudní řízení ve věcech manželských*. Praha: Orbis, 1939.

v zákonících, ale i v běžném životě. Samozřejmě, v zemích, kde měl vždy své místo, zůstal i po významných změnách v rodinném právu ponechán, kupř. v Itálii, Velké Británii či severských zemích. Je tak možné říci, že je dobře, že i tvůrci tzv. manželské novely, jejíž přijetí si v těchto dnech připomínáme, obě formy uzavření manželství v našem právním prostředí zachovali a člověku tak ponechali právo volby dle jeho nejnítějších potřeb a přání. Obdobně i nový občanský zákoník.

Naopak, jde-li o *okruh zákonných překážek manželství*, postupně se v mnoha zemích *zredukoval* pouze na ty, které souvisí s tradicemi křesťansko-židovské kultury (kupř. jiné manželství) či veřejným pořádkem a dobrými mravy, resp. rozumným uspořádáním věcí vůbec (blízké příbuzenství). Česká právní úprava manželských překážek zakotvených do současného občanského zákoníku je minimalistická a plně dostačující (viz § 672 a násl. o. z.). Každý člověk má právo žít podle svého. Pokud se rozhodne vstoupit do manželství, nesmí mu stát v cestě bariéry, které jsou historicky podmíněné a které nemají v dnešní době rozumné odůvodnění. S tím souvisí i problematika manželství zdánlivého, tj. takového, které nevznikne, pokud nebyly splněny takové náležitosti, na jejichž splnění je třeba bezvýhradně trvat, resp. když to zákon výslovně stanoví (§ 677 a násl. o. z.). Od tohoto „nemanželství“ je třeba odlišovat manželství, které sice i přes překročení zákonných překážek vznikne, ale které by mělo být soudem prohlášeno za neplatné, ať už k návrhu či *ex offi* (viz § 680 a násl. o. z.). Současná právní úprava umožňuje soudu intervenovat do nejnítějších věcí člověka pouze omezeně, jde-li právě o narušení veřejného pořádku, vazbu na trestné činy (kupř. bigamie) apod. Opět je možné v této souvislosti poznamenat, že tzv. manželská novela naznačila, jde-li o překážky manželství, správný směr. Jinou věcí zůstává věc tzv. genderově neutrálního manželství, které do mnoha evropských právních řádů postupně proniká a velmi úzce souvisí také s problematikou překážek manželství (stejně pohlaví). Jmenovitě se jedná nejen o Nizozemí a Francii, ale i o Rakousko, do jehož obecného zákoníku občanského, který byl pramenem rodinného práva po dlouhá léta i u nás, bylo poměrně nedávno významně zasaženo tamním Ústavním soudem.⁵⁴

Pokud jde o *rozvod manželství*, ještě v polovině 20. století byl považován za stigma, neboť většinová společnost kladla důraz na mravnost a zachování rodiny.⁵⁵ Postupně se však postoje a názory podstatně uvolňovaly.⁵⁶ Od církevního konceptu téměř nerozlučitel-

⁵⁴ K tomu blíže DEIXLER-HÜBNER, A. Öffnung der Ehe für gleichgeschlechtliche Paare in Österreich ab 1. 1. 2019. In: *Dny práva 2018 – Days of Law 2018* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9304-1.

⁵⁵ K tomu viz HADERKA, J. *Rozvod v současném světě. Díl I a II*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1987, 1989.

⁵⁶ K vývoji rozvodového práva a komparativním závěrům viz zejména VERSCHRAEGEN, B. Divorce. *The International Encyclopedia of Comparative Law*, Tübingen, 2004, roč. IV, kap. 5. V současné době umožňují rozvod jako zrušení manželství za života manželů všechny evropské státy, včetně Malty, která tak učinila v roce 2011. Viz zákon č. XIV z 29. 7. 2011, který novelizoval Občanský zákoník Malty. Dostupné z: <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lp & itemid=22432 & l=1> [cit. 5. 5. 2019].

ného manželství, resp. rozvodu založeného na vině, kdy nebylo možné manželství rozvést na návrh rozvratem vinného manžela, směřoval vývoj k principu rozvodu založeného na tzv. kvalifikovaném rozvratu až po tzv. smluvený neboli konsensuální rozvod a posléze byl v mnoha právních řádech ukotven administrativní rozvod.⁵⁷ Výše citovaná tzv. manželská novela rozvodová pravidla významně zjednodušila, byť se to tak z dnešního pohledu nemusí jevit. I současná česká právní úprava rozvodu je založena na tzv. kvalifikovaném rozvratu. Je otázkou, zda odpovídá evropskému vývoji a potřebám současné české společnosti. Jde-li o tzv. rozvod se zjišťováním příčin rozvratu v obecné rovině (§ 755 a § 756 o. z.), je třeba říci, že na tzv. kvalifikovaný rozvrat poměrů mezi manžely lze usuzovat více z faktické odluky manželů než z podání manželů, resp. jejich výslechu, ve vazbě na vylíčení průběhu manželství a příčin rozvratu.⁵⁸ Také je potřeba konstatovat, že pokud oba manželé usilují o rozvod manželství a jsou dohodnuti na majetkovém vypořádání (dle § 757 OZ), není zásadně nutné *de lege ferenda* trvat ani na osobní účasti u jednání u soudu, resp. je možné uvažovat o celkově liberálnější úpravě rozvodu vůbec ve světle *Principů evropského rodinného práva*, resp. o administrativním rozvodu po vzoru *Model Family Code*. Tato úvaha však nemá vést k lehkomyšlnému přístupu k manželství nebo k možnosti vytváření nátlaku na slabší stranu s účelem dosáhnout rozvodu rychleji či „snadněji“, naopak může být výrazem práva na spravedlivý proces a respektu k autonomii jednotlivců – manželů, kteří se rozhodli své manželství ukončit a budoucí poměry si smluvně upravit.⁵⁹

Závěr

Je možné konstatovat, že tzv. manželská novela přijatá před sto lety představuje *významný počín*, který české rodinné právo ovlivnil na dlouhá léta.

Byl nastolen *správný směr* svobodné volby *civilní či církevní formy uzavření manželství* (od kterého se náš zákonodárce z politických a ideových důvodů po komunistickém převratu odchýlil, s tím, že k nápravě bylo přistoupeno až v roce 1992), došlo k *omezení překážek* manželství a *rozvod manželství*, resp. pravidla pro zrušení manželství za života manželů

⁵⁷ K tomu viz DUTTA, A., D. SCHWAB, D. HENRICH, P. GOTTWALD a M. LÖHNIG (eds.). *Scheidung ohne Gericht?* Bielefeld: Gieseking, 2017.

⁵⁸ Srov. PULKRÁBEK, Z. Příkazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství? *Právní rozhledy*, 2011, č. 2, s. 39 a násl. Autor poměrně rozsáhlé studie s bohatým poznámkovým aparátem poukazuje zejména na nevýhody zjišťování příčin rozvratu jak pro manžele samotné, resp. jejich duševní zdraví a pohodu a schopnost porozvodové komunikace, zejména mají-li nezletilé děti. Dále si klade otázku, zda je vůbec v lidských silách tyto příčiny zjistit. Konstatování, že na rozvrat lze usuzovat spíše z „*projevů neboli následků rozvratu*“ než z příčin, vyvěrá z hluboké lidské i profesní zkušenosti.

⁵⁹ Srov. SCHWENZER, I. *Model Family Code. From a Global Perspective*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, s. 29. Dikce připouští (Article 1.14) administrativní rozvod manželství v případě, že manželé nemají společně nezletilé děti, délka manželství nepřekročí deset let a manželé se na samotném rozvodu a jeho důsledcích dohodli a souhlasí s postupem administrativním. Zmíněné podmínky mají zajistit dostatečnou ochranu společných nezletilých dětí manželů i ochranu slabší strany.

se významně *zjednodušila*. Rozluka podle citované novely byla vnímána jako legitimní řešení manželské krize bez zbytečného prodlužování nefunkčních, tzv. mrtvých manželství, čemuž významně napomáhala i novelizované procesní právo.

V kontextu své doby – psal se rok 1919 – a následného vývoje v evropských zemích, naše území nevyjímaje, je možné konstatovat, že tzv. manželská novela, jejíž sté výročí si letos připomínáme, byla kvalitním legislativním dílem, adekvátně vycházejícím vstříc potřebám společnosti, svobodných lidí a jejich právu na rodinný život dle své vlastní volby.⁶⁰

Klade se otázka, jaké jsou *potřeby současné české společnosti*. Je věcí (nejen) společenských věd, aby tak významné téma, jako je manželství, jeho podoba a možnost zrušení za života manželství podrobily důkladnému zkoumání ve vazbě na evropský vývoj. Také by měla být zahájena celospolečenská diskuse na tato témata, zejména jde-li o aktuální legislativní návrhy, které jsou součástí „prorodinného balíčku“ (sic!) směřujícího k tzv. rozvodu u notáře.⁶¹

⁶⁰ Ostatně i historická literatura ji hodnotila jako „*vyhovující modernímu názoru právnímu*“. Blíže viz SVOBODA, E. *Rodinné právo československé*. Praha: Kompas, 1946, s. 14.

⁶¹ Jde-li o názory publikované na stránkách Unie rodinných advokátů, jsou dostupné z: <http://www.uracr.cz/nazory/rozvodunotare-anocine> [cit. 22. 8. 2019].

Jak „šla“ brněnská trestní práva

How „Went“ the Criminal Laws in Brno

Vladimír Kratochvíl*

Abstrakt

Následující text nabízí historické, pracovní a osobní zamýšlení o tom, kdy a kde „trestní práva“ na Právnické fakultě Masarykovy univerzity vznikala, jak v průběhu času (ne)obstála mezi „mlynskými kameny“ teorie a praxe, tedy jak „šla“ uplynulých sto let od založení Masarykovy univerzity a Právnické fakulty, implicitně i její Katedry trestního práva, zejména od druhé poloviny XX. století.

Klíčová slova

Masarykova univerzita; Právnická fakulta MU; Katedra trestního práva; obnovená studia práv (60. léta XX. století v Brně); brněnská „trestní práva“ na přelomu XX. a XXI. století; reforma „trestních práv“ – teorie a praxe; zahraniční kontakty katedry trestního práva; personální stav katedry.

Abstract

The following text provides a historical, professional and personal reflection of when and where „Criminal Laws“ at the Faculty of Law at Masaryk University arose; how they in the course of time passed or failed (to pass) between „the rock and the hard place“ of theory and praxis, thus how they „went“ for the last one hundred years since the foundation of Masaryk University and the Faculty of Law, implicitly its Department of Criminal Law, above all since the second half of the 20th century.

Keywords

Masaryk University; Faculty of Law; Department of Criminal Law; Renewed Studies of Law (1960s in Brno); „Criminal Laws“ in Brno at the Turn of the 20th and 21st Centuries; Reform of „Criminal Laws“ – Theory and Praxis; Foreign Contacts at the Department of Criminal Law; Staff of the Department.

Motto:

Ti, kdo si zamilují praxi bez vědy, jsou jako lodivod, jenž se nalodil bez kormidla a busoly, takže nikdy neví s jistotou, kam pluje.¹

Úvodem

Přišlo mi sympatické a velice milé, když jsem byl osloven redakcí fakultního *Časopisu pro právní vědu a praxi*, která chystá pro jeho podzimní vydání jubilejní formát, abych zavzpomínal a přenesl na papír něco z historie brněnské katedry trestního práva. Hlavně mi to tak připadlo kvůli naší fakultě samotné a zejména vůči její jmenované katedře; o osloveného tu až tak nešlo.

* Prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc., emeritní profesor, Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / emeritus professor, Department of Criminal Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Vladimir.Kratochvil@nsoud.cz

¹ Da VINCI, Leonardo. *Nápady. Výbor z próz (O zkušenosti)*. Praha: Odeon, 1982, s. 18, 19.

Následující text nabízí čtenáři malé historické, pracovní a možná i trochu osobní zamyšlení, resp. pohled zpět tam, kdy a kde „trestní práva“² na Právnické fakultě Masarykovy univerzity vznikala, chovala se, resp. jak v běhu času (ne)obstála mezi „mlýnskými kameny“ teorie a praxe (nebo naopak?), jinak řečeno, jak „šla“, a to v běhu času uplynulých sto let od založení Masarykovy univerzity a jedné z jejích prvních fakult – fakulty právnické, *implicitě* i její katedry trestního práva, zvláště pak od druhé poloviny XX. století. Zde se však mohu pokusit nanejvýše o pohled pamětníka, jenž s nimi spojil zhruba dvě pomyslné čtvrtiny svého *curriculi vitae*, vycházím-li z jisté hluboké lidské moudrosti.³

1 Založení Masarykovy univerzity, Právnické fakulty MU a Katedry trestního práva

S odkazem na již publikované texty,⁴ musím již na tomto místě jen ve stručnosti připomenout, že „*Sté výročí založení Masarykovy univerzity a jedné z jejích fakult – fakulty právnické, přirozeně a zaslouženě evokuje zvýšený zájem zvláště o počáteční historické období jejího fungování, tedy éru meziválečnou (1919–1939). Pro ni je mimo jiné typické, že se zde naplnily snahy vytvořit protiváhu zatím jedině české vysoké škole univerzitního typu – Univerzitě Karlově. Akademické konkurenční prostředí coby conditio sine qua non skutečně tvůrčího pěstování vědy tak získalo ve druhé české vysoké škole a její právnické fakultě, potažmo katedře trestního práva, nepřehlédnutelnou oporu, též díky silné podpoře prezidenta T. G. Masaryka. Touto cestou bylo takřkajíc ‚založeno‘ na vznik a postupné formování právních škol, popř. v té návaznosti trestněprávních škol, které ve vzájemném odborném střetu čerily filozoficky a teoreticky možná dosud relativně klidnou názorovou hladinu. V tomto směru měla a (snad i dnes) má též brněnská (trestně)právní škola (Kallab, Olšar, Keppert) své legitimní, protože nepochybně zjevn. historicky ‚odpracované‘ a tudíž zasloužené místo.*“

V minulém století ruku v ruce jdoucí vznik jmenované univerzity, její právnické fakulty a jisté katedry, tak odstartoval „chod“ i trestních práv v Brně, a sice způsobem, pro nějž byla do jisté míry příznačná „*Aktivita brněnské (normativní) právní školy a její dialog s pozitivisty pražského ražení, které byly v době mezi dvěma válkami nesporně hlavní hnací silou třibení teoreticko-metodologických stanovisek české právnické literatury.*“⁵ Tento diskurs pokračoval i v době

2 Tedy „trestní právo hmotné“ a „trestní právo procesní“.

3 Podle níž „... patří sa po osemdesiatke odísť od roboty, alebo aspoň zomriet’...“: Milan Lasica, písemný pramen nedohledán, zajisté však stačí důvěryhodná ústní tradice a jméno toho, kdo ji vyřkl.

4 KRATOCHVÍL, Vladimír. Filozofie trestného činu v pojímání brněnské trestněprávní školy. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 45 a násled.; Srov. též celofakultní publikaci k 100. výročí založení Masarykovy univerzity a Právnické fakulty: VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita.

5 KLABOUCH, Jiří. Z předhistorie Vídeňské a Brněnské právní školy. In: HOUBOVÁ, Drahomíra (ed.). *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení*. Brno: Spisy Právnické fakulty MU v Brně, řada teoretická, 1991, sv. 90, s. 78. K formování a působení samotné brněnské trestněprávní školy již od založení Masarykovy univerzity a její právnické fakulty podrobně srov. KRATOCHVÍL, Vladimír. Filozofie trestného činu v pojímání brněnské trestněprávní školy. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 46 a n.

poválečné, „... *zejm. po roce 1950, konkrétně např. ve sporech o pojetí... trestného činu a jeho skutkové podstaty, kdy se názorové střety přenesly na úroveň pražské právnické fakulty (Univerzity Karlovy) a bratislavské právnické fakulty (Univerzity Komenského)*.“⁶ Logicky proto, že brněnská právnická fakulta byla v roce 1950 zrušena.

Nejinak tomu je i aktuálně, ve třetím tisíciletí.⁷

Souhrnně vyjádřeno: myslím, že brněnská trestní práva k tomu, aby „šla“ skutečně, nepřehlédnutelně a efektivně, měla zcela reálně „našlápnuto“ již historicky. To se projevilo v dalším jejich vývoji, dopadech a projevech v teorii, legislativě a zejména pak v trestní praxi, vzdor již vzpomínané téměř dvacetileté existenční přetržce mezi lety 1950 až 1969,⁸ jakož i stejně dlouhému období normalizačnímu; 1968/1969–1989.

2 Obnovená studia práv v 60. letech XX. století v Brně

(konstituování katedry trestního práva, podpora ze strany

Univerzity Komenského v Bratislavě a Univerzity Karlovy v Praze,

vědecké počátky, předlistopadové a rozvíjející se polistopadové

zahraniční kontakty, participace na reformě trestního práva)

V dalším textu zúžíme⁹ pohled na katedru pouze jako na subjekt výzkumu, pedagogického a legislativního tradování, jakož i praktického uplatňování trestního práva hmotného a trestního práva procesního, zabírající již od přelomu 60. a 70. let minulého století v širším kontextu i kriminologii (*prof. JUDr. Ladislav Schubert, DrSc.*, vedoucí katedry) a kriminalistiku (*prof. JUDr. Vladimír Poláček, CSc.*).¹⁰

⁶ V personifikované podobě vyjádřeno, šlo o diskuzi mezi profesory Vladimírem Solnařem na straně jedné, a Františkem Poláčkem a Ladislavem Schubertem, na straně druhé. Více k tomu srov. SCHUBERT, Ladislav. K problému trestnej zodpovednosti. *Právní obzor*, 1957, č. 5, s. 259 a násl.; SOLNAŘ, Vladimír. *Systém československého trestního práva*. Praha: Academia, 1972, s. 49 a násl.

⁷ Blíže k tomu srov. KRATOCHVÍL, Vladimír. Filozofie trestného činu v pojmání brněnské trestněprávní školy. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 62 a násl.

⁸ Jen pro úplnost třeba dodat, že od roku 1952 též Masarykova univerzita ztrácí toto své původní jméno a až do roku 1989 vystupuje pod označením Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Dostupné z: <https://www.muni.cz/o-univerzite/historie-univerzity> [cit. 2. 5. 2019].

⁹ Širší pojednání v tomto ohledu nabízí TAUCHEN, Jaromír. Obnovení brněnské právnické fakulty v letech 1968–1969. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 3–17.

¹⁰ Oba z katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Jinou osobou podobně znějícího příjmení byl již zmíněný *prof. JUDr. František Poláček* (1895–1956), jenž byl spojen s brněnskou právnickou fakultou jen krátce, před jejím zrušením v r. 1950, konkrétně od r. 1948 do r. 1950. Poté působil na právnické fakultě Slovenské univerzity v Bratislavě (dříve i později Komenského univerzity); podrobněji srov. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 261 a násl.

Katedra trestního práva mezi prvními čtyřmi katedrami obnovené právnické fakulty, jak byly konstituovány v roce 1969, ještě své místo neměla.¹¹ Zformovala se až na počátku let sedmdesátých „... *za pomoci externistů (především) z... bratislavské právnické fakulty.*“¹² Bylo by historicky nespravedlivé opomenout i o něco pozdější významnou podporu také z *pražské právnické fakulty* spojenou se jmény *prof. JUDr. Dagmar Císařové, Dr.Sc.*, a *JUDr. Adolfa Dolenského, CSc.*, jakož i *prof. JUDr. Miroslava Protivínského, Dr.Sc.*

Personální sestava se pochopitelně v průběhu následujících let měnila tak, jak odcházeli externisté a přicházeli na posty interních učitelů jiní, zejm. představitelé trestní praxe, jmenovitě: *doc. JUDr. Jaroslav David, doc. JUDr. Pavel Vantuch, CSc.* (oba bývalí vedoucí katedry, po *prof. L. Schubertovi*), dále abecedně *prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., D.Sc., Univ. Prin. Prof., doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D., JUDr. Luboš Chaloupka, JUDr., Jaromír Leimberger, doc. JUDr. Alexander Nett, CSc., JUDr. Jan Provažník, Ph.D., Jaromír Saxl st., JUDr. Jan Tulis a JUDr. Karel Vilám.* Tu (příjemnější část katedry zastupovaly či představují kolegyně, rovněž v abecedním pořadí: *JUDr. Eva Brucknerová (roz. Žatecká), Ph.D., JUDr. Milana Hrušáková, Ph.D., JUDr. Yveta Juráková (roz. Hobzová), Ph.D., prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.* (nynější vedoucí katedry) a *JUDr. Jana Zezulová (roz. Rážnarová), Ph.D.*

Svým způsobem nositeli „institucionální paměti“ katedry zůstávají dodnes *doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.*, autor tohoto textu (*prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.*) a nepochybně i *prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.*

Zvláště se sluší připomenout, že interní „personální substrát“ katedry spojené s pozitivně právními disciplínami (tj. „trestními právy“) byl a je i nyní v různých formách propojen s trestní praxí, a to v návaznosti na tradiční procesní funkce, jako jsou veřejná žaloba (včetně vyšetřování), tedy bývalí prokurátoři/státní zástupci a vyšetřovatelé, jakož i obhajoba, tzn. bývalí i současně aktivní advokáti (obhájci); v menší míře, nikoli však co do významu, byl i aktuálně zastoupen i „resort“ soudní. Dlouhodobě pak někteří členové katedry působili, resp. působí jakožto asistenti či poradci nebo dokonce soudci u Ústavního soudu (ČSFR, ČR) a Nejvyššího soudu České republiky.

Tato fakta připomínám nikoliv z nějaké bohapusté chlubitosti, nýbrž proto, že přímý kontakt učitele jmenovitě trestního práva s trestní praxí je nezbytný, a to nejen pro jeho kvalitní pedagogické výkony (student rychle pozná, zda to má pan asistent jen načtené, nebo i zažité...), ale též pro teoretické pěstování obou trestních práv, o jejich legislativním (kodifikačním) ztvárnění nemluvě.

Zhruba poslední čtvrtina minulého století v životě brněnské katedry trestního práva, již autor tohoto pojednání pamatuje coby asistentský elév, byla výrazně spojena nejen s rozvíjející se výukou trestních práv, kriminologie a kriminalistiky, nýbrž i s prvními výraznějšími

11 TAUCHEN, Jaromír. Obnovení brněnské právnické fakulty v letech 1968–1969. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 15.

12 *Ibid.*, s. 17.

kroky na poli teoretického jejich zpracovávání, jakož i s pokusy o zapojení do tehdejších novelizačních, resp. kodifikačních procedur.¹³ Uvedu pár příkladů za všechny.

Bádání o právu obecně a trestním zvláště, se tehdy odehrávalo ve formátu *Státního plánu základního výzkumu (1981–1985, dále i „SPZV“)*. Dobře si vzpomínám, a nejen já, na nesmírně zajímavé debaty moderované prof. JUDr. Petrem Hajnem, DrSc., na téma „Problémy účinnosti práva a právní odpovědnosti“.¹⁴ V rámci samostatné etapy tohoto výzkumu mě v onom čase zaujala jako dílčí úkol problematika „Kategorizace činu soudně trestného a trestní odpovědnosti“.

Výsledky tohoto výzkumu byly zveřejněny ve formě publikačních výstupů časopiseckých a sborníkových, jakož i v podobě monografie.¹⁵ Závěrečné oponentní řízení o dílčím úkolu proběhlo dne 18. 6. 1985 na Právnické fakultě UK v Praze s tím, že závěry výzkumné zprávy oponentní rada schválila, neboť cíle dílčího úkolu byly považovány za splněné.

Navazující *Státní plán základního výzkumu (1986–1990)* byl orientován na dílčí úkol: „Účinnost práva a jeho možnosti při předcházení trestné činnosti“, speciálně pak ve své samostatné etapě na „Účinnost trestní odpovědnosti a trestního řízení v boji s kriminalitou“. Výsledky této etapy, obsahově navazující na předchozí, byly rovněž publikovány.¹⁶ Závěrečné oponentní řízení o dílčím úkolu ovšem již neproběhlo. Zmíněné publikační výstupy souvisely i s rozbíhající se (dnes již v podstatě „permanentní“, zejm. co se trestního práva procesního týká) trestněprávní reformou v ČSFR od 90. let minulého století. Dlužno vyzdvihnout, že v jejím průběhu byla výzkumná kapacita katedry orientována zcela na potřeby této reformy. Konkrétně se pak autor tohoto sdělení podílel na práci *Stálé pracovní komise pro trestní právo Legislativní rady vlády ČSFR*, a to již od r. 1990, posléze pak na činnosti *Rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti ČR* (zde jako vedoucí odborné skupiny základů trestní odpovědnosti /1996–1998/, do roku 2003 pak jako člen pléna), aniž by tyto aktivity byly alespoň formálně kryty resortními granty, něco na způsob dřívějších SPZV. Také v pozdějších letech byla tato participace více než zřetelná; za všechny příkladmo uvedme, že v březnu roku 2014 zahájila činnost pracovní Komise pro nový

¹³ K tomu lze odkázat na příslušné pasáže publikace citované v poznámce č. 4 (VOJÁČEK, SCHELLE, TAUCHEN) týkající se uvedených aktivit členů katedry trestního práva.

¹⁴ Viz též BEJČEK, Josef. Pár amatérských úvah o subsidiaritě a komplementaritě sankcí. In: KALVODOVÁ, Věra, Marek FRYŠTÁK a Jan PROVAZNÍK (eds.). *Trestní právo /stále/ v pohybu: pocta V. Kratochvílovi*. Brno: Nakladatelství MU, 2018, s. 37.

¹⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír. Právní kategorizace a kvalifikace jednání pachatele. *Československá kriminalistika*, 1981, roč. XIV, č. 3, s. 250–254; KRATOCHVÍL, Vladimír. Kategorizace činu soudně trestného jako forma a předpoklad diferenciac trestní odpovědnosti. In: RŮŽEK, Antonín a Taťána ŘEZNIČKOVÁ (red.). *Diferenciace trestní odpovědnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 211–216; KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kategorizace deliktů – trestněprávních a navazujících*. Brno: UJEP, 1984; KRATOCHVÍL, Vladimír. O klasifikacích v československém právu, zejména trestním. *Právní obzor*, 1985, č. 4, s. 378–396.

¹⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. Diferenciace, kategorizace a úvahy de lege ferenda. *Bulletin advokacie*, 1988, roč. II, č. 2, s. 35–44; KRATOCHVÍL, Vladimír. Od bipartice k tripartici, anebo trestný čin nediferencovaný? *Právník*, 1990, roč. CXXIX, č. 11, s. 1008–1019.

trestní řád, jejímiž členy jsou prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr., a doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D. V neposlední řadě je namístě zmínit i angažmá katedry jakožto legislativního připomínkového místa, účast jejích členů na příslušných reformních konferencích,¹⁷ jakož i na přípravě judikátů v evidenčním senátu a v trestním kolegiu Nejvyššího soudu (kde v roli poradců působí Vladimír Kratochvíl, Věra Kalvodová a Josef Kuchta). Též někdy nikoli zrovna lehké začátky v publikační činnosti z té doby nebyly spojeny jenom se složitostí samotné trestněprávní materie, literárně teoreticky zpracovávané, jako tu a tam s něčím, co bych v nadsázce pojmenoval jako „titanikovský syndrom“ (malý asistent narazil na justičního velikána).

O co šlo? Jako začínající autor článku jsem si dovilil kritizovat názor jistého nejmenovaného soudce tehdejšího Nejvyššího soudu ČSFSR. A tu se střetla věcná stránka problému s autoritou, která měla názor odlišný. Skončilo to tenkrát projednáním mého již publikovaného rukopisu na katedře s tím, že autority je třeba ctít (už tehdy nebylo to, co dnes zvykneme nazývat „politickou korektností“ patrně ničím neznámým sice!). Zkušenost z té doby to nebyla jediná. Také později, na počátku 90. let, jsem si něco podobného „troufnul“ (a ihned skončil) směrem do zahraničí (SRN).¹⁸

Obojí bylo a je zapotřebí vnímat jako zkušenost k nezaplacení a poučení i pro jiné; zejména z toho hlediska, že až když se jednomu poštěstí být rovněž uznáván coby autorita ve svém oboru, měl by si tato rizika odborné literární práce uvědomovat především on sám a nedržet se pochybné „zásady“, parafrázovaně vyjádřené slovy klasika: „... *terazky som profesorom...*“ Zde si nemohu ovšem odpustit k témuž se vážící ještě jinou věky prověřenou moudrost, které se mi dostalo svého času od *doc. Dr. Gerlindy Smaus*.¹⁹ Ta zde připomínala teorii tzv. „odkopnutého žebříku“. Podle té čerstvě inaugurovaný profesor, tedy člověk

17 Srov. např. KUCHTA, Josef (red.). *Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 17. 4. 2000 na MS ČR v Praze*. Brno: MU v Brně, 2000; KALVODOVÁ, Věra. *Rekodifikace českého trestního práva procesního. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 21. 11. 2000 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: MU v Brně, 2001.

18 Podobná zkušenost začínajících autorů na akademické půdě je svým způsobem signifikantní i historicky. Dalek toho, že bych se chtěl srovnávat, ale např. již „... *Václav Chytil... odbovanec právně teoretického semináře Františka Weyra... Za svou první stat' o vztahu normativní teorie a Englišovy hospodářské noetiky uveřejněnou ve Věhrdu (1928/1929) se... dočkal tvrdé kritiky ze strany dotčeného K. Engliše. Pomohla mu však ke dalšímu publikačnímu počínu, když mu na jejím základě F. Weyr nabídl, aby jako student přispěl do sborníku k Englišově padesátce (článek *Norma a postulat*)“ Citováno podle VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 2. díl 1989–2019*. Brno: MU, 2019, Životopisné medailonky vybraných učitelů působících na fakultě do roku 1950 (v tisku).*

19 Úžasná, protože stále se usmívající a dobře naladěná, nesmírně erudovaná přátelská dáma s moravskými kořeny (Olomouc), socioložka trestního práva, resp. kriminoložka působící na *Institut für Rechts- und Sozialphilosophie der Universität des Saarlandes*, jinak osoba, díky níž se na katedře trestního práva a právní teorie PF MU mohl uskutečnit v první polovině 90. let XX. století program *TEMPUS (Trans European Mobility Project University Scheme*, předchůdce dnešních *Erasmů* či *Socratů*), právě „pod křídly“ zmíněného Institutu a *Erasmus University of Rotterdam*.

Blíže viz: <https://erasmus.law.muni.cz/content/cs/erasmus-na-pravnicke-fakulte/experiences-outgoing/experiences-erasmus/universitt-des-saarlandes-saarbrucken/>

vystoupavší po pomyslném akademickém kariérním zařízení uvedeného typu na nejvyšší patro příslušné katedry (a své kariéry), žebřík okamžitě odkopne, „... aby za ním už nikdo jiný, další nemoh’...“, alespoň za jeho života. Myslím, že tu máme co do činění s přístupem velmi nebezpečným nejen pro riziko uklouznutí (na „šprušlích“), nýbrž zejména i pro katedru samotnou, neboť ta, stojíc takřka na „jedné profesorské noze“, má pozici více než vratkou. Dosavadní historie i aktuální kondice brněnské katedry trestního práva, jak vidno, je zřetelným důkazem přístupu zcela opačného.

3 Brněnská trestní práva na přelomu XX. a XXI. století

(kvalifikační struktura katedry, katedrová literární produkce, perspektivy dalšího „chodu“ trestních práv, evropeizace trestního práva)

Čas je běžec nejen dlouhým, zejména však rychlým krokem; od přelomu století do dneška tak překonal bezmála dalších dvacet let. To je čas, v němž se obě trestněprávní disciplíny postupně profilyovaly i díky vědeckému a pedagogickému „tlaku“ brněnské katedry na jejich „chod“. Tím, jak se domnívám, bylo solidně založeno na vcelku perspektivní jejich vývoj i ve třetím miléniu.

Souběžně s tím, resp. též coby klíčová podmínka naznačeného pohybu, můžeme zaznamenat i výrazné posuny v kvalifikační skladbě vyučujících na katedře samotné.

Tu již v druhé polovině 90. let minulého století proběhly tři docentské habilitace (V. Kratochvíl, 1996; A. Nett, 1998; J. Kuchta, 1999), aby pak tento „blahodárný“ proces pokračoval i po roce 2000 (V. Kalvodová, 2003; M. Fryšták, 2013). Ten byl poté, zejména od r. 2005, klíčový pro katedru v tom, že se postupně uskutečnily též profesorské inaugurační v oboru „obojího trestního práva“; V. Kratochvíl v r. 2005, J. Fenyk v r. 2008 a V. Kalvodová v r. 2017. Katedra tak postupně získala i v tomto ohledu renomé nepřehlédnutelného akademického „stolce“, a to zejména vedle sesterské katedry pražské.

Nejen profesory je katedra živa (kdo by tam pak potom učil, že ano...?). Svým způsobem stejně důležité pro její chod a v tom smyslu nezastupitelným „biologickým záze-
mím“²⁰ jsou i kvalitní asistentské „akvizice“.

V tomto směru byla a jsou nekonečnou „zásobárnou“ dnes nepochybně uznávaná katedrová doktorandská studia (Ph.D.). Těmi v jejich počátcích a následně úspěšně prošli nejen studující zahraniční (někteří tehdejší advokáti ze Saarbrückenu, v návaznosti na již zmíněný TEMPUS, viz pozn. č. 19), nýbrž i nemálo, dnes již významných představitelů trestněprávní teorie a praxe.

Proto musím připomenout taková jména, jako jsou místopředseda Ústavního soudu a bývalý náměstek nejvyšší státní zástupkyně (prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc., Univ. Priv. Prof.), předseda Nejvyššího soudu (prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.),

²⁰ Historie pamatuje též příklady, že katedrový, konkrétně profesorský, živel doslova vymřel „po meči“ i „po přeslici“, kolegové z bratislavské katedry by mohli vyprávět.

předseda trestního kolegia Nejvyššího soudu (JUDr. František Púry, Ph.D.), ředitel Trestního odboru Nejvyššího státního zastupitelství (JUDr. Roman Hájek, Ph.D.), ředitel Analyticko-legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství (JUDr. Miroslav Růžička, Ph.D.), jakož i ředitelka Mezinárodního odboru téhož úřadu (JUDr. Světlana Kloučková, Ph.D.). Bylo by ovšem neodpustitelné opomenout v této souvislosti i současné katedrové „kadety“, tedy služebně nejmladší asistenty, též frekventanty doktorských studií, Mgr. Katarínu Kandovou a Mgr. Davida Čepa.

Klíčové učební texty a monografie vzniklé v uvedeném období na brněnské katedře patří rovněž k fondu, bez něhož by byl „chod“ obou trestních práv jen těžko myslitelný. I když *gros* této literární produkce spadá právě do sledovaného přelomového období, bylo by poněkud nespravedlivé nepřipomenout na tomto místě některé tituly, jež vznikly ještě v počátcích 80. let XX. století. Jednalo se o dvě monografie zasahující jednak do obou trestních práv,²¹ jednak do kriminologie, resp. penologie, potažmo penitenciaristiky.²²

Pokud pak jde o poslední čtvrtinu minulého století a zejména jeho přelom ve XXI. století, viděno z hlediska katedrové literární produkce, je namístě uvést následující stěžejní *monografie*, v alfabetském pořadí, podle jmen autorů: FENYK, J. *Czech Criminal Law and Procedure*. Charles University in Prague, Faculty of Law: 2007; FENYK, J. a J. SVÁK. *Europeizace trestního práva*. Bratislava: Eurokodex, 2008; FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. Brno: MU, 2014; FRYŠTÁK, M., J. KUČHTA, J. PROVAZNÍK a D. ČEP. *Postavení úřední osoby v trestním právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2017; FRYŠTÁK, M. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019; HRUŠÁKOVÁ, M. a V. KALVODOVÁ. *Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty*. Brno: MU, 2015; HRUŠÁKOVÁ, M. a E. ŽATECKÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015; JURÁKOVÁ, Y. *Trestněprávní postih toxikomanů*. Brno: PF MU, 1999; KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: MU v Brně, 1995; KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: MU, 2002; KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016; KRATOCHVÍL, V. *Trestný čin v československé a české trestněprávní vědě a trestním zákonodárství*. Brno: MU, 1995; KRATOCHVÍL, V. *České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí*. Brno: MU, 2009; KUČHTA, J. *Riziko v pojetí kriminologickém a juristickém*. Brno: MU, 1997; KUČHTA, J. *Nutná obrana*. Brno: MU, 1999; NETI, A. *Plody z otráveného stromu*. MU, 1997; VANTUCH, P. *Drogy a kriminalita*. Brno: PF UJEP, 1990; ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: MU, 1997; ZEZULOVÁ, J. a M. RŮŽIČKA. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2004; ŽATECKÁ, E. *Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech EU z pohledu harmonizace evropského práva*. Brno: MU PF, 2014.

21 KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kategorizace deliktů – trestněprávních a navažujících*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984.

22 VANTUCH, Pavel. *Aktuální otázky postpenitenciární péče*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1982.

Někteří vyučující katedry se publikačně prezentovali na margo evropeizace národního trestního práva; srov. k tomu např. *sborníky*: STEFANOVA, C. a H. XANTHAKI (eds.). *Towards a European Criminal Record*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008; BLAHO, P. a A. ŠVECOVÁ (eds.). *Právo v evropské perspektíve. I. díl, TUVT, PF*. Trnava: 2011; SENG, M. P., V. TÝČ a D. SEHNÁLEK (eds.). *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. Rock Island: Augustana College, East Hall Press, 2011; KŘEPELKA, F., M. SELUCKÁ a R. KNEZ (eds.). *Principles, Rules and Limits of Europeanisation of National Legal System*. Maribor, Brno: Univerzita v Mariboru, Pravna fakulteta, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2011.

Z učebnic nutno připomenout především ty nejnovější, řazené podle stejného kritéria jako výše: FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ, T. GRIVNA a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019; FRYŠTÁK, M., J. PROVAZNÍK, E. ŽATECKÁ a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Ostrava: Key Publishing, 2014; KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012; KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009; KUČHTA, J., H. VÁLKOVÁ, J. HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019.

Jen výběrově výše připomenutá bibliografie katedry tak reálně dokumentuje to podstatné, co se literárně odehrávalo a odehrává v tomto akademickém miniprostředí v perimetru obou trestních práv (hmotné primárně: *V. Kalvodová, V. Kratochvíl, J. Kuchta*; procesní primárně: *J. Fenyk, M. Fryšták*), jakož i v kriminálních vědách v širším smyslu, jmenovitě v kriminologii (*J. Kuchta*) a penologii (*V. Kalvodová*); stranou v tomto ohledu nezůstává ani kriminalistika, na jejíž garanci se orientuje *J. Provazník*.

Je notorií, že bez takového zázemí lze jen stěží rozumně posouvat vyjmenované trestní, resp. i obecněji kriminální disciplíny a vůbec následně hodnotit jejich stav a perspektivy jejich vývoje. To platí nejen na národní úrovni jejich „chodu“, nýbrž i na úrovni evropské: tzn. *mezinárodní* (OSN a Rada Evropy) a *unijní* (Evropská unie).

Katedra trestního práva jako první v ČR zahájila výuku v předmětech *Evropeizace trestního práva* a *Trestní právo v evropském prostředí* a důsledně připravuje studenty v rámci předmětu *Trestní právo procesní* i v oblasti mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech (*J. Fenyk, P. Polák /NSZ/*).

V tomto ohledu byl zásadním momentem v životě katedry podíl některých jejích členů na výzkumném záměru: *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004 (vliv vstupu ČR do EU na český právní řád)*, jenž byl realizován v letech 2005 až 2011. Ze závěrečné zprávy o jeho průběhu a zejména výstupech z něj lze pro ilustraci ocitovat:

„Stěžejní vývojové tendence ‚trestního práva EU (evropského trestního práva)‘ a jejich dopad na vývoj českého trestního práva pro futuro lze charakterizovat prohlubováním aspektu komunitarizačního, resp. supranacionalizačního, ovšem při respektování zásad subsidiarity, proporcionality a jiných základních – trestněprávních zásad založených na Smlouvách...

*Nepřímé formy působení evropského práva (tj. nepřímý účinek směrnic, původní nepřímý vliv, resp. posléze, po Lisabonu, přímý účinek nařízení) na vnitrostátní právo trestní nemohou vést v žádném případě k popření elementárních evropských trestněprávních zásad, což potvrzuje i judikatura ESD/SDEU, jakož ani v dohledné době ke vzniku jediného unifikovaného univerzálního supranacionálního evropského trestního kodexu, potažmo trestního řádu coby pramenů evropského práva trestního (hmotného a procesního), zcela suplujících vnitrostátní trestní právo hmotné a procesní členů EU, tedy i ČR (tj. trestní právo evropské). Ovšem jisté tendence v tomto směru lze zaznamenat.*²³ Zájem o danou problematiku ovšem do jisté míry přetrvával a přetrvává v literární produkci katedry i po skončení výzkumného záměru.²⁴

Mezinárodní justiční spolupráci v trestním řízení, trestněprávní ochraně rozpočtových prostředků Evropské unie, a zvláště projektu Evropského veřejného žalobce se ve svých pracích a při výuce trestního práva procesního věnuje speciálně J. Fenyk.²⁵

4 Reforma trestních práv coby „svorník“ teorie a praxe

(XX. a XXI. století, perspektivy trestněprávní reformy v ČR ve třetím tisíciletí)

Nejdříve se pokusme poněkud obecněji, nicméně jen stručně, rozvést téma ohlášené v podnadpise této kapitoly.

V podstatě „permanentní“ *trestněprávní reforma*, právě jako taková označovaná již od počátku 90. let XX. století, se nám vyjevuje předně v podobě fází *novelizací* a *rekodifikačních*. Též by bylo možné hovořit o zmíněných *fázích*, což je atribut *chronologický*, i jako o *formách* trestněprávní reformy zaměřených na její rozhodující obsah v té či oné její fázi (tj. atribut *obsahový*), kdy fáze novelizační reaguje na potřebu bezprostředních, pragmatických změn, s ohledem na nový politický, ekonomický a sociální systém tehdejší ČSFR,

²³ KRATOCHVÍL, Vladimír a Věra KALVODOVÁ. Závěrečná zpráva výzkumného záměru Právnické fakulty MU 2005–2011. Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. 2.11 Působení práva EU ve sféře českého trestního práva hmotného a procesního. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2011, roč. IXX, č. 4, s. 388–392. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6304>; Dále srov. sborníky: HURDÍK, Jan a Josef FIALA (eds.). *Výhlediska a trendy vývoje českého práva po vstupu České republiky do Evropské unie*. Brno: MU, 2005, AUBI, sv. 294; HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Markéta SELUCKÁ (eds.). *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: MU, 2006, AUBI, sv. 305; Viz též KRATOCHVÍL, Vladimír. *České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí (vybrané problémy)*. Brno: MU, 2009, s. 38–39, 149–154.

²⁴ Srov. např. KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestně politické aspekty Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské reformní smlouvy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. XX, č. 1, s. 1–10. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5924>

²⁵ FENYK, Jaroslav a Světlana KLOUČKOVÁ. *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*. 2. vyd. Praha: Linde, 2005; FENYK, Jaroslav. Základy trestní odpovědnosti a skutkové podstaty trestných činů proti finančním zájmům ES ve studii Corpus Juris. In: *Nové jevy ve finanční a hospodářské kriminalitě*. Brno: MU, 2008, s. 393–412; FENYK, Jaroslav. *Projekt Evropského veřejného žalobce (Nová podoba mezinárodní justiční spolupráce v rámci členských států Evropské unie?)*, Praha: UK, 2008, AÚCI, s. 31–52.

resp. ČR, kdežto fáze rekodifikační reflektuje nutnost dlouhodobých na budoucnost orientovaných změn při vytváření demokratické pluralitní společnosti.²⁶

Ideální posloupnost obou fází má podobu primárně novelizační, na kterou navazuje fáze rekodifikační, coby jakýsi „*finis coronat opus*“. Tomuto schématu do jisté míry odpovídala realita právě let 80. a zejm. 90. XX. století. Postupem času se však ona žádoucí chronologie posunula někam do polohy konkurence či střídání obou fází (resp. forem), a to samozřejmě i obsahově. Ovšem nejhorší, co může toto reformní úsilí potkat, je proces označovaný sice poněkud pejorativně, ale naprosto přiléhavě, tj. jako „metoda salámová“. Z postupně, systematicky a dlouhodobě vypracovávaných rekodifikačních legislativních materiálů se tu a tam průběžně „uloupne pár plátků“, které se vsunou do novely (zvláště oblíbené některými parlamentními zákonodárci); z poslední doby lze demonstrovat tuto praxi třeba na legislativním materiálu: „*Návrh poslanců H. V., M. B., J. Ch., Z. O., M. V., T. K. a D. F. na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 466/2019)*.“ Tu je zásadní otázkou, zda odpovídá požadavkům na koncepční rekodifikační změny takový postup, kdy se, mnohdy náhodně, vybírají dílčí instituty z připravované rekodifikace, v tomto případě zejména trestního práva procesního, a předkládají jakožto novelizační návrhy.²⁷

Propojení mezi trestní teorií a praxí mohou mít řadu podob. Jednou z nich, jak mám za to, je též jejich průnik právě skrze fáze trestněprávní reformy v obou jejich formách zaměřených, jak již řečeno, na rozhodující obsah v té či oné její fázi.

Ani novelizační, ani rekodifikační podoba trestní reformy nemůže ignorovat, má-li mít praktické očekávané žádoucí dopady, teorii trestního práva hmotného a trestního práva procesního. V tom, myslím, spočívá podstata role reformy jakožto onoho „svorníku“ mezi teorií a praxí obou trestních práv. Další diskuze by mohla být třeba o „míře“ vstupu teorie do novelizační a rekodifikační fáze reformy. Tedy zda si „více“ teorie žádá rekodifikace a naopak „méně“ by mohlo stačit jen pro novely. Takové schéma je svůdné, ale, obávám se, že velmi zrádné, ba pro zdárný průběh trestní reformy přímo „existenciální“.

²⁶ Více k tomu srov. KRATOCHVÍL, Vladimír. Gegenwärtiger Zustand und Perspektiven der Strafrechtsreform in der CSFR (ausgewählte Probleme). In: HUNGR, Pavel a Gerlinda SMAUS (red.). *Normativität und Realität des Rechts. Intensiver Lebrgang im Rahmen von TEMPUS in Brno (15.–22. März 1992)*. Brno: Spisy PrF MU v Brně, 1993, s. 44–53, AUBI, sv. 121; KRATOCHVÍL, Vladimír. Ausgangspunkte der Kodifizierungsphase bei der strafrechtlichen Reform in der Tschechischen Republik. In: KRATOCHVÍL, Vladimír (red.). *Criminal Law Reform in the Czech Republic in the interdisciplinary Perspective [Strafrechtsreform in der Tschechischen Republik in der interdisziplinären Perspektive]*. Brno: MU, 1997, s. 137–158.

²⁷ Viz též DIMUN, Petr. Poslanecké návrhy na změnu trestních předpisů narazily v připomínkovém řízení. *Česká justice* [online]. Publikované 16. 5. 2019 [cit. 17. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2019/05/poslanecke-navrhy-zmeny-trestnich-predpisu-narazily-pripominkovem-rozeni/>

Želbohu prostor, který nabízí toto sdělení, není dostatečný pro důkladnější rozpravu na toto téma, takže někdy jindy a jinde.

Něco na margo vlastních reformních snah v odvětvích trestního práva hmotného a trestního práva procesního jsem naznačil již v části 2, zejména podíl katedry na rekodifikačních pracích z přelomu XX. a XXI. století.

Pro další pohyb v tomto směru bylo do jisté míry příznačné, že se odehrával i na pozadí a v rámci aktivit již vzpomínaného TEMPUS programu.

Před dvaceti lety jsem si dovilil možná neumělými příklady přiblížit tehdejší stav a další perspektivy české trestněprávní reformy těmito slovy: „*Od r. 1989 do r. 1999 byl přijat... ,kvartálně‘ jeden právní předpis, který měnil a doplňoval buď trestní zákon, nebo trestní řád. Tím se české trestní kodexy velmi přiblížily něčemu, co lze s určitou nadsázkou... připodobnit ke vlašťovčímu hnízdu... tyto pilné pomyslné subjekty zákonodárné iniciativy více či méně zdařile, více či méně systematicky ,dolepovaly‘... nejružnější přímé či nepřímé novely ke onomu původnímu, poněkud drolicímu se hnízdu (dílu) ,z minula‘.*“ Obával jsem se tehdy, „... že sesychající se základ našeho ,zákonodárneho hnízda (díla)‘, jinak poeticky přilípnutého v podsebití ,předlistopadové státní chalupy‘, v kombinaci s příliš rychle přibývajícimi kousky ,novelizáčního blátíčka‘, může dříve či později přivodit nebezpečný kolaps. Hnízdo se totiž jednoho dne s největší pravděpodobností utrbne... Inspiraci v hledání další cesty doporučuji nacházet u jiných, neméně pilných přírodních tvorů, a sice u včel. Žádná vám sice neprozradí, jak dokáže vymodelovat geometricky přesné a vyvážené plástve... ale rozhodně nám může být vzorem ona umanutá důslednost, s jakou připravují a ukládají v nich svůj nejsladší produkt. Nepamatují se, na rozdíl od tu a tam spadenejch vlašťovčích hnízd, že by historie poslouchala příkladem devastace ,státně – legislativního včelínu‘ jen v důsledku nebyvalé píle jeho obyvatele... Taková plástev včelího medu, jako ulitá z jednoho kusu, silně připomíná staletí spolehlivě sloužící trestní kodexy. A tudy musí zřejmá cesta vést... ,postnovelizace‘ představují tak jisté vyčerpání... Nejinak je tomu i... s novelizacemi trestního zákonodárství České republiky, pokud by jen ony měly sebrát historickou roli (nástroje) zásadní přeměny obou trestněprávních odvětví... nechme vlašťovky na chalupách – (tam) je to poetické, ale z pohledu nezbytné konzistentnosti nové, kodexové trestní legislativy poněkud ,rozlítané‘. Budme raději oněmi včelami a přejme si... natolik funkční ,legislativní včelín‘, ze kterého vyjdou pokud možno v rozumném čase ty nejsladší medové plástve, lze-li si takto... představit v zásadě suché, byť kvalitní zákonodárné texty, tedy solidní trestní kodexy.“²⁸

Myslím, že i po dvaceti letech mnohé z toho, co bylo takto řečeno dříve, platí i aktuálně. Zejména pro odvětví trestního práva *procesního*, kde se rekodifikační úsilí stále nedaří přetavit do podoby výsledku, který v roce 2009 spatřil světlo světa v odvětví trestního práva hmotného, jímž se stal zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Nicméně, úřadující ministr spravedlnosti v únoru t. r. sdělil toto: „*Předpokládám, že do konce roku (2019) bude připraven*

²⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír. Glosa postnovelizáční neboli jak dále v české trestněprávní reformě. *Trestní právo*, 1999, roč. IV, č. 3, s. 16; více k tomu, jak by se měly v duchu použitých příměrů k sobě chovat „národní včelín“ a „evropský úl“ srov. *Ibid.*, s. 17.

*finální text (nového trestního řádu) ke první odborné diskusi, ... Zároveň... dodal, že zákon nechce předkládat, pouze jej... „připraví k předání štafety svému nástupci“*²⁹

5 Zahraniční kontakty katedry („dříve a nyní“)

Pohovořit o zahraničních kontaktech katedry trestního práva, resp. vůbec o spolupráci tohoto typu, mi připadá jako výstižné a logické právě podle schématu „dříve a nyní“, tedy „před“ a „po“ listopadu 1989.

Nebudu zde připomínat dnes již notorietu, že dříve to bylo složitější, to na rozdíl ode dneška. Zejména „perimetr“ cílových destinací byl v minulosti výrazně omezen. Ovšem třeba uvést, že ne absolutně. „Vyjít“ bylo možno občas i na opačnou stranu geopolitického spektra, což ovšem neslo s sebou riziko jisté „kontaminace“ vyšedšího zájmem určitých domácích (nejspíše státních) služeb. Tomu se dalo vcelku předejít tím, že našinec jen zpracoval na národní úrovni určité odborné podklady, s nimiž pak vyjeli jiní.³⁰ Jinak celkem bezpečné místo pro dříve vyjíždějícího (myšleno ze „státobezpečnostního hlediska“) nabízelo např. tehdejší Polsko,³¹ Německá demokratická republika³² nebo SSSR; dlouhodobější stáž v naposledy uvedené zemi byla též jednou z podmínek dosažení tehdejší vědecké hodnosti DrSc.³³

²⁹ Kněžínek chce mít do konce roku hotový text nového trestního řádu. *Česká justice* [online]. Publikované 10. 2. 2019 [cit. 19. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/02/knezinek-chce-mit-do-konce-roku-hotovy-text-noveho-trestniho-radu/>. Běh událostí byl však příliš rychlý i na citovaného ministra, neboť nová ministryně od něj přebírající štafetový kolík se chystá ke stejnému kroku jako on. Nechci věci nijak zlehčovat, naopak pevně doufám, že reforma trestního práva procesního se nakonec nezredukuje na „permanentní štafetový běh“.

³⁰ Viz např. KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestné činy omisivní a trestní odpovědnost za opomenutí. Národní referát Čs. národní skupiny AIDP pro kolokvium AIDP v Urbinu (Itálie). In: BENČÍK, Michal (red.). *Zborník materiálů z XIII. Kongresu AIDP*. Bratislava: PÚMS, 1985, s. 13–23. Spoluautor DOLENSKÝ, Adolf; oba autoři uvedený text pouze zpracovali.

³¹ KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestněprávní úprava recidivy v ČSSR. In: *Materiály V. Wroclawského Sympozija Kryminologického (17.–18. 10. 1975)*. Wrocław: WUW, 1980, s. 57–62. I když ani tam si člověk nemohl být jist: po ubytování ve wroclawském hotelu a pozdějším návratu, zkušené oko kriminalisty, člena naší tříčlenné delegace, spolehlivě zaznamenalo, že nám byly zkontrolovány kufry; pravda, mohla to být i jen zvědavá pokojská, kdo ví...? KRATOCHVÍL, Vladimír. *Činy soudně trestně majetkové spáchané vloupáním*. Referát přednesený na mezinárodním sympoziu organizovaném Univerzitou Wrocław v Karpaczi, 23. 5. 1988.

³² KRATOCHVÍL, Vladimír. *Die Bedeutung der Tatbestandslehre A. Feurbachs für die sozialistische Strafrechtswissenschaft*. Příspěvek přednesený na konferenci ke 150. výročí úmrtí P. J. A. Feurbacha v Jeně, 25.–28. 5. 1983. Publikováno ve *Wissenschaftliche Zeitschrift der F. Schiller Universität Jena*. 1984, č. 4, s. 493–496; KRATOCHVÍL, Vladimír. Zur Entwicklung der Strafgesetzgebung der Tschechoslowakei (1945–1985). In: REUTER, Lothar (red.). *Strafrecht und Verwaltungsstrafrecht in sozialistischen Ländern*. Jena: Friedrich-Schiller Universität, 1988, s. 144–155. Spoluautor KUČHTA, Josef; KRATOCHVÍL, Vladimír. *Grundbemerkungen zum Verhältnis der Differenzierung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit und der Einheit und der Differenzierung der Strafprozessform*. Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci pořádané Univerzitou F. Schillera v Jeně a Humboldtovou univerzitou v Berlíně, Jena 15. 6. 1989.

³³ Autor tohoto článku ji absolvoval v únoru r. 1982 na MGU v Moskvě, se zaměřením na problematiku právní kvalifikace a kategorizace trestných jednání. O rok později následován Josefem Kuchtou.

Zahraníční kontakty pak byly v jistém smyslu o něco jednodušší v „pasivní“ formě, kdy katedra samotná organizovala nebo se podílela na přípravě a průběhu akcí se zahraniční účastí, a to v domácím prostředí. Jeden příklad za všechny nabízí Kolokvium Československé národní skupiny AIDP s mezinárodní účastí (SSSR, Maďarsko, NDR a Itálie), z něhož vzešel obsáhlý sborník.³⁴

Naproti tomu zahraniční kontakty „aktivní“ i „pasivní“ v době polistopadové vypadaly pochopitelně zcela jinak. Jak již zmíněno výše, v části 2, intenzivní spolupráce katedry se sesterskými katedrami univerzit evropského „Středozápadu“ se rozvíjela od 90. let XX. století.

Předně je zapotřebí zdůraznit, že kooperace s již zmíněným Polskem – wroclawskou univerzitou – pokračovala ještě i po roce 1989.³⁵ Koneckonců s *prof. dr. Markem Bojarskim*, tehdejším osvědčeným „styčným důstojníkem“ pro tuto spolupráci, jsme se nedávno i s kolegou Kuchtou opět setkali v Brně. Polskou linii kontaktů brněnské katedry dále dokumentují i dnes vazby na Univerzitu v Białystoku, katedru trestního práva, kriminologie a kriminalistiky vedenou *prof. zvr. Dr. hab. Dr. h. c. Emilem W. Plywaczewskim*. Dokladem toho budiž literární participace některých členů brněnské katedry na obsáhlém sborníku věnovaném aktuálním problémům trestního práva a kriminologie, jakož i na kolektivní monografii o trestní odpovědnosti právnických osob.³⁶

Též Maďarsko nezůstalo stranou zahraničních kontaktů brněnské katedry, zejména po listopadu 1989. Jistým dokladem toho je opět autorské přispění některých jejích členů do sborníku vydaného v roce 2003 v Pécsi.³⁷ Pravidelnou výuku evropského trestního práva na katedře trestního práva Univerzity v Miskolci (na základě žádosti vedoucího tamější katedry a pozdějšího děkana PF prof. Ákose Farkase) po řadu let zajišťoval J. Fenyk a jako výraz ocenění mu byl touto univerzitou udělen titul „Soukromý univerzitní profesor“ (Egyetemi magántanár – Univ. Priv. Prof.).

Ještě před startem programu TEMPUS inicioval již v roce 1990 užší kontakty s brněnskou katedrou *F.-Ch. Schroeder*.³⁸ První němečtí studující, které v tom čase přivezl

34 RŮŽEK, Antonín a Tat'ána ŘEZNIČKOVÁ (red.). *Diferenciace trestní odpovědnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

35 KRATOCHVÍL, Vladimír. *Problémy reformy trestního práva hmotného ČSFR v oblasti základů trestní odpovědnosti – obecná část, zvláštní část*. Vystoupení na konferenci polského MS a Institutu wymiaru sprawiedliwosci, Popowo, 15.–18. 11. 1990.

36 PLYWACZEWSKI, Emil W. (ed.). *Current Problems of the Penal Law and Criminology. Aktuelle Probleme des Strafrechts und der Kriminologie*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012, s. 153 a násl., 257 a násl., 285 a násl.; FRYŠTÁK, Marek, Jozef ČENTÉŠ, Jaroslaw SZCZECZOWICZ, Věra KALVODOVÁ, Josef KUČHTA, Jan PROVAZNÍK, David ČEP, Katarína KANDOVÁ, Marek MEZEI, Jakub PORKO, Krystyna SZCZECZOWICZ a Robert DZIEMBOWSKI. *Corporate criminal liability (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

37 FENYVESI, Csaba a Csongor HERKE (eds.). *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*. Pécs: Studia iuridica auctoritatis universitatis Pécsi publicata. 2003, s. 207 a násl., 213 a násl.

38 Prof. Dr. Dr. h. c. Friedrich-Christian Schroeder, Lehrstuhlleiter des Instituts für Strafrecht und Strafprozessrecht der Fakultät für Rechtswissenschaft der Universität Regensburg, wissenschaftlicher Leiter des Institutes für Ostrecht München.

do Brna, se „otukávali“ s těmi našimi, to vše díky německé pobočce organizace ELSA.³⁹ Vzpomínám si, jak byli naši hosté ani ne tak uneseni, jako spíše konsternováni tehdejšími čerstvě uvolněnými poměry („vězeňským režimem“) v NVÚ Kuřim⁴⁰, kam jsme je též zavedli. Samozřejmě, že touto „penitenciární perličkou“ se naše kontakty nevyčerpaly. Naopak i z Brna jsme např. už v r. 1992 vyrazili směrem opačným, abychom participovali se studenty naší fakulty na semináři zmíněné ELSA.⁴¹

Už zmíněná *doc. Dr. Gerlinda Smaus*, společně s *doc. JUDr. Pavlem Hungrem, C.Sc.*, tehdejším vedoucím katedry právní teorie brněnské právnické fakulty, přibrali, mezi sebe, jak již řečeno, i katedru trestního práva, a takto společně jsme na právnické fakultě naší odstartovali již vzpomínaný program TEMPUS.

Ten se odehrával v několika bězích, přibližně od roku 1991, kdy se uskutečnila řada akcí podporujících mobilitu studujících a učitelů participujících univerzit z Německa, Holandska a ČSFR, resp. posléze České republiky. K nám jezdili přednášet němečtí a holandské učitelé,⁴² od nás jsme „vyváželi“ do zmíněných destinací především studenty. Ovšem pravidelných výročních „Lehrgangů“ v Saarbrückenu a Rotterdamu se zúčastnili naši vyučující též jako přednášející.⁴³ V rámci tohoto programu vznikly též zajímavé překlady německé literatury z oboru trestního práva a kriminologie.⁴⁴

³⁹ European Law Students' Association; na Právnické fakultě MU funguje lokální skupina ELSA Brno již od roku 1998.

⁴⁰ „NVÚ“: *Nápravně výchovné ústavy* podřízené ministerstvu spravedlnosti a zřizované ministrem téhož rezortu.

⁴¹ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Zum Stand der Strafrechtsreform in der CSFR und ihre Perspektiven*. Přednáška proslovená na semináři ELSA, Univerzita Regensburg, 31. 10. 1992. Později jsem, v rámci pobytu na Univerzitě v Regensburgu v roce 2001, referoval v semináři prof. Schroedera o tématu *Waffenrecht in der Tschechischen Republik – 2001*.

⁴² Vzpomínáme s kolegou Kuchtou třeba na svérázného *prof. Luka Hulsmána* z Erasmovy univerzity, známého tím, že celoročně chodil v sandálech naboso, jenž z Rotterdamu do Brna dorazil pár týdnů před Vánoce r. 1993, a skutečně o něm známý svéráz potvrdil; faktem je, že byla tehdy celkem mírná zima. Jinak viz HUNGR, Pavel a Gerlinda SMAUS (red.). *Normativität und Realität des Rechts. Intensiver Lehrgang im Rahmen von TEMPUS in Brno (15.–22. März 1992)*. Brno: Spisy PrF MU v Brně, 1993, AUBI, sv. 121; KRATOCHVIL, Vladimír (red.). *Criminal Law Reform in the Czech Republic in the interdisciplinary Perspective, Strafrechtsreform in der Tschechischen Republik in der interdisziplinären Perspektive*. Brno: MU, 1997.

⁴³ KRATOCHVIL, Vladimír a Pavel HUNGR. *Theorie und Praxis der Strafgesetzgebung in der CSFR*. Přednáška v rámci evaluace I. roč. programu TEMPUS, pronesená na Erasmově univerzitě v Rotterdamu, 27. 7. 1992; KRATOCHVIL, Vladimír. *Die Strafrechtsreform in der CSFR und in der CR (StGB u. StPO) Stand und Perspektiven*. Přednáška na Sárské univerzitě v Saarbrückenu, proslovená v rámci studijního pobytu TEMPUS, 21. 1. 1993; KRATOCHVIL, Vladimír. *Prof. JUDr. J. Kallab – „enfant terrible“ der Brünner Rechtsschule*. Přednáška v rámci evaluace II. roč. programu TEMPUS, proslovená na Sárské univerzitě v Saarbrückenu, 15. 7. 1993. KRATOCHVIL, Vladimír. *Strafrechtliche Reform in der Tschechischen Republik – 1994*. Přednáška v rámci evaluace III. roč. programu TEMPUS, proslovená na Erasmově univerzitě v Rotterdamu, 14. 7. 1994. Z vyučujících katedry trestního práva vyjeli na studijní pobyt do Saarbrückenu a Rotterdamu ještě Alexander Nett, Josef Kuchta a Věra Kalvodová.

⁴⁴ HOHMANN, Ralf. *Systém trestného činu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, překlad V. Kratochvíl; BARATTA, Alessandro. *Sociologie trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, překlad P. Hungr.

Ke vzpomínkám na brněnský TEMPUS patří, bohužel, poněkud i ty méně příjemné, jež si od nás odnesly kolegyně (žel bohu jen na ně se to sneslo) z Německa a Holandska. Pocítily totiž tehdejší českou „národní kriminální realitu“ přímo na vlastní kůži, přesněji řečeno na vlastních autech: docentce Gerlindě Smausové je vykradli v průběhu semináře o prevenci kriminality probíhající na fakultě, docentce Elisabeth Coning de Jong propíchlak pak zadní gumy před studentskými koleji, kde byla ubytována. Co k tomu dodat, kouzlo nechtěného tomu „chtělo“, že obě události zároveň kolorovaly tehdejší českou reálnou kriminální scénu, proti níž nám na půdě akademické paradoxně obě pomáhaly bojovat. Poměrně těsné kontakty se zejména v druhé polovině 90. let XX. století a na jeho přelomu začaly rozvíjet s katedrou trestního práva právnické fakulty Univerzity ve Vídni.⁴⁵ Ono to vlastně začalo již někdy v roce 1990/1991, kdy jsme jako jedni z prvních, společně s kolegy Daliborem Jílkem a Janem Filipem, vyrazili na „své“ katedry do Vídně. Pokud jde o katedru trestní, tehdy vedenou *O. Univ. prof. Dr. Wolfgangem Platzgummerem*, dostalo se mi tenkrát laskavého přijetí spojeného s příslibem, že tím vše nekončí. Naopak, spolupráce se zcela konkrétně opravdu rozběhla, a to především zásluhou tehdy *doc. Dr. Wolfganga Brandstettera* a jeho asistentky (s českými kořeny, stále dobře ovládající svou materštinu) *Mgr. Michaely Löff*. Léta devadesátá XX. století byla pak v rámci této spolupráce naplněna studijními pobyty a konferencemi ve Vídni na Juridicu (V. Kratochvíl,⁴⁶ J. Kuchta), a to i v rámci programu AKTION,⁴⁷ účastmi na rakouských akcích i mimo Vídeň (V. Kratochvíl,⁴⁸ J. Kuchta) či přednáškovými pobyty na jiných vysokých školách v Rakousku (J. Kuchta).⁴⁹

⁴⁵ Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, Institut für Strafrecht, Strafprozessrecht und Kriminologie („Juridicum“).

⁴⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Tschechisches Strafrecht in Bewegung*. Přednáška proslavená na semináři o trestněprávní reformě v Rakousku a v České republice, Vídeňská univerzita, 24. 6. 1993.

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Rechtsbegriff der Straftat im tschechischen und im österreichischen Strafrecht*. Referát přednesený na Česko-rakouském semináři k trestněprávní reformě, Universität Wien, Institut für Strafrecht, Strafprozessrecht und Kriminologie, 29. 10. 1997, /AKTION/. V rámci projektu uděleného ze strany AKTION Österreich – Tschechische Republik získali autor článku a poté i J. Kuchta granty na studijní měsíční pobyty na vídeňském Juridicu (1997, 1998/1999), jakož i později na projekt: Srovnávací vědecký seminář: „*Ökonomická kriminalita a trestní odpovědnost právnických osob*“. Odpovědný řešitel: O. Univ. Prof. Dr. Wolfgang Brandstetter, Universität Wien, Institut für Strafrecht, Strafprozessrecht u. Kriminologie, spoluřešitel: doc. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc., Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, katedra trestního práva. Doba trvání projektu: 13. 9. 2002 – 15. 3. 2003. Výstup: sborník příspěvků ze semináře: KRATOCHVÍL, Vladimír a Michaela LÖFF (eds.). *Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen. Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob. Rechtsvergleichende wissenschaftliche Tagung Österreich – Tschechische Republik, Juridicum Wien 13. September 2002. Právně srovnávací vědecká konference Rakousko – Česká republika, Právnická fakulta Univerzity ve Vídni 13. září 2002*. Brno: MU, 2003, AUBI, sv. 272.

⁴⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Aktuelle Tendenzen des tschechischen Straf- und Strafprozessrechtes 1990–1999*. Přednáška proslavená na 28. Ottensteiner Fortbildungsseminar aus Strafrecht und Kriminologie, Ottenstein, 21.–25. Februar 2000, Vereinigung der österreichischen Richter.

⁴⁹ KUCHTA, Josef. *Materiální pojetí trestného činu v ČR. Úpadkové trestné činy*. Přednášky pronesené na Wirtschaftsuniversität Wien, Institut für Österreichisches und Europäisches Wirtschaftsstrafrecht vedený O. Prof. Dr. Wolfgangem Brandstetterem, 1999.

V neposlední řadě je namístě alespoň krátce připomenout kontakty nejen katedry, ale spíše celé fakulty, s *J. M. Lam. School Chicago*. Jejich počátky se datují od roku 1994 s tím, že těžiště spolupráce se přeneslo do období přelomu druhého a třetího tisíciletí. Takto solidně založená kooperace v minulosti pokračuje intenzivně i dnes.⁵⁰ Konkrétně prof. J. Fenyk zajišťuje ve spolupráci s prof. Sengem pravidelné přednášky pro profesorský sbor a studenty J. M. Law School na téma „europeizace trestního práva“.

Katedra trestního práva je rovněž jedním z kolektivních členů *Národní skupiny Mezinárodní asociace trestního práva (AIDP)*, někteří její členové pak byli a jsou členy řídicího výboru Národní skupiny (J. Fenyk, V. Kalvodová, V. Kratochvíl); prof. J. Fenyk zastává řadu let funkci jejího předsedy.

Namísto závěru

Myslím, že nejen za sebe, ale především za celou Katedru trestního práva Právnické fakulty MU, mohu s oprávněným uspokojením, zároveň však s veškerou pokorou k minulému, své vzpomínání uzavřít jednoduchým, ale nepochybně pravdivým konstatováním, totiž že trestní práva na jmenované katedře „šla“ způsobem, za který se nemusíme ani v nejmenším stydět, tedy dobře, jak práva „chodit“ mají.

Pomyslná „brázda“, kterou jsme tak za sebou nejen na domácím „trestněprávním poli“ dosud zanechali, zůstává celkem zřetelná. A lze si jen přát, aby takovou zůstala i pro ty, kteří ji dnes udržují a v časech budoucích snad s nemalou péčí udržovat a dále kultivovat budou i nástupci „brněnské trestněprávní školy“, k níž se snad můžeme bez přehnané neskromnosti hlásit.

A zcela na závěr, v duchu příslovečného „*last but not least*“, by bylo z mé strany neodpuštělné, jestliže bych nevzpomenul personální, opravdu „zlatý fond“, bez něhož by katedra sice možná vznikla, ale rozhodně by dlouho nefungovala – paní sekretářky.

Z těch nejvýraznějších, protože skutečných katedrových opor, rád připomínám, tentokrát v chronologickém pořadí (zhruba od přelomu 80. a 90. let minulého století), následující jejich jména: *Ludmila Vítová, Alena Suchánková, Dagmar Šedá, Jana Lautrbachová, Eva Pivodová a Jana Dopitová*.

Těm patří upřímný dík nás pedagogů za mnohdy neskutečné jejich nasazení při zvládnutí geometrickou řadou přímo bobtnající vysokoškolské administrativy. Tím se vlastně nepřímou, avšak významně zasloužily o to, že jsme mohli především kvalitně učit a bádát ohledně obou trestních práv, tedy *eo ipso* kultivovat jejich zdárný „chod“.

⁵⁰ V podrobnostech viz VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1., 2. díl*. Brno: MU, 2019 (2. díl v tisku).

Civilní proces na brněnské právnické fakultě mezi světovými válkami

Civil Procedure at Masaryk University
Faculty of Law between World Wars

Petr Lavický*

Abstrakt

Článek se zabývá osobnostmi, které se věnovaly civilnímu právu procesnímu na brněnské právnické fakultě od jejího založení až do jejího dočasného zrušení nedlouho po druhé světové válce. Předmětem výkladu je stručný nástin života a díla Františka Vážného, Adolfa Procházky, Karla Gerliča a Hynka Bulína mladšího. Zatímco Vážný i navzdory působení na fakultě zůstal tělem a duší právním praktikem, tři naposled uvedení autoři se pod vlivem Františka Weyra a jeho ryzí nauky právní pustili do promítnutí poznatků této teorie do oblasti civilního procesu. Článek si dále všimá především pojmu právního řízení, z něž představitelé této teorie vycházeli, a odezvy, kterého se dočkal v odborné literatuře.

Klíčová slova

Civilní proces; Právnická fakulta Masarykovy univerzity; ryzí nauka právní; právní řízení.

Abstract

The article deals with personalities who have devoted themselves to civil procedure law in the Faculty of Law of Masaryk's University from its foundation until its temporary abolition shortly after the Second World War. The subject of the paper is a brief outline of the life and work of František Vážný, Adolf Procházka, Karel Gerlich and Hynek Bulín jr. While Vážný remained a legal practitioner, the three last mentioned authors, under the influence of František Weyr and his pure law doctrine, tried to project this theory into the civil procedure. The article also observes the concept of legal proceedings, from which the representatives of this theory relied, and the responses they received in the literature.

Keywords

Civil Procedure; Masaryk University, Faculty of Law; Pure Law Doctrine; Legal Proceedings.

Úvod

Tento článek se zabývá osobnostmi Právnické fakulty Masarykovy university, které se věnovaly civilnímu právu procesnímu. Nezkoumá však minulost nedávnou, datující se od jejího znovuoobnovení; v této poslední éře byl jednoznačným vědeckým lídrem prof. Josef Macur. Jeho životu a dílu byla již věnována náležitá

* Doc. JUDr. Petr Lavický, Ph.D., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Procedure, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Petr.Lavicky@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-4694-5515

pozornost,¹ a proto se následující text obrací k historii dávnější, která se počíná samotným založením Masarykovy university.

1 Těžké začátky

Právnická fakulta patřila spolu s Lékařskou, Filosofickou a Přírodovědeckou fakultou k zakládajícím fakultám nově vzniklé Masarykovy university; viz § 1 zákona č. 50/1919 Sb. z. a n., kterým se zřizuje druhá česká universita.

Její profesorský sbor byl zpočátku pouze šestičlenný. Tvořilo jej pět řádných profesorů: K. Engliš (pro obor národního hospodářství), F. Weyr (ústavní právo), J. Kallab (právo a řízení trestní a právní filosofie), J. Vacek (srovnávací pravověda), B. Baxa (dějiny práva v území republiky Československé); a mimořádný profesor obchodního práva R. Dominik.² Obor civilního práva procesního ve složení počátečního profesorského sboru nebyl vůbec zastoupen.

Vzhledem k tomu, že v této době nebylo v celém Československu nikoho, kdo by mohl místo řádného či mimořádného profesora civilního soudního řízení na nově vzniklé universitě zastávat,³ muselo být zvoleno provizorní řešení. To spočívalo v angažování renomovaného praktika – druhého presidenta Nejvyššího soudu Františka Vážného, jenž byl od zimního semestru 1920/21 pověřen suplováním přednášek o soudním řízením sporném.⁴ Suplováním přednášek o nesporném řízení, o řízení konkursním a řádu exekucním byl zprvu pověřen M. Kašpárek, soudce Vrchního zemského soudu v Brně, k jehož nominálním oborům však žádný z uvedených předmětů nepatřil; na fakultě působil do své smrti v roce 1922 jako soukromý docent soukromého i veřejného pojišťovacího práva.⁵ V určitých obdobích také tyto přednášky vedl Vážný;⁶ ostatně Weyr ve vzpomínkách na Vážného působení na fakultě zmiňuje, že se jeho suplování vztahovalo na obligátní přednášky z civilního řízení soudního a z „přílehlých oborů“.⁷

1 LAVICKÝ, P. a J. SPÁČIL. *Macurův jubilejní památník. K nedožitém osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters kluwer ČR, 2010.

2 WEYR, F. Z dějin právnické fakulty Masarykovy university. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně I. (1922)*. Brno: Barvič a Novotný, 1922, s. 178; KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šetiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 110.

3 Samozřejmě krom prof. Hory, ovšem ten již působil na pražské fakultě, a na rozdíl od dnešního stavu, kdy někteří profesori působí na více vysokých školách, něco takového nebylo – zcela po právu – dříve možné.

4 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šetiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 111.

5 Ibid., s. 111.

6 Podrobněji k tomu a vůbec k přehledu vedení přednášek procesualisty dále uváděnými viz VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy university 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 143 a násl.

7 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

Pouhé pověření suplováním přednášek sice fakultě pomohlo z nejhoršího, ale zdaleka nebylo ideální. Vážný totiž nebyl členem profesorského sboru, a proto nemohl zkoušet u přísných zkoušek doktorských (tj. u zkoušek rigorózních); to museli zastat profesori z jiných oborů.⁸ Vedením přednášek se však Vážný velmi osvědčil; ostatně o jeho suplentství v letech 1925/26 a 1926/27 se velmi kladně zmiňuje také J. Sedláček,⁹ a bude o něm řeč ještě dále. Z tohoto důvodu navrhl profesorský sbor fakulty již u příležitosti šedesátých narozenin Vážného v roce 1928, aby byl jmenován profesorem.¹⁰ Vážný, ač nebyl nikdy habilitován,¹¹ se sice nakonec řádným profesorem civilního řízení soudního stal, ale pouze profesorem bezplatným,¹² a nikoliv placeným, a navíc až ve studijním roce 1933/1934.¹³ Po nemoci ve školním roce 1935/1936 Vážný své působení na fakultě podstatně omezil a většinu výuky po něm převzal Adolf Procházka; zcela fakultu opustil v roce 1938.¹⁴

Ze základních životopisných údajů Františka Vážného lze připomenout, že se narodil 1. dubna 1868 ve Svinech u Veselí nad Lužnicí a zemřel dne 9. března 1941.¹⁵ Po studiích na české právnické fakultě v Praze a složení soudcovské zkoušky se stal od roku 1897 soudcem Vrchního zemského soudu v Praze. V letech 1904 až 1914 působil u Nejvyššího soudu ve Vídni. V roce 1914 se stal vrchním soudním radou u Vrchního zemského soudu; jeho působení u tohoto soudu však na tři roky (listopad 1915 až listopad 1918) přerušila vojenská služba. Po vzniku československého Nejvyššího soudu se stal jeho radou a referentem, a v roce 1921 také senátním presidentem (především pro dovolací senát pro oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi). Na Nejvyšším soudu zastával od roku 1922 až do odchodu do penze v roce 1935 funkci II. presidenta a staral se o vydávání jeho sbírky rozhodnutí (tzv. Vážného sbírka si svůj věhlas ostatně zachovala až dodnes). Byl rovněž členem Ústavního soudu.¹⁶

8 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51–52.

9 SEDLÁČEK, J. Dějiny fakulty ve školních letech 1925/26 až 1926/27. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VI. (1927)*. Brno: Barvič a Novotný, 1927, s. 271.

10 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

11 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 55.

12 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 93; GERLICH, K. František Vážný sedmdesátníkem. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 104.

13 ZAVŘEL, J. Masarykova universita v studijním roce 1933–1934. In: *Ročenka Masarykovy university v Brně XV. Rok 1933–1934*. Masarykova univerzita, 1935, s. 7; GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

14 VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 143.

15 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 89.

16 BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 139–140. GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 90.

Na Vážného přednášky vzpomíná obdivně Karel Gerlich: „*Dr. František Vážný byl nadán neobyčejnými schopnostmi učitelskými... Styk Dr. Františka Vážného s akademickou mládeží byl upřímný a radostný. Svůj obor – civilní řízení soudní – který je v podstatě suchopárny, neboť jde o disciplínu ryze formální, dovedl podat vždy tak poutavým způsobem, že jeho přednášky patřily k nejnavštěvovanějším. Svými výklady, při kterých bohatě sdílel se svými dychtivými posluchači své rozsáhlé zkušenosti, přibližoval skutečnou praxi tak dokonale, že jeho pilní žáci se pak v praktickém povolání právnickém snadno zapracovali. Nic, s čím se v praxi setkali, je nemohlo překvapit, se vším si věděli rady, neboť moudré a prozřetelné slovo zkušeného učitele jim předem ukázalo hlavní úskalí, jež na ně při počátcích praktického povolání čekají. Obliba, které se Dr. František Vážný těšil mezi akademickou mládeží, byla tak veliká, že možno plným právem říci, že byl učitelem milovaným.*“¹⁷

Zajímavé je hodnocení Vážného jako zkoušejícího. Gerlich v nekrologu konstatuje, že „*jako examinátor byl Dr. Vážný přísný a svědomitý, neboť počet otázek kandidátů položených, býval u něho vždy velmi značný; při tom však byl – jako ve všem – naprosto spravedlivý.*“¹⁸ Někdy však byl počet položených otázek až příliš značný. Dokládá to Weyrův zážitek z habilitace Vladimíra Kubeše, při níž Vážný, „*nehájaje totiž smysl a účel takového kolokvia, podroboval kandidáty pozitivněprávní vědomosti z nejudlehlších partií občanského práva tak důkladné zkoušce, že nám to bylo až trapné.*“¹⁹

Vedle soudcovské a pedagogické činnosti se Vážný také čile věnoval spolkovému životu. Krátce po svém příchodu k Nejvyššímu soudu se stal nejprve členem Právníké jednoty moravské, a posléze dokonce jejím starostou. Oslavné projevy pronesené na slavnostní valné hromadě konané při příležitosti jeho šedesátin členy této jednoty z řad akademiků (F. Weyr), soudců (J. Čížek), advokátů (M. Fišer), správních úředníků (J. Novák) a notářů (J. Tognér) dokládají, jak vysoké oblíbenosti a autoritě se Vážný mezi právníkou veřejností těšil. Získal si je nejen pro svůj charakter a povahové vlastnosti, smysl pro spravedlnost,²⁰ ale také pro obecně uznávanou právní erudici, vytríbenou dovednost argumentovat v právních diskusích nebo schopnost takové diskuse řídit.²¹ „*Také v Právníké*

17 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92. Popularitu Vážného u studentů Gerlich ilustruje na následující příhodě: „*Dokladem tu budiž příklad kážně ve věci, v níž akademičti občané jen ztěžka se podrobují: když posluchači příliš brzo před blížícími se svátků přednášky odtleskali, usmál se Dr. Vážný vlněně a prohlásil naprosto klidně, že zítřka a po dalších 14 dnů bude ještě přednášet; to také splnil a posluchači v počtu jen nepatrně proždělém tyto přednášky až do dne milovaným učitelem určeného pilně navštěvovali.*“

18 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92.

19 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 54.

20 Gerlich v nekrologu doslova uvádí: „*...Dr. Vážný byl nadán neobyčejně jemným citem pro právo a spravedlnost a dovedl vždy nalézt pro každý souzený případ přílehavé právní posouzení.*“ GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 90.

21 Příspěvky jsou otištěny v již citovaném článku BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 143 a násl. Při jejich čtení je však třeba mít na paměti Weyrův postřeh, že Vážný se velmi podobal svému učiteli Emilu Ottovi mj. v tom, „*že ve svém chování, zejména ve svých oficiálních projevech, ať ústních nebo písemných, dbal poněkud přepjaté uctivosti, očekáváje přitom ovšem zachování podobných formalit i u těch, s nimiž bylo mu se stýkati. Z toho vznikaly pak někdy přímo závodny ve vzájemné uctivosti, jak se stalo například u příležitosti oslavy jeho šedesátých narozenin Právníkou jednotou moravskou.*“ WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

*jednotě moravské vyvíjel Dr. František Vážný hlavně činnost učitelskou. Na členských schůzích jím řízených shromažďovali se v hojném počtu praktičtí právníci všech oborů, aby vyslechli posudky Dr. Vážného o nejrůznějších právnických otázkách. Tyto schůze se staly pravou školou praktických právníků a Právnická jednota moravská se těšila tehdy největšímu rozkvetu, neboť kouzlo osobnosti Dr. Františka Vážného bylo obniskem, z něhož sršely jiskry bohaté a úspěšné činnosti.*²² Motivace obdivovatelů, k nimž patřili především advokáti, však nebyla zřejmě ve všech případech úplně bez kazu. To naznačuje Weyr: „Jejich obdiv a úcta a konečně i zájem nebyly však, jak se mně často zdálo, zcela bez vedlejších úmyslů: mnohým z nich záleželo totiž na tom, aby se tímto způsobem, to jest navštěvováním členských schůzí, včas dozvěděli stanovisko, jež v té či oné konkrétní otázce zaujímá činitel Nejvyššího soudu tak vlivný, jako byl Vážný.“²³

Byť se vážný stal řádným profesorem civilního řízení soudního a po léta přednášel na právnické fakultě či v Právnické jednotě moravské, zůstal svým bytostným založením i nadále praktikem.²⁴ Programově se vyhýbal jakýmkoliv teoretickým úvahám, jak dokládá tato Weyrova vzpomínka: „Dr. František Vážný byl vzorem vynikajícího a v každém směru znamenitého praktika právního, kterému arciť nechyběla ani další, často se vyskytující charakteristická vlastnost takových praktiků: neměl nejmenšího smyslu a pochopení pro pravou teorii právní, ba nerozuměl jí ani. Velmi brzy jsem vycítil – a nijak jsem se tomu nedivil –, že je zapřísáhlým odpůrcem normativní teorie právní, ne snad z nějakých zásadních filosofických nebo noetických důvodů, nýbrž prostě proto, že ji považoval za zbytečnou pro řádného právního praktika. Celý jeho teoretický program (smím-li jej tak zvat) dal se vtěsnati do jediné věty: ‚právo má sloužiti praktickému životu a jeho potřebám‘, a teorie, které toto nadměru populární heslo neuznávaly, nestály v jeho očích již z toho důvodu za nic.“²⁵ Nedotčenost normativní teorií potvrzuje další její zastávce Gerlich: „Vážný, vyšed ze školy Ottovy,²⁶ zůstává věren i jeho tradici vědecké přes velký vliv, který zejména v oboru procesních disciplín všech oborů právních vyvíjí právě na brněnské právnické fakultě škola normativní.“²⁷

Ryze praktický přístup, záměrně ignorující jakékoliv teoretické otázky, je dodnes naprosto patrný z Vážného literární produkce. Na ní je zajímavé již to, co v ní chybí: přestože byl Vážný po léta starostou Právnické jednoty moravské a na jejích schůzích čile s ostatními diskutoval, stejně jako navzdory dlouholetému působení na fakultě, nenapsal pro Časopis pro právní a státní vědu jediný článek, přestože šlo o časopis této jednoty a fakticky též právnické fakulty.

22 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92.

23 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

24 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 92: „I ve svém vědeckém snažení zůstal Vážný v první řadě praktikem a celé jeho dílo odnáší se k jedinému cíli: poskytnouti zevrubným výkladem vodítko a pomůcku pro praxi.“

25 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 50.

26 O vlivu Ottova díla na Vážného se zmiňuje také BULÍN, H. Zivlprozeßrecht. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

27 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

Vážného jméno je spojeno především s knihami „O ústrojí a příslušnosti soudů“, která vyšla poprvé v roce 1926 a dočkala se ještě dvou dalších vydání, a „Pracovní soudy“ z roku 1934. V těchto dílech se plně projevuje jejich výlučně praktický ráz. Jasně jej zmiňují též ohlasy na první z těchto prací: „*Ryze praktické pojetí disciplíny vede nutně k tomu, že zůstávají stranou obecná teoretická řešení.*“²⁸ Vážný „... jako praktik ovládající suverénně látku chtěl podati její výklad s hlediska praktického použití zákona. To se mu také v jeho díle skvěle podařilo.“²⁹ Rovněž další dobové recenze či anotace zdůrazňují význam pro právní praxi. Např. Weyr nepochyboval o tom, že tato publikace osloví nejen akademické zájemce, ale také praktikující právníky: „*Neboť praktikové nedají si zajisté ujíti příležitost seznat výklady slovního našeho právníka.*“³⁰ Praktický význam druhého vydání tohoto díla potvrzuje rovněž Brychta: „*Spis ten ve II. vyd. obsahuje velmi cenné dodatky o jazykovém právu a pak hlavně o nápravě výroků úřadů správních o nárocích soukromoprávních pořadem práva. Jmenovitě tento druhý dodatek je pro praktické právníky velké důležitosti.*“³¹ Obdobně vyznívá také hodnocení knihy „Pracovní soudy“.³²

Snaha napsat co nejdůkladnější příručku pro právní praxi je jistě velmi záslužná, a není zapotřebí ani takový druh literatury podceňovat. Z dlouhodobého hlediska je však význam tohoto žánru velmi omezený, neboť je svázán s konkrétním zněním zákona. Vážného důkladné výklady kupříkladu o příslušnosti civilních soudů tak mohou mít dnes význam historický, či mohou být příkladem toho, jak lze poctivě zpracovat určitou materii, avšak bezprostřední význam pro nynější praxi či vědu již nemají. Pro praxi proto, že znění zákona je dávno jiné, pro teorii z toho důvodu, že ve Vážného dílech žádné teoretické úvahy obsaženy nejsou.

Vážný tak zůstane v dějinách právnické fakulty zapsán spíše jako vynikající pedagog, než jako autor vědeckých pojednání. V odborné literatuře proto zdaleka zůstává nejvýznamnější činností Vážného pořadatelství oficiální sbírky rozhodnutí Nejvyššího soudu; ostatně dodnes se rozhodnutí z této sbírky podle jména jejího editora citují. Tím se svým způsobem potvrzuje hodnocení, které s osobností Františka Vážného spojil s milou nadávkou František Weyr: „*Mně připadal proto někdy přímo jako ztělesněný soudní judikát.*“³³

2 Brněnská normativní škola civilního procesu

Vážného přístup k civilnímu procesu mohl vychovat vynikající budoucí praktiky, nikoliv však nové vědecké osobnosti, které by tento obor mohly rozvíjet. Přesto takové osobnosti na brněnské právnické fakultě vyrostly; šlo sice o Vážného žáky, ale především zároveň o stoupence ryzí

28 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

29 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 92.

30 Šifra „W.“ (velmi pravděpodobně Weyr), *Časopis pro právní a státní vědu* 1927, s. 66.

31 BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 140–141.

32 Viz Gerlichova recenze v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1934, s. 437.

33 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

nauky právní a Weyrovy brněnské školy.³⁴ O normativní pojetí civilního procesu se snažili úspěšní absolventi nové Masarykovy univerzity, její pozdější soukromí docenti a v některých případech též profesori Adolf Procházka, Karel Gerlich a Hynek Bulín mladší.

Nejstarším z nich byl Adolf Procházka. Tento pozdější lidovecký politik a coby poválečný ministr jeden z těch, jejichž abdikace předcházela únorovému komunistickému puči, se narodil 5. srpna 1900 v Napajedlech a zemřel 8. května 1970 v New Yorku.³⁵ Nadstandardní zájem o právní vědu projevoval již jako student právnické fakulty. Ve školním roce 1922/23 mu byly uděleny odměny za práce z oboru práva občanského „Práva nabytá podle § 5. občanského zákona“ a z oboru práva trestního „Nynější a žádoucí rozlišení forem viny v právu československém“;³⁶ nebo za práci z Weyrova semináře věnovaného základům právní filosofie na téma *lex posterior derogat priori*.³⁷ Ve třetím ročníku časopisu Všehrd byla Procházkovi zveřejněna práce „Právní moc v teorii a praxi správního práva“, kterou sepsal v rámci Weyrova semináře věnovaného správnímu právu.³⁸

Ve slibně započaté publikační činnosti pokračoval po ukončení svých studií. Postupně se stal soukromým docentem a posléze mimořádným profesorem civilního řádu soudního (ve studijním roce 1933/1934).³⁹ Předmět jeho bádání se neomezoval jenom na civilní proces, ale – v návaznosti na práce studentské – se zabýval z pohledu normativní teorie obecnějšími právně teoretickými otázkami. Do tohoto ranku spadají články „Obcházení zákona a interpretace. Zároveň příspěvek k problému zajišťovacího převodu“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1925, s. 19 a násl.) a „O pravém a nepravém zpětném působení zákonů“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 147 a násl.), jež vyústily v habilitační spis „Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (Studie)“ (Brno: Barvič a Novotný, 1928).⁴⁰ K obecnějším tématům se Procházka vracel i později, např. v pojednáních „Problém ústavnosti retroaktivních zákonů“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 290 a násl.), „O normativním poznávání“ [In: ENGLIŠ, K. et al. (eds.)

34 BULÍN, H. Zivlprozeßrecht. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

35 Československé dokumentační středisko. Dostupné z: <http://csds.cz/cs/g6/1105-DS.html>

36 VACEK, J. Dějiny fakulty ve školním roce 1922/1923. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně II. (1923)*. Brno: Barvič a Novotný, 1922, s. 205.

37 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šestiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 120. Soutěživý duch neopustil Procházkou ani později. V roce 1930 obdržel první cenu ve vědecké soutěži vypsané pro příslušníky stavu soudcovského, advokátního a notářského (coby advokát v Praze) v oboru civilního práva. A mimochodem na dvanáctém místě skončil Karel Gerlich. Viz *Časopis pro právní a státní vědu*, 1930, s. 62.

38 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šestiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 121.

39 ZAVŘEL, J. Masarykova universita v studijním roce 1933-1934. In: *Ročenka Masarykovy university v Brně XV. Rok 1933–1934*. Masarykova univerzita, 1935, s. 7.

40 K tomuto dílu viz Sedláčkova důkladnou recenzi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1929, s. 188–198.

Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyru. Praha: Orbis, 1939, s. 235 a násl.], nebo v přednášce pro Právnickou jednotu v Praze „O intertemporálních předpisech v osnově nového občanského zákoníka“ (*Právník*, 1933, s. 233 a násl.).

Z děl věnovaných civilnímu procesu je zapotřebí zmínit především články „Příspěvek k nové konstrukci civilního sporného procesu“ [*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně X. (1931)*] a jemu předcházející „Normativní teorie a tvorba práva“ (In: WEYR, F. a V. VYBRAL. *Sborník prací k padesátým narozeninám Karla Engliša*. Praha-Brno: Orbis, 1930), nebo „Základy právního procesu v pojetí normologické teorie“ (*Právník*, 1932, s. 233). Bezpochyby vrcholným Procházkovým procesualistickým dílem je pak monografie *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu* (Praha-Brno: Orbis, 1932).⁴¹ Na tuto práci navazuje pojednání „Litispence u žalob z konkurujících nároků“ [In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university XI. (1932)*, s. 129 a násl.], v němž poznatky ze své práce o žalobním důvodu aplikoval na případ konkurence žalob o rozvod manželství podávaných oběma manželi;⁴² a dále též stať „Žalobní důvod a změna žaloby“ [*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně XII (1933)*]. Brno: Barvič a Novotný, 1933].

Karel Gerlich se narodil 5. března 1905 v Přerově. Vystudoval brněnskou právnickou fakultu a roku 1928 byl promován doktorem práv. Soudcem se stal v roce 1930.⁴³ Habilitoval se ve studijním roce 1932/33⁴⁴ pro civilní řízení soudní a od té doby konal na brněnské právnické fakultě přednášky v tomto oboru. V roce 1931 se stal sekretářem Nejvyššího soudu a v roce 1937 jeho soudním radou. V letech 1940 až 1941 přechodně působil u krajského soudu civilního v Brně; poté až do své smrti opět u soudu Nejvyššího. Stejně jako další protagonisté brněnské fakulty byl aktivní v Právnické jednotě moravské, jejímž byl dokonce prvním jednatelem; působil též ve Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže. Zahynul 20. listopadu 1944 při náletu na Brno v sutinách protiletického krytu paláce Morava, v němž byly tenkrát umístěny kanceláře Nejvyššího soudu, a to spolu s dalšími osmi soudci tohoto soudu.⁴⁵

⁴¹ K tomu viz recenze B. Peška ve *Sborníku věd právních a státních*, 1933, s. 268 a násl. Na další recenzi Šťastného v časopisu *Naše věda*, ročník XIV, č. 4, reaguje Procházka v obsírné odpovědi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 337 a násl.

⁴² Srov. též Bulínovu anotaci v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 262–263.

⁴³ BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 16.

⁴⁴ VANÝSEK, R. Masarykova universita v studijním roce 1932–1933. In: *Ročenka Masarykovy university v Brně XIV. Rok 1932–1933*. Masarykova univerzita, 1933, s. 6.

⁴⁵ K těmto údajům viz BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 10, 15, 16, 17; Publikace BALÍK, S., J. KUKLÍK a V. ŠLAPETA. *Nejvyšší soud*. Brno: Nejvyšší soud, 2018, s. 34 a násl., uvádí (včetně jmen obětí), že zahynulo sedm soudců, tři soudní úředníci, dva úředníci a čtyři soudní zřízenci. Šlo přitom o spojenecký anglo-americký kobercový nálet, při němž sto padesát bombardérů svrhlo na Brno dva a půl tisíce bomb. Podrobnosti, včetně dalších okolností a dopadů tohoto tragického náletu, viz tato kniha.

Bulín jej hodnotil jako jednoho z nejnadanějších a nejpilnějších vědeckých pracovníků.⁴⁶ Gerlichova početně i tematicky bohatá publikační činnost jeho kvality ostatně výmluvně dokládá. Zabýval se problematikou rozhodčího řízení, a to jak ve formě článků „K právní povaze řízení rozhodčího“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1929, s. 111 a násl.); „Řízení smírčí a rozhodčí v civilním řízení soudním“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1930, s. 220 a násl.), tak i v podobě monografické (*Rozhodčí řízení v občanských rozepřích právních*. Praha-Brno: Orbis, 1932).⁴⁷ K dalším knižním publikacím patřily *Alimentační zákon československý* (Brno: Nákladem Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže v ČSR, 1931), *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním* (Praha-Brno: Orbis, 1934),⁴⁸ *Rozvod, rozluka, alimenty* (Praha: V. Linhart, 1934), *Soudní řízení ve věcech manželských podle československého civilního práva procesního* (Praha-Brno: Orbis, 1939) a *Soudní určení rodového a pokrevního původu* (Praha: V. Linhart, 1941). Napsal řadu dalších článků, v nichž se dotkl nejen témat, která monograficky zpracovával,⁴⁹ ale také základních teoretických otázek civilního procesu.⁵⁰ Zabýval se též různými aktuálními dílčími tématy,⁵¹ včetně otázek hmotněprávních.⁵² V *Časopisu pro právní a státní vědu* – jehož redakci po Weyrovi během války převzal – publikoval též několik recenzí.⁵³

46 BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 17.

47 Petschekova recenze tohoto díla dokonce vyšla v rakouském *Zentralblatt für die Juristische Praxis*, 1933, s. 450 a násl. Gerlichova reakce na ni proto v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 418–419.

48 Recenze tohoto díla uveřejnili Bulín v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 55 a násl. a Grňa v *Naší vědě*, ročník XVII, s. 115 a násl. Gerlichova reakce na Grňovu kritiku, naznačující napjaté vztahy mezi oběma spisovateli, vyšla v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1937, s. 121.

49 Žaloba na zjištění pokrevního původu. In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 269 a násl.; Věcná příslušnost soudu a přípustnost určovací žaloby o pokrevní otcovství. In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 63 a násl.

50 Žaloby určovací. *Právník*, 1932, s. 173; Procesní způsobilost a právnická osoba. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 39 a násl.; K problému konstrukce soudního procesu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 148 a násl.; K právní povaze nesporného řízení. In: Engliš, K. et al. (eds.). *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 77 a násl.

51 O přípustnost dovolání proti potvrzujícímu rozsudku ve sporech o hodnotu od 500 do 2000 Kč. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 303–304; Prodlužitelnost lhůt opravných prostředků v soudním řízení. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 451 a násl.; Význam ocenění předmětu sporu v žalobě o nekalou soutěž. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 60 a násl.; Příslušnost exekučního soudu k určení náhrady za užívání bytu při odkladu exekuce vyklizením. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 158; Pro řízení o návrhu na výzvu manžela k návrhu do manželského společenství platí zásady řízení sporného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 191 a násl.; Hmotněprávní účinky podání žaloby. Několik poznámek k novelovanému § 232 c. ř. s. *Všehrd*, 1929, s. 86 a násl.

52 Rozdělení odpovědnosti za škody, způsobené třetí osobě při střetu motorových vozidel. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 215 a násl.; K problému provozovatele a více provozovatelů motorového vozidla. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 354 a násl.

53 Např. recenze Goldschmidtova civilního procesu v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1930, s. 102; Horova Nesporného řízení v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1932, s. 166 a násl.; nebo Štajgrovy knihy *Právo a skutečnost v civilněprocesním revisním řízení*, Bratislava: Právnická fakulta Komenského university, 1933.

Hynek Bulín mladší se narodil 23. listopadu 1908 v Brně a zemřel tamtéž 22. prosince 1996. Vystudoval brněnskou právnickou fakultu. Podobně jako Adolf Procházka prakticky vykonával advokacii a byl publikačně aktivní již během svých studií⁵⁴ (např. „O konstrukci pojmu právních pramenů z hlediska ryzí nauky právní“ In: WEYR, F. a V. VYBRAL. *Sborník prací k padesátým narozeninám Karla Engliša*. Praha-Brno: Orbis, 1930) a pilně v ní pokračoval také po jejím úspěšném ukončení. Pro obor československého civilního řízení soudního se habilitoval ve studijním roce 1935/1936.⁵⁵ Mimořádným profesorem se stal v roce 1946. Bezesporu nejvýznamnější Bulínovou monografií je *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského* (Brno-Praha: Orbis, 1935).⁵⁶ Vedle toho sepsal množství dalších pojednání z oboru civilního práva procesního, jako např. „O alternativních závazcích s hlediska práva procesního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 344–347 a 411–421), „O alternativním zmocnění s hlediska práva procesního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 155 a násl.), *Sjednocení procesního práva* (Všehrd, 1937, s. 367 a násl.), „Odvolání a dovolání v osnově čs. civilního řádu soudního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 106 a násl.), „Exekuční tituly ve vyrovnávacím řízení“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 3 a násl.), *Stručný komentář k jurisdikční normě* (Brno: Právník, 1946), „Novelisace jurisdikční normy“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1947, s. 237 a násl.). V práci „Exekuce a trest“ (In: *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Jaroslava Kallaba*. Praha: Orbis, 1939) navázal na Weyrovo pojednání „Studie k pojmu exekuce“ [In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně VIII. (1929)*. Brno: Barvič a Novotný, 1929]. Věnoval se také tématům právně filosofickým či právně teoretickým, jako např. K problému hierarchie právního řádu (*Všehrd*, 1933, s. 38–44, 69–75), Stammlerův pojem hospodářství a práva (Kritická studie) (*Všehrd*, 1933, s. 287 a násl.), Teleologie a nomologie (*Všehrd*, 1933, s. 327 a násl.), „K problému předmětu poznání“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 27 a násl.), „Příspěvek k nauce o vzniku norem právních“ [In: ENGLIŠ, K. et al. (ed.) *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 31 a násl.], „O příslušnosti ústavního soudu a zásadě nepřezkoumatelnosti názorů“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*, 1947, s. 9 a násl.), popř. též problémům civilistickým, např. „Pojem ‚věcí‘ v osnově československého občanského zákoníku“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 1936–1937*, 1937, s. 123 a násl.), Zánik pojistné smlouvy při smluvním zcizení pojištěné věci (*Všehrd*, 1941, s. 74–85 a 114–126). Publikoval též recenze děl jiných autorů,⁵⁷ a to nejen z civilního procesu.⁵⁸

54 Podrobněji k jeho životním osudům viz VOJÁČEK, L. a O. HORÁK. Za právníkem a historikem Hynkem Bulínem (1908–1996). K prvnímu výročí decennia jeho úmrtí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 1, s. 91 a násl.

55 KREJČÍ, J. Masarykova universita v studijním roce 1935–1936. In: *Ročenka Masarykovy univerzity v Brně XVII. Rok 1935–1936*. Masarykova univerzita, 1937, s. 6.

56 Srov. Procházkovu recenzi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 198 a násl.

57 Např. recenze Wolffova civilního procesu v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1937, s. 43 a násl.; nebo díla o kompensaci v civilním procesu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 51 a násl.

58 Srov. recenzi Vážného římského procesu civilního v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 45 a násl.

Na rozdíl od svých předchůdců Bulín sepsal také studijní pomůcky. Patří k nim *Vybrané kapitoly z přednášek o civilním řízení soudním* (Brno: Právník, 1946), *Řízení konkursní a vyrovnání* (Brno: Právník, 1947), *Řízení exekuční. I. část všeobecná* (Brno: Právník, 1947) a *Nástin přednášek o civilním řízení soudním* (Brno: Právník, 1948).

Bulínovu procesualistickou dráhu přerušila komunistická likvidace Právnické fakulty MU roku 1950. Přesto dokázal být opět vědecky činný, tentokrát v oboru historie.⁵⁹ K civilnímu právu procesnímu se však vrátil, a to hned dvakrát. Poprvé to bylo na čas po znovuoobnovení právnické fakulty, podruhé po pádu komunistického režimu. Do těchto období spadají procesualistické publikace „Přípustnost návrhu obnovy civilního soudního řízení“ (In: POSPÍŠIL, B. *Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně*. Brno: UJEP, 1974, s. 77 a násl.), „Dovolání v občanském soudním řízení podle novelizovaného občanského soudního řádu“ (*Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, č. 4, s. 16 a násl.), „Přípustnost dovolání založená výrokem odvolacího soudu“ (*Právní praxe*, 1995, č. 8, s. 484 a násl.), „Odnětí možnosti jednat před soudem jako důvod dovolání“ (*Právní praxe*, 1995, č. 10, s. 622 a násl.) nebo „Advokát jako nucený zástupce dovolatele v občanském řízení soudním (K výkladu druhé věty § 241 občanského soudního řádu)“ (*Bulletin advokacie*, 1996, č. 5, s. 24 a násl.). Je hodné mimořádného obdivu, že zejména po poslední nucené přetržce své procesualistické kariéry a ve vysokém věku se profesor Bulín dokázal vrátit i na literární pole s články vynikající odborné úrovně. O to víc se vtírá otázka, o jaká díla tohoto autora byla naše právní věda ochuzena!

Pro díla Procházky, Gerlicha i Bulína je společné to, že se v nich jejich autoři skutečně snažili uchopit civilní proces z pohledu normativní teorie. Vycházeli přitom především z Weyrova pojetí právního řízení či normotvorného procesu,⁶⁰ publikovaného v článku „K pojmu právního řízení“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*, 1928). Z děl jmenovaných normativistů vyplývá, že ryzí nauka právní pokládá za základní právní pojem právní povinnost. Povinnost je to, co má být, tedy jak má povinnostní subjekt jednat. Pravidlo, které stanoví povinnost, se označuje jako norma. Tato norma přitom nemusí mít pouze obecnou povahu, nýbrž může jít také o normu konkrétní.⁶¹ Obecnými normami jsou zákony či vládní nařízení, konkrétními normami smlouvy, soudní výroky nebo správní akty. Pro konstrukci pojmu právního řízení je důležité rozlišení statického a dynamického hlediska na právní řád.⁶² Ryzí nauka právní původně zkoumala právní řád pouze z hlediska

⁵⁹ K tomu viz VOJÁČEK, L. a O. HORÁK. Za právníkem a historikem Hynkem Bulínem (1908–1996). K prvnímu výročí decennia jeho úmrtí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 1, s. 92.

⁶⁰ Viz např. GERLICH, K. K právní povaze nesporného řízení. In: ENGLIŠ, K. et al. (ed.) *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 77 a násl.; GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 1; BULÍN, H. *Zivilprozeßrecht*. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

⁶¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 124, 172, 175; GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 5.

⁶² PROCHÁZKA, A. Příspěvek k nové konstrukci civilního sporného procesu. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně X*. (1931).

statického, tedy jako existující hierarchicky uspořádané právní normy. Statické pojetí právního řádu spadá do prvního období normologické teorie – jak byla normativní teorie či ryzí nauka právní také nazývána – a představovalo reakci této nové školy na přeceňování obsahu práva školami právně historickými a právně sociologickými.⁶³ Statické pojetí neumožňovalo ryzí nauce právní pozorovat, jak normy vznikají, tedy vysvětlovat pohyb uvnitř právního řádu. Zkoumala právní řád jenom jako souhrn zákonů existujících v určitém okamžiku a stranou nechávala proces zákonodárný, správní či soudní.⁶⁴ Krok k opuštění statického pojetí a vstříc začátku dynamického období učinil Merkl objevem stupňovitě vystavby právního řádu.⁶⁵ V něm jsou nižší normy odvozeny od norem vyšších a nesmějí s nimi být v rozporu. Tato odvozenost může být buď obsahová (nižší norma je obsažena v normě vyšší), nebo může jít o vztah delegační. Jinak řečeno: „*Vyšší norma (nebo vyšší normotvůrce) deleguje nižšího normotvůrce k vydání nižší normy. Důvod platnosti nižší normy jest pak formální princip delegace nebo zmocnění: ne proto, že nižší norma se obsahově dá odvoditi z vyšší – jako např. konkrétní rozsudek z obecného zákona – platí nižší norma, nýbrž proto, že její tvůrce byl vyšší normou (vyšším normotvůrcem) k jejímu stanovení delegován či zmocněn. Zmocnění to nacházíme zpravidla v normách, jež nazývají se procesními čili formálními (různé procesní řády): Rozsudek platí ne proto, že se obsahově shoduje s určitou obecnou normou (např. zákonem občanským), nýbrž proto, že byl – jakožto konkrétní norma – příslušným k tomu orgánem vydán. Orgán ten povolává, jak známo, obecná procesní norma (na př. civilní řád soudní)... vůle nižšího normotvůrce – na př. soudce – musí se držeti v rámci, stanoveném normotvůrcem vyšším, např. zákonodárcem.*“⁶⁶

Děj, kterým se vytváří odvozená norma podle normy nadřazené – pokud je sám právně upraven – se nazývá právním procesem (řízením či postupem);⁶⁷ Weyr jej považuje za ústřední pojem dynamického hlediska normativního.⁶⁸ Co všechno může být právním procesem jakožto normotvorným dějem, vyplývá z již uvedeného širokého chápání normy. Patří sem zákonodárný proces, soudní a administrativní řízení, ale též řízení smluvní, včetně jednostranných právních jednání.⁶⁹ Vzhledem k tomu, že podstatou všech těchto procesů – či jejich společným „jediným pojmovým znakem“⁷⁰ – je vytváření norem (zákonů, vládních nařízení, rozsudků, správních aktů, smluv), „*povšechná logická podstata právního řízení musí zůstatí táž, at' jde v jednotlivém případě o tvorbu norem prvotních, druhotných, obecných*

63 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 234.

64 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 235.

65 MERKL, A. *Die Lehre von der Rechtskraft entwickelt aus dem Rechtsbegriff: eine rechtstheoretische Untersuchung*. Leipzig-Wien: F. Deuticke, 1923, s. 213; PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 235.

66 WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 125–126.

67 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

68 WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 133.

69 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 242.

70 GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 5.

nebo konkrétních.⁷¹ Právě v tom spatřoval Gerlich smysl snahy o vytvoření širokého jednotného pojmu právního řízení: věřil, že „moderní právní věda musí hledati podobné sjednocovací pojmy, které v budoucnu povedou zcela určitě ke vytvoření jednotného procesního práva“ a že z hlediska hospodárnosti bude „nesporně velkým ziskem, podaří-li se během doby sjednotiti všechny normotvorné procesy v jednotný procesní řád, sbrnující vše to, co je různým druhům procesů společného.“⁷² V každém případě snaha „vytrhnout daný problém z úzkých mezí, v nichž se dosud vyskytoval, a položit ji jako právníckou otázku povšechnou“, byla programovým záměrem normativní teorie.⁷³

Civilní soudní řízení považovali normativisté za zvláštní druh právního řízení. Jeho pravidelným výsledkem je vznik konkrétních a druhotných norem, tedy civilních rozsudků. Návrhem této konkrétní normy je žaloba.⁷⁴ Konkrétní a druhotnou povahou norem se civilní řízení liší od jiných druhů normotvorných procesů, zejména od procesu zákonodárného, jehož výsledkem jsou normy obecné a prvotní.⁷⁵ Odlišuje se rovněž tím, že jde o povinnou (ve Weyrově terminologii též „orgánní“) normotvorbu: stanovení druhotné konkrétní normy (rozsudku) coby výsledku aplikace prvotní a obecné normy (zákona) na konkrétní skutkovou podstatu je úřední povinností určitých úředních činitelů.⁷⁶ Od jiných druhů norem se rozsudek odlišuje také vztahem k vyšší normě; zatímco např. mezi nejvyšší normou (ústavou) a zákonem coby nižší normou jde pouze o vztah delegace, a nikoliv o obsahovou odvozenost zákona z ústavy, je poměr rozsudku k vyšší normě vztahem nejen delegačním, ale také obsahovým. Delegaci k vydání konkrétní normy provádí procesní právo, obsah rozsudku určuje právo hmotné. To ostatně konstatuje také Weyr ve shora uvedené citaci. Obsah civilního rozsudku je podle Procházky již před jeho vydáním určen a je úkolem soudu tento obsah nalézt. Obsah rozsudku určuje konkrétní předrozsudečná norma (např. smlouva o zápůjčce), která má své odůvodnění ve vyšší normě zákonné (např. v občanském zákoníku).⁷⁷

Normy, které vznikají jako výsledek všech druhů procesu, tvoří právo objektivní. To platí nejen pro zákonodárny proces, který i tradiční nauka chápe jako prostředek tvorby objektivního práva, ale také pro proces civilní, trestní či administrativní.⁷⁸

71 WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 123.

72 GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 36; Viz též BULÍN, H. *Sjednocení procesního práva*. Všeherd, 1937, s. 367 a násl.

73 PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 1.

74 PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 2.

75 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

76 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

77 PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 8–9, 23. Právě tato předrozsudečná konkrétní norma je podle Procházky žalobním důvodem (s. 50), či jinak řečeno, důvodem normy (s. 2). Gerlich však Procházkovu konstrukci předrozsudečné konkrétní normy za zcela správnou nepokládal. Argumentace viz GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 24–25.

78 WEYR, F. K pojmu právního řízení. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*. 1928, s. 41.

Je-li podán opravný prostředek, je možno v řízení před vyšší instancí spatřovat buď nové právní řízení, jež směřuje k tvorbě normy mající za účel zrušit nebo změnit normu nižší instance, nebo jednotný a jediný proces normotvorný. Bulín považoval obě tyto varianty za rovnocenné;⁷⁹ Weyr upřednostňoval pojetí druhé.⁸⁰ Bulín se pak ve své již citované monografii podrobněji věnoval též rozhodnutí dovolacího soudu coby konkrétní právní normě.

S nastíněným pojetím civilního procesu vyslovil zásadní nesouhlas profesor civilního práva procesního na pražské právnické fakultě Václav Hora, tehdejší nezpochybnitelný lídr tohoto oboru. Příležitost k tomu si našel v recenzi Gerlichova díla *Skutkové zjištění a právní posouzení* (Praha-Brno: Orbis, 1934).⁸¹ Hora v zásadě souhlasil s výsledky, ke kterým tato studie dospěla; vymezil se však vůči normologickému pojetí civilního procesu jako takovému. Hora připouští, že pokud normou rozumíme stanovení povinnosti, tj. výraz něčeho, co býti má, nelze nic namítat proti tezi označující civilní proces za děj normotvorný. Nesouhlasí však s tím, že v každém procesu dochází jenom k jedné normě (k rozsudku). Než soud dospěje k rozhodnutí, musí v civilním i trestním řízení učinit řadu rozhodnutí, kterým sotva lze upřít povahu konkrétních norem; soudní proces se tak pozorován z hlediska normotvorného jeví Horovi jako „*velkovýrobná rozmanitých konkrétních norem*“. Z tohoto úhlu vidí Hora v civilním procesu normotvorný děj i tehdy, když k rozsudku vůbec nedojde, např. pro zpětvzetí žaloby nebo pro její odmítnutí. Hora dále namítá, že existují taková „*právní řízení*“, jejichž účelem není normu tvořit, nýbrž zrušit, např. řízení o žalobě pro zmatečnost a na obnovu. K tomu řadí též případy, kdy nejde o tvorbu normy, nýbrž o její negaci, jako je tomu u záporných žalob určovacích a u rozsudků zamítajících žalobu. Mohou tedy existovat rozsudky, které nejsou konkrétními normami. Konečně na rozdíl od zastánců normativní teorie viděl Hora normotvorný děj také v exekčním řízení, neboť rovněž v jeho průběhu musí být vydána řada konkrétních norem. Svě polemické názory uzavírá Hora tímto povzdechnutím: „*Co je tím získáno pro t. zv. ryzí nauku právní, nechci usuzovati. Pro poznání procesního práva nevidím zřetelný zisk žádný.*“

Na Horovy úvahy reagoval Gerlich v článku „*K problému konstrukce soudního procesu*“.⁸² Horova úvaha o procesu jako o „*velkovýrobně rozmanitých konkrétních norem*“ nemůže podle Gerlicha porušit myšlenkovou stavbu procesu coby děje normotvorného, ale naopak to potvrzuje její správnost. Gerlich souhlasí rovněž s tím, že také v exekčním řízení se to normami jenom hemží. Nejde však přesto o normotvorbu. Podstatné

79 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

80 WEYR, F. K pojmu právního řízení. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*. 1928, s. 69.

81 HORA, V. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Napsal JUDr. Karel Gerlich. *Právník*, 1936, s. 55 a násl.

82 GERLICH, K. K problému konstrukce soudního procesu *Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 148 a násl.

totiž je, že během normotvorného procesu – sledovaného od tvorby norem obecných a prvotních – postupně vznikají stále konkrétnější normy, až se dospěje ke konkrétní normě nejnižšího druhu, která označuje zcela přesně rozsah a druh povinnosti a individualizuje povinnostní subjekt. Nejnižší konkrétní norma, tj. rozsudek stanovící přesně obsah a rozsah plnění, může být sice vykonán, ale další konkretizace možná není. Konkretizace je totiž tvorbou další normy, ale ta zde již nepřipadá v úvahu; výkon normy spočívá ve faktickém splnění povinnosti ve světě vnějším (kausálním), a nikoliv další normotvorbu. O normotvorbu nejde v exekuci proto, že rozhodnutí vydávaná v exekučním řízení nenavazují na řetěz dalších stále více konkretizovaných norem, jehož posledním článkem je exekuční titul. Na rozdíl od Hory vidí Gerlich konkrétní normy i v těch případech, kdy dochází ke zrušení nebo negaci rozsudku, neboť norma může být derogována zase jenom normou; to platí v soudním procesu obdobně jako v procesu zákonodárném. Normou je také rozsudek zamítající žalobu, neboť se jím stanoví, že povinnost, která mu měla být uložena, žalovaný nemá. Konečně normotvorným je i takový proces, v němž k vydání rozsudku nedojde; podstatné je, že k němu proces směřuje. Závěrem Gerlich uznává, že konstrukce civilního a trestního procesu jako děje normotvorného nebyla ještě zcela dobudována a bude namísto ji v mnohém propracovat. „*Pokud pak jde o zisk pro poznání práva procesního z ní plynoucí, který Hora postrádá, stačí poukázat k tomu, že tradiční nauka dosud nikde neřekla, co to je rozsudek a co to je celé řízení procesní, kdežto normativní škola se o to pokusila. S jakým zdarem, to ukáže teprve další vývoj. Rozhodně však nutno jí přiznati již dnes alespoň tu zásluhu, že položila problém tak, že lze o něm juristicky disputovati, a že jasně a určitě podrobila rozboru nejzákladnější jeho pojmy.*“

Další válečný a poválečný vývoj nebyl normativní nauce ani trochu příznivý. Přesto se po mnoha letech v naší odborné literatuře objevil rozbor podstaty soudního rozsudku, který na normologický přístup svým způsobem navazuje. Podle pozdějšího brněnského procesualisty Josefa Macura je totiž pravomocný rozsudek individuálním příkazem sporným stranám k určitému chování, tedy konkrétní normou upravující subjektivní procesní práva a povinnosti stran. Tomu musí odpovídat také formulace rozsudku, která nemá být popisná, ale má obsahovat imperativní výrok, jenž bude závazným příkazem stranám k určitému chování. Tuto povahu má každé soudní rozhodnutí, nikoliv jenom rozsudky kondemnační.⁸³ Macurovo stanovisko sdílel také Knapp, který soudil, že badatel nemusí být pohrobkem normativní teorie, aby rozsudek považoval za rozsudečnou normu.⁸⁴ Nutno ovšem dodat, že Macur se výslovně nevyjadřuje k tomu, zda tato konkrétní norma se stává součástí objektivního právního řádu, jak usuzovali normativisté, či nikoliv. Vzhledem k tomu, že imperativní příkaz obsažený ve výroku rozsudku spojuje se založením procesněprávního vztahu mezi stranami, resp. s úpravou jejich subjektivních

83 MACUR, J. *Problémy vzájemného vztahu práva hmotného a procesního*. Brno: MU, 1993, s. 109, 112, 115, 120.

84 KNAPP, V. Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy „Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného“). *Právník*, 1994, s. 807 a násl.

procesních práv a povinností, lze se spíše domnívat, že rozsudek mu sice je konkrétní normou, avšak nevytváří se jím objektivní právo.

Naproti tomu jednotný pojem právního řízení je současnou právní vědou pozapomenut a opuštěn.

Normativisté se zabývali samozřejmě i jinými problémy významnými pro civilní proces. To je ostatně zřejmé ze shora uvedených vybraných literárních pramenů. Z těch obecnějších je nutno zmínit alespoň rezervovaný postoj k diferenciaci hmotného a procesního práva. Např. Gerlich⁸⁵ tvrdí, že jejich rozlišování je pouze otázkou vhodné formy aplikace právních předpisů a že je dáno jediné metodou pozorování. Tytéž právní předpisy lze jednou pokládat za procesní, po druhé za hmotněprávní. K tomu odkazuje na Zeillerův výrok, podle nějž hmotné právo určuje obsah žalobního nároku, zatímco procesní právo jeho formální úpravu. Toto stanovisko je příbuzné pojetí, podle něhož hmotné právo určuje obsah rozsudku, kterýžto názor se i dnes objevuje např. v souvislosti s pravidly dělení důkazního břemena.⁸⁶ Důsledně vzato by tato stanoviska musela vést k tomu, že by za hmotné právo bylo nutno považovat v exekučních sporech také ustanovení exekučního řádu (či u nás ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí). Např. úkojně právo, o něž se opírá podlužnická žaloba, totiž vůbec nespočívá na ustanoveních soukromého práva, ale jediné na právu exekučním, tj. exekuční právo v podlužnickém sporu určuje obsah nároku a obsah rozsudku. Problém tedy nebude v rozlišování hmotného a procesního práva vůbec, nýbrž v nesprávně zvoleném kritériu tohoto třídění.

Trpké konce

Bylo by jistě zajímavé sledovat, kam by normativisticky orientovaná věda procesního práva dospěla, jaké články a monografie by vznikly a jací noví autoři by vyrostli, kdyby měla prostor nerušeně se rozvíjet. Toho se jí však vůbec nedostalo. Do jejího vývoje zasáhla válka, která vzala život Karlu Gerlichovi. Poválečné události donutily k emigraci Adolfa Procházku a opakovaně přerušily procesualistickou dráhu Hynka Bulína. Růst nových přívrženců této školy byl za komunistického režimu nemyslitelný. Je tedy zřejmé, že naše právní věda zůstala v důsledku toho podstatně ochuzena. Dílům normativistů totiž nelze upřít jedno: bez ohledu na to, zda s nimi čtenář souhlasí, či nikoliv, podněcují každého k úvahám nad nastolenými otázkami; to dostatečně dokládají četné meziválečné literární polemiky mezi zastánci normativní teorie a jejich odpůrci. A právě bez takových diskusí by se právní věda mohla jenom sotva vyvíjet.

85 GERLICH, K. Žaloby určovací, *Právník* 1932, s. 174.

86 Srov. LEIPOLD, D. In: STEIN, F. a M. JONAS. *Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 4 (§ 253–327)*. 22. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 708; LEIPOLD, D. *Beweislastrregeln und gesetzliche Vermutungen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1966, s. 70.

Vzpomínka na hospodářské právo

Economic Law

Jarmila Pokorná*

Abstrakt

Příspěvek představuje osobní vzpomínku na studium na právnické fakultě na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. Zabývá se hospodářským právem jako speciálním předmětem, který byl na fakultě vyučován, a vzpomíná na učitele, kteří se mu věnovali.

Klíčová slova

Hospodářské právo; právnická fakulta; katedra hospodářského práva; zajímavé přednášky; osobní vzpomínky; výjimečné osobnosti z dob našeho studia.

Abstract

The contribution presents a subjective memories of studies at the Faculty of Law in the seventies and early eighties of 20th century. It deals with economic law as one of special subjects, that were taught at the faculty and remembers its teachers.

Keywords

Economic Law; Faculty of Law; Department of Economic Law; Interesting Lecture; Subjective Memories; Outstanding Personality of Our Studies.

Úvod

Letošní významné výročí, které slaví Masarykova univerzita, je též příležitostí k připomenutí složitého osudu její právnické fakulty. Necítím se povolána k tomu, abych k oslavám jubilejního roku přispěla odbornou historickou studií nebo vědecky zaměřenou esejí. Moje vzpomínka bude zcela subjektivní, bude vycházet z pocitů nadšené a trošku romantické maturantky, která se dostala na právnickou fakultu v podstatě z nouze a pro niž studium zde znamenalo první poměrně drsný střet s životem mimo rodinu i školní prostředí, v němž se až dosud pohybovala.

Moje studium na právnické fakultě nebylo výsledkem touhy po nalézání spravedlnosti či jiných ušlechtilých pohnutek, nýbrž bylo vedeno realistickou úvahou otce, který pochopil, že se pro přírodovědné obory nehodím, ale studium jazyků či historie nepovažoval za dobrý start do praktického života. Právnická fakulta představovala onen přijatelný, z mého hlediska ale nezajímavý kompromis.

* Prof. JUDr. Jarmila Pokorná, CSc., Katedra obchodního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Commercial Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Jarmila.Pokorna@law.muni.cz / ORCID: 0000-0003-0350-5429

Náš ročník nezahajoval studium v příznivých podmínkách. Byli jsme prvním zkušebním ročníkem, který se stal obětí reformačního úsilí, jehož jediným hmatatelným výsledkem bylo zkrácení doby studia na čtyři roky. Nutně muselo dojít ke změně organizace studia a k porušení logických návazností vyučovaných předmětů. To jsme ovšem jako nezkušení prvňáci vůbec netušili a dost možná to byla nevědomost uklidňující a pro nás i lepší. Fakulta, která byla tehdy umístěna na Zelném trhu v budově bývalé Cyrilometodějské záložny, působila navenek velmi okázale, avšak uvnitř se potýkala s prostorovými problémy, neměla pořádnou posluchárnu pro přednášky, seminární učebny byly vytvořeny z bývalých bytů, v knihovně se nedalo studovat, sloužila jen jako půjčovna studijních materiálů. Chyběly učebnice, skripta byla nedostatková a složitě se půjčovala, kopírovala, dokonce opisovala, o audiovizuální technice jsme si mohli nechat jen zdát. Veškerou technickou vymožeností byla tabule a křída, a když byl vyučující zvláště vynalézavý, používal křídly barevné. Prvním a nezapomenutelným zážitkem z kontaktu s fakultou byly úklidové práce, při nichž jsme poznali nikoli učebny, ale místa spíše nevábna, náležející k provoznímu zázemí budovy.

První ročník studia začínal historickými předměty, na něž jsem se docela těšila, protože historie byla a dodnes zůstala mým velkým koníčkem. Úvodní historické disciplíny mě však rychle vyvedly z nadšení. Nutně jsem je musela vnímat konfrontačně – bylo zajímavé srovnávat obsah a styl jejich výuky s dějepisem na gymnáziu. Je však nutno podotknout, že naše gymnaziální výuka historie neopomíjela historické drby a klevety, byla příležitostně doprovázena písněmi, pověstmi a vtípkami a kořeněna značnou dávkou studentské recese, do níž se náš vyučující profesor rád zapojoval, takže je jasné, kdo vyšel z oné konfrontace jako vítěz. Přece však existovala jedna výjimka – předmět se jmenoval Všeobecné dějiny státu a práva a jméno přednášejícího, Valentin Urfus, nás tehdy fascinovalo stejně jako obsah přednášek. Byl to první okamžik, v němž převážná většina ročníku pocítila, jak vypadá opravdová vysokoškolská přednáška pronášená z paměti, s jasnou strukturou, vysvětlením přednášených událostí, nalézáním souvislostí a jejich významu pro další vývoj daného území i Evropy. Tento předmět zůstal pro mě bohužel jediným světlým okamžikem prvního ročníku studia, neboť letní semestr naplněný tzv. dějinami socialistického státu a práva obdobné duševní potěšení ani zdaleka neposkytoval. Na pana profesora Urfuse jsem si po mnoha letech s vděčností vzpomněla, když jsem v Mahenově knihovně narazila na jeho studii o Josefu I. napsanou tímž jasným a logickým způsobem, který jsme tak dobře znali z jeho přednášek.

Celkový dojem z prvního ročníku nebyl tedy nijak optimistický, ale doufala jsem, že změnu přinese výuka toho skutečného práva, jednotlivých právních odvětví. Očekávání však opět nebyla naplněna. Reformovaný program studia nám jako jeden z prvních pozitivních oborů přinesl správní právo, které mě nejen nezaujalo, ale svým rozsahem naprosto vyděsilo a uvedlo do stavu rezignované apatie. Když se proto objevil na rozvrhu předmět nesoucí název hospodářské právo, říkala jsem si, no budiž, nic už mě nemůže překvapit.

Přišel však ten velmi vzácný okamžik, který mění osudy lidí a události obrací v jejich naprostý opak.

Hospodářské právo

Hospodářské právo bylo v polovině sedmdesátých let minulého století odvětvím, které si po složitých diskusích vydobylo postavení samostatného právního oboru. Mohli bychom je označit s jistou nadsázkou jako právo regulující vztahy vznikající při provozování ekonomických aktivit, které dnes nazýváme jednoduše podnikáním. O žádné podnikatelské činnosti v dnešním slova smyslu samozřejmě nešlo, hospodářství se vyvíjelo podle krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých plánů, které určovaly, jakých výsledků má být dosaženo a takto stanoveným cílům podřizovaly využití veškerých materiálních zdrojů i lidskou tvořivost.

Základem hospodářství byly podniky, pro něž byl používán termín státní socialistické organizace a které hospodařily s majetkem ve státním socialistickém vlastnictví. Sama existence podniků, které byly z hlediska právního nadány právní subjektivitou, závisela na rozhodnutí příslušných orgánů hospodářského řízení, jimž příslušelo oprávnění určovat zaměření činnosti podniků, plánovitě řídit tuto činnost (tj. ukládat podnikům úkoly, rozhodovat o investicích většího rozsahu apod.) a činit určité, přesně vymezené dispozice s majetkem podniků. Podniky byly povinny odvádět stanovené částky do státního rozpočtu, mohly samostatně rozhodovat o běžných věcech týkajících se jejich hospodaření, ale od právní regulace se čekalo, že stanoví pevné bariéry znemožňující, aby se podniky fakticky staly skupinovými vlastníky a ve svém rozhodování se řídily jen vlastními zájmy na úkor zájmů společnosti.¹

Koncepce socialistického společenského vlastnictví, do něhož patřily všechny ekonomicky využitelné zdroje na straně jedné, a osobního vlastnictví spojeného s občany a určeného k uspokojování jejich potřeb na straně druhé, se promítala i do dobových diskusí o odvětvové samostatnosti hospodářského práva. Výsledkem těchto diskusí bylo potom chápání československého socialistického občanského práva jako odvětví, které upravuje majetkové, a to zbožně peněžní vztahy, vznikající při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti jednak v procesu uspokojování osobní spotřeby občanů, jednak v zahraničním obchodě, dále osobně majetkové vztahy a konečně ryze osobní vztahy, pokud se ve všech těchto vztazích uplatňuje princip právní rovnosti jejich účastníků. Z komplexu občanskoprávních vztahů byly vyjmuty hospodářské vztahy mezi socialistickými organizacemi a socialistické vlastnictví, které se považovaly za předmět úpravy hospodářského práva. Rozdíl mezi hospodářským právem a občanským právem byl spatřován v kvalitě a sociálním poslání hospodářským právem upravovaných majetkových vztahů, které se mezi socialistickými organizacemi při koordinaci jejich činnosti

¹ ČAPEK, K. *Právní postavení socialistických podniků*. Praha: ACADEMIA, 1976, s. 53–54.

a výkonu socialistického společenského vlastnictví uskutečňovaly v rámci zákona plánovitého rozvoje socialistického národního hospodářství.²

Přeloženo do lidského jazyka – občanské právo bylo chápáno zúženě jen jako právo regulující postavení občanů v majetkových vztazích sloužících potřebám jejich života, popř. sem bylo řazeno i právo autorské. Pramenem této právní regulace byl občanský zákoník, z. č. 40/1964 Sb. Regulace hospodářské činnosti socialistických organizací byla z občanského práva vyčleněna, tvořila obsah samostatného právního odvětví, hospodářského práva, jehož základním pramenem byl z. č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, který tudíž neměl žádnou systematickou souvislost se zákoníkem občanským, byly to dvě oddělené oblasti s odlišným věcným obsahem. Je ovšem nutno zdůraznit, že hospodářský zákoník jako právní předpis regulující vztahy vyplývající ze socialistického společenského vlastnictví byl použitelný toliko uvnitř ČSSR. Pokud se mělo na základě předpisů mezinárodního práva soukromého použít na hospodářské vztahy s mezinárodním prvkem československého právního řádu, byl výchozím pramenem z. č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, který měl nejbliže k tradičnímu občanskému právu a byl určen především pro regulaci obchodního styku s cizím prvkem představovaným podnikateli z té části světa, která byla označována jako kapitalistická.³

Již z tohoto krátkého popisu musí být jasné, že hospodářský zákoník byl svérázným právním předpisem, který se snažil propojit oheň a vodu, když i v prostředí přísného centralistického řízení a přímých státních zásahů do ekonomiky poskytoval určitý prostor pro smluvní autonomii a vlastní rozhodování socialistických hospodářských organizací. Obsahoval proto prvky, které bychom mohli dnes přiřadit spíše k právu soukromému a které měly nejbliže k regulaci na smluvním základě, a to v kombinaci s prvky přímých státních zásahů, které byly jednoznačně veřejnoprávní povahy. Příkladem takového státního zásahu byly tzv. plánovací akty, v podstatě rozhodnutí příslušných ministerstev zakládající dodávkovou povinnost.

Kromě úpravy zmíněných druhů právních skutečností obsahoval hospodářský zákoník i základní úpravu organizace hospodářských činností v tzv. výrobních hospodářských jednotkách, do nichž se spojovaly oborové, národní a koncernové podniky jako právně organizační formy pro realizaci výroby a obchodování. Úroveň příslušné výrobní hospodářské jednotky reprezentovala tzv. střední článek řízení převádějící centrální

2 ČAPEK, K. *Předmět a systém československého hospodářského práva*. Praha: ACADEMIA, 1984, s. 246–247; Autor publikace cituje učebnice *Československé občanské právo. Svazek I*. Praha, 1974, s. 20; a *Československé občanské právo, I*. Praha, 1982, s. 13, 15–16.

3 Soustavu pramenů mezinárodního práva soukromého v té době popisuje KUČERA, Z. v učebnici *Mezinárodní právo soukromé*. Praha: Orbis, 1975, s. 30 a násl.

rozhodování na úrovni ministerstev do denní praxe řízených organizací.⁴ Dalšími organizačními formami pro provozování ekonomických aktivit byla družstva, která měla ovšem svou speciální právní úpravu a z hlediska výuky byla páteří samostatného předmětu, který nesl označení zemědělskodružstevní a pozemkové právo.

Hospodářským zákoníkem soustava pramenů hospodářského práva zdaleka nekončila. Nejvýznamnějšími prováděcími předpisy k hospodářskému zákoníku byly tzv. základní podmínky dodávky vydávané příslušnými dodavatelskými ministerstvy na úrovni federace či jednotlivých republik a upravující to, co dnes tvoří obsah smluv, popř. obchodních podmínek. Tyto předpisy měly převážně kogentní povahu, neposkytovaly velký prostor pro smluvní autonomii jednotlivých podniků, na druhé straně však zjednodušovaly obchodní styk a poskytovaly značnou míru právní jistoty.

V zájmu historické spravedlnosti je nutno ještě zmínit procesní stránku věci. Hospodářské spory v té době nerozsuzovaly soudy, ale zabývala se jimi zvláštní soustava státních orgánů, která nesla označení státní arbitráž. Jejím základním článkem byly krajské státní arbitráže obsazené několika státními arbitry, jejichž počet závisel na hospodářské vyspělosti příslušného kraje. Jen pro představu – státní arbitráž sídlící v Brně patřila z tohoto pohledu k těm nejvýznamnějším, ovšem i zde se počet státních arbitrů pohyboval okolo jedné desítky. Základním procesním předpisem byl z. č. 121/1962 Sb., o hospodářské arbitráži, obsahující velmi jednoduchá a neformální procesní pravidla, která však v praxi fungovala velmi dobře a umožňovala rychlý postup k podstatě sporu a jeho efektivní vyřešení.

Je jasné, že pro převážnou většinu posluchačů druhého ročníku bylo všechno toto výše zmíněné opravdovou španělskou vesnicí, do níž vstupovali s úžasem či odporem podle toho, nakolik byli ochotni ponořit se do ekonomických otázek. Výhodu měli samozřejmě absolventi ekonomických středních škol. Je též jasné, jak obtížná byla úloha učitele, který měl celý tento složitý systém vysvětlit, a to pokud možno zajímavě a názorně, aby posluchači pochopili, jak spolu jednotlivé prvky souvisejí a jak fungují.

A zde jsme se podruhé za našeho relativně dosud krátkého pobytu na fakultě setkali s výukou, kterou bychom bez rozmýšlení označili jako vysokoškolskou. Stála za ní osobnost dodnes vědecky a pedagogicky činná, právník, učitel, autor vědeckých studií i vtipných fejetonů, prof. JUDr. Petr Hajn, DrSc. Každý, kdo někdy zažil jeho přednášku,

⁴ Výrobní hospodářské jednotky (VHJ) byly organizovány buď jako oborové podniky podřízené přímo ministerstvu vnitřně členěné na závody bez právní subjektivity, nebo jako trust podniků, který sdružoval právně samostatné národní podniky disponující právní subjektivitou. Na úrovni trustu byly soustředěny činnosti, jejichž zajištění v jednotlivých podnicích nebylo účelné, např. zásobování dováženými surovinami. Zvláštní formou byl potom koncern, který se skládal z jednotlivých koncernových podniků. Subjektem práva byl koncern jako celek, koncernové podniky byly jeho pouhými organizačními jednotkami, mohly však v rozsahu vymezeném předmětem činnosti koncernu vyvíjet samostatnou hospodářskou činnost. Podrobnější úprava VHJ nebyla již obsažena v hospodářském zákoníku, nýbrž byla svěřena prováděcímu předpisu – vl. nař. č. 91/1974 Sb., o organizaci VHJ a jejich statutech.

si musí přiznat, že byl vtažen do vysvětlovaného problému, někdy dokonce i proti své vůli. O přednáškách z hospodářského práva obecně platilo, že byly jasné a srozumitelné, vysvětlovaly jednotlivé problémy, upozorňovaly na širší souvislosti probíraných témat a využívaly názorných příkladů. Přednášející byl ovšem mistr slova a dovedl opanovat bojiště. Při přednášce se opíral toliko o text právního předpisu a formuloval poučení, argumenty i závěry bezprostředně přímo na místě. Přednáška tak mnohdy získávala charakter přímo divadelního představení či detektivního románu, v němž posluchači s napětím očekávali, jaké rozuzlení jim přednášející připraví. Uvážíme-li, že předmětem přednášky byly výrobní hospodářské jednotky, penále za prodlení či předání a převzetí dodávky pro investiční výstavbu a že kromě mluveného slova nebyly používány žádné další technické pomůcky a zařízení, lze tomu dnes jen stěží uvěřit.

S osobností přednášejícího bylo spojeno několik do té doby nevídaných novinek: mohli jsme, ba museli jsme mít na přednášce text příslušného právního předpisu, tehdy hospodářského zákoníku. Sledovat přednášku znamenalo být neustále ve střehu, zvládnout rychle systematiku zákoníku a pronikat do významu jeho textu, protože přednášející volně procházel mezi řadami stolů, u nichž jsme v různých polohách skřenců seděli,⁵ a svoje úvahy a vysvětlující poznámky prokládal otázkami, s nimiž se na nás obracel. Bylo příznačné, že naše nepřilíš vynalézavé odpovědi hodnotil jako zajímavá stanoviska, nezapomínal ale dodat, že možná by bylo lepší, kdybychom se na problém podívali ještě z jiné stránky. Tato jiná stránka byla samozřejmě ta správná a vedla ke správnému řešení. I jen průměrně inteligentní posluchač se musel ve svém nitru zastydět, že na tak očividnou věc nepřišel sám, nicméně příslušné pravidlo chování si velmi dobře zapamatoval. Výsledkem této metody výuky byla velmi slušná znalost systematiky i textu zákoníku, schopnost vyložit smysl a funkci všech jeho podstatných částí i jednotlivých norem. Učili jsme se tak mimoděk nejen normativnímu obsahu, ale i metodám, jak dospět k jeho interpretaci, to vše zcela nenásilně a velmi efektivně.

Z dnešního pohledu bylo též velmi zajímavé, jak se vyučující vyrovnával s přítomností oněch protikladných živlů – prvků volní autonomie v tuhém centralismu. Právní vztahy vznikající v tomto prostředí nám byly demonstrovány jako diagonální – nikoli čistě vertikální, jak by se dalo při centrálním plánování čekat, ale také ne čistě horizontální. Příkladem by mohly být tzv. majetkové sankce, označované též jako penále, vzdálený příbuzný dnešních smluvních pokut. Na rozdíl od nich byly ale jejich sazby i způsob výpočtu upraveny v zákoně a jejich uplatnění bylo právní povinností. Tedy něco jako kříženec šelmy s býložravcem, který ovšem ve své době představoval zcela vážný praktický i teoretický problém. Zatímco teorie řešila základnou otázku, proč ty povinné majetkové sankce nemají vůbec žádný vliv na včasnost a kvalitu dodávek, byla praxe mnohem zajímavější. Poznala jsem to okamžitě po svém nástupu na právní oddělení jednoho

5 Přednášky se z prostorových důvodů nekonaly na fakultě, ale v sále tehdy obvodního vzdělávacího střediska v Husovicích na Musilově ulici.

z tehdejších brněnských textilních podniků, neboť mi moje vedoucí přidělila vyřizování právních problémů vznikajících při penalizaci za prodlení s dodávkami. Byla to opravdová škola života, v níž jsem poznala okouzlující bytost v osobě penalizační referentky, paní Vlasty Chlupové. Ředitelství podniku i všechny výrobní závody znala dokonale a při počítání penále mě nenápadně uvedla do světa, v němž odbytoví referenti uzavírali smlouvy, vedoucí skladů evidovali dodávky a pracovníci ekonomického útvaru vystavovali faktury. Všichni měli samozřejmě svůj svébytný systém evidence dodávek, takže dohledávání opožděně dodaných množství byla malá detektivní hra. Hrála jsem ji však se zaujetím a nejednou jsem ocenila přípravu, kterou jsem studiem na fakultě pro tuto činnost získala.

Vrátíme-li se však zpět k výuce hospodářského práva, nemohu nevzpomenout, že se kromě vlastního hospodářského práva dostalo studentům v rámci přednášek i dalšího poučení, které by dnešní vědci v oboru pedagogiky označili jako výchova k postojům a hodnotám. Dověděli jsme se například, že při smluvním vyjednávání není dobré zdeptat protivníka, ovládnout jednací pole a vnutit takto partnerovi vlastní výhodné podmínky. Pro budoucí korektní vztahy je mnohem lepší z vlastních pozic poněkud ustoupit a dopřát partnerovi iluzi mírné převahy. Poučení, které na přednášce vyznělo jako vtipná ironie určená pro osvěžení publika, bylo velmi praktické a později jsem je nejednou použila při řešení sporů o vady zboží nebo prodlení s dodávkami. Obdobně praktický smysl mělo i upozornění na skutečnost, že každé řešení má svou omezenou platnost, protože „v běhu času je skryto mnoho nadějí“. Výchovu k trpělivosti a prozíravosti jsem docenila též až za mnoho let, kdy mi za úplně jiných okolností, než byla aplikace práva, doslova zachránila život. Rovněž jsme se učili, jak důležitá je vlastní aktivita – *„když nebudete na dveře klepat, nikdo vám neotevře, když ale klepat budete, je velmi pravděpodobné, že se jednou ony dveře otevrou“*. V dnešních podmínkách výchovy k sebevědomí spíše přebujelému zní toto nabádání velmi krotce, v polovině let sedmdesátých minulého století to však byl přístup ojedinělý a překvapivý.

Další nevídanou věcí byl postup při zkoušce z hospodářského práva. Vedoucí katedry si pozval vždy současně tři až čtyři studenty, kterým v otázce předložil nějaký problém, k němuž se vyjádřil nejprve první zkoušený a další měli jeho odpověď korigovat a doplňovat, popř. odpovědět sami, pokud první posluchač správné řešení neznal. Dialog, který se takto rozvinul, odhalil velmi přesně hlubiny našich neznalostí, byl však příznivý pro ty, kteří prokázali schopnost rychlého myšlení a dovedli předložit netradiční, ale tvůrčí úvahu. Smysl studia jako by se najednou změnil. Již nebylo nutno nastěhovat do mozku obsah skript a přednášek, pokud možno doslova, ale primárním se stal smysl, funkce, význam příslušných pravidel chování. Zkušební otázka se přestala pít po tom, co právní předpisy obsahují, ale ptala se, proč tomu tak je. Bylo by ale mylné domnívat se, že se tím zkouška stávala pouhým řečnickým cvičením, při němž bylo možno uplatnit cokoli, co mozek týraný zkušebními okolnostmi právě vyplivl. Myšlenky zkuškově významné se mohly urodit jen jako výsledek pečlivé předchozí přípravy.

Náš přednášející vedl katedru sdružující obory související s hospodářstvím, dnes bychom řekli související s podnikáním. Patřilo sem kromě práva hospodářského i právo pracovní, zemědělskodružstevní a pozemkové, později i právo finanční a též ekonomické obory – národní hospodářství a úsekové ekonomiky. Katedra byla posměšně označována jako „katedra veškerého práva“ či „katedra s dlouhým názvem“, to mě ovšem tehdy nezajímalo. Jako studentka druhého ročníku jsem oceňovala, že vedoucí katedry světil seminární výuku vynikajícím praktikům, vedoucím právních oddělení velkých brněnských podniků, kteří samozřejmě ku prospěchu věci často opouštěli pole ryze akademická a zpřístupňovali studentům drsnou praxi právníka činného v hospodářské sféře. Naši seminární skupinu učil JUDr. Jan Vích, CSc., vedoucí právního odboru v Cheposu, podniku, který tehdy náležel k největším vývozcům technologických celků pro chemický průmysl a rafinerie. Poznala jsem v něm nesmírně aktivního člověka, jenž přicházel vždy s novými myšlenkami a znepokojivými dotazy. Mnohem později, když jsem již pracovala na fakultě, jsem se vždy těšila na jeho pozdrav „Nazdar hošové“, se kterým vstupoval do kanceláře a který zahrnoval nejen mé dva kolegy, ale i mě, jsem chápala vzdor všem feministickým poučkám jako svým způsobem vyznamenání.

Ještě jednu epizodu, prokazující, jak tvořivé prostředí na oboru hospodářského práva panovalo, považuji za důležitou. Jak jsem již na počátku podotkla, byly technické prostředky používané při výuce vynalezeny již za Marie Terezie. Na konci sedmdesátých let a v letech osmdesátých se však začínaly objevovat první náznaky existence výpočetní techniky a začínalo se mluvit též o tom, že by mohly být ve výuce využity audiovizuální pomůcky. V té době jsem již po návratu na fakultu byla zaměstnána na oné „katedře s dlouhým názvem“ a mohla jsem být svědkem události, která se asi už opakovat nebude – natáčení výukového filmu. Film byl hoden svého charakteru propojujícího viděné se slyšeným a vyprávěl příběh jednoho reklamačního sporu o vlastnosti chemikálií používaných pro vyvolávání fotografií. Zápletka spočívala v tom, že chemikálie byly spečené do hroudy, kterou nebylo možno sypat a odměřovat tak potřebné množství chemikálie. Dodavatel tvrdil, že je vše v pořádku, neboť dodal smluvený druh chemikálie a o jejích dalších vlastnostech smlouva ničeho neurčovala, odběratel se oháněl vlastnostmi obvyklými a poukazoval na to, že není povinen roztloukat hroudy, aby mohl vyvolat fotografie. Spor ve filmu posuzoval skutečný arbitr krajské státní arbitráže a výsledek zdůrazňoval význam oněch obvyklých vlastností. Už si opravdu nevzpomínám, zda a kolikrát jsme uvedené dílo použili ve výuce, ale sama příprava natáčení, jeho průběh a zaujetí, s nímž se všichni do tohoto projektu zapojili, mi zůstaly v paměti dodnes.

Závěrem

Zaujetí, které bylo spojeno s výukou hospodářského práva, mělo na mě ten pozitivní vliv, že jsem přestala chápat svoje studium na právnické fakultě jako něco, k čemu jsem byla donucena okolnostmi a vlivem rodičů a začala jsem je brát s větší vážností.

Bez nadsázky mohu dnes říci, že mě hospodářské právo a způsob jeho výuky otevřely cestu k ostatním právním odvětvím a právníckému studiu jako takovému. Ujasnila jsem si, že bude asi dobré fakultu dokončit a přemýšlela jsem o tom, že patrně budu po ukončení fakulty hledat svoje praktické uplatnění v podnikové sféře. I když sil a nadšení ke konci studia značně ubývalo a některé předměty, které u mých spolužáků vzbuzovaly nadšení (např. mezinárodní právo veřejné), byly pro mě stěží pochopitelné (říkala jsem si např., že jen nenapravitelný optimista může doufat v to, že se ve válce budou dodržovat pravidla pro zacházení s válečnými zajatci), podařilo se mi pochybnosti překonat, studium dokončit a najít si práci v již zmíněném textilním podniku. Musím konstatovat, že mi přechod do praxe nepřipravil nějaká zvlášť zálučná překvapení. Výuka hospodářského i pracovního práva, disciplín, které jsem používala nejčastěji, byla na fakultě při zpětném pohledu z praxe na velmi dobré úrovni a bylo nutno jen zvládnout vnitropodnikové předpisy, normy a zvyklosti a poznat samozřejmě vnitřní organizaci podniku a náplň práce jednotlivých útvarů, aby byl absolvent fakulty schopen na právním oddělení vyřizovat nejběžnější typy případů.

Za několik let mě ovšem začalo pálit dobré textilní bydlo a začala jsem sondovat, zda by se neotevřela nějaká možnost návratu na fakultu. A zde nastal okamžik, v němž se uplatnila všechna dřívější poučení o nadějích skrytých v čase i o dveřích, na něž je nutno klepat. Možnost návratu se skutečně naskytl a začalo další dějství mého soužití s hospodářským právem, teď ovšem již ve zcela jiné roli.

Na fakultu jsem již nepřicházela jako romantický maturant, ale jako absolvent, jehož nadšení sice praxe usměrnila, nicméně nezničila. Bylo tedy velmi důležité, zda se zvědavé očekávání změní v tvůrčí práci, nebo zda bude udušeno každodenní rutinou. Při zpětném pohledu je jasné, že moje rozhodnutí vrátit se na fakultu bylo správné, což ovšem nebyla moje zásluha, nýbrž následek šťastných okolností spočívajících zejména v přátelském prostředí, které na katedře s dlouhým názvem panovalo.

Bylo by již zcela jinou kapitolou této vzpomínky, kdybych měla popisovat pracovní atmosféru katedry, mohu-li ale doplnit svoje předchozí vzpomínky studenta, musím zmínit své nové kolegy a prof. Hajna jako vedoucího katedry. Bylo velmi obtížné zvyknout si na to, že svoje někdejší učitele potkávám nyní v pozici spolupracovníka, jejich přístup ke mně i poměry panující na katedře mi však pomohly rozpaky rychle překonat. Katedra byla vedena neformálním, velmi demokratickým stylem, který podněcoval k dalšímu studiu nejen zvoleného oboru, ale i k jazykové přípravě, což se v normalizačních letech zdálo být zcela zbytečným. Mimochodem – studenti v těchto letech nejvíce protestovali vedle tělocviku právě proti jazykové výuce. Pokud to omezené možnosti dovozovaly, stimuloval nás vedoucí katedry k pobytům v zahraničí i k aktivitám, které s právem zdánlivě nesouvisely, ale rozšiřovaly všeobecné vzdělání. Bylo to spojeno s dalším ponaučením o tom, že dobrý právník nemůže být „fachidiot“, tedy úřední šiml řehtající jen podle not pracovního předpisu.

Stojím-li tedy dnes na konci svého profesionálního života, uvědomuji si, jak velkou a šťastnou náhodou mi bylo dopřáno poznat všechny spolupracovníky, kteří v osmdesátých letech minulého století tvořili kolektiv naší velké katedry a po letech prožitých v podnikové praxi mi pomohli při vstupu do akademického světa. Patří jim moje velké a upřímné poděkování, i když pro řadu z nich již přichází opožděně.

Tato drobná vzpomínka budiž současně poděkováním prof. JUDr. Petru Hajnovi, DrSc., učiteli našeho ročníku a dlouholetému vedoucímu katedry, za moudrost, která ovlivnila profesionální i lidské cesty mnohých z nás.

Ohlédnutí za 50letým vývojem oboru „správní právo“ a katedry správní vědy a správního práva

Looking Back for 50 years of Development in the Field of „Administrative Law“ and the Department of Administrative Science and Administrative Law

Petr Průcha*

Abstrakt

Príspevok poskytuje pohľad jeho autora na 50letý vývoj oboru „správní právo“ a Katedry správní vědy a správního práva na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Postupně v několika návazných časových etapách tohoto vývoje poukazuje na personální obsazení katedry, zaměření výuky, vědecko-výzkumnou činnost i celkový rozvoj oboru. Príspevok se opírá o známé či doložitelné faktografické údaje, přesto je však převážně osobním pohledem a výpovědí autora o připomínaných skutečnostech.

Klíčová slova

Konstituování katedry; základy a rozvoj oborů správní věda a správní právo; koncipování a zaměření výuky; vědecko-výzkumná činnost; personální vývoj obsazení katedry; kvalifikační růst členů katedry; vazba katedry a oboru na společenskou praxi.

Abstract

The paper provides the author's view of the 50 years development of the field of „Administrative Law“ and the Department of Administrative Science and Administrative Law at the Faculty of Science, Masaryk University in Brno. Gradually in several consecutive time intervals of this development points out the staffing of the department, the focus of teaching, scientific research activities and the overall development of the field. The paper is based on known or substantiated factual data, but it is nevertheless mostly personal view and the author's statement about the facts mentioned above.

Keywords

The Constitution of the Department; Fundamentals and Development of the Disciplines Administrative Science and Administrative Law; Design and Focus of Teaching; Scientific Research; Personnel Development of the Department; Qualification Growth of the Department Members; the Relation of the Department and Discipline to Social Practice.

Moderní doba, ve které žijeme, je mj. příznačná rychlým životním tempem, a ve spojení s tím se jeví téměř neuvěřitelné, že uplynulo již 50 let od znovuoobnovení naší právnické fakulty a současně také téměř 50 let od mého příchodu na tuto fakultu.

* Prof. JUDr. Petr Průcha, CSc., Katedra správní vědy a správního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Administrative Studies and Administrative Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Petr.Prucha@law.muni.cz

Takovéto časové odstupy a výročí již samy o sobě přímo vybízejí k ohlédnutí zpět a připomenutí si průběhu jednak osobního působení na fakultě, a to ve spojení s oborem svého působení, jímž je „správní právo“, a také s jeho dosavadním 50letým vývojem. Je proto myslím také dobrým počinem fakulty, že iniciovala vydání celého tohoto vzpomínkového časopiseckého „čísla“.

Hned na tomto místě považuji především za nutné poznamenat, že následující „ohlédnutí“ není exaktní dokumentací či analýzou, ale je volným zprostředkováním toho, co mi utkvělo v paměti ze svého působení, a vychází tedy v převážné míře z osobních vzpomínek, a co se potom v podstatně menší míře opírá o doložitelné písemné prameny. Začít musím tím, že na fakultě jsem začal studovat v r. 1971 po absolvovaných ústních přijímacích zkouškách. Náš studijní ročník byl v pořadí třetím rozbíhajícím se ročníkem po znovuotevření fakulty v r. 1969. Tehdejší systém studia počítal mj. se stálými seminárními skupinami, seminárními vedoucími (z řad studentů) a s ročníkovými učiteli (brzy přistoupil i institut skupinových učitelů). Tuto poznámku uvádím proto, že právě tyto skutečnosti napomohly mému **prvnímu osobnímu kontaktu** s katedrou správní vědy a správního práva.

Hned na počátku studia jsem byl jmenován vedoucím seminární skupiny (a zůstal jím po celou dobu pětiletého studia), do níž jsem byl zařazen, a jako ročníková učitelka našeho ročníku byla ustanovena Milada Plšková, která působila právě na katedře správní vědy a správního práva a věnovala se oboru správní právo. Jako vedoucí seminárních skupin z ročníku jsme s ročníkovou učitelkou mívali občasně organizační schůzky, a ty se konaly v pracovně Milady Plškové na příslušné katedře. V těchto prostorách jsem se také záhy začal potkávat s Jirím Klestilem, který se na dané katedře, jak jsem brzy zjistil, podílel na výuce předmětu *správní věda*. Tento předmět byl zjednodušeně řečeno koncipován jako aplikovaná obecná *teorie řízení a teorie organizace* na problematiku státní správy. To mne bezprostředně oslovilo, neboť jako absolvent střední průmyslové školy strojnické jsem k tomuto předmětu měl blízko, neboť v rámci středoškolského studia jsme *teorii řízení a organizace*, byť se zaměřením na průmyslové podniky, měli součástí našeho tamního studijního programu. Můj zájem o tento předmět potom vedl k tomu, že od svého třetího ročníku studia na právnické fakultě jsem u Jiřího Klestila pracoval jako pomocná vědecká síla, v pátém ročníku studia jsem již působil na poloviční úvazek jako lektor a bezprostředně po ukončení studia v r. 1976 jsem se potom stal celouúvazkovým členem katedry správní vědy a správního práva, na které působím dosud.

Katedra správní vědy a správního práva byla od samého **znovuotevření fakulty v r. 1969 samostatnou katedrou**. V době mého příchodu na fakultu byl jejím vedoucím Miloslav Máša, který tuto funkci zastával až do r. 1990 a který se jí ujal v r. 1970¹ po Jaroslavu

¹ Miloslav Máša byl v době svého příchodu na právnickou fakultu docentem (přišel z Vojenské akademie A. Zápotockého), bezprostředně po nástupu byl jmenován tzv. mimořádným profesorem a po nabytí účinnosti zákona č. 39/1980 Sb., o vysokých školách, se postavení mimořádných a řádných profesorů sjednotilo a Miloslavu Mášovi poté příslušel titul „profesor“.

Pošvářovi. Jaroslav Pošvář byl na zновуotevřené fakultě historicky prvním vedoucím katedry správní vědy a správního práva, tuto funkci však vykonával jen v průběhu let 1969–1970, kdy na podzim r. 1970 musel fakultu opustit z věkových důvodů s ohledem na dopad tehdejší novelizující zákonné úpravy.² Jaroslav Pošvář patřil k několika málo profesorům brněnské právnické fakulty, kteří se po jejím zrušení v r. 1950 ještě dožili jejího zновуotevření v r. 1969 a kteří zde určitý čas také ještě pedagogicky působili.³

Působení Jaroslava Pošváře na katedře správní vědy a správního práva po zновуotevření právnické fakulty v r. 1969, byť bylo velmi krátké, katedře nezastupitelně vtisklo její profilový ráz, neboť se od svého samotného počátku věnovala vedle oboru *správní právo* také oboru *správní věda*. Ostatně takto orientované oborové zaměření Jaroslava Pošváře je doložitelné již z jeho předchozího poválečného působení na brněnské právnické fakultě. Jmenovitě ze studijního programu Masarykovy university ve školním roce 1947/1948 se podává, že Jaroslav Pošvář na její právnické fakultě působil jako ředitel Ústavu pro správní vědu a právo správní a měl vypsány přednášky a semináře v předmětech: správní právo, správní řízení a správní věda.⁴

Takto nastavené zaměření oborů katedry již však Jaroslav Pošvář vzhledem ke svému odchodu do „penze“ nestihl pedagogicky „rozběhnout“, nicméně ku zřejmému prospěchu věci toto zaměření oborů v plném rozsahu akceptoval bezprostředně navazující vedoucí katedry Miloslav Máša. A v podstatě teprve on, a to i s ohledem na posloupný časový náběh výuky v jednotlivých studijních ročnících (výuka správní vědy byla v té době zařazena do čtvrtého semestru, výuka správního práva potom do pátého a šestého semestru), reálně nastavil a posléze dále rozvíjel jmenovitou obsahovou náplň obou těchto oborů, a to jak v rovině pedagogické, tak v rovině vědecké.

Stejně tak je se jménem Miloslava Máši spojeno i prvotní **personální obsazení katedry** a jeho následné dotváření. Miloslav Máša nastoupil na katedru v r. 1970 k Jaroslavu Pošvářovi a po jeho odchodu do penze Miloslava Mášu, a to již jako představitele oboru, v podstatě časově bezprostředně doplnili Jiří Klestil, Milada Plšková, Milan Navrkal a Milan Polián. Od počátku působení katedry na zновуotevřené právnické fakultě katedra správní vědy a správního práva vedle oborů seznatelných z jejího názvu měla za úkol současně zabezpečovat také *finanční právo*. Pro potřeby oboru finanční právo byl na katedru již v r. 1971 přijat Vladimír Zahálka.⁵ V tomto personálním obsazení katedra působila prakticky beze změny do poloviny sedmdesátých let.

2 Zákon č. 163/1969 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon č. 19/1966 Sb., o vysokých školách.

3 Blíže viz PRŮCHA, P. a K. SCHELLE. *Život a dílo prof. JUDr. Jaroslava Pošváře, CSc.*, Brno: MU, 1993, s. 3 a násl.

4 *Seznam přednášek na Masarykově universitě v Brně, v zimním běhu studijního roku 1947–1948*. Nákladem Masarykovy university v Brně – Tiskl Melantrich v Brně, 1947, s. 8 a 10.

5 Později, a to od 1. 7. 1979, byl obor finanční právo převeden na tehdejší katedru hospodářského práva, na kterou přešel i Vladimír Zahálka.

V tomto období, tj. **v první polovině 70. let**, byla na katedře základním způsobem nastavena výuka jednotlivých předmětů, byla zpracována základní studijní literatura, postupně se rozvíjely další formy práce se studenty, (práce s pomocnými vědeckými silami, SVOČ), stejně jako se položily základy a začaly se rozvíjet formy tehdejší vědecko-výzkumné práce.

Toto období mám uchováno v paměti z pohledu svého postavení studenta a současně i pomocné vědecké síly na katedře. V pořadí první předmět katedry, s nímž se studenti tehdy setkávali **ve výuce**, byla *správní věda*. Přednášky vedl převážně Miloslav Máša, částečně i Jiří Klestil, který současně v té době také vedl všechny semináře.⁶ Jak již bylo shora poznamenáno, tento předmět byl od počátku jeho zavedení katedrou prezentován jako na státní správu aplikovaná obecná teorie řízení a teorie organizace. Jako základní studijní literatura k předmětu *správní věda* byla (vedle další literatury rozšiřující) předepsána Mášova učebnice s názvem *Teorie řízení a správy*, která byla zpracována právě pro tento účel a byla vydána UK Praha hned v r. 1970.⁷

Pro lepší představu a dokreslení zaměření daného předmětu lze připomenout alespoň základní obsahovou strukturu dané učebnice. Učebnice měla devět obsahových částí s názvy: *Obsah a předpoklady řídicí činnosti*, *Hlavní směry v teorii řízení*, *Hlavní tendence vědeckého řízení a správy*, *Lidský činitel v řízení a správě*, *Hlavní činnosti (funkce) v procesu řízení*, *Vybrané otázky teorie organizace*, *Sociometrické metody řízení*, *Praxeologie jako obecná teorie řízení*, *Kybernetický přístup k řízení*. Všechny tyto části, resp. kapitoly byly přirozeně dále ještě podrobněji obsahově členěny, učebnice byla doplněna výčtem navazující základní literatury, přičemž doporučená literatura ke studiu byla pochopitelně průběžně ještě dále doplňována a aktualizována. Z daného období tak je třeba, příkladmo za všechny, zejména poukázat na Mášův článek vymezující vztah *správní vědy* a *správního práva*.⁸ Podání obsahu daného předmětu ve výuce přitom akcentovalo primum dané problematiky do oblasti státní správy a bylo tak cíleně prezentováno jako propedeutické pro navazující výuku *práva správního*.

Výuka *správního práva* potom byla již v daném období rozdělena na (jednosemestrální) výuku jeho tzv. obecné části, která tehdy zahrnovala i pedagogické zprostředkování tzv. *správního práva procesního*, a dále na výuku (taktéž jednosemestrální) tzv. zvláštní

6 Jiří Klestil tehdy na katedře setrval do r. 1975, kdy byl nucen z fakulty odejít, a to z důvodů personálně politických, což nezůstalo bez odezvy na jeho zdravotním stavu. V té době, a také v dané souvislosti, mi bylo jako studentovi posledního ročníku studia nabídnuto místo lektora na částečný pracovní úvazek s tím, zda bych, jako víceletá pomocná vědecká síla Jiřího Klestila, po něm nepřevzal vedení dané seminární výuky. To jsem také, po předchozí konzultaci se samotným Jiřím Klestilem, a také v návaznosti na jeho osobní doporučení, nakonec učinil, přičemž jsem toto cítil jako jistý osobní závazek vůči němu, jehož jsem považoval ze mně nejbližšího člověka z katedry a velice si jej vážil. O to více jsem uvítal, když se v r. 1990 Jiří Klestil na fakultu opět vrátil, byť na jinou katedru (katedra národního hospodářství).

7 MÁŠA, M. *Teorie řízení a správy*. Praha: Univerzita Karlova, 1970, 228 s.

8 MÁŠA, M. *Správní věda a její vztah ke správnímu právu*. *Správní právo*, 1971, č. 7, s. 396.

části správního práva, která byla představována správním právem hmotným a zahrnovala výklad základních institutů jak organizace, tak potom zejména činnosti státní správy na jejich vybraných rezortních úsecích. Přednášky z obecné části správního práva v dané době vedl prakticky výlučně Miloslav Máša, přednášky ze zvláštní části správního práva v převažujícím rozsahu vedl Milan Polián,⁹ některá témata přednášel rovněž Miloslav Máša a také Milada Plšková. Na seminární výuce se tehdy podíleli Milan Polián, Milada Plšková a Milan Navrkal. Pokud šlo o studijní literaturu, nutno uvést, že obdobně jako v případě správní vědy, katedra prakticky od svého vzniku disponovala vlastní učební pomůckou pro správní právo – obecnou část, jejímž autorem byl opět Miloslav Máša.¹⁰ Taktéž pro lepší představu a dokreslení daného předmětu se nabízí uvést, jak bylo dané „skriptum“ obsahově pojednáno – text byl rozdělen do čtyř obsahových částí s názvy: *Základní otázky teorie správního práva, Organizace státní správy, Kontrola státní správy a Správní právo procesní*. Přirozeně i tyto rámcově označené obsahové části byly vnitřně detailněji členěny a kromě další doporučené literatury zaměření předmětu předpokládalo, a také vyžadovalo, aktivní práci s platnou právní úpravou. Zaměření studia na danou právní úpravu se nejvýrazněji projevovalo v seminární výuce a přípravě na ni. To potom ve zvýšené míře platilo zejména ve spojení s výukou a studiem tzv. zvláštní části správního práva. Tady až do r. 1975 katedra vlastní učební pomůckou nedisponovala a studentům byla ke studiu doporučována tehdejší příslušná učební pomůcka „pražská“.¹¹ V r. 1975 potom Miloslav Máša již zpracoval a nechal vydat první dobovou, byť nejprve rámcovou, učební pomůcku k dané problematice, zaměřenou na její vybrané okruhy.¹² Výuka však přitom byla obsahově pojímána podstatně širěji, a to se zaměřením zejména na následující témata: *správa na úseku národohospodářského plánování, správa na úseku sociálně-ekonomických informací, finanční správa, celní správa, správa na úseku cen, správa na úseku investiční výstavby, správa na úseku průmyslu, správa na úseku zemědělství, správa na úseku dopravy, správa na úseku tzv. vnitřních věcí, správa na úseku bezpečnosti, správa na úseku obrany, správa na úseku školství, správa na úseku kultury a správa na úseku zdravotnictví*. Tomuto rozsahu výuky také korespondovala zvýšená hodinová dotace týdenní seminární výuky. Správní právo přitom bylo, počínaje státními závěrečnými zkouškami prvních absolventů fakulty v r. 1974, zařazeno jako povinný státnicový předmět.

Produkce prvních absolventů znovuotevřené brněnské právnické fakulty, což platilo i pro další cca tři – čtyři roky, byla příležitostí, a také reálně poskytla využitou možnost, pro personální dobudovávání kateder. Na katedru správní vědy a správního práva tak postupně nastoupili Miloš Jedlička (1974), já, resp. moje osoba (1975), a po odchodu Miloše Jedličky do praxe Jan Svatoň (1978). V r. 1978 z katedry odešel do praxe rovněž

9 Sám o sobě také občas poznamenával, že je „hmoťář“.

10 MÁŠA, M. *Správní právo. Obecná část*. Brno: UJEP, 1971, 181 s.

11 KOLEKTIV. *Správní právo – zvláštní část, Díl I. – III*. Praha: ÚSS, 1971.

12 MÁŠA, M. *Vybrané kapitoly ze zvláštní části správního práva*. Brno: UJEP, 1975.

Milan Navrkal a na katedru poté v r. 1980 přišla Helena Sýkorová. V průběhu 80. let na katedře rovněž působili někteří „stálejší“ externisté, z nichž je třeba připomenout zejména Jiřího Gottweise, Jaromíra Kožouška, Antonína Mimoschodka a Miroslava Pastyřika. Takto obsazený personální stav katedry zůstal, s výjimkou Heleny Sýkorové, která v r. 1985 přešla na Přírodovědeckou fakultu UJEP a na jejíž místo v r. 1986 nastoupila Dana Jarošová (Šrubařová), prakticky nezměněn až do r. 1990.

Počínaje druhou polovinou 70. let, resp. pro celé **období druhé poloviny 70. let a léta 80.** potom platilo, že katedra pedagogicky i vědecky navazovala na a rozvíjela to, co a jak bylo nastaveno a vytvářeno v prvních pěti letech její existence.

Jmenovitě se nabízí připomenout, že v oblasti výuky došlo počátkem druhé poloviny 70. let k přejmenování předmětu *správní věda* na předmět „teorie řízení“, přičemž po obsahové stránce byly nadále akcentovány státněsprávní aspekty, a současně byly některé zřejmější správněvědní instituty zařazovány do výuky správního práva. Přednášky předmětu *teorie řízení* dále většinou vedl Miloslav Máša a od r. 1978 po mně převzal seminární výuku v tomto předmětu nově nastoupivší Jan Svatoň (já jsem od té doby již převážně působil na oboru správní právo a ve výuce předmětu teorie řízení jsem nadále toliko „vypomáhal“). Pojem „správní věda“ však i poté zůstal součástí názvu katedry a stejně tak byla správní věda a jejím tématům i nadále věnována poměrně výrazná pozornost ve vědecké a odborné literární produkci. To opět souviselo zejména s výraznými pracemi Miloslava Máši.¹³ Teorie řízení zůstala předmětem povinným a vzhledem k výukovému přístupu i nadále způsobila plnila propedeutickou funkci ve vztahu k následné výuce předmětu správní právo. K tomu posloužila právě i výrazněji profilovaná Mášova studijní literatura (viz pozn. č. 13), která byla studentům doporučována k dalšímu doplnění titulu *Teorie řízení a správy*.

Obsahové zaměření výuky správního práva potom bylo permanentně průběžně aktualizováno, a to s ohledem nejen na další nabíhající teoretické poznatky, ale dále pak zejména s ohledem na posloupné aktuální změny související právní úpravy. I v těchto letech platilo, že přednášky z obecné části správního práva v dané době nadále vedl prakticky výlučně Miloslav Máša, přednášky ze zvláštní části správního práva v převažujícím rozsahu vedl Milan Polján, některá témata přednášel také Miloslav Máša a Milada Plšková a ve druhé polovině tohoto období již i já. Na seminární výuce se tehdy podíleli všichni členové katedry. Průběžná aktualizace obsahového zaměření vyučovaných předmětů se také promítala do aktualizace základní i doplňující studijní literatury. V oblasti obecné části správního práva Miloslav Máša zpracoval a nechal vydat v r. 1975 druhé přepracované vydání svého „skript“ k obecné části správního práva a v r. 1980 poté ještě jeho třetí přepracované vydání.¹⁴ O rok později se potom Miloslav Máša také spoluautorsky podílel na celostátní

13 Zejm. MÁŠA, M. *Některé teoretické otázky socialistické správní vědy*. Brno: UJEP, 1980; MÁŠA, M. *Socialistická správní věda*. Brno: UJEP, 1985, 175 s.

14 MÁŠA, M. *Správní právo. Obecná část*. Brno: UJEP, 1975, 1980.

učebnici obecné části správního práva.¹⁵ V r. 1984 Milada Plšková zpracovala „skriptum“ pro potřeby praktických cvičení ze správního práva,¹⁶ v r. 1985 pak Miloslav Máša zpracoval jako samostatnou učební pomůcku „skriptum“ ke správnímu právu procesnímu.¹⁷ V oblasti tzv. zvláštní části správního práva bylo nejprve pod vedením Miloslava Máši v r. 1977 vydáno obsažnější „skriptum“,¹⁸ které bylo později, vedle svých následných aktualizací, ještě doplněno „sektorovou“ učební pomůckou zpracovanou ve dvojici Miloslav Máša – Milan Polján.¹⁹ V závěru osmdesátých let potom také následovala kolektivní učební pomůcka pro potřeby seminárních praktických cvičení.²⁰

Za poznamenání nepochybně stojí, že v celém tomto období, a to prakticky počínaje druhou třetinou 70. let, byla v pedagogické oblasti věnována výrazná pozornost *práci se studenty v rámci SVOČ*. Katedra tradičně mívala vlastní odbornou sekci v průměru s dvanácti až patnácti individuálními či kolektivními soutěžními pracemi a její soutěžící studenti se obvykle velmi úspěšně umísťovali i v rámci celostátních kol SVOČ. Na této práci se aktivně podíleli jako konzultanti prakticky všichni členové katedry, přičemž nezastupitelná míra práce a odpovědnosti za organizační přípravu běhu sekce v rámci fakultního kola (popř. celostátního kola tam, kde byla fakulta jeho organizátorem – jednou za čtyři roky v algoritmu Praha, Brno, Bratislava, Košice) spočívala na organizačním katedrovém garantovi. Tuto funkci zpočátku zastávala Milada Plšková, později jsem byl tímto garantem já, resp. se o tuto funkci či práci dělil s Janem Svatoněm. Při mém osobním subjektivním zpětném pohledu na tuto oblast, tzn. jak byla daná studentská soutěž celkově vnímána, jaká jí byla věnována pozornost a jak také daná konkrétní soutěžní kola probíhala, musím konstatovat, že šlo o na svoji dobu velice významnou a fundovanou formu práce se studenty. O soutěž byl mezi studenty značný zájem, šlo o soutěž prestižní, soutěž byla brána všemi velice vážně a umístění studentů na čelných místech bylo v celé fakultní akademické obci vysoce ceněno i neformálně. V této souvislosti není také bez zajímavosti, že několik nejúspěšnějších soutěžících, a to zejména hned z prvních cca pěti let soutěže, po absolvování studia doplnilo mj. řady vysokoškolských pedagogů přímo na naší fakultě. Celofakultní garantkou SVOČ byla po Břetislavu Ulmanovi (druhá polovina sedmdesátých let) celá osmdesátá léta Zdeňka Gregorová. Díky jejím mimořádným organizačním schopnostem, jejímu zájmu a značnému zaujetí pro tuto činnost, dosáhla organizace SVOČ na naší fakultě v té době nadprůměrného ohlasu.

15 LUKESŠ, Z. a kol. *Československé správní právo*. Praha: Panorama, 1981.

16 PLŠKOVÁ, M. *Praktikum ze správního práva*. Praha: SPN, 1984.

17 MÁŠA, M. *Správní právo procesní*. Brno: UJEP, 1980.

18 MÁŠA M. a kol. *Československé správní právo. zvláštní část*. Brno: UJEP, 1977.

19 MÁŠA, M. a M. POLJÁN. *Správní právo v oblasti sociálně kulturní*. Brno: UJEP, 1981.

20 POLJÁN, M., M. PLŠKOVÁ, P. PRŮCHA a J. SVATONĚ. *Vybraná témata pro cvičení ze správního práva hmotného*. Brno: UJEP, 1988.

S ohledem na oborové zaměření naší katedry je dále třeba připomenout také její podíl na přípravě, organizaci a vyhodnocování tzv. *odborné praxe studentů*, předepisované studijními programy. Jednalo se o odbornou praxi, kterou studenti vykonávali v oblasti státní správy, a to ponejvíce ve sféře tehdejších národních výborů. I do této práce katedry byli zapojováni prakticky všichni její členové a opět i tady největší tíha práce a odpovědnosti náležela organizačnímu garantovi. Také tuto práci měla, a to prakticky po celou dobu až do r. 1990, na starosti Milada Plšková, a to zřejmě zejména s ohledem na její bližší odborný zájem o problematiku národních výborů.

Katedra, resp. její členové, v celém připomínaném období (od poloviny 70. let do r. 1990) průběžně vyvíjela i zřetelohodnou **vědecko-výzkumnou činnost**. V dané době se jednalo o aktivní zapojení členů katedry do řešení úkolů tzv. státního plánu vědeckého výzkumu a také o soustavnou spolupráci se společenskou praxí, a to jak na úrovni ústřední, tak také na úrovni tehdejších národních výborů, a to všech jejích stupňů. Za připomenutí v tomto směru stojí, že Miloslav Máša svoji vědeckou činnost orientoval zejména na účast na legislativní tvorbě, kdy po dobu více než 15 let zastával funkci předsedy Stálé pracovní komise pro správní právo Legislativní rady federální vlády. Mimo to zastával nejrůznější funkce v některých dalších centrálních orgánech či celostátních komisích, které se vědecky či jinak odborně zaměřovaly na problematiku státní správy či správního práva. Byl tak celorepublikově uznáván pro svůj zřejmý vědecký přínos v oblasti teorie správního práva, a to zejména pokud šlo o koncepci správního práva procesního, právní formy a metody činnosti státní správy a její kontrolu.²¹ Mimořádný byl dále potom jeho přístup k řešení řady správněvědních témat ve spojení s teoretickým rozpracováním organizačních i funkčních předpokladů zvyšování efektivnosti státní správy. Miloslav Máša také, a to prakticky jako jediný z učitelů katedry do r. 1990, vedl tzv. aspirantskou výchovu (k získání vědecké hodnosti „CSc.“). Z učitelů katedry jsem touto vědeckou výchovou u Miloslava Máši prošel já a dále Jan Svatoň. Milan Polján se v dané době teoreticky zabýval problematikou organizace státní správy ve spojení s jejím federálním modelem a dále pak také správou zemědělství, se zvláštním zřetelem k výkonu tzv. správního dozoru. Milada Plšková se pak komplexně zabývala výkonem státní správy národními výbory a Milan Navrkal se výrazněji věnoval správě školství. Já jsem se v té době zabýval metodami a formami činnosti veřejné správy a dále správně právní odpovědností. Jan Svatoň se zaměřoval na organizační problematiku státu s bližším zaměřením na organizační i funkční pojetí veřejné správy a jejich subjektů.

S vědeckou činností členů katedry také souvisela jejich poměrně frekventovaná publikační činnost, a to jak pokud šlo o vědecké či jinak odborné monografie, tak také pokud šlo o odborné časopisecké články a odborné příspěvky pro vystoupení na vnitrostátních i mezinárodních konferencích. V dané době byly v rámci katedry také organizovány a realizovány četnější mezinárodní styky, kdy katedra jednak sama přijímala pracovníky

21 *Ročenka Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně 1976–1985*. Brno: UJEP, 1987, s. 457–459.

nejrůznějších zahraničních vysokoškolských pracovišť a kdy dále také učitelé katedry naopak, a to poměrně čteně a pravidelně, vyjížděli ke studijním i přednáškovým pobytům do zahraničí. V té době se přitom jednalo prakticky výlučně o zahraniční odborné styky s pracovišti východoevropských zemích, a to převážně SSSR, PLR, NDR a MLR.²² Tehdejší zapojení členů katedry do vědecko-výzkumné činnosti také bylo, a to do značné míry organicky, spojeno s kvalifikačním růstem, resp. v určitých fázích vyústovalo v jeho konkrétní projevy. Tak se nabízí uvést, že Miloslavu Mášovi byla v r. 1983 udělena vědecká hodnost doktora věd, Milanu Políánovi byla v r. 1973 udělena vědecká hodnost kandidáta věd a docentem byl jmenován v r. 1977. Miladě Plškové byla vědecká hodnost kandidáta věd udělena v r. 1976 a docentkou byla jmenována v r. 1980. Milan Navrkal získal vědeckou hodnost kandidáta věd v r. 1977. Já jsem získal vědeckou hodnost kandidáta věd v r. 1985 a Jan Svatoň potom vědeckou hodnost kandidáta věd získal v r. 1987. Jako jistou zajímavost se v daných souvislostech nabízí uvést, že povinnou součástí zvyšování kvalifikace u mladých, resp. začínajících učitelů tehdy na brněnské univerzitě bylo, že v prvních třech až pěti letech svého působení měli předepsáno absolvování dvousemestrálního studia vysokoškolské pedagogiky na filosofické fakultě. Kromě mého absolvování tohoto studia, pokud si toto správně po létech vybavuji, dané studium z katedry dále absolvovali také Jan Svatoň a Helena Sýkorová.

Obor správního práva a postavení a pověst katedry správní vědy a správního práva v podmínkách brněnské právnické fakulty byly v dané době nesporně na nadprůměrné úrovni. Obor i katedra disponovaly odborným respektem, který se z mimofakultního pohledu opíral zejména o renomé odbornosti a výsledků tehdejší vědecké práce Miloslava Máši, a to včetně jeho zásluh o vybudování katedry na dané odborné úrovni. Své měli přirozeně odpracováno i ostatní členové katedry a jmenovitě v této souvislosti nelze pro rozvoj oboru opomenout zejména dobový přínos Milana Políána a Milady Plškové. Ve vnitrofakultním pohledu se potom odborná úroveň a respekt katedry projevovaly ponejvíce v jejich vnímání ze strany studentů, kterým bylo z vnějších ohlasů známo, že brněnští absolventi byli velmi žádáni a vítáni v praxi státní správy, a to pro jejich velmi dobrou odbornou připravenost. Znovu připomeňme, že předmět správní právo byl po celou tehdejší dobu povinným státnicovým předmětem a společně s občanským právem a trestním právem byl všeobecně považován za základ profilace absolventů tehdejšího právnického studia. V dané době také platilo, že o obor, či předmět, správní právo byl mezi studenty velmi výrazný zájem i při volbě a výběru témat diplomových prací. Bez významu pro zájem tehdejších studentů o správní právo přitom nebylo ani to, což se ostatně zprostředkovaně podává i z výše uváděného textu, že po celou tuto dobu bylo samozřejmostí, že katedra pro vyučované předměty disponovala jejich plným pokrytím vlastními studijními pomůckami. S mírnou

²² *Ročenka Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně 1986–1987*. Brno: UJEP, 1988, s. 268.

nadsázkou řečeno tak bylo správní právo v dané době na brněnské fakultě nejen respektovaným, ale také „nepřehlédnutelným“ oborem.

Rok 1990 byl přirozeně přelomovým rokem i pro obor správní právo a život i chod katedry. Celé následné období až **do současnosti** ze svého osobního pohledu vnímám jako období sestávající ze dvou částí. Jeho první část je představována léty 1990–2003, kdy jsem zastával funkci vedoucího katedry a kdy bylo potřeba nejprve katedru znovu personálně vybudovat, a to ruku v ruce s reformou oboru a jeho výuky. Druhá část tohoto období je pak představována etapou od poloviny roku 2003 do současnosti, kdy se obor i katedra, a to již pod vedením jiných vedoucích, ubíraly a ubírají dalšími reformními kroky a rozvojem.

Pokud jde o první z těchto etap (**1990–2003**), je v prvé řadě třeba připomenout, že **katedra** se hned na počátku r. 1990 **personálně** prakticky „rozpadla“. Na jaře r. 1990 byl z funkce vedoucího katedry uvolněn Miloslav Máša, pro obsazení funkce vedoucích kateder byl tehdejším vedením fakulty zaveden volební systém (volili členové katedry a vybírat mohli kohokoliv ze svého středu) a volba tehdy padla na mě. Současně byla na fakultě nastolena praxe, v jejímž smyslu měli odcházet do důchodu učitelé starší 65 let. Miloslav Máša, jemuž bylo 65 roků až v r. 1991, na fakultě sice setrval do dosažení uvedeného věku, nicméně stáhl se do ústraní, do výuky příliš nevstupoval a spíše se věnoval studiu a vědeckému bádání. Milan Polián, ač 62letý, odešel do důchodu v polovině r. 1990 a ve stejné době do důchodu odešla i Milada Plšková, která již daného věkového limitu dosáhla. Jan Svatoň potom využil tehdejších možností a požádal vedení fakulty o přeřazení na katedru ústavního práva, kde se chtěl věnovat svému „celoživotnímu“ odbornému zájmu, jímž byla státověda. Na katedru přitom bylo hned počátkem r. 1990 opět převedeno zpět (z tehdejší katedry hospodářského práva) finanční právo s Vladimírem Zahálkou, s nímž přišel ještě Pavel Matoušek. Za daného stavu jsem na katedře v té době zůstal na oborech správní věda a správní právo sám s Danou Šrubařovou a na oboru finanční právo, po odchodu Vladimíra Zahálky v r. 1992, zůstal působit Pavel Matoušek.

V bezprostředně následujících letech byli na katedru pro obory správní věda a správní právo postupně přijati Soňa Skulová, Helena Veberová, Petr Mrkývka, Pavel Blažek a Petr Havlan,²³ a pro obor finanční právo Pavel Malina. Ten však na katedře působil pouze krátce a společně s Pavlem Matouškem již v r. 1994 z katedry odešli. Na obor finanční právo přešel Petr Mrkývka a krátce nato k němu dále nastoupila Romana Šťastná. Na obory správní věda a správní právo dále nastoupily Ilona Kotisová, Monika Veselá (Horáková). Po odchodu Romany Šťastné, Heleny Veberové a Ilony Kotisové na počátku druhé poloviny devadesátých let katedru doplnili na finančním právu Ivana Pařízková a Alena Blažková, na správní vědě a správním právu Libor Nedorost, Stanislav Sedláček a na konci 90. let také Miluše Šebková, Jana Jurníková, Petr Kolman a Stanislav

²³ Petr Havlan na katedře nejprve působil interně (1990–1992), poté do r. 1997 externě a od r. 1998 opět interně, a takto působí nepřetržitě dosud.

Kadečka. V závěru uváděného období z katedry postupně odešli Alena Blažková, Libor Nedorost, Pavel Blažek a Miluše Šebková a obor finančního práva naopak posílili Michal Radvan a Dana Šramková. V uvedeném období katedra také spolupracovala s některými významnými externisty. Na oborech správní věda a správní právo se nabízí připomenout alespoň Petra Machálka, který se později začal výrazněji věnovat pracovnímu právu a právu sociálního zabezpečení, a na oboru finanční právo potom nelze v tomto směru nepřipomenout alespoň Alenu Schillerovou.²⁴

Obory správní věda a správní právo, a to možná o něco více než jiné právní obory, jako obory bezprostředně spjaté s realizací výkonné moci ve státě, byly hned po přelomu r. 1989/1990 dynamizovány nabíhajícími proměnami veřejné správy. Tím bylo také, jak ostatně bylo ve své době (do jisté míry již retrospektivně) poznamenáno i v katedrové upoutávce v programu přednášek PrF MU v Brně 1993/1994,²⁵ do jisté míry determinováno zaměření a charakter pedagogické a vědecko-výzkumné činnosti členů katedry, kteří zároveň s absorpcí četných změn v pozitivně právní úpravě usilovali nalézt a formulovat teoretická stanoviska a závěry, které by odpovídaly podmínkám moderního právního státu. Při tomto snažení nacházeli základ v pracích klasiků „našeho“ správního práva, jako zejména Františka Weyra, Adolfa Merkla, Jiřího Hoetzela a Jaroslava Pošváře a dalších, a zároveň také čerpali poznatky z tehdy dostupných zahraničních pramenů. V oblasti veřejné správy přitom bylo hned z počátku tohoto období zřejmé, že zásadní změny ve veřejné správě byly odstartovány reformou územní veřejné správy se zaměřením na revitalizaci samosprávy, přičemž jako další žádoucí reformní změny byly označeny očekávané reformy správního trestání, správního řízení a ve spojení s ním i správního soudnictví.

Za dané situace bylo také třeba výrazněji reformovat **obsah a zaměření výuky** správního práva, a to nejprve v magisterském studiu.

Výuka správního práva byla nově koncipovaná jako třísemestrová, přičemž byla rozdělena na dva předměty, a to na „dvousemestrové“ správní právo a veřejnou správu (včetně správního práva hmotného) a na „jednosemestrové“ správní právo procesní. Z každého z těchto předmětů (oba byly seminarizovány a v seminářích uzavírány zápočty) se konala samostatná zkouška.

Předmět *správní právo a veřejná správa* zahrnoval obecnou část a zvláštní část (správní právo hmotné). V obecné části přitom byla věnována pozornost zejména základním pojmovým otázkám, nosným teoretickým institutům veřejné správy, základním správněvědním aspektům, funkcím metodám a formám činnosti veřejné správy, organizaci veřejné správy s důrazem na místní a také profesní či zájmovou samosprávu, záruky zákonnosti ve veřejné správě a podrobněji také i správněprávní odpovědnosti. Ve výuce zvláštní

²⁴ Tč. je místopředsedkyní vlády a ministryní financí.

²⁵ *Právnícká fakulta Masarykovy univerzity v Brně 1993–94*. Brno: MU, 1993, s. 47.

části správního práva se potom pozornost zaměřovala na vybrané úseky hmotného práva podle jednotlivých oblastí, a to zejména na správu na úseku územního plánování a stavebního řádu, správu dopravy, správu živnostenskou, správu katastrální, správu na úseku vnitřních věcí, správu na úseku policie, správu na úseku obrany, správu na úseku školství, správu na úseku kultury a státní památkové péče a správu na úseku zdravotnictví. Přednášky z obecné části správního práva jsem z počátku daného období zabezpečoval převážně sám, ve zvláštní části správního práva se na přednáškách v dané době dále podílela zejména Soňa Skulová. Seminární výuku potom postupně vedli všichni učitelé katedry, kteří se v následujících letech již také podíleli na přednáškové výuce.

Předmět *správní právo procesní* se potom vedle základních pojmových a systémových otázek a také nosných právně teoretických institutů zaměřoval zejména na rozbor právní úpravy tzv. obecného správního řízení a návazně na rozbor vybraných tzv. zvláštních úprav správního řízení. Nabízí se poznamenat, že brněnská právnická fakulta byla v té době jedinou fakultou u nás, která správnímu právu procesnímu ve výuce věnovala takovouto jmenovitou pozornost. Pro vedení přednášek a seminářů ze správního práva procesního v prezentovaném období života katedry v podstatě platilo totéž jako v případě předmětu správní právo a veřejná správa.

Vedle těchto povinných předmětů katedra dále v dané době souběžně zabezpečovala také povinně volitelné předměty, a to *správní vědu*, *správní právo trestní* a *záruky zákonnosti ve veřejné správě*. Tyto předměty katedra zabezpečovala samostatně a mimo to se také podílela na výuce dvou dalších povinně volitelných mezikatedrových předmětů, jmenovitě předmětu *soudní právo a správní soudnictví* a *právní aspekty podnikatelské činnosti*. Postupně ještě přibýly samostatně katedrou zabezpečované povinně volitelné předměty *místní správa*, *veřejné stavební právo*, stejně tak *předmět správní soudnictví*, resp. *soudní kontrola veřejné správy* začala zanedlouho katedra vyučovat samostatně (současně však nadále daný předmět s jinou strukturou zabezpečovala i katedra občanského práva) a předmět právní aspekty podnikatelské činnosti byl přebudován na předmět *právní aspekty živnostenského podnikání*.

Vzhledem k profilové orientaci katedry byla ze zabezpečovaných povinně volitelných předmětů nejvýraznější pozornost vcelku přirozeně věnována *správní vědě*, která na katedře „nahradila“ výuku předchozí (byť správně vědně orientovanou) *teorii řízení*.²⁶ V tomto v podstatě „nově“ koncipovaném předmětu, který ve svém věcném zaměření dále rozvinul Mášovu koncepci správní vědy z poloviny 80. let, byl v návaznosti na základní správněvědní aspekty organizace a činnosti veřejné správy probírané v povinném *správním právu* kladen důraz na rozbor speciálních otázek spjatých s organizační strukturou veřejné správy i jejím faktickým fungováním. Předmět byl od tohoto samotného počátku jeho zabezpečování v podmínkách rozběhu reformy veřejné správy výrazněji teoreticky pojat, avšak nadále s propojením na aktuální otázky správní praxe.

26 Výuka vlastní „teorie řízení“ byla potom v modifikované podobě nadále vyučována na katedře národního hospodářství.

Vedle tzv. magisterského studia je třeba ve spojení s počátky 90. let také připomenout podíl katedry na zabezpečování bakalářského studia. Shodou okolností, a to s ohledem na tehdejší společenskou poptávku, byla katedra správní vědy a správního práva první katedrou na fakultě, která připravila, rozběhla a úspěšně zabezpečovala bakalářské studium.²⁷ Jednalo se o studium s názvem a také zaměřením *Místní správa*, které se začalo zabezpečovat v r. 1992 a o které byl značný zájem z řad představitelů praxe místní správy.²⁸ Toto bakalářské studium za celou řadu let jeho dosavadní realizace absolvovaly stovky absolventů a nezdědka mezi nimi byly i významné osobnosti z vedoucích pozic ve veřejné správě.²⁹

Bakalářské studium mělo povahu tzv. dálkového studia, bylo koncipováno jako tříleté a výuka byla rozložena do šesti semestrů. Většina předmětů byla zaměřena na problematiku správního práva a veřejné správy a její výuku z převážné části zabezpečovala sama katedra správní vědy a správního práva. Vyučovalo se formou přednášek, doplňovaných organizovanými pravidelnými konzultacemi ve tříčlenných studijních skupinkách. Studium tak bylo spojeno s intenzivním osobním kontaktem mezi vyučujícími a studenty. Ukončovalo se státní bakalářskou zkouškou, spojenou s obhajobou diplomové práce, a úspěšným absolventům byl přiznáván titul bakalář („Bc.“). Po absolvování tohoto studia však nebylo možno studijně navázat a tzv. druhostupňově pokračovat ve studiu magisterském.³⁰ Nicméně někteří absolventi tohoto studia se přesto pro magisterské studium rozhodli, i když je museli studovat celé, jakoby bakalářské studium předtím vůbec neabsolvovali.³¹

V prvních letech bylo toto bakalářské studium placené, přesto zájem o ně překračoval kapacitní možnosti fakulty. Později se podařilo zajistit jeho financování z rozpočtových zdrojů a s ohledem na poptávku z praxe bylo toto studium rozšířeno o další specializace, v jejichž rámci katedra také působila (a dodnes působí), ale v nich již zdaleka nespočívala

²⁷ To je ostatně po nejrůznějších proměnách a modifikacích s významným podílem katedry zabezpečováno na fakultě dodnes. Nabízí se poznamenat, že při přípravě programu tohoto studia a v počátcích jeho rozběhu tento záměr napříč fakultou neměl zcela spontánní podporu a tehdejší představitelé dalších v úvahu přicházejících kateder se k tomuto studiu a aktivnímu zapojení do jeho výuky stavěli spíše zdrženlivě. Později, jak vyplývá z kontextu, se však i v tomto směru situace změnila.

²⁸ Do prvního ročníku studia bylo zapsáno více jak sto studentů. Za poznamenání myslím stojí i to, že z úst víceřech účastníků studia tehdy nezdědka zaznívalo, že jejich zájem o toto studium byl mj. motivován povědomím praxe státní správy o velmi dobré odborné úrovni katedrové výuky na brněnské právnické fakultě a jejího ohlasu, a to zejména stran územní státní správy (to přitom ještě z doby v r. 1990 dožívajících národních výborů).

²⁹ Vedle mnohých starostů, dále i přednostů tehdejších okresních úřadů apod., se namátkou nabízí připomenout jako jeho absolventy i pozdější ministry Tomáše Kvapila a Martina Římana, kteří působili ve svých ministerských funkcích ve druhé polovině devadesátých let.

³⁰ Toto se změnilo až počínaje šk. r. 2011/2012, od kdy je po předchozí akreditaci na fakultě realizováno (s katedrovým gestorstvím) tzv. navazující studium v oboru „Veřejná správa“.

³¹ Např. takto našim bakalářským studiem „Místní správa“, a posléze celým studiem magisterským, prošla i pozdější děkanka naší fakulty, Markéta Selucká.

rozhodující odpovědnost zejména na ní. Při zpětném pohledu nelze nepoznamenat, že rozhodující podíl a zásluhy na vyjednání rozběhu bakalářského studia s tehdejšími ministerstvem školstvím měl z vedení naší fakulty Jiří Klestil, který se na počátku 90. let opět vrátil na fakultu a krátce poté se stal jejím proděkanem.

Pro obsahově nově koncipované předměty, a to jak ve studiu magisterském, tak ve studiu bakalářském, byly také postupně zajišťovány příslušné studijní pomůcky. Jako první byla zpracována studijní pomůcka pro obecnou část správního práva, bezprostředně poté navázala studijní pomůcka pro zvláštní část správního práva, dále pro správní právo procesní, souběžně byla zpracována učební literatura pro správní vědu,³² stejně jako byly připravovány i studijní pomůcky pro některé další povinně volitelné předměty.³³ Některé z těchto titulů, primárně zpracované pro magisterské studium, byly ve vymezeném rozsahu doporučovány i pro studium bakalářské, jako specifický titul pro bakalářské studium byl v té době zpracován propedeutický text, jenž měl „uvést“ ke studiu místní správy.³⁴ Většina těchto titulů studijní literatury byla v následujících letech, a to v některých případech opakovaně, postupně doplňována, aktualizována a také rozšiřována. Studium předmětů v oborech správní věda a správní právo tak bylo bezprostředně od počátku 90. let na brněnské právnické fakultě tedy přiměřeně zabezpečeno vlastní základní studijní literaturou, přičemž přirozeně byla doporučována ke studiu i učební literatura tehdejší pražské fakulty, popř. bratislavské fakulty, stejně jako byli studenti odkazováni i na literaturu časopiseckou.

Jak již bylo shora poznamenáno, v předmětném období do působnosti katedry také náležel obor finanční právo. Vzhledem k meritornímu zaměření tohoto „ohlédnutí“ na obor „správní právo“, resp. na obory správní věda a správní právo, toliko stručně poznamenáme, že i obor finanční právo byl náležitě výukově zabezpečován, jak předměty povinnými, tak předměty povinně volitelnými, a postupně byly pro výuku jednotlivých předmětů finančního práva zpracovány také vlastní učební pomůcky. To platí zejména pro období počínaje r. 1994, kdy se vedení oboru finanční právo ujal Petr Mrkývka. Jako zajímavost v této souvislosti uvedme, že cca od druhé třetiny 90. let až do r. 2007, kdy bylo „finanční právo“ opět převedeno na jinou katedru, jsme společně s finančním právem také zabezpečovali a zkoušeli „koordinovaný“ výukový povinný předmět *Správní a finanční procesy*.

Vrátíme-li se k organizaci výuky, zásadním novem od počátku tohoto období bylo, že byl opuštěn model stálých seminárních skupin, což mělo reálný odraz v seminární výuce.

32 PRŮCHA, P. *Základy správního práva*. Brno: MU, 1992, 167 s.; KOLEKTIV. *Správní právo hmotné, vybrané kapitoly*. Brno: MU, 1992, s. 219; PRŮCHA, P. *Právní úprava správního řízení*. Brno: MU, 1993, 58 s.; PRŮCHA, P. a S. SKULOVÁ. *Základy správního práva a veřejné správy, procesně právní část*. Brno: MU, 1994, 175 s.; MRKÝVKA, P., P. PRŮCHA a S. SKULOVÁ. *Vybrané kapitoly ze správní vědy*. Brno: MU, 1993, 112 s.

33 FIALA, J. a kol. *Právní aspekty soukromého podnikání, skripta*. Brno: MU, 1990, 83 s.; PRŮCHA, P. *Místní správa, vybrané otázky*. Brno: MU, 1991, 142 s.; PRŮCHA, P. *Právní úprava přestupků*. Brno: MU, 1993, 68 s.; FIALA, J. a kol. *Živnostenské právo, skripta*. Brno: MU – Doplněk Brno 1993, 146 s.

34 PRŮCHA, P. *Úvod do studia místní správy*. Brno: MU, 1992, 84 s.

U tzv. stálých seminárních skupin v zásadě platilo, že se jejich složení během studia (až na neúspěšné studenty) prakticky neměnilo, a u vícesemestrálních předmětů učitelé studenty znali ze vždy předchozího semestru, což platilo přirozeně i naopak. To mělo své nesporné výhody, i když je nutno uznat, že silné zastánce si záhy získalo i nové organizační pojetí seminárních skupin.

V celém tomto období naproti tomu nadále platilo, že správní právo, jako významný profilový předmět právnického studia, bylo povinným státnicovým předmětem v rámci státní závěrečné zkoušky. S ohledem na tehdejší organizaci studia je třeba také připomenout, že správní právo bylo zkoušeno rovněž v rámci tzv. *veřejnoprávní* blokové státní zkoušky.

Zmínit je třeba i skutečnost, že v souvislosti se změnami ve studijních programech došlo od počátku tohoto období, oproti stavu předchozímu, také k některým změnám v tzv. mimovýukové práci se studenty. V těchto souvislostech je potom třeba především poznamenat, že došlo k opuštění požadavku fakultou organizované odborné praxe studentů, což ve spojení s výukou správního práva znamenalo, že se studenti přestali setkávat s praxí činnosti reálné veřejné správy, což muselo být postupně reflektováno také ve způsobech vedení výuky. Zmínit je třeba i skutečnost, že v počátečních letech tohoto období byla také opuštěna pravidelná organizace SVOČ na celofakultní úrovni, na což jsme na katedře reagovali tak, že jsme organizovali alespoň katedrovou soutěž. Postupně se organizování SVOČ opět rozvinula napříč celou fakultou, nutno však poznamenat, že k jejímu obnovení v takovém rozsahu a s takovým ohlasem, jako tomu bylo v 80. letech, již nedošlo. Nicméně to neznamena, že by SVOČ pozbyla na významu.

Vedle činnosti pedagogické byla v daném období přirozeně věnována rovněž pozornost vědecko-výzkumné činnosti, spolupráci s katedrami správního práva domovských právnických fakult, jakož i zahraničním stykům.

Pro **vědecko-výzkumnou činnost** v dané době platilo, že se její organizační formy teprve postupně rodily a vytvářely, a vědecko-výzkumné zaměření členů katedry spíše operativně reagovalo na aktuální otázky teorie i praxe. Já osobně jsem se v dané době nejvýrazněji zaměřoval na problematiku místní správy a dále živnostenské správy, Soňa Skulová se věnovala správněvědním aspektům veřejné správy, otázkám správního uvážení, efektivnosti a zákonnosti rozhodovacích procesů, Petr Havlan se věnoval problematice majetku státu a územních samosprávných korporací, Pavel Blažek se věnoval problematice správního trestání, Jana Jurníková se věnovala cizinecké problematice a Stanislav Kadečka se věnoval normotvorbě územních samosprávných celků. To se nejvýrazněji odráželo zejména v publikační činnosti jednotlivých členů katedry, jejíž produkce byla v uváděném období poměrně značně početná. V závěru uvedeného období se potom již naskytlá příležitost pro podíl na organizované vědecko-výzkumné činnosti a na katedře byly úspěšně realizovány dva granty: Grant z Fondu rozvoje vysokých škol MŠMT – Inovace studijních programů v oboru správní právo, roční projekt 2000/2001, řešitel Petr Průcha, spoluřešitel Soňa Skulová, a dále Grant z Fondu rozvoje vysokých

škol MŠMT – Inovace studijních programů v oborech správní právo a správní věda, roční projekt 2001/2002, řešitel Soňa Skulová, spoluřešitelé Petr Průcha a Jan Svatoň.

S vědecko-výzkumnou, jakož i další odbornou činností katedry v dané době, souviselo i pokračování v tradici velmi dobrých vztahů s katedrami správního práva pražské, bratislavské a košické právnické fakulty, které zahrnovalo organizování a vzájemnou účast na nejruznějších odborných konferencích, ale stejně tak i na společných zasedáních kateder a výměně učebních zkušeností. Výjimkou nebyly v té době i některé významnější akce mezinárodního dosahu. Tak lze hned ve vztahu k rokům 1991 (Turčanské Teplice) a 1992 (Brno) poukázat na lektorský podíl katedry na mezinárodních seminářích na téma *Moderní místní správa*, realizovaných v rámci tehdejšího programu Tempus pod organizačním i obsahovým vedením představitelů Univerzity v Nöttingenu.

Brněnská katedra v dané době byla také sama organizátorem několika odborných konferencí s mezinárodní účastí, jmenovitě v r. 1993 (ve spolupráci s katedrou dějin) se jednalo o konferenci s názvem *Historie a současnost veřejné správy*, v r. 1995 pak šlo o konferenci *Současnost a perspektivy místní správy*, v r. 1997 byla uspořádána konference *K normotvorné pravomoci obcí* a v r. 1999 se potom konala konference s názvem *Aktuální otázky reformy veřejné správy*. Ze všech těchto konferencí také vzešly a byly vydány konferenční sborníky.

Pokud šlo o tehdejší zahraniční styky katedry, opomenout nelze zejména, že hned na počátku 90. let byly navázány kontakty s Univerzitou v Salzburgu, dále s Univerzitou v Utrechtu a v polovině 90. let potom byly navázány kontakty s Univerzitou v Poznani, Univerzitou v Regensburgu, Univerzitou v Berlíně a také s Univerzitou v Oxfordu. Občasné kontakty byly v daném období realizovány rovněž s Univerzitou ve Vídni. Zahraniční styky katedry měly v dané době převážně formu studijních pobytů, v menším rozsahu šlo potom také o pobyty přednáškové.

Katedra v daném období poměrně intenzivně spolupracovala s pracovišti společenské praxe a výrazně se průběžně podílela i na externím vzdělávání volených představitelů i úředníků veřejné správy. Zvláště je třeba v tomto směru připomenout, že v závěru 90. let také sama pro představitele veřejnosprávní praxe zorganizovala a zabezpečila tři roky po sobě v prostorách fakulty vždy týdenní běh tzv. *Letní školy veřejné správy*. Od nich se potom návazně odvinuly další formy spolupráce katedry s veřejnosprávní praxí.

Zapojení členů katedry do vědecko-výzkumné a stejně tak i další odborné činnosti mělo přirozeně odraz i v tzv. kvalifikačním růstu jejich členů. Sám jsem hned na počátku r. 1990 získal vědecko-pedagogický titul docenta, což potom také umožnilo, abychom mohli na katedře nadále mít zachován status tzv. školicího pracoviště a vést vlastní „doktorandy“.³⁵ Kromě víceroch externích frekventantů tzv. doktorandského studia touto

³⁵ V důsledku změn právní úpravy byla tzv. vědecká aspirantura s vědeckou hodností „CSc.“ změněna na doktorandské studium s vědeckou hodností nejprve „Dr.“ a krátce nato s vědeckou hodností „Ph.D.“, která je udělována dodnes.

vědeckou výchovou v popisovaném období z členů katedry postupně prošli a doktorské studium úspěšně ukončili v r. 1994 Soňa Skulová, 1996 Petr Mrkývka, Monika Veselá (Horáková) a Pavel Blažek,³⁶ 1998 Libor Nedorost a 2001 Stanislav Sedláček. Katedře zůstala zachována akreditace pro tzv. habilitační řízení a v r. 2001 pak ve spojení s tím získal Petr Havlan titul docenta.

Při zpětném pohledu stran zabezpečování oborů správní věda a správní právo na brněnské právnické fakultě v daném období (1990–2003) lze myslím souhrnně resumovat, že se katedru podařilo v zásadě nejen znovu personálně vybudovat, ale že se stejně tak v přiměřené míře podařilo oba obory správní věda a správní právo, jakož i výuku jejich předmětů, výrazněji reformovat. To se ostatně odráželo i ve veřejnosprávní složce profilu absolventa fakulty a jejich vybavenosti znalostmi k úspěšnému pracovnímu uplatnění jak v činnosti orgánů samosprávy, tak také v činnosti orgánů státní správy.

Ve vztahu ke druhé z těchto etap, tj. od **r. 2003 do současnosti**, myslím lze konstatovat, že již na jejím začátku byla katedra personálně vybudována a stabilizována a stejně tak byla vcelku zřetelně profilována jak v oblasti výuky, tak i v oblasti aktivit a zaměření členů katedry ve vědecko-výzkumné činnosti. Své viditelné místo katedra, prostřednictvím svých členů, v dané době zaujímalá také ve společenské praxi, kdy se její členové aktivně podíleli na činnosti vědeckých rad, nejrůznějších odborných sborů a poradních orgánů a stejně tak i vícerých redakčních rad odborných periodik. Přirozeně i nadále platilo a platí, že obory správní věda a správní právo byly, a také i nadále jsou, v pedagogické i vědecko-výzkumné činnosti dále průběžně inovovány a rozvíjeny.

V polovině roku 2003 jsem byl jmenován soudcem Nejvyššího správního soudu, pracovní poměr mi byl na fakultě zachován, avšak bylo třeba jej redukovat na poloviční úvazek,³⁷ a stejně tak bylo třeba ukončit moje působení ve funkci vedoucího katedry. Novou vedoucí katedry se stala Soňa Skulová, která tuto funkci, s výjimkou let 2010 až 2015, kdy byli vedoucími katedry Stanislav Kadečka a po něm Jan Svatoň (ač člen a vedoucí katedry ústavního práva a politologie), vykonává dodnes.

Pokud se jednalo o obměny **personálního složení** katedry, je třeba uvést, že v r. 2003, a to ve spojení s redukcí mého pracovního úvazku, byla na katedru přijata Alena Kliková, a dále pak byla katedra posílena až v r. 2009,³⁸ kdy na katedru nastoupila Veronika Kudrová (Smutná). Dalším novým členem katedry se potom v r. 2011 stal Lukáš Potěšil a k nejnovějším členům katedry, kteří nastoupili v průběhu posledních cca dvou až čtyř roků, patří David Hejč, Radislav Bražina, Anna Chamráthová a Tomáš Svoboda. V roce 2015

³⁶ Nabízí se poznamenat, že Pavel Blažek se již tehdy také angažoval v územní samosprávě, poté byl a dosud je poslancem PČR a v letech 2012–2013 také vykonával funkci ministra spravedlnosti.

³⁷ Na NSS působím dodnes a stejně tak dosud tento můj pracovní úvazek na fakultě trvá.

³⁸ V mezidobí, a to v r. 2007, jak bylo ostatně již zmíněno shora, katedru opustili kolegové z finančního práva, a to v souvislosti s převedením oboru finančního práva na tehdejší Katedru národního hospodářství, dnes Katedra finančního práva a národního hospodářství.

z katedry odešel Petr Kolman a na katedře se ve větší míře začala uplatňovat praxe kombinace tzv. celých a částečných pracovních úvazků. V důsledku toho tak v současné době na katedře působí osm členů katedry na celý úvazek a čtyři členové katedry na úvazek částečný (poloviční).

Z inovací **studijních programů**, a to ve spojení se změnami ve struktuře a rozsahu výuky, je třeba poukázat především na změny v oblasti *magisterského studia*,³⁹ jejichž postupný náběh a stabilizace doznívají dodnes a které byly ve své podstatě započaty počínaje šk. r. 2012/2013. Tehdy byl jako zcela nový předmět koncipován a zaveden Úvod do studia veřejné správy, s tím, že návazně budou restrukturovány v podstatě všechny předměty oboru správní právo, vyučované v tehdejšímu obsahu i rozsahu. Tak byl připraven, projednán a schválen program výuky správního práva, který v návaznosti na výuku „Úvodu...“ ve třetím semestru studia počítá s celkem třísemestrální výukou správního práva, zahrnující obecnou část (šestý a sedmý semestr), a dále tzv. zvláštní část (osmý semestr). Poté následuje společná zkouška. Mimo tuto výuku je ještě také relativně samostatně vyučováno *Správní právo procesní* (sedmý semestr) se samostatnou zkouškou. Po obsahové stránce přitom vedle tradičního obsahu správního práva procesního tento předmět také zahrnuje procesní problematiku správního soudnictví. Se zaváděním takto inovovaného studijního programu správního práva do výuky bylo započato ve šk. r. 2016/2017.

Výuka uváděných předmětů je tradičně koncipována jako kombinace přednášek a seminárních cvičení, výjimkou je toliko „Úvod...“, který je studentům prezentován pouze ve formě přednášek. Ve spojení s tímto předmětem je třeba také poznamenat, že katedra se již od samotného zavedení tohoto předmětu do výuky snaží o jeho přeřazení pokud možno do pátého semestru, tedy tak, aby bezprostředně tato výuka předcházela obsahově navazující výuce správního práva. Toto snažení je bohužel zatím nevyslyšeno.

Jistou nevýhodou pro obor správního práva, jeho postavení ve výuce a jeho zprostředkovaný dopad do praxe absolventů, je potom, tady v poněkud jiném směru, to, že zhruba od r. 2010 není předmět správní právo povinným státnicovým předmětem, přičemž se katedra v bezprostředně posledním období o jeho znovuzařazení mezi povinné státnicové předměty také usilovně snaží.

V souvislosti s touto dosud poslední rozsáhlejší inovací studijního programu v oborech správní věda a správní právo byla rovněž inovována soustava povinně volitelných předmětů a u dřívějších z nich byl také přirozeně aktualizován jejich obsah. Podle současného stavu věci katedra v magisterském studiu nabízí a zabezpečuje následující povinně volitelné předměty: *Správní věda, Místní správa, Soudní kontrola veřejné správy, Evropské správní právo, Veřejný majetek, Diskreční pravomoc veřejné správy, Právo tvorby veřejné správy, Právo na informace a ochrana osobních údajů, Veřejné stavební právo, Vodní právo* (mezikatedrový předmět),

³⁹ Toto studium je koncipováno výlučně jako studium denní, s tím, že v odůvodněných případech lze žádat o umožnění studia podle individuálního studijního plánu bez pravidelné účasti na průběžně organizované výuce.

Živnostenské právo (mezikatedrový předmět), *Pozemní komunikace a právo*, *Úvod od práva zpravodajských služeb* a také *Právo vysokých škol se zaměřením na správní rozhodování*. Výuka a studium v těchto předmětech jsou ukončovány formou kolokvia.

Pokud jde o *studium bakalářské*, které je s katedrou nepřetržitě spojeno od r. 1992 (viz výše), to je v posledním období, po předchozích průběžných inovacích, představováno studijním programem *Veřejná správa se studijními obory Veřejná správa a Teorie a praxe trestního a správního procesu*.⁴⁰

Studium je koncipováno jako studium „při zaměstnání“ s intervalově organizovanými výukovými bloky. Celé studium je tříleté, je rozloženo do šesti semestrů a výuka jednotlivých předmětů je uzavírána zkouškami se stejnou stupnicí hodnocení jako ve studiu magisterském. Vyučované předměty jsou v převážné míře orientovány na problematiku veřejné správy a správního práva v celé jeho obsahové struktuře, a to včetně správněvědních aspektů veřejné správy. Celé bakalářské studium se ukončuje státní bakalářskou zkouškou, jejíž součástí je i obhajoba bakalářské práce. Výuka jednotlivých předmětů je zajišťována k němu určenými učebními pomůckami, tj. zpracovanými přímo pro potřeby bakalářského studia, příp. jsou ke studiu doporučovány ve vymezeném rozsahu i učební prameny primárně určené pro studium magisterské. Absolventům bakalářského studia je přiznáván titul bakalář („Bc.“).

Od šk. r. 2011 přitom na brněnské fakultě platí, že absolventi bakalářského studia mohou po úspěšných přijímacích zkouškách ještě pokračovat ve studijním programu *Veřejná správa* v tzv. navazujícím studiu.⁴¹ To rovněž gestorsky zabezpečuje katedra správní vědy a správního práva a také se současně ve značné míře podílí na výuce v něm. Tím se otevřela cesta pro absolventy (nejen) fakultních bakalářských studijních programů k dokončení jejich studia jako studia magisterského. Podmínkou pro přijetí do tohoto navazujícího studia přitom je, že uchazeč má absolvovalo bakalářské studium právního směru, a to bez ohledu na to, na které z právnických fakult v České republice takové bakalářské studium absolvoval.

Toto navazující studium je žel koncipováno jako studium neprávního zaměření, realizováno je tzv. „při zaměstnání“, organizováno je jako dvouleté, tzn. že výuka je rozdělena do čtyř semestrů. Velká část předmětů je zaměřena na studium *organizace a činnosti veřejné správy*, a to včetně příslušných provázaností na správní právo. Zvláštní pozornost a důraz jsou potom věnovány či kladeny také na výuku a studium předmětu *správní věda*. Výuka je realizována prakticky výhradně formou přednášek, a to přirozeně s možností skupinových či individuálních konzultací. Studium je ukončováno státní závěrečnou zkouškou, včetně obhajoby diplomové práce, a úspěšným absolventům je přiznáván titul magistr („Mgr.“).

⁴⁰ Vedle toho je na fakultě realizováno bakalářské studium také v jiných studijních programech a také s gescí jiných kateder.

⁴¹ Jiné studijní programy bakalářského studia na brněnské právnické fakultě tzv. navazující studium akreditováno a organizováno nemají.

Při prezentaci forem studia, v nichž naše katedra zabezpečuje výuku jednotlivých předmětů, nelze pominout ani studium postgraduální, které je na brněnské fakultě realizováno již řádově více než deset let, a to ve studijních programech MPA a LL.M. Z povahy věci je výraznější zapojení katedry ve výuce studijního programu MPA, kde je položen důraz právě na předměty oborového zaměření naší katedry.

Pokud jde o zabezpečení vyučovaných předmětů učební, resp. studijní literaturou, i pro toto současné období platí v podstatě totéž, co bylo uváděno ve vztahu k období předchozímu. Prakticky pro všechny předměty katedra disponuje vlastními učebními pomůckami, a to jak pro studium magisterské, tak také pro studium bakalářské. Pravidlem přitom je, že dané učební pomůcky jsou průběžně, a také opakovaně, v určitých časových intervalech aktualizovány a také rozšiřovány. V posledních cca deseti letech katedra disponuje také vlastní komentářovou literaturou ke klíčovému zákonům z oblasti správního práva (a to jak s výlučným autorstvím členů katedry, či s jejich významnějším spoluautorstvím), což nabídku vlastní katedrové studijní literatury významně rozšiřuje.

Vědecko-vzkumná činnost v tomto období již převážně probíhala a nadále probíhá v ustálených organizačních formách grantových projektů. Tady potom platilo, že se na řešení jednotlivých grantových projektů střídavě postupně podíleli prakticky všichni učitelé katedry. Příkladem tak lze poukázat zejména na následující grantové projekty: Grant GAAV ČR – Právní regulace financí a majetku územních samosprávných celků, 2001–2004, řešitel Petr Havlan, Grant MMR – Právní aspekty postavení obcí v oblasti bydlení, 2004/2005, řešitel Stanislav Kadečka, spoluředitel Petr Průcha, Alena Kliková, Petr Kolman, Michal Radvan, Grant GAČR – Právní regulace místní samosprávy v České republice, 2006/2008, řešitel Stanislav Kadečka, spoluřešitelé Petr Průcha, Petr Havlan, Petr Kolman, Radomír Šimek, Grant MŠMT – Evropský kontext vývoje českého práva po vstupu do EU, 2006–2010, fakultní projekt – za katedru spoluřešitelka Soňa Skulová, Grant GAČR – Prostředky ochrany subjektivních práv ve veřejné správě, jejich systém a efektivnost, 2013/2016, řešitel – Soňa Skulová, spoluřešitelé Petr Havlan, Petr Průcha, Stanislav Kadečka, Alena Kliková, Lukáš Potěšil, David Hejč, Radislav Bražina a Tomáš Svoboda. Mimo tyto vybrané svou povahou významnější grantové projekty (tak, jak si je vybavuji či mám ve svých poznámkách), byly na katedře realizovány další projekty tzv. specifického výzkumu, projekty z Fondu rozvoje vysokých škol či projekty zaměřené na vzdělávání úředníků veřejné správy, přičemž některým tématům byla věnována pozornost i mimo organizované zapojení do vědecko-výzkumné činnosti. Tak lze poukázat zejména na zapojení Stanislava Sedláčka, který se dlouhodobě věnuje soudní kontrole veřejné správy, a na zapojení Jany Jurníkové, která se dlouhodobě věnuje cizineckému právu a také správě na úseku kulturních památek. Z aktuálních projektů, které se nabízí zmínit, tak běží, pokud je mi známo, zejména projekt technologické agentury ČR – Aplikace znalostí procesních obstrukčních taktik vyskytujících se zejména v řízení o dopravních přestupcích za účelem zvýšení efektivity řízení před správními orgány

a zvýšení vymahatelnosti práva silničního provozu, 2018/2020, řešitel Lukáš Potěšil, a Projekt specifického výzkumu MUNI – Správní vyhoštění s důrazem na správní uvážení a neurčité právní pojmy, 2019, řešitel Radislav Bražina.

V tomto období katedra rovněž zorganizovala řadu konferencí a workshopů, které zpravidla vyústily ve vydání sborníků. Tak lze připomenout jednak opakované konference v Kroměříži (před rokem 2010), spolupřátané s Kanceláří veřejného ochránce práv, které byly věnovány územní samosprávě a problematice správního řízení, a dále pak zejména konference pořádané od r. 2007 dosud ve spolupráci s Krajem Vysočina (a také v prostorách jeho úřadu), se stálým názvem *Správní řád v praxi krajských úřadů*, nicméně s postupně proměňovaným obsahem zaměřovaným na diferencované oblasti výkonu veřejné správy. Sluší se poznamenat, že jak tyto „kroměřížské“, tak tyto „jihlavské“ konference inicioval a zabezpečoval v rozhodující míře Stanislav Kadečka. Z dalších zřetelných konferencí organizovaných katedrou je myslím třeba připomenout mezinárodní konferenci *Právní prostředky ochrany subjektivních práv ve veřejné správě, jejich systém a efektivnost (Means of Protection of Subjective Rights in Public Administration, Their System and Effectiveness)* uspořádanou v r. 2016 v návaznosti na řešení předmětného grantového projektu. Iniciátorem a garantem této konference byla Soňa Skulová. Opmenout nelze ani dvě významné celostátní konference k problematice vysokých škol a jejich právní úpravy v r. 2016 a 2018, jejichž iniciátorem a garantem byla Veronika Kudrová (Smutná).

V rámci kontaktů s odbornou praxí řada členů katedry působila či působí ve vědeckých radách a dále i v edičních či redakčních radách, expertních a poradních orgánech, katedra také nadále udržuje a rozvíjí spolupráci s nejrůznějšími teoretickými tuzemskými i zahraničními pracovišti. Z tuzemských pracovišť jde v prvé řadě o všechny stávající právnické fakulty našich veřejných vysokých škol a ze zahraničních pracovišť potom jde v posledním období zejména o Univerzitu v Poznani a o Univerzitu v Lublani. Zmínit je třeba rovněž zapojení několika členů katedry pod vedením Soni Skulové do činnosti European Group for Public Administration (EGPA), regionální skupiny International Institute of Administrative Sciences se sídlem v Bruselu, a ve spojení s tím i jejich opakovanou účast na výročních konferencích EGPA. Obdobně je možné také připomenout aktivní členství Stanislava Kadečky v Group of Independent Experts on the European Charter of Local Self-Government, se sídlem ve Štrasburku.

Pro vědecko-výzkumnou a odbornou činnost členů katedry v tomto posledním období je také charakteristická poměrně rozsáhlá publikační činnost členů katedry,⁴² a to včetně členů katedry, kteří patří k tzv. pracovně nejmladším. S tím je spojen i kvalifikační růst členů katedry. V průběhu sledovaného období proběhla žel jediná habilitace,

⁴² V dalších podrobnostech, a to jak pokud jde o publikační činnost nebo zapojení do odborné a expertní činnosti při spolupráci s praxí či další zahraniční styky apod., lze myslím odkázat na oficiální fakultní evidence a přehledy a také na dokončený, a tč. se v tisku nacházející 2. díl Dějin právnické fakulty, zpracovaný právě při příležitosti nynějšího výročí jejího znovuoobnovení.

a to v r. 2004, kdy habilitovala Soňa Skulová. Já jsem potom v r. 2008 absolvoval profesorské řízení,⁴³ a v průběhu let úspěšně ukončilo několik členů katedry tzv. vědeckou přípravu a získali vědeckou hodnost „Ph.D.“. Od r. 2003 dosud takto z učitelů katedry danou vědeckou hodnost získali postupně Jana Jurníková, Stanislav Kadečka, Alena Kliková, Petr Kolman, Veronika Kudrová (Smutná), Lukáš Potěšil, David Hejč a Radislav Bražina (všichni tzv. na domácí půdě). Vědeckou výchovou na katedře tč. prochází Tomáš Svoboda a Anna Chamráthová.

Odborná i společenská činnost některých členů katedry v tomto období také našla svůj výraz i ve vnějším individuálním ocenění. Tak lze zejména připomenout, že Stanislav Kadečka již za r. 2004 obdržel Cenu rektora Masarykovy univerzity za vynikající výsledky v doktorském studiu, Stanislav Sedláček, který se dlouhodobě mimo své právnické profese věnuje výtvarné tvorbě a zapojuje se do charitativní činnosti, v r. 2013 obdržel Stříbrnou medaili rektora Masarykovy univerzity, já jsem za r. 2013 obdržel titul „Právník roku“ v oboru správní právo a tentýž titul za r. 2015 poté obdržel i Stanislav Kadečka.

I toto je myslím do jisté míry potvrzením skutečnosti, že katedra správní vědy a správního práva brněnské fakulty je i v posledním období uznávaným a také plně respektovaným odborným vysokoškolským pracovištěm, a to nejen v rámci fakulty a naší univerzity, ale i z pohledu vnějšího prostředí. A to jak v oblasti pedagogické, tak také v oblasti vědecko-výzkumné a stejně tak pokud jde o její celkovou společenskou prestiž. A to nejen prestiž formální, ale i neformální. To je přitom zcela nepochybně zásluha všech, kdo se na její činnosti podílí.

Pod tímto zorným úhlem potom vše také myslím nasvědčuje tomu, že díky v poslední době kvalitně doplněnému personálnímu složení má katedra z hlediska zajišťování svého chodu a stále potřebného rozvoje vcelku dobré vyhlídky i do dalších let a příznivou perspektivu.

*

Svoje „ohlédnutí“ za 50letým vývojem oboru „správní právo“ a katedry správní vědy a správního práva rád uzavírám se zřetelně převažujícím uznáním všeho, co bylo za celá tato léta vykonáno a čeho bylo dosaženo. Stejně tak pozitivně vnímám i přinejmenším nejbližší dohlédnutelnou budoucnost.

Katedra tedy jubluje ze zřetelnou perspektivou. Co k této perspektivě „jubilantce“ popřát? Budu stručný a „jubilantce“ přeji stále „dobrou kondici“, po všech stránkách. A to přinejmenším jako dosud.

⁴³ Vzhledem k tomu, že naše fakulta nedisponuje akreditací pro profesorské řízení z oboru správní právo, dané řízení se konalo v Bratislavě.

Právo životního prostředí a pozemkové právo v hledáčku uplynutých (padesáti) let... a trochu i z pohledu budoucí perspektivy

Environmental Law and Land Law from the Perspective
of the Past (Fifty) Years... and in Terms of Future Prospects

Ivana Průchová*

Abstrakt

Príspevok je venovaný vývoji pozemkového práva a práva životního prostředí v podmínkách Právnické fakulty Masarykovy univerzity (dříve Univerzity Jana Evangelisty Purkyně). A to v oblasti pedagogické a ve stěžejních směrech též vědecko-výzkumné s tím, že zmiňuje i jejich význam pro společenskou praxi. Pozornost je věnována i jejich vzájemným vztahům a jejich roli ve studijním programu oboru právo a právní věda, a to i z pohledu budoucí perspektivy. Zmiňuje představitele těchto oborů a jejich přínos pro jejich rozvoj. Celé pojednání je ovlivněno tím, že se jedná o pohled člověka, který se jimi profesně zabývá téměř 40 let.

Klíčová slova

Právo životního prostředí; pozemkové právo; výuka; studijní program; vědecko-výzkumná činnost, společenská praxe; představitelé; perspektivy.

Abstract

The paper is devoted to the development of Land Law and Environmental Law at the Faculty of Law, Masaryk University (formerly the University of Jan Evangelista Purkyně), in the field of education and of the key aspects of the scientific research mentioning their importance for social practice. Attention is focused to their mutual relations and their role in the Master's degree programme „Law and Legal Science“ from the future perspective as well. The paper mentions the representatives of these legal fields and their contribution to their development. The whole treatise is influenced by the fact that it is the view of a person who has been engaged in these fields of law for almost 40 years.

Keywords

Environmental Law; Land Law; Education; Study Programme; Scientific Research, Social Practice; Representatives; Perspective.

* Doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc., Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Environmental Law and Land Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Ivana.Pruchova@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-3436-7746

Místo úvodu kratičká úvaha k povaze a významu práva životního prostředí a pozemkového práva

Jsou obory, které svojí povahou neodmyslitelně patří jako svébytné a samostatné jak do systému práva, tak i do programů právnického vzdělávání. Každý, kdo kdy uvažoval o profesi právníka, tak nějak a priori věděl, že se při studiu práv postupně ponoří do tajů občanského práva, trestního práva, ústavního práva, správního práva, mezinárodního práva. Pak postupně – v různých vývojových etapách a společenských stadiích vývoje České republiky – přicházel veden svými pedagogy do kontaktu s dalšími právními odvětvími, poznatky z nichž následně ocenil při vlastním výkonu profese právníka – a takovými jsou dle mne právě právo životního prostředí a pozemkové právo. Možná si tak začal pod vlivem aplikační praxe uvědomovat jejich význam. Troufám si ale zároveň říci, že se až tak nezabýval tím, jaké je jejich postavení v systému práva.

Uplynulé dlouhé desítky let existence právnického vzdělávání na Masarykově univerzitě se staly svědky vývoje obsahu studijního programu v oboru právo a právní věda, který byl determinován jak světovými a evropskými trendy, tak i konkrétním společenským a politickým klimatem právě přímo v podmínkách samotné České republiky.

Není ambicí tohoto malého osobního ohlédnutí za 40 lety mého profesního působení na právnické fakultě v Brně filozofovat nad jednotlivými etapami vývoje Právnické fakulty Masarykovy univerzity a nad strukturou studijních programů v nějakém širokém a komplexním pojetí. Ale přece jen se níže zřejmě nevyhnu určitým úvahám o tom, jak se obory, kterými se zabývám, do těchto programů „dostaly“ a jaká je – respektive mohla a měla by být podle mne jejich role ve společenství ostatních studijních oborů. Těmito obory, které jsou již několik desítek let tradovány na právnické fakultě v Brně jako povinné předměty v rámci magisterského i bakalářského studia, je *právo životního prostředí a pozemkové právo*. Jejich mateřským odborným pracovištěm je katedra, která je má oba ve svém názvu – katedra práva životního prostředí a pozemkového práva, jejíž samostatný vznik v roce 1992 je spojen s polistopadovými organizačními a oborovými změnami na celé Právnické fakultě MU. A hned v úvodu je důležité zdůraznit, že tento katedrový model uplatněný na Právnické fakultě MU je originální a ojedinělý v podmínkách celé České republiky a lze jej nesporně označit za „brněnský“. Návazně na tuto informaci si čtenář může položit otázku: „A je to tak ale správně?“ Obratem si na tuto otázku z pohledu svých snad přece jen zřetele hodných letitých zkušeností dovoluji odpovědět: „Ano, je to správně.“ A svojí povahou to podle mého mínění představuje nadčasové skloubení vědecké a pedagogické činnosti všech dosavadních i minulých představitelů těchto oborů, zabývajících se společenskými vztahy, jejichž předmětem jsou (na tomto místě velmi zjednodušeně vyjádřeno) v případě pozemkového práva „pozemky“ a v případě práva životního prostředí „životní prostředí“. Jakkoli se může zdát, že není na místě v souvislosti s úvahami o vývoji, současném stavu a perspektivách

práva životního prostředí a pozemkového práva v systému práva a v systému studijních programů na právnické fakultě v Brně na místě nějaké filozofování, m8m potřebu vyjádřit to, co sama cítím a co se snažím činit i předmětem diskusí ve výuce, na konferencích, v odborných textech. Tím „cosi“ je skutečnost, že nám všem byl dán dar prožít svoji existenci na planetě Zemi. Jinými slovy vyjádřeno, jsme pozemšťané, a každý metr čtvereční, každý hektar, či co já vím jaké plošné jednotky vyjadřující určitou část zemského povrchu, jsou jedinečné a zároveň nepostradatelné pro život na Zemi. A to samozřejmě i ve vzájemných interakcích nejen s jinými pozemky, ale i s dalšími živými i neživými organismy. Člověk to vše musí a nesporně i chce využívat, ale zároveň musí (a věrme, že uvědoměle i chce) chránit. Napětí mezi různorodými soukromými a veřejnými zájmy při takovém využívání území (složeného z množiny konkrétních pozemků i jejich „okolí“) se tak promítá jak do vztahů, které jsou dominantně pozemkově právní, tak do vztahů environmentálních, v nichž dominuje ochrana životního prostředí jak jako celku, tak jeho jednotlivých složek. Jde o spojené nádoby, kdy právní regulace jedněch by měla být v souznění s právní regulací druhých. Komplikovanost vztahu pozemkového práva a práva životního prostředí umocňuje skutečnost, že půda je základní složkou životního prostředí. Možná jsem měla nechat některé z výše uvedených úvah až na později a začít pomaloučku od začátku. Nevadí. Někdy není třeba mnoha slov k vyjádření hlubokého přesvědčení, které jsem právě vyjádřila. A tím přesvědčením – snad čitelným z těch několika desítek slov výše – je sdělení, že právo životního prostředí a pozemkové právo představují neopomenutelné a významné studijní obory, kterým náleží a mělo by i nadále náležet viditelné místo ve studijním programu oboru právo a právní věda, a to v magisterském, bakalářském i doktorském studiu. Jsou to obory, jejichž vědecko-výzkumné rozvíjení hraje významnou roli pro reflexi ve společenské praxi.

Dříve než se budu zabývat nastíněním mezníků, které považují za klíčové a významné z hlediska vývoje a perspektivy práva životního prostředí a pozemkového práva, považují za nezbytné zdůraznit, že mojí ambicí není podat úplný a vyčerpávající pohled na vývoj katedry práva životního prostředí a pozemkového práva a ve vztahu k členům a dalším osobám významným pro jejich vývoj a rozvoj rekapitulovat a uvádět úplný jmenovitý výčet jejich publikací (učebnic, skript, monografií, odborných studií a článků) a řešených vědecko-výzkumných úkolů. To vše by mělo být publikováno v monografii *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity*, částečně v 1., ale zejména ve 2. díle této monografie¹, jejichž autory jsou prof. Ladislav Vojáček, doc. Karel Schelle a doc. Jaromír Tauchen, kteří v pasážích týkajících se kateder včetně katedry práva životního prostředí a pozemkového práva vycházeli z dostupných informací a podkladů zpracovaných členy

1 VOJÁČEK, Ladislav, Jaromír TAUCHEN a Karel SCHELLE. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919-2019. 1. díl, 1919-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 574 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, svazek č. 646. ISBN 978-80-210-9240-2, 2. díl není v době psaní tohoto příspěvku publikován.

kateder. Toto – ve velké míře mým pohledem subjektivně podbarvené pojednání – si klade za cíl být jakýmsi doplňkem k informacím obsaženým ve výše uvedené monografii týkající se Dějin Právnické fakulty MU a snad i malým příspěvkem k eventuálním úvahám o budoucím směřování oborů právo životního prostředí a pozemkové právo v systému rozvoje Právnické fakulty MU jako celku.

1 Jak to všechno začalo

A nyní se musím vrátit na začátek, resp. do období znovuoobnovení Právnické fakulty MU (tehdy ještě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně) v roce 1969. Neboť tehdy to bylo s pozemkovým právem a právem životního prostředí přece jen v rámci studia práv jinak. Pozemkové právo bylo jako povinný předmět vyučováno od samotného znovuzaložení právnické fakulty. Jejím představitelem byl od počátku prof. JUDr. Boleslav Pospíšil, DrSc., který ho postupně rozvíjel jak pedagogicky, tak vědecko-výzkumně. Právo životního prostředí bylo v té době jak v rovině národní, tak nadnárodní ještě „na houbách“ a čekalo na své zrození v návaznosti na postupné uvědomování si lidstva závažnosti environmentálních problémů.

A vzhledem k tomu, že jsem se rozhodla pojmout svůj příspěvek částečně i jako osobní ohlédnutí nad svým skromným příspěvkem k tradování a rozvoji práva životního prostředí a pozemkového práva, mohu uvést, že začátek „mé cesty“ s pozemkovým právem a právem životního prostředí je spojen s obdobím mého studia na právnické fakultě v Brně, tehdy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, kterými byly roky 1975–1979. Pozemkové právo bylo koncipováno jako jednosemestrové, a to v rámci dvousemestrového předmětu „zemědělskodružstevní a pozemkové právo“. Vyučujícími z řad akademiků byli tehdy ještě doc. Boleslav Pospíšil, CSc., a JUDr. Ing. Milan Pekárek. Jako externí vyučující působila v době mého studia na oboru JUDr. Marie Rohlíčková², která byla na pozici arbitra na tehdejší Státní arbitráži, a JUDr. Ing. Antonín Brzobohatý, právník a lesní inženýr. Předmět byl vybaven skripty jak z pozemkového práva, tak ze zemědělskodružstevního práva. A co právo životního prostředí? Díky moudrosti a hlubokému

2 JUDr. Marie Rohlíčková (narozena v roce 1929) působila na Právnické fakultě MU (dříve UJEP) řadu let. Osobně jsem se s ní setkala jak v seminární výuce, tak se později stala coby externí vyučující mojí kolegyní. Měla jsem s ní možnost konzultovat řadu složitých odpovědnostních pozemkově právních problémů, které se týkaly předmětu mé disertační práce. Vzhledem k tomu, že poznala, jak velmi stojím i o kontakt se společenskou praxí, mi byla na počátku mé profesní kariéry nápomocna při sjednání roční stáže v tehdejším Jednotném zemědělském družstvu Tuřany, kde jsem měla možnost se na právním oddělení a na úseku oddělení pozemkových vztahů zabývat poměrně podrobně i pozemkově právními problémy. Tyto zkušenosti jsem ocenila zejména v polistopadovém období, kdy jsem se poměrně intenzivně věnovala restituční problematice. Pracovně jsme se pak sešly i v polistopadovém období na pozicích asistentek ústavních soudců. JUDr. Marie Rohlíčková působila jako asistentka prof. JUDr. Vladimíra Čermáka. Až v této fázi našich kontaktů jsem se od ní dozvěděla, že byla studentkou právnické fakulty v Brně v době, kdy byla v roce 1950 zrušena. JUDr. Marie Rohlíčková pak studium práv dokončila na Právnické fakultě UK v Praze.

přesvědčení potřebnosti „propašovat“ ke studentovi práv i elementární základy práva životního prostředí, „vymyslel“ tehdejší představitel oboru a vedoucí oddělení zemědělskodružstevního a pozemkového práva na svoji dobu „geniální řešení“. „Propašoval“ do skript z pozemkového práva několik stránek základních právních informací o ochraně životního prostředí.³ V podstatě šlo o výčet základních pojmů, složek životního prostředí a pramenů právní úpravy a jejich základní charakteristiky, které je – byť nedokonale – přece jen nějak i z pohledu tehdejšího českého práva regulovaly. S ucelenou přednáškou na téma Právo životního prostředí v systému českého práva jsem se pak setkala – samozřejmě spolu s ostatními kolegy – v závěru studia v rámci tzv. předstátnicové výuky ve 4. ročníku tehdy čtyřletého studia práv. Šlo o přednášky, které probíhaly v budově Lékařské fakulty UJEP (v budově dnešní Fakulty sociálních studií MU) a které se týkaly aktuálních témat. A jedním z přednášejících byl právě tehdejší doc. Boleslav Pospíšil, CSc., který nás svým přesvědčivým, přehledným a srozumitelným způsobem „v kostce“ nutil zamýšlet se nad významem práva životního prostředí. Byl nesporně člověkem, který položil základy vědní disciplíny práva životního prostředí⁴ u nás, a to jak obecně, tak s atributy a specifiky „brněnské“ školy. Bohužel v polovině roku 1981 – tehdy již profesor a doktor věd – Boleslav Pospíšil zemřel ve svých 54 letech. Odešel člověk, který dodával každému konkrétnímu dni na katedře – třeba jen při letmém setkání na chodbě – úplně obyčejný lidský rozměr. Usmál se, popřál hezký den, zvedl občas hlas, použil v konkrétní situaci přirovnání, které se citlivějšího člověka mohlo dotknout jako nepřiměřeně sarkastické. Všech z katedry se jeho úmrtí velmi dotklo. Stalo se tak v době, kdy jsem byla interní aspirantkou na oboru hospodářské právo a mým školicíkem byl prof. Petr Hajn, DrSc., vedoucí katedry, jejíž součástí bylo mimo jiné právě oddělení zemědělskodružstevního a pozemkového práva. Situaci na tomto oddělení bylo po úmrtí prof. Boleslava Pospíšila, DrSc., určitě možno řešit různými způsoby. A jeden z nich cílil na mne – došlo k tomu, že mi bylo prof. Petrem Hajnem, DrSc., nabídnuto, zda bych neměla chuť se připojit jako asistentka k JUDr. Ing. Milanu Pekárkovi jako nově jmenovanému vedoucímu oddělení zemědělskodružstevního práva a pozemkového práva. Přiznám, že po chvíli váhání jsem se rozhodla tuto nabídku přijmout. Přála jsem si působit v akademickém prostředí a mé disertační téma bylo „Prevence a odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností“, tedy téma velmi úzce propojené s pozemkovými i environmentálními vztahy. Hlavním důvodem pro pochybování o tom, zda nabídku přijmout, byly obavy z toho, abych nepřišla o možnost dalšího odborného a lidského vlivu na moji osobu ze strany prof. Petra Hajna, DrSc. Jak se však

3 Viz blíže POSPÍŠIL, Boleslav. *Pozemkové právo ČSSR*. Brno: UJEP, 1974, 186 s., s. 131 až 157, HLAVA VI – PRÁVNÍ ÚPRAVA PÉČE O ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ. ISBN 55-014-75; a stejně tak tomu bylo ve II. přepracovaném vydání POSPÍŠIL, Boleslav. *Pozemkové právo ČSSR*. 2., přepracované vyd. Brno: UJEP, 1976, 186 s., s. 131 až 157, HLAVA VI – PRÁVNÍ ÚPRAVA PÉČE O ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ. ISBN 55-014-75.

4 POSPÍŠIL, Boleslav. *Životní prostředí očima právníka*, 1. vyd. Brno: UJEP, 1981, 293 s. ISBN 55-974-81.

ukázalo v dalších desetiletích, s moudrem, profesionalitou, odborností a lidskostí prof. JUDr. Petra Hajna, DrSc., který mne pro moji akademickou dráhu získal a nadchnul, mám možnost se čas od času setkávat do dneška. A jsem za to hluboce vděčna.

Tohoto rozhodnutí jsem nikdy nezalitovala a naopak v průběhu uplynulých 40 let si uvědomila, že obory práva životního prostředí a pozemkového práva mi byly tak trochu nadneseně vyjádřeno zřejmě nejen souzeny, ale že se staly i mojí „srdeční záležitostí“.

2 Pozemkové právo a právo životního prostředí v období do roku 1989

V době do listopadu 1989 zajišťovali výuku pozemkového práva na PrF MU doc. JUDr. Milan Pekárek, CSc., a JUDr. Ivana Průchová, CSc., a to za pomoci externích učitelů. Systém výuky pozemkového práva nebyl v základních tématech zase až tak výrazně odlišný od současného, ale co bylo výrazně odlišné, byl obsah řady konkrétních institutů, jejichž právní regulace odpovídala tehdejšímu společenskému poměru.⁵ Studenti měli k dispozici skripta z pozemkového práva a pro práci v seminářích Praktikum z pozemkového práva, jejichž autorem byl doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc. Jako vzpomínku na seminární výuku, v níž byly diskutovány se studenty mimo jiné otázky možných dispozic s pozemky tzv. „holých vlastníků“, si dovolím uvést následující příhodu z období cca poloviny osmdesátých let. Studenti se měli v semináři, který jsem vedla, zamyslet nad otázkou, zda by si od „holého vlastníka“, jehož zemědělský pozemek byl v družstevním užívání tehdejšího jednotného zemědělského družstva, měl zájem koupit tyto pozemky s tím, že na trvalosti a bezúplatnosti tohoto užívacího institutu (družstevního užívání) by se nic nezměnilo. Většina studentů (pozn.: ochotných diskutovat) se vyjádřila tak, že by o takové pozemky zájem neměli. Vtom se v závěru diskuse „probudil“ jeden ze studentů (mj. kromě toho, že studoval právo, byl i reprezentantem České republiky ve sportu a velmi často jezdil s reprezentací do zahraničí), který jinak o to, co se ve výuce pozemkového práva děje, neprojevoval žádný velký zájem. Tentokrát velmi zřetelně a jednoznačně projevil názor, že by si takové pozemky zcela určitě koupil. A dříve než jsem ho mohla vyzvat, aby svůj názor odůvodnil, se na něho obrátila jedna z jeho spolužaček s otázkou: „A proč? Co bys s nimi dělal?“ A on jí – a vlastně všem přítomným v učebně s určitou přezíravostí v hlase odpověděl: „A co kdyby byl převrat?“... Po listopadu 1989 jsem se pak jednou náhodně s tímto tehdejším studentem, který „věděl své“, potkala – v době tohoto našeho polistopadového setkání byl již aktivním právníkem – a i na tuto příhodu jsme spolu zavzpomínali... Čas od času tuto příhodu i dnešním

⁵ Projevem toho byly jednak pokřivené a deformované vlastnické vztahy k pozemkům, ale i soustava užívacích pozemkových právních institutů, které ve vztahu k pozemkům v soukromém vlastnictví a v užívání tehdejších socialistických organizací odsoudily jejich vlastníky do postavení tzv. holých vlastníků. Není smyslem tohoto ohlédnutí analyzovat komplexně právní pozemkově právní úpravu, hledat její tehdejší zápory či klady, nicméně nelze nezdůraznit to, že právní úprava dokázala „vyprázdnit“ obsah pozemkového vlastnictví vybraných subjektů a narovnání této situace se stalo jedním z ústředních principů pozemkového práva v polistopadového období.

studentům vyprávím, když se při řešení složitých vývojových turbulencí v pozemkové právních vztazích v České republice dostaneme k transformaci a restituci pozemkových vztahů po listopadu 1989. Možná se mýlím – ale zdá se mi, že tak nějak ožijí a dostanou větší chuť proniknout i do nitra právních norem z dob minulých... a tak to má dle mne být.

Právo životního prostředí se dostalo do studijního plánu těsně před listopadem 1989 s názvem „Právní aspekty ochrany životního prostředí“. K dispozici měli studenti publikaci prof. JUDr. Boleslava Pospíšila, DrSc., s názvem *Životní prostředí očima právníka*⁶. Jejich výuku zajišťoval opět doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., a JUDr. Ivana Průchová, CSc. Oba s nadšením a radostí, že se jim podařilo výuku práv rozšířit o environmentální problematiku. V roce 1988 byla na oddělení přijata na studijní pobyt JUDr. Ilona Jančářová, která se postupně zapojovala do všech odborných aktivit oddělení. Bylo to těsně před listopadem 1989, a tak se odborně jednoznačně nestačila vyprofilovat, ale bylo zjevné, že i ji zajímají všechny obory tradované na oddělení.

3 Pozemkové právo a právo životního prostředí v období po listopadu 1989

Období po listopadu 1989 je dle mne třeba s ohledem na výuku a rozvoj vědy oboru pozemkové právo a právo životního prostředí rozdělit do více etap, a to jak z hlediska věcného, tak personálního. A jsem přesvědčena, že tyto etapy nejsou pro oba tyto obory zcela identické – a níže se pokusím vyjádřit, proč tento názor zastávám.

Nejdříve však považuji za nezbytné zmínit osobnosti, které jsou s obdobím po listopadu spojeny a které se tak podílely – každý svojí měrou – na jejich rozvoji.

V první „etapě“ i nadále zůstal v pozici vedoucího oddělení doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., který se stal v roce 1992, kdy se oddělení práva životního prostředí a pozemkového práva (které bylo dosud součástí katedry vedené prof. JUDr. Petrem Hajnem, DrSc., která zahrnovala řadu oborů) vyčlenilo a vznikla samostatná katedra s jejím prvním vedoucím.

Na oborech dále už v první polistopadové etapě působila jako odborná asistentka JUDr. Ilona Jančářová. Ta po listopadu 1989 dostala příležitost studia v USA a po návratu domů a na fakultu se – a je možno to dle mne tak formulovat – stala dalším pedagogem, který byl postaven před úkol výukově, odborně i vědecko-výzkumně zvládnout oba obory, jak pozemkové právo, tak právo životního prostředí. Stejně tak tomu bylo u dalších nových posil oboru, odborných asistentů JUDr. Jany Dudové a JUDr. Ing. Josefa Cingroše (který však následně z fakulty odešel do právní praxe) a JUDr. Jany Tkáčikové. K tomu někteří začali postupně buď bezprostředně v polistopadovém období či později rozvíjet v rámci katedry práva životního prostředí a pozemkového práva i povinně

6 POSPÍŠIL, Boleslav. *Životní prostředí očima právníka*. 1. vyd. Brno: UJEP, 1981, 293 s. ISBN 55-974-81.

volitelné předměty (ekopolitika, katastr nemovitostí, oceňování pozemků ochrana spotřebitele, ochrana veřejného zdraví, lesní právo, zemědělské právo, horní právo, ochrana kulturních památek, družstevní právo).

3.1 Pozemkové právo

Vývoj pozemkového práva v polistopadovém období lze dle mne co do věčné etapizace rozdělit na následující období. První je spojeno cca s obdobím 10 až 15 let po listopadu 1989, kdy probíhaly masově procesy restituce, privatizace a transformace vztahů k pozemkům. Ty se samozřejmě týkaly i ostatních nemovitých věcí a vybraných movitých věcí, nicméně změny v pozemkově právních vztazích lze považovat za polistopadovou pozemkovou reformu. Pro tuto první etapu je příznačné i budování novodobého katastru nemovitostí a postupná rešerše předlistopadových předpisů upravujících vztahy k pozemkům. V této první etapě si dovoluji tvrdit, nikdo nepochyboval o nutnosti rozvoje pozemkového práva jako pedagogické, vědecké i právní disciplíny.

Pro druhou etapu (jejíž přesný časový mezník oddělující jí od první lze s těžší stanoviti, neboť transformační změny v pozemkově právních vztazích nebyly ukončeny „k jednomu okamžiku“ a mnohé se co do právního řešení promítají do soudní a právní praxe až do současnosti) byla co do změn v právní úpravě typická snaha o konsolidaci a nastolení optimálních vztahů k pozemkům jak z hlediska soukromoprávního, tak veřejnoprávního. Příkladem budiž např. hledání optimálních mechanismů pro řešení střetů soukromých a veřejných zájmů v procesech podle stavebního zákona, úsilí o zakotvení spravedlivého prostředí pro krajní zásahy do vlastnického práva včetně vyvlastnění pozemků atd. Třetí etapa ve vztahu k pozemkovému právu je dle mne spojena s přípravou rekonstrukce soukromého práva. A konečně čtvrtá – současná – s perspektivami pozemkového práva v systému výuky práva obecně a na Právnické fakultě MU zvláště spadá dle mne do období po přijetí občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Jakkoli se může někomu jevit, že na potřebě samostatného tradování pozemkového práva představuje přijetí „nového“ občanského zákoníku nějaký „limitující“ mezník, sama tento názor nesdílím. Argumentace zvažující, zda se pozice pozemkového práva neoslabila návratem české právní úpravy k superficiální zásadě (byť, jak zainteresovaní ví, s řadou výjimek) jsou zřetelně zbytečné, ale dle mne neopodstatněné. Myslím, že je tomu právě naopak. Soukromoprávní a veřejnoprávní souvztažnosti při řešení právního režimu jak každého jednotlivého pozemku, tak jejich uskupení (např. do různorodých ploch či koridorů) jsou natolik komplikované a v právním řádu roztržštěně upravené v celé řadě předpisů, že jedině systematický, soustavný a hluboký vědecko-výzkumný a pedagogický přístup k jejich tradování může být zárukou, aby každý absolvent právnického studia pozemkově právní materii ovládal. Nepopírám, že složité a komplikované je i vymezení vztahu pozemkového práva k jiným právním odvětvím (jak v rámci soukromého, tak veřejného práva), ale tato skutečnost neoslabuje, ale podle mne naopak posiluje můj již několikrát

výše uvedený názor o společenské potřebě (či až nutnosti) vědeckého i pedagogického rozvoje pozemkového práva jako povinného předmětu (i nadále zřejmě jednosemestrového) v rámci studijního oboru právo a právní věda.

3.2 Právo životního prostředí

Právo životního prostředí, resp. jeho vývoj jako vědecké a pedagogické disciplíny a samostatného právního odvětví je rovněž víceetapový. V první etapě po listopadu 1989 zažívalo pochopitelně právo životního prostředí obrovský rozvoj, a to jak z hlediska legislativního, tak z hlediska vědeckého a pedagogického. Na právnické fakultě v Brně mělo už „nachystánu“ půdu pro to, aby se všichni akademici na ní působící mohli postupně zapojit – vedle svého pedagogického působení – i do přípravy legislativy, podílu na tvorbě rozhodování orgánů životního prostředí a rovněž do rozvíjení vědy práva životního prostředí. Rozsáhlost environmentální materie z pohledu práva jednoznačně opodstatnila koncipování předmětu jako povinného a dvousemestrového. Takto je tradováno právo životního prostředí dosud a není důvodu na tom nic měnit. Při vědomí nadnárodních zdrojů a právních pramenů práva životního prostředí byla katedrou od počátku věnována pozornost i mezinárodnímu právu veřejnému, přičemž speciální pozornost této materii věnovala od prvopočátku JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D., a to i prostřednictvím svých publikací.⁷

Z hlediska věcného lze druhou etapu rozvoje práva životního prostředí spojit dle mne se vstupem České republiky do Evropské unie, což samozřejmě našlo odraz i v učebnicové a odborné literatuře členů katedry. Konečně za třetí (současnou) etapu rozvoje práva životního prostředí a jeho výuky a vědecko-výzkumného rozvoje na katedře práva životního prostředí a pozemkového práva Právnické fakulty MU je dle mne možno považovat období, kdy se součástí výuky staly vedle povinného dvousemestrového předmětu právo životního prostředí i předměty v rámci programu Sokrates – Erasmus vyučované pro zahraniční studenty: International and Czech Environmental Law a Basics of Environmental Law. Koncepce těchto předmětů a zavedení do výuky je zásluhou doc. JUDr. Ilony Jančářové, Ph.D., která je jejich garantkou a postupně do jejich výuky zapojila další akademiky „nové generace“ – jmenovitě odborné asistenty JUDr. Vojtěcha Vomáčku, Ph.D., LL.M., JUDr. Jakuba Hanáka, Ph.D., Ph.D., JUDr. Dominika Židka, Ph.D., (všichni absolventi doktorského studijního programu správní právo a právo životního prostředí) a připravuje k zapojení další, jmenovitě od ak. roku 2019/2020 nového asistenta Mgr. Jiřího Vodičku (tč. studenta doktorského studijního programu správní právo a právo životního prostředí).

⁷ Na tomto místě lze uvést jmenovitě jednu z prvních významných publikací v této oblasti JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Mezinárodní smlouvy na ochranu životního prostředí – vybrané otázky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 185 s., Acta Universitatis Brunensis Iuridica, sv. 194. ISBN 80-210-1723-6.

Za významnou z hlediska rozvoje práva životního prostředí je třeba považovat skutečnost, že je samostatným rigorózním oborem a doktorským studijním oborem. V těsně polistopadovém období šlo i v případě doktorského studia o samostatný studijní obor, který byl následně spojený a akreditovaný společně s oborem správního práva do podoby doktorského studijního oboru „správní právo a právo životního prostředí“ (jehož absolventy jsou z členů katedry JUDr. Jakub Hanák, Ph.D., Ph.D., JUDr. Vojtěch Vomáčka, Ph.D., LL.M., JUDr. Dominik Židek, Ph.D.). Na tomto místě se dle mne sluší uvést i další absolventy těchto studijních programů, protože z mnohých z nich jsou významní právníci působící v různých právnických profesích. Historicky prvním absolventem jednooborového studijního doktorského studia „právo životního prostředí“ je JUDr. Ing. Filip Dienstbier, Ph.D., soudce Nejvyššího správního soudu, dále JUDr. Jaroslav Knotek, Ph.D., právník odboru životního prostředí Krajského úřadu Jihomoravského kraje a člen zkušební komise současného doktorského studijního programu právo a právní věda, JUDr. Jana Tkáčiková, Ph.D., odborná asistentka na katedře práva životního prostředí a pozemkového práva).

Mezi absolventy doktorského studijního programu „správní právo a právo životního prostředí“ patří Mgr. Tomáš Kocourek, Ph.D., soudce Krajského soudu v Praze, Mgr. Lenka Bahýřlová, Ph.D., soudkyně Městského soudu v Praze, Mgr. Marie Poláčková, Ph.D., Mgr. Jitka Večeřová, Ph.D., Mgr. Michaela Konečná, Ph.D. – všechny právničky Kanceláře veřejného ochránce práv, Mgr. Kateřina Švarcová, Ph.D., JUDr. Helena Doležalová, Ph.D., Mgr. Hana Adamová, Ph.D., dříve dlouholetá asistentka Nejvyššího soudu, JUDr. Tomáš Rada, Ph.D., advokát, Mgr. Vendula Zahumenská, Ph.D., věnující se environmentálnímu právu v praxi. Se všemi absolventy doktorského studia je katedra v osobním i odborném kontaktu, byť s každým jednotlivě v různých situacích a pozicích. Pro úplnost je vhodné uvést, že ne všichni přijatí studenti do doktorského studia své studium dokončili. V převážné většině to bylo z důvodů kolizí jejich studijních povinností s pracovními či osobními problémy, které jim neumožnily se zcela soustředit na náročné doktorské studium, které skutečně vyžaduje plné nasazení a k tomu i nadšení pro studovaný obor.

Celý systém výuky katedry práva životního prostředí a pozemkového práva v magisterském studiu – jak bylo naznačeno již výše – je spojen i s výukou povinně volitelných předmětů, které je vhodně doplňují, rozvíjí a dávají prostor pro hlubší pochopení jak jejich vybraných specifik, tak postavení v systému práva. V současné době (řazeno podle abecedy)

jsou jimi: družstevní právo⁸, ekopolitika, horní právo, katastr nemovitostí, lesní právo, oceňování pozemků, ochrana kulturních památek, ochrana spotřebitele, zemědělské právo⁹ a od roku 2017 Letní škola práva životního prostředí. Některé z nich jsou vyučovány výlučně členy katedry, ale na výuce řady z nich se podílí odborníci z jiných kateder i odborníci s praxe, což nesporně přispívá k jejich atraktivitě.

Na tomto místě si dovoluji uvést vybrané odborníky, kteří s katedrou spolupracovali či spolupracují počínaje rokem 1990. Jednou z prvních aktivních spolupracovnic katedry byla JUDr. Drahomíra Pálenská, Ph.D., působící na Ministerstvu životního prostředí, jejíž život bohužel před řadou let předčasně ukončila za plného pracovního nasazení a odborné spolupráce s katedrou práva životního prostředí a pozemkového práva závažná a nevléčitelná nemoc.

Dlouholetým externím spolupracovníkem (jak v minulosti v rámci externí výuky, tak následně na pozici člena oborové komise) je JUDr. PhDr. Jaroslav Chyba, DrSc., který se pravidelně aktivně zúčastňuje i konferencí pořádaných Právnickou fakultou MU, a to sekci v gesci katedry práva životního prostředí a pozemkového práva.

Mezi další externí spolupracovníky katedry patří odborníci z praxe, kteří jsou zapojeni zejména do výuky povinně volitelných předmětů: Ing. Martin Flora, Ph.D., (advokát, vysokoškolský učitel), Mgr. Tomáš Kocourek, Ph.D. (soudce) – v lesním právu, JUDr. Radim Kostík (soudce), JUDr. Alice Sedláková (notářka), Mgr. Filip Schwarzenstein (notářský kandidát), Ing. Naděžda Vitulová (z oblasti katastru nemovitostí) – v katastru nemovitostí; Mgr. Jan Czajkowski (právník Kanceláře veřejného ochránce práv); Ing. Jaroslav Pištěk (Česká inspekce životního prostředí) – v ekopolitice; Mgr. Petr Vaculík – v zemědělském právu; JUDr. Radek Polícar – v ochraně veřejného zdraví; doc. RNDr. Marek Slobodník, CSc., (PřF MU), Mgr. Martin Netoušek, RNDr. Jan Viewegh – v horním právu, JUDr. Olga Svobodová, Ph.D., (Krajský úřad Jihomoravského kraje; odbor

⁸ Je třeba uvést, že katedra zabezpečuje i výuku povinně volitelného předmětu družstevní právo, jehož garantem je doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., který se mu pedagogicky a odborně věnuje celý svůj profesní život a který jeho existenci v podobě povinně volitelného předmětu v systému výuky na právnické fakultě v Brně uhájil v polistopadovém období po zrušení zemědělskodružstevního práva jako povinného předmětu, v rámci něhož však – a opět díky prof. JUDr. Boleslavu Pospíšilovi, DrSc., byla od pradávna v podmínkách brněnského pojetí vždy věnována pozornost i právní úpravě nezemědělského družstevnictví (bytovému, spotřebnímu a výrobnímu družstevnictví). Blíže se zabývat jeho rozvojem a perspektivami v podmínkách Právnické fakulty Masarykovy univerzity se necítím být v současné době povolána, byť jsem se jím v raném stadiu svého akademického působení zabývala též a v polistopadovém období jsem se věnovala problematice transformace družstev. Posléze jsem cítila, že se chci koncentrovat na právo životního prostředí a pozemkové právo a povinně volitelné předměty s nimi úzce související a právními vztahy v oblasti družstevnictví se již pedagogicky a vědecko-výzkumně nezabývám.

⁹ Prohlubování aktivit v oblasti zemědělského práva vyústilo v roce 2018 k založení oddělení Zemědělského práva, a to jako oddělení katedry Práva životního prostředí a pozemkového práva. Koncepce jeho směřování jak z hlediska věcného, tak personálního je ve stadiu utváření se. S tímto procesem souvisí i vymezení jeho vztahu k právu životního prostředí a pozemkovému právu, ale samozřejmě nejen k nim, neboť právní regulace vztahů v zemědělství zasahuje do celého systému práva.

životního prostředí), Mgr. Jana Cháberová (Česká inspekce životního prostředí), Mgr. Marie Poláčková, Ph.D., a Mgr. Michaela Konečná (právničky Kanceláře veřejného ochránce práv), Mgr. Ing. Ján Bahýľ (advokát) a další odborníci zabývající se environmentální problematikou, kteří jsou garantem předmětu JUDr. Vojtěchem Vomáčkou zapojování do zabezpečení výuky na aktuální témata v Letní škole práva životního prostředí¹⁰. Tendence prohlubování spolupráce s odborníky z právní praxe je v horizontu uplynulých let zjevná a lze očekávat, že i nadále budou jak stávající, tak nově oslovení odborníci svojí měrou spolu se členy katedry přispívat ke kvalitní výuce zajištěním specializovaných témat zejména v magisterském studiu.

Právo životního prostředí je oborem, který nalezl uplatnění i v magisterském navazujícím studiu Veřejná správa (v podobě předmětu Právo životního prostředí pro veřejnou správu) a bakalářském studijním programu Veřejná správa (v podobě předmětu Základy práva životního prostředí). Dále je i modulem v rámci studia LL.M. Nemovitosti a právo. Pozemkové právo a katastr nemovitostí jsou v současné době povinnými a státnicovými předměty ve studijním bakalářském programu Veřejná správa – specializace Katastrální správa.

V souvislosti s bakalářským studiem si dovoluji smutné povzdechnutí nad tím, že v současné době již není na Právnické fakultě MU akreditován bakalářský studijní program se specializací na nemovitosti, jak tomu bylo dříve. Šlo o bakalářskou specializaci Právní vztahy k nemovitostem a katedra práva životního prostředí a pozemkového práva byla jejím garantem. Studijní program pochopitelně obsahoval předměty zajišťované jak katedrou práva životního prostředí a pozemkového práva, tak vícero dalšími katedrami (jmenovitě šlo o katedru právních dějin, katedru právní teorie, katedru občanského práva, katedru správního práva, katedru finančního práva, katedru obchodního práva, katedru mezinárodního a evropského práva). Přiznám, že dodnes jsem nepochopila, proč nebyl aktualizovaný studijní program specializace Právní vztahy k nemovitostem předložen po uplynutí původní akreditace z polistopadového období k další akreditaci. Z hlediska struktury zájemců o toto studium šlo v prvních obdobích zejména o pracovníky z oblasti katastrální správy. Konec konců z jejich podnětu (jmenovitě z podnětu představitelů Českého úřadu zeměměřického a katastrálního) byl bakalářský program původně koncipován (na jeho tvorbě se významně podílel doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., a příslušný proděkan, kterým byl tehdy doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc.) a následně úspěšně akreditován. Postupně se jeho studenty staly osoby z jiných oblastí, v nichž bylo/je třeba znát a správně aplikovat právní úpravu týkající se pozemků a ostatních nemovitostí, případně šlo o studenty bezprostředně po maturitě. Je samozřejmě prospěšné, že v současné době alespoň studenti studijního bakalářského oboru Veřejná správa – specializace Katastrální správa mají možnost předměty pozemkové právo a katastr nemovitostí

¹⁰ Blíže k Letní škole práva životního prostředí, která se koná od roku 2017 vždy v září na počátku příslušného akademického roku viz: <http://envi.law.muni.cz/content/cs/letni-skola/> [cit. 5. 9. 2019].

studovat. Je však nezpochybnitelné, že jde o absolventy s cíleným užším uplatněním v oblasti veřejné správy, potažmo katastrální správy. Jsem přesvědčena, že Právnická fakulta MU se tím, že nemá akreditovanou širěji koncipovanou specializaci bakalářského studia, zbavila možnosti vychovávat studenty s touto specializací, kteří by byli absolventy znalými komplexně materie právních vztahů k nemovitostem, v nichž pozemkově právní a environmentální aspekty hrají významnou roli.

Z hlediska personálního je třeba za významný mezník v budování koncepce a dalšího rozvoje katedry práva životního prostředí a pozemkového práva jako celku i jejích jednotlivých oborů považovat období poté, co se vedoucí katedry stala doc. JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D. Je třeba zdůraznit, že ve svém přístupu k rozvoji katedry citlivě vychází z tradic a přínosů k rozvoji práva životního prostředí a pozemkového práva, k němuž došlo pod vedením doc. JUDr. Ing. Milana Pekárka, CSc. Ale zároveň je třeba vyzdvihnout to, že doc. JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D., ve své roli představitelky těchto oborů aktivně a tvůrčím způsobem přistoupila ke změnám jak v oblasti pedagogické, tak vědecko-výzkumné. Z hlediska personálního začala v okruhu doktorandů vyhledávat další adepty vhodné pro působení v akademické sféře. Tak se k JUDr. Janě Tkáčikové, Ph.D., jejíž školitelkou byla doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc., a JUDr. Jakubu Hanákovi, Ph.D., Ph.D., jehož školitelkou byla doc. JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D., a kteří se stali členy katedry ještě v době, kdy byl vedoucím doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., postupně připojili další. Jmenovitě JUDr. Vojtěch Vomáčka, Ph.D., LL.M., jehož školitelkou byla doc. JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D., JUDr. Dominik Židek, jehož školitelkou byla doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc., a konečně počínaje akademickým rokem 2019/2020 Mgr. Jiří Vodička, který je tč. doktorandem doc. JUDr. Ilony Jančářové, Ph.D. Jsem přesvědčena, že tento tým je připraven a schopen rozvíjet jak právo životního prostředí, tak pozemkové právo – a to každý tento obor samostatně a oba pak ve vzájemných souvislostech.

4 Vědecko-výzkumná a publikační činnost katedry, spolupráce s praxí

Je nesporné, že kvalitní výuka a působení na studenty se neobejde bez systematické a kvalitní vědecko-výzkumné činnosti konkrétního fakultního pracoviště jako celku i jeho jednotlivých členů. Troufám si tvrdit, že v tomto směru je členy katedry věnována pozornost jak badatelským aktivitám v oblasti práva životního prostředí, tak v oblasti pozemkového práva, resp. mnohdy v jejich vzájemných souvislostech. Jak jsem uvedla v úvodu, není cílem tohoto pojednání následně uvádět jmenovitě u každého člena katedry jeho nosné publikační výstupy, ani uvádět výčet vědecko-výzkumných úkolů. To vše tvoří jednak obsah charakteristiky katedry práva životního prostředí a pozemkového práva v monografii Dějiny právnické fakulty, jednak je dohledatelné

v údajích informačního systému Masarykovy univerzity u jednotlivých akademiků¹¹ a informačních zdrojích, které uvádí minulé i současně vědecko-výzkumné úkoly řešené na Právnické fakultě MU¹². Spíše považuji za významné zdůraznit, že většina členů katedry se v minulosti i v současné době publikačně i badatelsky podílela na řešení témat jak z práva životního prostředí, tak pozemkového práva. Postupně se však dle mne ukazuje, že trend bude zřejmě v budoucnosti takový, že jednotliví členové katedry se budou profilovat publikačně a vědecko-výzkumně v užších specializacích než dosud, aby pak ev. své poznatky ze speciálních oblastí dokázali syntetizovat a vyvodit z nich doporučení pro legislativu, interpretaci a aplikaci nejen „izolovaně“ ve světle konkrétních problémů, ale i pro formulování zobecnujících zásad a principů právní regulace environmentálních a pozemkových vztahů.

Právo životního prostředí, pozemkové právo a povinně volitelné předměty v rámci magisterského studia jsou rozvíjeny nejen prostřednictvím vědecko-výzkumných aktivit členů katedry a doktorandů oboru správní právo a právo životního prostředí se specializací právo životního prostředí, ale i úzkými a četnými vztahy a aktivitami členů katedry v oblasti právní praxe. Jsou jimi zabezpečovány nejen přednášky pro praxi a poskytovány konzultace, ale členové katedry jsou či byli i na pozicích s přímou či zprostředkovanou vazbou na právo životního prostředí a pozemkové právo. Jmenovitě považuji za nezbytné uvést členství doc. JUDr. Ilony Jančářové, Ph.D, ve skupině evropských právníků Avoseta Group, která působí na poli rozvoje práva životního prostředí v EU, a dále její působení na Ministerstvu životního prostředí v legislativní komisi. Též doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc., je dlouholetým členem rozkladové komise Ministerstva životního prostředí, doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc., a JUDr. Jana Dudová působily jako asistentky soudců Ústavního soudu, JUDr. Jana Tkáčiková, Ph.D., spolupracuje mimo jiné s Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským, JUDr. Jakub Hanák, Ph.D., Ph.D., se zapojuje do praxe v oblasti oceňování pozemků, dále konzultačně spolupracuje s Výzkumným ústavem meliorací a ochrany půdy, v. v. i., s tím, že na vybraných konzultacích se spolu s ním podílí i doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc., JUDr. Vojtěch Vomáčka, Ph.D., LL.M., pracuje

11 Přehled publikací je dohledatelný na dále uvedených adresách: JANČÁŘOVÁ, Ilona: <https://is.muni.cz/auth/osoba/1514#publikace>; PEKÁREK, Milan: <https://is.muni.cz/auth/osoba/762#publikace>; PRŮCHOVÁ, Ivana: <https://is.muni.cz/auth/osoba/1855#publikace>; DUDOVÁ, Jana: <https://is.muni.cz/auth/osoba/96#publikace>; HANÁK, Jakub: <https://is.muni.cz/auth/osoba/jakub.hanak#publikace>; VOMÁČKA, Vojtěch: <https://is.muni.cz/auth/osoba/vomacka#publikace>; TKÁČIKOVÁ, Jana: <https://is.muni.cz/auth/osoba/14747#publikace>; ŽIDEK, Dominik: <https://is.muni.cz/auth/osoba/dominek.zidek#publikace>; VODIČKA, Jiří: <https://is.muni.cz/auth/osoba/jiri.vodicka#publikace> – vše cit. 31. 8. 2019.

12 Viz blíže přehled řešených projektů PrF MU, v rámci něhož jsou uvedeny i všechny výzkumné projekty řešené členy katedry práva životního prostředí a pozemkového práva (GAČR i projekty specifického výzkumu, v nichž členové katedry vystupovali/vystupují buď jako řešitelé a u projektů specifického výzkumu případně jako garanti projektů specifického výzkumu, jejichž řešiteli byli/jsou doktorandi oboru správní právo a právo životního prostředí). Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/content/cs/vyzkum/resene-projekty/>.

jako odborný konzultant pro oblast životního prostředí s Nejvyšším správním soudem a od roku 2012 byl stálým členem expertní skupiny Evropské komise pro přístup veřejnosti k soudní ochraně, JUDr. Dominik Židek, Ph.D., je asistentem soudce Ústavního soudu. Katedra práva životního prostředí, ať už jako celek, tak i její jednotliví členové, se v uplynulých desetiletích podíleli i na konzultacích a přípravě analýz v oblasti legislativy (v posledním období např. v oblasti veřejného stavebního práva co do environmentálních a pozemkověprávních aspektů; dále v oblasti právních vztahů k vodám a právní povaze staveb a dalších zařízení k jejich využívání). A lze předpokládat – a přát si – aby i nadále byla katedra práva životního prostředí a pozemkového práva a jejich představitelé vnímáni odbornou veřejností jako povolání k takovýmto odborným diskusím a konzultacím.

A mám za to, že přístup a vedení týmu členů katedry práva životního prostředí a pozemkového práva vedoucí doc. JUDr. Ilonou Jančářovou, Ph.D., je zárukou takového směřování. Lze právě s ohledem na významné vědecko-výzkumné počiny, účast na vnitrostátních i zahraničních konferencích i spolupráci s ostatními právníckými fakultami v České republice a s vybranými v zahraničí i společenskou praxí očekávat, že katedra práva životního prostředí a pozemkového práva je připravena být přínosnou pro prezentování dalších nových poznatků ve všech oborech, které zajišťuje.

Dovolím si předpovědět, že u odborných asistentů JUDr. Jakuba Hanáka, Ph.D., Ph.D., a JUDr. Vojtěcha Vomáčky, Ph.D., LL.M., lze očekávat jejich brzké směřování k habilitačnímu řízení. Postupem času je jistě bude následovat JUDr. Jana Tkáčiková, Ph.D., a jak půjde čas, i další mladí členové katedry. Za sebe jim k tomu přeji hodně úspěchů, radosti z vědecko-výzkumné práce a entuziasmu při předávání jejich znalostí a zkušeností studentům i zájemcům ze společenské praxe.

A ještě jedno přání si u krátké úvahy o vědecko-výzkumných a publikačních aktivitách a propojení se společenskou praxí členů katedry dovolím vyslovit. Týká se doc. JUDr. Ilony Jančářové, Ph.D. Jsem přesvědčena, že svými dosavadními vědecko-výzkumnými, publikačními a pedagogickými počiny a též úzkou spoluprací s odborníky z oblasti práva životního prostředí na národní i nadnárodní úrovni prokázala, že má velmi dobře nakročeno k tomu, aby z ní byla první brněnská profesorka se specializací právo životního prostředí.

Závěrem

Závěrem se vrátím na začátek. A budu stručná.

Jsem přesvědčena o smysluplnosti a opodstatněnosti budoucího rozvíjení jak práva životního prostředí, tak pozemkového práva jako samostatných povinných předmětů v rámci magisterského studijního programu právo a právní věda na Právnické fakultě MU. Samozřejmě jejich uplatnění i v dalších studijních programech lze jen uvítat a podpořit. Jmenovitě jde o další rozvoj a zkvalitnění obsahu doktorského studijního programu správní právo a právo životního prostředí, jehož podklady pro novou akreditaci jsou připravovány tak, aby akreditace úspěšně proběhla a počínaje akademickým rokem

2020/2021 mohlo začít být doktorské studium v nové podobě realizováno. A přát si lze – a katedra je na to odborně i personálně připravena –, aby se výhledově připravila akreditace doktorského studijního programu v angličtině. A tomuto rozvoji všech oborů zajišťovaných katedrou práva životního prostředí přeji, aby respektoval nadnárodní i vnitrostátní právní úpravu, a přístupu těch, kteří se jimi budou zabývat, také přeji, aby se nebáli vycházet i z tradic „brněnské školy“ a dále je rozvíjeli.

Jak bylo uvedeno na začátku tohoto článku, uběhlo letos 40 let od mého absolvování Právnické fakulty MU. Stejný počet let od mého profesního spojení s ní. Viděno 100. výročí Právnické fakulty MU to jsou pouze čtyři desetiny tohoto časového úseku. Viděno zorným úhlem délky aktivní pracovní činnosti průměrného člověka, je to nepředstavitelné maximum, o kterém se mladému člověku na počátku pracovní kariéry ani nesní. Víím, že to tak je. Protože sama jsem se při letošním bilancování a oslavách při příležitosti 100. výročí založení Právnické fakulty MU tohoto čísla lekla. Nemohu proto než poděkovat osudu, že mi bylo umožněno těch 40 let (+ k tomu 4 roky studia) s Právnickou fakultou MU prožít.

To, že jsem určitou dobu (v letech 1993–2001) souběžně s působením na fakultě pracovala jako asistentka ústavních soudců JUDr. Evy Zarembové a prof. JUDr. Vladimíra Čermáka považuji za velmi cennou životní příležitost řešit právní problémy s nezbytností vnímat příběhy osob, které se na Ústavní soud obracely, i s přirozenoprávní perspektivy. Stejně tak se cítím celoživotně ovlivněna osobností mého školitele prof. JUDr. Petra Hajna, DrSc.

A konečně bych ráda vyslovila díky všem studentům, s nimiž jsem měla to štěstí se v životě při svém působení na Právnické fakultě MU potkat... a kteří – byť každý po svém – si do svého profesního života odnesli snad nějakou vzpomínku na právo životního prostředí a pozemkové právo. A vůbec nevádí, že je to třeba někdy ve výuce či při přípravě na ni nebavilo nebo si kladli otázku „proč to mám/máme řešit“? vlastně rozhodující podle mne je, že přemýšleli „proč“ ... a tím byli nuceni se nějak s pozemkověprávními a environmentálními právními problémy vypořádat.

Chci věřit, že výše uvedenými myšlenkami a názory na právo životního prostředí a pozemkové právo jsem třeba napomohla najít odpověď na otázky pokládané fakultní veřejností ohledně budoucí perspektivy práva životního prostředí a pozemkového práva v podmínkách Právnické fakulty MU a naznačila i možný trend v jejich směřování.

Přeji právu životního prostředí i pozemkovému právu (a všem dalším s nimi souvisejícím oborům tradovaným na katedře práva životního prostředí a pozemkového práva), aby mělo i do budoucna díky akademikům, kteří se mu budou věnovat, výbornou kondici a studentům spoustu „tvrdých a zajímavých“ oříšků z říše práva životního prostředí a pozemkového práva, které se jim podaří pod vedením a ve vzájemné kolegiální diskusi s jejich pedagogy rozlousknout... a z tohoto výsledku necht' pak mají jak studenti, tak jejich pedagogové upřímnou radost.

Mezinárodní právo soukromé – včera, dnes a zítra

Private International Law – Yesterday, Today and Tomorrow

Naděžda Rozehnalová*, Kristina Sedláková Salibová**

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vývojem mezinárodního práva soukromého, jako vědecké a pedagogické disciplíny, za uplynulých sto let od vzniku Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Jsou nastíněny zlomové okamžiky, které vedly k významnému rozvoji této vědní disciplíny. Příspěvek je rozdělen do tří částí, kde autoři popisují pedagogické a vědecké uchopení mezinárodního práva soukromého a procesního na pozadí obecného vývoje této disciplíny.

Klíčová slova

Mezinárodní právo soukromé; brněnská právnická fakulta; vývoj; vědní disciplína.

Abstract

This paper deals with the development of private international law in the last hundred years since the establishment of Faculty of Law of Masaryk University in Brno. They are outlined turning points that led to the significant development of this scientific discipline. The paper is divided into three parts, where authors describe the pedagogical and scientific meaning of private international and procedural law on the background of the general development of this discipline.

Keywords

Private International Law; Faculty of Law in Brno; Progress, Branch of Science.

Úvod

Mezinárodní právo soukromé a procesní je disciplínou, která zejména po roce 1990 zaznamenává mimořádný rozmach a nárůst zájmu v oblasti publikační, legislativní na národní, unijní i mezinárodní úrovni, a v neposlední řadě v oblasti pedagogické. Otevření hranic, nárůst kontaktů obchodních, dopravních, turistických, globalizace světové ekonomiky, rozvoj elektronizace atd. znamená v námi sledované oblasti nárůst soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. A přirozenou potřebu právní regulace, do té doby spíše národní a omezeně regionální. S růstem vztahů přichází také nárůst sporů. Disciplína,

* Prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of International and European Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 1860@muni.cz / ORCID: 0000-0002-8907-2718

** JUDr. Kristina Sedláková Salibová, doktorandka, Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of International and European Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 388635@mail.muni.cz

kteřá v dobách, ve kterých jsem nastupovala¹ do pozice asistenta na katedru mezinárodního práva Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (dnes Masarykova univerzita), byla označována za „třešničku na dortu velkého právníckého vzdělávání“, se díky tomuto rozmachu vztahů stala tou, která je neopomenutelná a s níž se prakticky každý právník setkává ve své odborné praxi. Přeshraniční uznání rozhodnutí v oblasti obchodní, smlouvy, zakládání společných podniků a investiční vstupy do zahraničních aktivit, rozvody, manželství, výživné, dědění, uznání zahraniční veřejné listiny a další a další otázky s mezinárodním prvkem, které nabraly a nabírají mimořádnou dynamiku, zvyšují potřebu nejen bádání či legislativních podnětů, ale i vzdělávání studentů na právníckých fakultách.

Působení jednotlivých osobností, které se podílely na pedagogickém procesu v oblasti mezinárodního práva soukromého na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v době první republiky, bylo dokumentováno v publikaci Vojáček-Tauchen-Schelle.² Na tuto reprezentativní publikaci odkazujeme, pokud jde o další data a údaje. Nechceme-li se ovšem opakovat, pokusíme se nastínit trošku jiný vývoj, který zaznamenala tato disciplína za uplynulých sto let na Právnické fakultě MU. Stejně jako v jiných případech, existují i zde období dokumentovaná více, a období dokumentovaná méně. Existují také jevy, které stojí za to zmínit tu více, tu méně. Náš pohled je do jisté míry subjektivní. Jeden z autorů této stati – prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc. – působí na katedře mezinárodního (a dnes i „evropského“) práva od roku 1979. A jako student fakulty od akademického roku 1975/1976. Toto období po znovuotevření právnícké fakulty je tak autorka schopna uchopit coby pamětník, který se podílel na vytváření pedagogického profilu disciplíny, lépe. Druhý ze spoluautorů – JUDr. Kristina Sedláková Salibová – byla studentkou magisterského studia a je aktuálně studentkou doktorského studia. Její pohled je tak spíše pohledem studenta aktuálně vnímajícího stav této disciplíny.

V dalších třech částech se pokusíme ukázat pedagogické a vědecké uchopení mezinárodního práva soukromého a procesního na pozadí obecného vývoje této disciplíny. Jde o pohled, který by si zasloužil nesporně větší prostor než je tato krátká stat' sepsaná v rámci vzpomínek a stoletého výročí založení Masarykovy univerzity. Nicméně snad i tato přinese onen pověstný kamínek do mozaiky poznání vývoje uvedené disciplíny.

1 Mezinárodní právo soukromé a procesní mezi dvěma světovými válkami

Dříve, než se budeme věnovat dvěma osobnostem, které zásadně formovaly uchopení mezinárodního práva soukromého na fakultě v tomto období, řekněme si několik slov dokumentujících mezinárodní právo soukromé a procesní v období mezi dvěma světovými válkami.

1 Prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc., nastoupila na katedru mezinárodního práva jako asistent v prosinci 1979.

2 VOJÁČEK, Ladislav, Jaromír TAUCHEN a Karel SCHELLE. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity: 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 575 s. ISBN 978-80-210-9240-2.

Významným impulsem pro rozmach právní vědy se stal vznik Československa a otevření dvou právnických fakult. Jednou z nich byla právě Právnická fakulta MU v Brně. Věda mezinárodního práva soukromého se v tomto období obecně nevyvíjela samostatně, ale ve spojení s jinými právními obory. Konkrétně právem občanským a mezinárodním. Osobností, která se zasloužila o rozvoj vědy mezinárodního práva soukromého, byl Jan Krčmář. Ten ve svých pracích používá již přímo název *mezinárodní právo soukromé*.³ Ustanovení, týkající se mezinárodního práva soukromého, byla zakotvena v tehdejší občanském zákoníku, k jehož formulaci významnou měrou přispěl. Ostatně tato se stala východiskem pro pozdější prvou kodifikaci mezinárodního práva soukromého – zákon č. 41/1948 Sb., o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém a o právu postavení cizinců v oboru práva.⁴

Děni v této oblasti ovlivňovaly, byť omezeně, mezinárodní aktivity. Je to především Haagská konference mezinárodního práva soukromého. Tato mezivládní organizace poprvé zasedala v roce 1893. V průběhu let vypracovala řadu úmluv či modelových pravidel, jejichž cílem bylo sjednocení kolizních a procesních norem, a to v různých oblastech. Zasedání Haagské konference se do roku 1904 uskutečnilo celkem čtyřikrát a výsledkem těchto zasedání bylo přijetí sedmi mezinárodních úmluv. Další zasedání proběhla až v letech 1925 a 1928. Představovala silné zázemí teoretické a měla vliv na vývoj námi sledované disciplíny. Děni, jak vidno, bylo zasaženo oběma světovými válkami, a tak skutečný význam a prestiž na děni v mezinárodním právu soukromém a procesním získala tato organizace až v poválečném období.⁵

Vraťme se k vývoji mezinárodního práva soukromého na Právnické fakultě MU. V souladu se zákonem o založení Masarykovy univerzity je zahájena výuka na právnické fakultě v podzimním semestru roku 1919. V prvopočátcích nebylo mezinárodní právo rozlišováno z pohledu pedagogického na veřejné a soukromé. Akcent byl dán na mezinárodní aspekt disciplíny a přednášky byly společné s mezinárodním právem veřejným. Právnická fakulta MU, stejně jako ostatní právnické fakulty, se potýkala s nedostatkem profesorů, kteří by byli specializovaní na tuto oblast. Připomeňme si některé. Jaroslav Kallab začal na fakultě vyučovat předmět nazvaný *Z práva mezinárodního*. A to i přesto,

3 Např. KRČMÁŘ, Jan. *Úvod do mezinárodního práva soukromého, část I. propedeutická*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1906, 304 s.; KRČMÁŘ, Jan. *Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1910, 232 s.

4 LANŽHOTSKÝ, Vladimír. Československá věda mezinárodního práva soukromého do roku 1948. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, č. 1, s. 128–146 [cit. 22. 7. 2019]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/9503>

5 Odkazujeme na oficiální stránky Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Dostupné z: <https://www.hcch.net/en/about/>

TRÁVNÍČKOVÁ, Simona. Unifikace a kodifikace v mezinárodním právu soukromém pohledem Jana Krčmáře a dnešní doby. In: *Historie mezinárodního práva soukromého: sborník příspěvků z workshopu konaného dne 11. 12. 2008* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 165 [cit. 19. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/historie2008/historie.pdf>

že těžiště jeho vědecké činnosti se zaměřovalo na trestní právo. Rovněž František Weyr přednášel na fakultě mezinárodní právo ve studijním roce 1928–1929. Rudolf Dominik se ve stejném období specializoval na *mezinárodní ochranu práce a mezinárodní ochranu životenského vlastnictví*.

Zlomový okamžik přišel v roce 1929 příchodem Michala Arturoviče Zimmermanna na Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Dekretem byl ustanoven smluvním profesorem mezinárodního práva.⁶ V době, kdy právnické fakulty nedisponovaly specialisty v této oblasti a nevychovávaly odborníky na poli mezinárodního práva, a současně v praxi byla tato problematika vnímána spíše okrajově, byl příchod Zimmermanna velkým přínosem pro další dění.⁷ A to jak pro jeho zkušenosti z odborné praxe, tak i pro zájmy akademické. Výuku zahájil v zimním semestru studijního roku 1930–1931, a to přednáškou nesoucí název *Vývoj mezinárodněprávních institucí od středověku do nové doby*. Ve stejném studijním roce začal také vyučovat nový předmět nazvaný *Mezinárodní právo soukromé*. Bylo to poprvé v historii fakulty, kdy se tento předmět začal vyučovat samostatně.⁸ Právě na tomto místě stojí za to si připomenout jak jeho osobu, tak především jednu z publikací, která je ceněna obcí mezinárodního práva soukromého dodnes – učebnici *Mezinárodní právo soukromé*.

Kdo byl vlastně profesor Zimmermann? Narodil se 21. listopadu 1887 v Kuntajisu. Vystudoval Právnickou fakultu v Petrohradě. Po jejím ukončení odešel do Paříže, kde pokračoval ve studiu práva. První světová válka zmařila jeho snahu o habilitaci na Právnické fakultě v Petrohradě. Ke svému milovanému oboru se mohl vrátit až po emigraci do Prahy, kde působil jako docent na Ruské právnické fakultě. Za svého působení vydal řadu ruský psaných spisů, které se zaměřovaly na mezinárodní právo.⁹ Rovněž pracoval v archivu ministerstva zahraničních věcí. V Praze později působil také v *revue Zabraněná politika*, kde publikoval řadu odborných článků.¹⁰ Díky svým dovednostem, odbornosti a kvalitou publikovaných děl dostal příležitost vyučovat na právnické fakultě

6 Dekret prezidenta republiky ze dne 23. října 1929. Archiv MU, osobní spis M. A. Zimmermann.

7 KALLAB, Jaroslav. Profesor M. A. Zimmermann. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1934–1935, roč. 13, s. 600–601.

8 *Seznam přednášek konaných na Právnické fakultě MU ve studijním roce 1930–1931*. Brno: Masarykova univerzita, 1930–1931.

9 *Očerky nového meždunarodnogo prava. Mirnyje dogovory, Liga nacij, Postojannaja palata Meždunarodnogo suda*. Praha: Plamja, 1923, 230 s.; *Materialnoje meždunarodnoje pravo*. Praha: Plamja, 1925; *Vmešajstvo i priznanie v meždunarodnom prave*. Praha: Plamja, 1926, 248 s.; *Sojedinenye štaty severnoj Ameriki v istorii čelovečenstva 1776–1926*. Praha: Plamja, 1926.

10 V letech 1929–1935 vyšly tyto články: *Panevropa či Evropská konfederace? Zabraněná politika*, 1930, č. 7, 8, 9; *Budoucnost Společnosti Národů. Zabraněná politika*, 1931; *Londýnská námořní konference. Zabraněná politika*, 1931; *Francouzská koloniální expanse. Zabraněná politika*, 1931; *Úkoly konference pro omezení zbrojení. Zabraněná politika*, 1932/1933; *Intervence v mezinárodním právu. Zabraněná politika*, 1933; *Ed. Beneš a nové mezinárodní právo. Zabraněná politika*, 1934; *Smlouvy o neútočení a smlouvy o vzájemné pomoci. Zabraněná politika*, 1934.

v Brně. Vzhledem k tomu, že neměl československé státní občanství, mohl vyučovat jen jako smluvní profesor. Jeho kvality dostaly ohodnocení i na mezinárodní úrovni. V roce 1935 byl pozván na Akademii mezinárodního práva v Haagu, kde jeho přednášky sklidily velký ohlas. V době působení na právnické fakultě v Brně publikoval řadu významných děl a prací v oblasti mezinárodního práva veřejného a soukromého.¹¹ V té době česká literatura postrádala monografie a učebnice v oblasti mezinárodního práva.¹² Ostatně nebylo zvykem psát učebnice, byla to spíše výjimka.

Jedním z jeho nejvýznamnějších děl v oblasti mezinárodního práva soukromého se stala učebnice *Mezinárodní právo soukromé*.¹³ Tato patří dodnes k pomůckám při studiu tohoto vědního oboru. Zimmermann svou knihou poskytl ucelený a systematický přehled v tomto právním odvětví, do té doby nepublikovaný. Zimmermann učebnici mezinárodního práva soukromého rozdělil do čtyř částí, a to na úvod, základní pojmy, obecnou a zvláštní část. Jednotlivé části pak přehledně rozdělil do kapitol, které jsou vždy v úvodu opatřeny přehledem použité literatury, dokumentující vývoj v dané oblasti.

Zimmermann působil na Právnické fakultě poměrně nedlouho, nicméně stopa, kterou zanechal v oblasti vědecké a pedagogické, přetrvala do dnešních dnů. Po krátké chorobě zemřel 28. května 1935. Právnická fakulta ztratila významného člena pedagogického sboru z oblasti mezinárodního práva, který se jako první zabýval mezinárodním právem soukromým. V té době panovala velká obava, že odborníka, jakým byl Zimmermann, se nepodaří nahradit a právní odvětví mezinárodního práva soukromého upadne na dlouhou dobu v zapomnění.

Tyto obavy se alespoň zčásti podařilo odstranit v osobě Bohumila Kučery. Kučera začal působit na fakultě ve stejném období jako Zimmermann. Zaměřoval se převážně na oblast mezinárodního soudnictví. Předmět mezinárodní právo soukromé přímo nevyučoval (a tak se na Právnické fakultě MU v době první republiky mezinárodní právo soukromé přednášelo pouze v letech 1930/1931 až 1934/1935¹⁴).

¹¹ Jeho první obsáhlejší česká monografie z oblasti mezinárodního práva je *Rýnský pakt. Historickoprávní nástin*. Praha: Orbis, 1928, 74 s.; Rovněž *Společnost národů, idea míru a právní organizace lidstva v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. Praha: Orbis, 1931, 387 s.

Rovněž publikoval ve Vědecké fakultní ročence: Dva pakty. Pakt společnosti národů a Pakt Kelloggův. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, Brno: Barvič & Novotný, 1930, roč. 9, s. 282 a násl.; Mezinárodní právo starověkého Orientu. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, Praha: Orbis, 1931, roč. 10, s. 176 a násl.; Prostorové meze mezinárodního práva. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU*, Praha: Orbis, 1933, roč. 12, s. 125 a násl.

¹² Pro studijní účely publikoval *Historický vývoj mezinárodního práva v XIX. a XX. století*. Praha: Nákladem vlastním, 1929. Pro oblast mezinárodního práva veřejného publikoval pouze první díl publikace *Mezinárodní právo. I. díl*. Praha: Státní tiskárna, 1935, 180 s. (Vzhledem k předčasné smrti neměl Zimmermann možnost práci dokončit.)

¹³ *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právnický, 1933, 445 s.

¹⁴ Srov. *Seznam přednášek konaných na Právnické fakultě MU ve studijním roce 1921–1922 až do roku 1938–1939*. Brno: Masarykova univerzita, 1921–1922 až 1938–1939.

Kučera se narodil 16. října 1894 ve Zvíkovci. Vystudoval obor právo na Univerzitě Karlově v Praze. Po studiích působil jako advokátní koncipient. Jelikož se chtěl věnovat mezinárodnímu právu, v roce 1920 nastupuje na ministerstvo zahraničních věcí. Současně působil na Právnické fakultě MU. Společně s Zimmermannem působil na katedře mezinárodního práva. Svou první přednášku z mezinárodního práva přednesl ve studijním roce 1930–1931 na téma *Smírčí řízení*. Z jeho činnosti je patrné, že se zaměřoval na otázky týkající se mezinárodního procesu – v oblasti mezinárodního práva veřejného a soukromého. V roce 1930 byl vyslán na I. konferenci pro kodifikaci mezinárodního práva, která se konala v Haagu. Vědecká činnost Kučery je pozoruhodná. Publikoval přes více než 50 odborných děl. Jeho prvním pojednáním bylo *K problému práva mezinárodního* publikované ve *Všehrd* v roce 1923. Jak již bylo uvedeno, Kučera se zaměřoval spíše na oblast mezinárodního procesu a mezinárodního práva veřejného. Nevyhýbal se však ani oblasti mezinárodního práva soukromého.¹⁵ Kučera významně přispěl v období první republiky k rozvoji mezinárodního práva soukromého v českých zemích. Na Právnické fakultě MU alespoň pro oblast mezinárodního soudnictví částečně překryl ztrátu, kterou tato utrpěla smrtí Zimmermanna.

2 Znovuobnovení výuky na právnické fakultě

Mezinárodní právo soukromé a procesní je po znovuobnovení činnosti Právnické fakulty UJEP zařazeno jako vědecká a pedagogická disciplína na katedru mezinárodního práva, kde setrvalo až do dnešních dnů. Je to do jisté míry paradoxní vzhledem k tomu, že doktrína mezinárodního práva soukromého nikdy nesdílela onen názor, že mezinárodní právo soukromé je součástí mezinárodního práva veřejného.¹⁶ Ostatně ani práva

¹⁵ Pro příklad uvádíme: K novějším snahám o obligatorní arbitráž. *Všehrd*, Praha: Všehrd, 1924, roč. 6; O státní příslušnosti obchodních společností v soukromém právu mezinárodním. *Časopis pro právní a státní vědu*, Brno: Nákladem Právnické Jednoty Moravské, 1925, roč. 8; O procesních kolisních normách. *Všehrd*, Praha: Všehrd, 1926, roč. 8; Československé soukromé právo mezinárodní (se zvláštním zřetelem k revizi občanského zákoníku). *Zahraněční politika*, 1926, roč. 5, s. 1022 a násl.; *tamtéž*, 1927, roč. 6, s. 75 a násl.; Zur Reform des tschechoslovakischen internationalen Privatrecht. *Blätter für internationales Privatrecht*, München: Schweitzer, 1927, roč. 2; O kodifikaci práva mezinárodního a soukromého práva mezinárodního v Americe. *Časopis pro právní a státní vědu*, Brno: Nákladem Právnické Jednoty Moravské, 1929, roč. 12; Námořní soukromé právo mezinárodní. *Moře a plavba*, Praha, 1931, roč. 3.

¹⁶ KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1980, s. 21–22.; KALENSKÝ, Pavel. K předmětu a povaze mezinárodního práva soukromého a k otázce jeho místa v systému práva. *Časopis pro mezinárodní právo*, Praha: Academia, 1960, roč. 4, s. 81 a násl.

Podstatou uvedeného názoru o náležitosti mezinárodního práva soukromého k mezinárodnímu právu byla představa, že ze systému norem mezinárodního práva lze vyvodit soustavu kolizních norem a systém pravomocí soudů.

Dále také v československé literatuře: BYSTRICKÝ, Rudolf. O vztahu mezinárodního práva veřejného a soukromého a o předmětu mezinárodního práva soukromého. *Časopis pro mezinárodní právo*, Praha: Academia, 1962, roč. 6, s. 134 a násl.; KUČERA, Zdeněk. Postavení mezinárodního práva soukromého v systému československého práva. *Právník*, Praha: Academia, 1982, roč. 121, s. 792 a násl.

civilního.¹⁷ Zcela konzistentní byl názor o tom, že mezinárodní právo soukromé a procesní je samostatným oborem. Odlišujícím se zejména zdroji, či „chtěnými“ zdroji své úpravy od dalších disciplín soukromého práva, předmětem právní úpravy a v neposlední řadě metodami, kterými disponuje.¹⁸ Jak uvidíme i v další části naší statě, posuny v rámci unijní integrace značně změnily i onu vazbu, která byla po dlouhou dobu téměř stabilní – to jsou návaznosti na vnitrostátní civilní právo a civilistickou vědu. Naopak byly zesíleny vazby komparativní spolu s vazbami na právo evropské.¹⁹

Zkusme si uvést několik postřehů, které nám snad pomohou uchopit toto období pohledem právě československého mezinárodního práva soukromého a procesního.²⁰ A následně jej promítnout do činnosti na fakultě.

Jedním z cílů mezinárodního práva soukromého je vnější rozhodovací harmonie – tj. dosažení stavu, kdy budou případy s mezinárodním prvkem rozhodovány v dosahu této disciplíny jednotně, tedy bude zajištěno stejné fórum i stejné rozhodné právo. Jde o ideální cíl, kterého lze obtížně dosáhnout. Resp. lze jej dosáhnout pomocí mnohostranných mezinárodních smluv, na nichž jsou účastny všechny, či alespoň většina států. Podobné by to bylo i s případnou harmonizací, která ovšem využívá cestu inspirace. Na mezinárodní úrovni je reprezentována různými vzorovými (modelovými) zákony.²¹ Na druhé straně, i když mezinárodní smlouvy aktuálně málokdy zavazují více států,

¹⁷ KUČERA, 1980, op. cit., s. 19–21.

Jedná se o tzv. civilistické stanovisko, které se objevovalo zejména v 19. století, souviselo s přijetím velkých občanských kodexů a systémem tzv. jednostranných kolizních norem (dnes prakticky překonaných).

¹⁸ KALENSKÝ, Pavel. Universalismus a nacionalismus v doktríně mezinárodního práva soukromého. *Časopis pro mezinárodní právo*, Praha: Academia, 1969, roč. 13, s. 45 a násl.; rovněž skvělá publikace téhož autora: KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Praha: Academia, 1971, 308 s.

¹⁹ K otázce tzv. evropského mezinárodního práva soukromého, zdrojům úpravy, tvorbě pojmů atd. viz v české literatuře: PAUKNEROVÁ, Monika. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 304 s. ISBN 978-80-7400-504-6; ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 401 s. ISBN 80-210-4053-X; ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. K vývoji mezinárodního práva soukromého a procesního ve státech Evropské unie. In: *Ročenka evropského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, svazek IV, s. 165–185; ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Vladimír TÝČ a Monika NOVOTNÁ. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 346 s. ISBN 80-210-1867-4.

²⁰ Ještě jednu poznámku je nutné zmínit. Československá věda mezinárodního práva soukromého od počátku zařazovala do dosahu této disciplíny nejenom právo kolizní a později i přímé normy, nýbrž i oblast práva procesního obsahujícího mezinárodní prvek. To bylo vyjádřeno nejenom v zákoně, ale i v publikacích a učebnicích.

²¹ Typickým příkladem velmi úspěšné harmonizace cestou vzorového zákona je Vzorový zákon UNCITRAL o mezinárodní obchodní arbitráži z roku 1985 s doplňky z roku 2006. Tento ovlivnil zásadním způsobem tzv. moderní uchopení rozhodčího řízení v řadě zemí a přijaté zákony se na něj často přímo odvolávají ve svých odůvodněních. To je ostatně případ i českého zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 20. 08. 2019].

Zde odkazujeme na oficiální stránky UNCITRAL. Dostupné z: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration>

je to do jisté míry cesta, kterou k unifikaci směřovat. Mezinárodní smlouvy mnohostranné jsou vytvářeny v rámci mezinárodních organizací.

ČSSR se podílela na práci řady mezinárodních organizací, jejichž buďto přímým či vedlejším produktem byly normy dopadající do námi sledované oblasti. V první řadě je to již zmíněná Haagská konference mezinárodního práva soukromého.²² ČSSR byla smluvní stranou některých smluv z oblasti procesní či z oblasti rodinného práva. Častokrát bylo ovšem využito jiné techniky – přímé inkorporace textu, resp. článku mezinárodní smlouvy do zákona. Jako příklad může sloužit ustanovení § 12 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém²³. Další z významných organizací byla UNCITRAL – komise OSN věnující se unifikaci hmotného práva²⁴. ČSSR se aktivně účastnila na její činnosti. Vedle již zmíněných vzorových zákonů je třeba uvést Newyorskou úmluvu o uznání cizích rozhodčích nálezů z roku 1958 a z oblasti přímých norem potom Úmluvu o mezinárodní kupní smlouvě – tzv. Vídeňskou úmluvu. ČSSR byla (a je) smluvní stranou obou z nich. Opomenout není možné ani UNIDROIT – Mezinárodní ústav pro sjednocení soukromého práva v Římě, jehož byla od jeho založení ČSSR členem. ČSSR byla smluvním státem mnohostranných mezinárodních smluv zejména z oblasti vymáhání výživného. Poměrně zajímavou kapitolu tvořily smlouvy dvoustranné – smlouvy o právní pomoci. Ty byly uzavřeny především se socialistickými státy či lidově demokratickými státy třetího světa. Nicméně některé byly uzavřeny i se státy tzv. kapitalistickými. Tyto smlouvy upravovaly v oblasti civilní jak oblast kolizní, tak i procesní. Tvořily významnou součást tehdejšího mezinárodního práva soukromého a procesního.²⁵

Dalším determinantem vývoje mezinárodního práva soukromého byl rozvoj regionální. ČSSR byla členským státem RVHP – Rady vzájemné hospodářské pomoci. Unifikace práva zasahovala především oblast hmotného práva. Primát v této oblasti byla výměna zboží [Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států

22 KALENSKÝ, Pavel. Současná činnost Haagské konference mezinárodního práva soukromého a její další program. *Časopis pro mezinárodní právo*, Praha: Academia, 1962, roč. 6, s. 20 a násl.; VALENTOVIČ, Zoltán. Niektoré problémy unifikácie medzinárodného práva súkromného. *Právnické štúdie*, 1971, s. 337 a násl.

23 KUČERA, Zdeněk. Účinky přechodu vlastnického práva mezi stranami mezinárodní kupní smlouvy. *Časopis pro mezinárodní právo*, Praha: Academia, 1968, roč. 12, s. 39 a násl.; KUČERA, Zdeněk. *Kolizní problematika přechodu vlastnického práva k movitým věcem na základě mezinárodní kupní smlouvy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970, 193 s.

24 CÚTH, Juraj. K otázke rozvoja medzinárodného obchodného práva vo svetle činnosti komisie OSN pre medzinárodné obchodné právo. In: *Zborník prác z mezinárodného práva*. Bratislava: Universitاس Comeniana – Acta Facultatis Iuridicae, 1979.

25 CÚTH, Juraj. Niektoré otázky unifikácie v zmluvách o právnej pomoci medzi socialistickými štátmi. *Študie z mezinárodného práva*, roč. 12, 1967, s. 135.

Rady vzájemné hospodářské pomoci (VDP RVHP 1968/1975) ve znění z roku 1979²⁶]. Později se připojily další oblasti.²⁷ V oblasti procesní bylo unifikováno mezinárodní rozhodčí řízení v rámci členských států RVHP, a to v podobě tzv. obligatorní arbitráže, která byla zajišťována určenými národními rozhodčími soudy.²⁸

Na úrovni národní je třeba uvést, že Československo preferovalo, pokud jde o oblast mezinárodního práva soukromého a procesního, kodifikované úpravy. Prvý zákon byl přijat s účinností v roce 1948.²⁹ V období velkých legislativních změn a nových kodifikací v šedesátých letech přicházejí tři kodexy, které na dlouhou dobu³⁰ upravují námi sledovanou oblast:

- Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.
- Zákon č. 98/1963 Sb., o rozhodčím řízení v mezinárodním obchodním styku a o výkonu rozhodčích nálezů.
- Zákon č. 101/1963 Sb., Zákoník mezinárodního obchodu.³¹

Jaké procesy je třeba ještě zmínit? Dovolíme si uvést dva. V prvé řadě je to další regionální unifikace, která se odehrává v rámci EHS – Evropských hospodářských společenstev. K této rovině, v té době reprezentované především unifikací procesní,³² se vrátíme až v další části. Diskusi přináší také oblast tzv. nestátního práva – práva světových obchodníků, *das Welthandelsrecht*, *lex mercatoria*. Československá doktrína tento

26 Viz naposledy Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 17/1980 Sb., o změnách a doplnění Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (VDP RVHP 1968/1975). In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1980, částka 4, s. 50.

27 FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Zabraněná obchodní politika ČR: historie a současnost (1945–2008)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 246 s. ISBN 978-80-7400-128-4.

28 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 115/1974 Sb., o Úmluvě o řešení občanskoprávních sporů vznikajících ze vztahů hospodářské a vědeckotechnické spolupráce v rozhodčím řízení, ve znění účinné od 31. 10. 1974 do 25. 1. 1996. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 20. 08. 2019]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzg42f6mjrguwta&groupIndex=0&rowIndex=0>

SEDLÁČEK, Vilém. K podpisu Úmluvy o řešení občanskoprávních sporů vznikajících ze vztahů hospodářské a vědeckotechnické spolupráce v rozhodčím řízení. *Právní zpravodaj č. zabraněného obchodu*, Praha: Československá obchodní komora, 1972, roč. 17, č. 4-5, s. 1 a násl.; STEINER, Vilém. Zdokonalení činnosti zahraničně obchodních arbitrážních orgánů členských států RVHP. *Právník*, Praha: Academia, 1972, roč. 111, s. 940 a násl.

29 Zákon č. 41/1948 Sb., o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém a o právním postavení cizinců v oboru práva soukromého, účinný od 1. 6. 1948. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 20. 08. 2019].

30 Konkrétně zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním byl nahrazen teprve v rámci velké rekodifikace s účinností od roku 2015.

31 KANDA, Antonín. Zákon o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku a jeho místo v systému československého socialistického práva. *Právník*, Praha: Academia, 1966, roč. 105, s. 128 a násl.

32 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. *Official Journal L 299*, 31.12.1972, s. 0032–0042.

koncept, prezentovaný jako zárodek třetího, na vnitrostátním právu autonomního systému, plně odmítla.³³ Nicméně problematice inkorporace jednotlivých prostředků a jejich obsahu je věnována poměrně široká pozornost.³⁴

Vraťme se ke katedře mezinárodního práva a výuce mezinárodního práva soukromého. Po znovuoobnovení činnosti fakulty se na výuce podílejí i odborníci z pražské právnické fakulty. Je to zejména prof. JUDr. Oto Kunz, DrSc. – přední český internacionalista a odborník na mezinárodní právo soukromé, zejména pokud jde o oblast práv duševního vlastnictví. Pod jeho vedením vyrostl zejména doc. JUDr. Otakar Eller, CSc., který se věnoval především mezinárodnímu právu procesnímu.³⁵ Přicházejí ovšem i další mladí kolegové – z praxe z podniku zahraničního obchodu přichází jako interní vyučující JUDr. Vladimír Týč. Jako externisté působí i další odborníci z praxe – JUDr. Milan Kružík, CSc., JUDr. Martin Cetl, CSc., později také JUDr. Zlatava Fialová-Davidová, CSc. V roce 1979 přichází jako interní pracovník JUDr. Naděžda Rozehnalová.

Samotná výuka není z dnešního pohledu rozsáhlá. Problematice mezinárodního práva soukromého, procesního a obchodního je věnován zpočátku jeden semestr s poměrně vysokým počtem přednáškových hodin. Teprve později se výuka dělí a rozšiřuje na dva semestry. Zkouška je společná s mezinárodním právem veřejným.

Za zmínku stojí nesporně i otázka učebnic. Základem pro výuku je celostátní učebnice Z. Kučery – Mezinárodní právo soukromé. Je zajímavé, že tato je prakticky využívána ve své obecné části a zvláštní části až do roku 2017, kdy ji nahrazuje ve výuce na právnické fakultě brněnská učebnice. Nicméně pro výuku práva mezinárodního obchodu jsou poměrně záhy vytvořena samostatná brněnská skripta.³⁶

Samotná výuka je založena na seznámení se se základními zdroji právní úpravy. Těžiště je dáno do oblasti národní úpravy – na analýzu již zmíněných zákonů. Dalším těžištěm je právní úprava v rámci RVHP. Okrajově jsou uváděny zdroje mezinárodní.

Vědecká činnost v oblasti mezinárodního práva soukromého je zásadně poznamenána přerušením činnosti fakulty. V podstatě se stejně jako zkušenosti pedagogické buduje od počátku. Zpracovány jsou jen některé otázky. Jak již bylo uvedeno, základní profilace doc. JUDr. Otakara Ellera, CSc., je na oblast práva procesního. Naděžda Rozehnalová se zpočátku věnuje spíše mezinárodnímu právu obchodnímu, jak pokud jde o regulaci

33 KUČERA, 1980, op. cit., s. 216–221. K vývoji této oblasti viz ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Transnacionální právo mezinárodního obchodu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994, 205 s. ISBN 80-210-0855-5.

34 ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Standardizované formy uzavírání smluv v mezinárodním obchodě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1991, 118 s. ISBN 80-210-0269-7.

35 ELLER, Otakar. *Mezinárodní občanské právo procesní*. 1. vyd. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1987, 93 s.

36 ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Zlatava DAVIDOVÁ. *Učební texty ke studiu mezinárodního práva soukromého*. 1. vyd. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1989, 209 s. ISBN 80-210-0004-X; ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Zlatava FIALOVÁ. *Právo v mezinárodním obchodu*. 1. vyd. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1985, 164 s.

státní, tak pokud jde o regulaci nestátní. Tam směřuje i její kandidátská práce věnovaná problematice formulářových smluv a obchodních podmínek, i další publikační činnost. Je třeba zmínit, že katedra mezinárodního práva je rovněž školicím pracovištěm pro kandidatury v oblasti mezinárodního práva.

3 Mezinárodní právo soukromé po roce 1990

Obecně jsou devadesátá léta pro mezinárodní právo soukromé obdobím mimořádného rozmachu. Lze to dokumentovat prakticky na všech oblastech. V našem případě i na oblasti pedagogické. Nový impuls pro tuto disciplínu však nepřišel ani z oblasti mezinárodní, ani z oblasti národní. Přichází z oblasti regionální unifikace. Ta zásadně poznamenává směřování výzkumné i pedagogické. Samozřejmě jsou zde i jiné vlivy, které poznamenávají přeshraniční regulaci. V oblasti práva mezinárodního obchodu je to vznik Světové obchodní organizace a s ní spojená globalizace světové ekonomiky. Ta nesporně poznamenává výuku a výzkumná témata z oblasti práva mezinárodního obchodu. Jsou to i počiny komise UNCITRAL či Haagské konference mezinárodního práva soukromého, které ovlivnily právní regulaci námi sledovaných vztahů. V roce 2012 je to na národní úrovni přijetí nového kodexu mezinárodního práva soukromého. A tak je možné pokračovat dále. Přesto je to regionální pohyb, který je tím základním a který do dnešních dnů ovlivňuje celkové uchopení mezinárodního práva soukromého, procesního a obchodního tak, jak je tato disciplína pěstována na katedře mezinárodního práva Právnické fakulty MU. Ostatně nelze jinak právě vzhledem k vnějšmu prostředí.

Pro Československou, později Českou, republiku je třeba zmínit tři jevy, které poznamenaly v tomto období námi sledovanou oblast. Prvým je rozpad RVHP a odstoupení České republiky z mezinárodních smluv, kterými byla do té doby v rámci této mezinárodní organizace vázána. Dalším momentem je zrušení monopolu zahraničního obchodu. Nadále nejenom specializované podniky zahraničního obchodu, ale obecně „podnikatelé“ mohou ve většině oblastí³⁷ navázat bez získání speciální licence vnější ekonomické vztahy a kontakty se zahraničními subjekty. Třetím silným impulsem je příprava České republiky na vstup do ES/EU a s tím spojená příprava i na vstup do postupně se vytvářejícího evropského justičního prostoru.

Pro oblast mezinárodního práva soukromého a procesního tak, jak jsme tuto oblast představili v předchozí části, znamená výše nastíněný vývoj i odpadnutí bádání a výuky v oblasti regionální unifikace spojené právě s RVHP. Odpadá rovněž výuka spojená

³⁷ Výjimkou je oblast obchodování s vojenským materiálem či kulturními statky, kde je nutné získat speciální licence (srov. Zákon č. 38/1994 Sb., o zahraničním obchodu s vojenským materiálem a o doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.; Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty. Později nahrazený dalšími zákony, které mimo jiné sladují tuto oblast i s politikou EU).

s problematikou Zákoníku mezinárodního obchodu, který je přijetím Obchodního zákoníku zrušen.³⁸ Naopak přibývá řada nových témat a oblastí.

V jiné naší publikaci jsme uvedli název kapitoly právě základními momenty, které představují tento jev: „Řím – Maastricht – Amsterdam – Nice – Lisabon –?“ Ano, jsou to mezinárodní smlouvy vázané na EHS/ES/EU, které vymezují prostor mezinárodní spolupráce v oblasti civilní justice a nastavují pravomoci orgánů této mezinárodní organizace, a to včetně pravomocí interpretačních. Ony názvy míst uvozují také časové etapy, v rámci nichž se oblast vyvíjela. Bez snižování významu ostatních etap představuje zlom tzv. Amsterodamská smlouva, vytvářející prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Od této chvíle lze hovořit o tvorbě evropského mezinárodního práva soukromého a procesního a komunitarizaci justičního prostoru.³⁹ Dochází k významné změně v institucionálních pravomocech. Orgány Evropských společenství získávají pro tuto oblast pravomoc vytvářet právní úpravu cestou vydávání aktů sekundárního práva v souladu s článkem 65.⁴⁰ K tomu se připojuje i pravomoc Soudního dvora Evropské unie k interpretaci aktů z této oblasti. Vývoj v dalších, dnes již téměř dvaceti letech, ukazuje na vysoký stupeň unifikace oblasti kolizní i procesní. Tato evropská regionální unifikace je dnes jádrem právní úpravy v členských státech. A vzhledem k tomu, že řada norem disponuje účinky *erga omnes*, tak nejenom v nich.

Přestože oblast národního práva ztrácí na významu díky tomu, že řada problematik je pokryta právě evropskými normami, není možné ji opomenout. V roce 2012 je přijat nový zákon o mezinárodním právu soukromém – zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.⁴¹ Samozřejmě evropské, a i mezinárodní normy potlačily jeho význam, nicméně zůstává nadále řada oblastí, pro které mělo smysl normu přijmout.

38 Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, ve znění k přijetí zákoníku. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 20. 8. 2019].

39 Prostor má dvě složky – *trestněprávní a civilní*. Zatímco trestněprávní justiční prostor zůstává ve třetím pilíři, civilní justiční prostor se přesouvá do pilíře prvního, komunitárního. Tímto získává právní regulace spolupráce v oblasti civilní povahu komunitární legislativy.

40 Článek 65: Opatření v oblasti justiční spolupráce v občanských věcech s důsledky na území jiného státu, přijímaná podle článku 67 a v míře nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu, zahrnují:

a) zlepšení a zjednodušení:

- systému doručování soudních a mimosoudních písemností do ciziny;
- spolupráce při provádění důkazů;
- uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech včetně rozhodnutí v mimosoudních věcech;

b) podporu kompatibility norem členských států v oblasti kolizní a určování pravomoci;

c) odstraňování překážek dobrého fungování občanského soudního řízení, v případě nutnosti podporou kompatibility norem občanského práva procesního členských států.

41 Uvedený zákon byl přijat, byť existovaly pochybnosti o jeho smyslu. Naopak se obnovila i myšlenka o tom, že existence národních úprav brání nadnárodním unifikacím. Českou diskusi k této otázce uvádíme například: PAUKNEROVÁ, Monika, Michal TOMÁŠEK a kol. *Nové jevy v právu na počátku 21. století IV. Proměny soukromého práva*. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 178–232. ISBN 978-802-461-687-2. (Zejména viz část IV – Proměny mezinárodního práva soukromého.)

Stabilní místo si uchovává tzv. nestátní právo – *lex mercatoria*, právo světových obchodníků atd. Jen jeho zdroje se mění. Výraznější roli hrají v rámci kontraktace všeobecné podmínky (například FIDIC) a tzv. obchodní termíny typu INCOTERMS.

Jak se projeví tyto změny na pedagogickém a vědeckém profilu disciplíny tak, jak je uchopena na katedře mezinárodního práva na Právnické fakultě MU? V první řadě je třeba říci, že se „rozšířil“ pedagogický prostor, který je této disciplíně dán. Od konce 90. let je zařazena do výuky mezinárodního práva soukromého a procesního i unijní legislativa. Ukázalo se, že materie se natolik rozrostla, že je vhodné část mezinárodně obchodně právní oddělit. V aktuální době je tedy vyučováno Mezinárodní právo soukromé I a Mezinárodní právo soukromé II, a to ve formě přednášek a cvičení. Ukončeno je zkouškou. Obsahem je problematika obecné části mezinárodního práva soukromého a procesního, zvláštní části kolizního práva, a to, jak pokud jde o problematiku evropskou, tak i zbytkově národní a samozřejmě i mezinárodní, pokud jde o mezinárodní smlouvy, kterými je ČR vázána, a celá oblast evropského procesního práva. Zkouška je realizována v podobě písemné a ústní. Od akademického roku 2017/2018 je využita pro písemnou část forma klauzury.

Právo mezinárodního obchodu se stalo samostatným předmětem. Jeho výuka je rozdělena do čtyř bloků: právní regulace světového obchodu, pokud jde o oblast mezinárodního ekonomického práva; právní regulace vnějších ekonomických vztahů, kde je analyzována jak problematika evropská, tak zbytkově národní; právní regulace státní a nestátní, pokud jde o mezinárodní obchodní transakce; řešení sporů v rámci mezinárodního rozhodčího řízení.

Vývoj zaznamenal nejenom obsah předmětů, ale také metody výuky. Od akcentu spíše právně dogmatického se přesunula do stejně hodnotného podílu výuky spíše dovednostní. Není to jen otázka práce s právními předpisy ve všech částech pedagogického procesu (tedy v části výuky i zkoušky), ale je to především forma písemného zkoušení typu klauzurní práce. Uchopení této metody, osvojení si pravidel sestavování klauzur, metodologie vyhodnocování atd. vedly ke zvýšení kvality výuky.

Posun zaznamenala i kvalita učebnic a dalších výukových materiálů. Je to trochu symbolické, ale vlastně v roce stého výročí založení fakulty byl dokončen proces vytvoření ucelené série učebnic, které pokrývají vyučovaná témata jako celky. Konkrétně je to oblast práva mezinárodního obchodu, problematika úvodních témat mezinárodního práva soukromého, evropské mezinárodní právo soukromé a procesní, a oblast rozhodčího řízení. Učebnice ukazují také na to, jak se vyvíjelo personální zabezpečení katedry – zatímco ve starších verzích jsou tyto publikace téměř výlučnou doménou prof. JUDr. Naděžd

Rozehnalové, CSc.,⁴² v posledních letech se na nových edicích podílí celý tým mezinárodního práva soukromého.⁴³

Otázka rozvoje pedagogického i vědeckého závisí na lidském potenciálu. I ten se zásadně obměnil. Postupně od devadesátých let na katedru přišli, působili jako asistenti či odborní asistenti JUDr. Radka Labíková/Honcová, Ph.D., JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D., JUDr. Karel Sřelec, Ph.D. Následně odešli postupně do praxe. Byť JUDr. Karel Sřelec, Ph.D., s katedrou pracuje do dnešních dnů. Do praxe odchází také doc. JUDr. Otakar Eller, CSc. Nicméně přicházejí další mladí kolegové – absolventi doktorského studia, kteří působí na katedře – JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D., JUDr. Klára Drličková, Ph.D., JUDr. Tereza Kyselovská, Ph.D. Nadále na oboru působí prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.

Uvést témata, kterými se katedra zajímá, není jednoduché. Obecně platí, že v oblasti pedagogické zvládají členové týmu celý rozsah problematiky, která je vyučována. Samozřejmě v oblasti výzkumné to takto nejde a jednotliví členové týmu se zaměřují výzkumně na různé oblasti.

Tereza Kyselovská – nejmladší člen týmu – se po jistých váháních a hledání tématu „našla“ zejména v problematice mezinárodního práva soukromého a procesního v e-prostředí, a s tím souvisejících otázek práva duševního vlastnictví.

Klára Drličková je výrazněji, byť ne jedinečně, zaměřena na oblast mezinárodního obchodu, pokud jde o mezinárodní rozhodčí řízení. Pravidelně připravuje studenty na prestižní soutěž VIS MOOT COURT a její publikační aktivita zahrnuje řadu položek z oblasti rozhodčího řízení.

Jiří Valdhans se výrazněji zaměřil na oblast kolizního práva, a to zejména obecné části kolizního práva a deliktímu právu.

Naděžda Rozehnalová má výraznější rozsah výzkumné činnosti. Prakticky přehled jejích publikací zasahuje v různých fázích jejího vývoje do všech oblastí, které dnes mezinárodní právo soukromé, procesní včetně rozhodčího a právo mezinárodního obchodu pokrývají.

Na závěr je nutné uvést, že mezinárodní právo soukromé a procesní má svůj vlastní obor doktorského studia. Nesporně lze dnes hovořit o doktorské škole.

42 ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Právo mezinárodního obchodu*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010, 549 s. ISBN 978-80-7357-562-5; ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 399 s. ISBN 978-80-7478-004-2.

43 ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Klára DRLÍČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 389 s. ISBN 978-80-7598-123-3; ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Klára DRLÍČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Úvod do mezinárodního práva soukromého*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 303 s. ISBN 978-80-7552-699-1.

Závěr

Závěrem mi dovolte (nejen čtenáři), ale i spoluautorka, říci několik více osobních slov. Mezinárodní právo soukromé a procesní se za dobu, po kterou působím na katedře, změnilo. Změnila se výuka, výzkumná témata, materiální zabezpečení a možnosti, které jsou dány učitelům i studentům. Výjezdy do zahraničí, které se staly běžnou možností, příjezdy zahraničních pedagogů, zahraniční a tuzemské vědecké projekty, skvěle vybavená knihovna atd., to vše jsou dnes věci, které jsou přijímány samozřejmě. Doufejme, že onen vývoj, který disciplína v posledních desetiletích zaznamenala, bude pokračovat nadále. A současně bude pokračovat i rozvoj této disciplíny na Právnické fakultě MU.

Ústavní právo a státověda v proměnách času

Constitutional Law and Theory of State in the Changes of Time

Jan Svatoň*

Abstrakt

Stručné pojednání o vývoji oboru ústavního práva a státovědy na Právnické fakultě Masarykovy univerzity od roku 1919, jeho hlavní představitelích a vyučovaných předmětech.

Klíčová slova

Katedra ústavního práva a politologie; obor ústavního práva a státovědy na právnické fakultě; vývoj od roku 1919; představitelé oboru; současné personální obsazení katedry; vyučované předměty.

Abstract

Brief paper deals with the development of the field of constitutional law and theory of state at the Faculty of Law of the Masaryk University since 1919, its leading figures in its history and subjects taught by the teachers of the Department.

Keywords

Department of Constitutional Law and Political Science; Discipline of Constitutional Law and Theory of State at the Faculty of Law; Development since 1919; Leading Figures in the History of Department; Current Staffing of the Department; Subjects Taught by the Teachers of the Department.

Katedra ústavního práva a politologie je pracovištěm, které je díky své oborové profilaci a působení významných osobností spojeno s Právnickou fakultou Masarykovy Univerzity v Brně od jejího založení v roce 1919. Osobnosti spjaté se založením fakulty¹ byly totiž nejen klíčovými postavami koncipujícími obor ústavního práva a jeho vědy a základy státovědy na fakultě, ale jednalo se také o akademiky, kteří zásadně ovlivňovali rámec a vývoj těchto oborů v prvorepublikovém prostředí. Zde je třeba uvést především Františka Weyra² a Bohumila Baxu³, kteří byli nejen u počátků pěstování a výuky našich

* Doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Jan.Svaton@law.muni.cz / ORCID: 0000-0003-1817-305X

1 Do roku 1951 ovšem šlo o profesory, kteří přednášeli ústavní právo a obory s ním spojené. Katedry jako základní fakultní pracoviště byly zřízeny až zákonem č. 58/1950 Sb., o vysokých školách, který nabyl účinnosti téměř ve stejnou dobu, kdy byla brněnská právnická fakulta zrušena. Právním základem pro zřízení katedry ústavního práva v roce 1969 tak byl až § 48 zákona č. 19/1966 Sb., o vysokých školách.

2 Viz zejm. VEČEŘA, M. *František Weyr*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2001 a k základům jeho díla na poli ústavního práva pak Jan Filip v předmluvě k reprintu WEYR, F. *Československé právo ústavní. Ústavní vývoj československý v roce 1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

3 Viz např. KADLECOVÁ, M., T. KNOZ a K. SCHELLE. *Život a dílo prof. JUDr. Bohumila Baxy*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

oborů a právní vědy vůbec, ale také po celé období první Československé republiky výrazně ovlivňovali jejich vývoj a podobu.⁴ At' již připravovali koncepty výuky, působili autorsky nebo se aktivně vyjadřovali k aktuálním problémům či otázkám právní či politické praxe, vždy se jednalo o činnost kvalifikovanou, která zahrnovala také výrazný podíl na přípravě konceptů či aktů ústavodárných a zákonodárných. Ostatně patří k dlouholetým tradicím pěstování těchto oborů skutečnost, že v brněnském prostředí vedle sebe působili a vzájemně se respektovali stoupenci normativní teorie v čele s prof. Weyrem i ti, kteří byli jejími odpůrci, přičemž jméno prof. Baxy představovalo jednu z jejich nejvýraznějších postav. Vědeckou snášenlivostí se přitom vyznačovali také jejich mladší kolegové, z nichž někteří již byli absolventy a odchovanci brněnské právnické fakulty. Jméno Zdeňka Neubauera patří z nich k vědecky a autorsky nejplodnějším a nejvýraznějším. Byl to právě prof. Neubauer, který mezi jinými generačně představoval pokračovatele brněnské právnické vědecké fronty, a to v tématech prof. Weyrovi a prof. Baxovi blízkých, i když položenými otázkami a odpověďmi na ně normativní teorii striktně nenásledoval, ale rozlišoval širší pojetí státu v politickém smyslu (tj. v podobě státu jako právního řádu a aparátu právní normy tvořícího a vykonávajícího) a státu v hospodářském smyslu (jako subjektu majetkových práv a povinností). Ostatně Neubauerova „Statověda a teorie státní politiky“, která vyšla po druhé světové válce, byla prvním samostatně pojatým dílem věnovaným otázkám státovědy a politické nauky nejen v poměrech brněnských, ale také československých. Ve druhé polovině třicátých let působil na fakultě také Jaroslav Krejčí,⁵ který mezi léty 1923 až 1939 monograficky zpracoval celou řadu klíčových ústavněprávních a státovědných témat na takové úrovni, že z nich čerpáme dodnes. V poválečném období se na ústav pro právo ústavní vrátil František Weyr a o něco později také Zdeněk Neubauer, kteří navázali na tradici předválečného směřování fakulty. Tematicky se však ústavněprávní problematice věnovali větším či menším dílem také Vladimír Kubeš, Jaroslav Pošvář či Mojmír Kusák. Nejen právě jmenovaní, ale také další učitelé fakulty přispívali v letech 1946 až 1948 k diskusím nad přípravou nové ústavy; svědectvím o tom byla nejen diskusní setkání na půdě právnické fakulty, ale například také obsah Vědecké ročenky Právnické fakulty MU z roku 1947 věnovaný problémům nové československé ústavy.

Následující pouónorové období však již bylo dobou, ve které se mezi jinými také profesori František Weyr a Zdeněk Neubauer museli zdržet výkonu svého úřadu, když první

4 Nelze však pominout ani přínos Jaroslava Kallaba, který se kromě trestního práva zaměřoval rovněž na právní filosofii. Viz mimo množství článků a studií zejména jeho dvoudílný *Úvod ve studium metod právnických. Kniha první: Základní pojmy*. Brno: Barvič a Novotný, 1920; a *Kniha druhá: Hlavní směry*. Brno: Barvič a Novotný 1921. K jeho dílu viz např. KALVODOVÁ, V. *Život a dílo Jaroslava Kallaba*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

5 Viz k jeho pracím a působení (též tajemník, později předseda Ústavního soudu, ministr spravedlnosti a později předseda protektorátní vlády) KOUDELKA, Z. *Život a dílo Jaroslava Krejčího*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

z nich byl v roce 1949 po dosažení věku sedmdesáti let penzionován. To však již byla doba, kdy v oborově tematických předmětech se začalo vyučovat Společenské zřízení ČSR, Státní právo SSSR a v druhém ročníku Ústavní právo kapitalistických států, a to na podle nového zákona o vysokých školách zřízené vzniklé katedře ústavního a správního práva, na níž bez ustaveného ředitele působili mimo jiné Jaroslav Pošvár a Miroslav Trávníček. Fakticky se však již jednalo jen o jisté intermezzo, jež bylo završeno zrušením celé fakulty v červnu 1950.

V roce 1969, kdy došlo ke znovuobnovení⁶ právnické fakulty, náležela katedra teorie ústavy a ústavního práva mezi první čtyři katedry, se kterými zahajovala svou činnost. Její tehdejší vedoucí Vladimír Klokočka se stal děkanem fakulty a podílel se nejen na vytváření koncepce fakulty, ale pochopitelně také samotné katedry. Té však jakoby byl dán do vínku zvláštní osud, neboť katedra procházela celé následující dvacetileté období změnami, jež vyplývaly nejen z východisek doktrinárních, ale na ně se více nebo méně vážících hledisek organizačních, jež s sebou přinášela období její samostatnosti, ale také delší období jejího začlenění či přičlenění ke katedře jiné. Vždyť netrvalo příliš dlouho a již v roce 1970 musel (po zásazích, které přicházely mimo fakultu a kterým se snažila zabránit) Vladimír Klokočka funkci vedoucího katedry opustit a navíc samotná katedra byla sloučena s katedrou obecné teorie státu a práva a právní filozofie, v jejímž čele stál dočasně prof. Bohumil Kučera (přednášel na fakultě předmět „Dějiny mezinárodního dělnického hnutí“). V následujícím období až do roku 1976 nesla sloučená katedra název katedra teorie státu a práva a ústavního práva, když navíc na konci tohoto období došlo z celostátně rozhodnutých koncepčně doktrinárních důvodů v názvu katedry k nahrazení slov ústavní právo za státní právo. To již v jejím čele stál od roku 1973 Zdeněk Vebera, který byl od roku 1979 vedoucím osamostatněné katedry státního práva. Osudová pout' tohoto pracoviště fakultou však tímto neskončila. Od září 1986 došlo k jejímu sloučení s katedrou mezinárodního práva, v jejímž rámci vznikla dvě oddělení, a to státního práva, jehož vedoucím se stal doc. Zdeněk Vebera, a mezinárodního práva, jehož vedoucím se stal prof. Vladimír David, který současně zastával pozici vedoucího celé katedry. Lze-li označit organizační osud katedry v rámci fakulty za poměrně dynamický, totéž nelze říci o jejím personálním složení, které s výjimkou odchodu Vladimíra Klokočky nejen z uvedených řídicích funkcí, ale v roce 1971 také z fakulty vůbec, zůstávalo stabilní, když vedle Zdeňka Vebery na katedře působil již od roku 1970 JUDr. Jiří Kroupa a od roku 1974 jeden z prvních absolventů fakulty JUDr. Jan Filip.⁷ Tým odborných asistentů doplnila v roce 1979 JUDr. Danuše Spáčilová. Toto nepřilíš četné personální

6 Otázka znovuobnovení či navázání na zrušenou fakultu je nad rámec tohoto příspěvku.

7 Ten je zřejmě jako „poslední z prvních“ studentů spjat svou činností s fakultou na plný úvazek i po 50 letech od znovuobnovení výuky v říjnu 1969. Na katedru ústavního práva nastoupil v říjnu 1970 jako pomocná vědecká síla prof. Klokočky, a rovněž ji od té doby neopustil. Ještě jako student se stal v roce 1973 asistentem na poloviční úvazek a od roku 1974 na celý úvazek.

složení katedry (oddělení) přinášelo s sebou nejen značné nároky na zajištění výuky⁸, ale také další odborný a vědecký růst v jejím rámci, neboť vědecko-pedagogickou hodnota docent měl pouze Zdeněk Vebera. Z tohoto důvodu nebyla katedra ani školícím pracovištěm oboru. Část přednášek proto byla svěřována externím vyučujícím, mezi které náleželi například profesor Stanislav Matoušek či docent Jaroslav Chovanec⁹.

Katedra v té době zajišťovala výuku tří základních předmětů, a to „Československé státní právo“, „Státní právo socialistických zemí“ a „Státní právo kapitalistických zemí“. V osmdesátých letech katedra (oddělení) zajišťovala výuku specializovaného předmětu „Zastupitelské sbory ČSSR“. Výuka těchto předmětů byla zajišťována řadou vlastních učebních pomůcek. První skripta z teorie ústavy a ústavního práva dal před svým nuceným odchodem z katedry do tisku Vladimír Klokočka. V jejich druhém díle, vydaném v roce 1972, na kterém se podíleli i další členové katedry, však již spoluautoři jednotlivých kapitol uvedeni být nemohli, neboť Klokočkovu spoluautorství by představovalo zásadní překážku jejich vydání. Učitelé katedry se také podíleli na celostátních učebnicích, a to Zdeněk Vebera (na učebnici československého státního práva) a Jiří Kroupa (na učebnici státního práva kapitalistických zemí). Obdobně byli také zapojeni do řešení některých vědecko-výzkumných úkolů. Zdeněk Vebera (kontrola ústavnosti), Jan Filip (teorie ústavy socialistického typu, rozvoj subjektů socialistické federace a československý bikameralismus), Jiří Kroupa (kritika buržoazního ústavněprávního systému a regulace činnosti politických stran ve vyspělých kapitalistických státech) a Danuše Spáčilová (problematika vztahu státu a společenských organizací). Jan Filip od října 1987 působil dva roky souběžně jako stážista v Legislativním odboru Kanceláře Federálního shromáždění,¹⁰ kde se podílel na přípravě nové ústavní úpravy postavení Federálního shromáždění a jeho jednacího řádu a zákona o poslancích a řadě dalších zákonů v rámci tehdy probíhající tzv. přestavby. Ve spolupráci s tímto odborem i jako člen různých pracovních týmů se poté podílel od prosince 1989 do voleb 1992 na přípravě většiny zákonů z oblasti ústavního práva (ústavní předpisy a Listina základních práv a svobod, volební zákony, jednací řady, ústavní soudnictví).

Nejdelší historie katedry jako samostatného pracoviště se píše od počátku roku 1990. Její ustavení jako samostatného pracoviště fakulty pod názvem katedra ústavního práva

8 Pro zajímavost možno uvést zřejmě fakultní „rekord“ ve výuce, kdy v důsledku posouvání výuky mezi ročníky docházelo i k jejímu zdvojení. Tak se stalo, že v jednom týdnu zůstal pro zajištění výuky pouze Jan Filip (oba zbývající učitelé byli na léčení), který zahájil výuku v pondělí v 7.00 a skončil v pátek večer; pouze s přestávkami na oběd odučil tak více jak 50 hodin (některé studijní skupiny z různých ročníků, ale se stejným tématem, stejně jako přednášky, musel spojovat).

9 Jan Svatoň, který tehdy působil na katedře jako studentská vědecká síla, si vzpomíná na situaci, že když Jan Filip nastoupil na výkon jednoroční základní vojenské služby, byl jako student pověřen vést za něj výuku.

10 V tomto období se naopak výuka přesouvala do vyšších ročníků, takže učitelé katedry po určitou dobu měli „pauzu“.

a politologie vypovídalo o změně významu a postavení ústavního práva nejen v samotném systému práva, ale především v životě demokratické společnosti, v prosazování doktríny lidských práv a svobod a konceptu právního státu vůbec. Do jejího čela členové katedry zvolili doc. JUDr. Jiřího Kroupu, CSc. (který se stal rovněž novým děkanem fakulty) a dalšími členy byli JUDr. Jan Filip, CSc., JUDr. Jan Svatoň, CSc. (který přešel k 1. 4. 1990 z katedry správní vědy a správního práva), JUDr. Danuše Spáčilova a doc. JUDr. Zdeněk Vebera, CSc.

Následný personální rozvoj katedry byl výrazně spjat jednak s osobou prvního děkana fakulty prof. JUDr. Vladimíra Klokočky, DrSc., který se vrátil z nucené emigrace k přednáškám na fakultě, a také s existencí Mezinárodního politologického ústavu. Působení ústavu vedlo nejen ke zkoumání a studiu právně politologické a sociologické problematiky, ale také k výchově mladých odborníků a budoucích členů katedry, k nimž náleží především Zdeněk Koudelka a Vojtěch Šimíček, kteří se ještě jako studenti velmi aktivně a odborně zdatně pod vedením členů ústavu a ve spolupráci s tuzemskými i zahraničními členy ústavu českého původu podíleli na jeho činnosti a prezentaci. V průběhu následujícího období došlo k dalším personálním změnám, kdy z katedry na penzi odešel doc. Zdeněk Vebera, JUDr. Danuše Spáčilová přešla na pozici vedoucí Střediska celoživotního vzdělávání jako účelového zařízení fakulty a naopak přišli noví členové JUDr. Kateřina Jahelková (provdaná Šimáčková), JUDr. Michal Lamparter, Mgr. Zdeněk Koudelka, Mgr. Vojtěch Šimíček a JUDr. Josef Zimek.

V následujících letech na katedru postupně přicházeli Mgr. Renata Vlčková (provdaná Rye) a dále z mladších členů postupně Mgr. Pavel Molek, Mgr. Ladislav Vyhnánek, Mgr. Pavel Kandalec, Mgr. David Kosář, Mgr. Jaroslav Benák, JUDr. Robert Zbírál, Ph.D., a Mgr. Zuzana Vikarská. V roce 2001 odešla Renata Rye, v roce 2009 Michal Lamparter a v roce 2013 Jiří Kroupa, který však s katedrou i nadále spolupracuje a podílí se na jejím akademickém a především pedagogickém působení. V roce 2004 katedru opustil předčasně zesnulý JUDr. Josef Zimek, Dr. Na katedře dále působili v rámci programů Fullbrightovy nadace hostující profesori z USA Michael P. Seng a Christine Wells. V letech 2001 až 2005 byl asistentem a posléze odborným asistentem katedry JUDr. Mark Gillis (rovněž z USA).

S fakultou spolupracovala řada externích odborníků a pedagogů, z nichž lze připomenout nejen členy zmiňovaného Mezinárodního politologického ústavu JUDr. Jaroslava Bohanese, JUDr. Dušana Nováka, CSc., prof. JUDr. Mojmíra Povolného, JUDr. Vlastislava Chalupu, prof. JUDr. Ivana Gaďourka, JUDr. Jiřího Nehněvajsu a JUDr. Zdeňka Kesslera (poslance a pozdějšího předsedu Ústavního soudu České Republiky), ale také členy ještě federálního Ústavního soudu prof. JUDr. Mariána Poslucha, CSc., a doc. JUDr. Petera Kresáka, CSc.

Jiří Kroupa setrval ve funkci vedoucího katedry do roku 1995, kdy se vedoucím stal Jan Filip (ten byl po určitou dobu rovněž ředitelem Mezinárodního politologického

ústavu), který tuto funkci zastával až do svého jmenování soudcem Ústavního soudu v květnu 2013. Vedoucím katedry se posléze v období let 2013 až 2015 a opět od roku 2016 stal Jan Svatoň. V mezidobí funkci vedoucího katedry zastával David Kosař, který se k 1. září 2016 stal vedoucím Ústavu pro otázky soudnictví.

Dlouhodobějšími externími spolupracovníky katedry jsou emeritní místopředsedkyně Ústavního soudu a senátorka Parlamentu ČR JUDr. Eliška Wagnerová, Ph.D., emeritní soudce Ústavního soudu a soudce Nejvyššího správního soudu JUDr. Miroslav Výborný, soudce Nejvyššího správního soudu prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D. V nedávné minulosti to byl také emeritní místopředseda Ústavního soudu prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc. Sekretářkami katedry byly postupně Blanka Šimberová, Eva Kašpárková, Lenka Karpíšková, Věra Uhlířová, Hana Brzobohatá, Alice Dvořáková a Andrea Kalivodová, DiS.

V průběhu doby se postupně dále zvyšovala kvalifikace členů katedry. V roce 2018 katedru tvořili prof. JUDr. Jan Filip, CSc., doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D., doc. JUDr. Mgr. Pavel Molek, Ph.D., LL.M., doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc., doc. JUDr. Vojtěch Šimíček, Ph.D., doc. PhDr. JUDr. Robert Zbírál, Ph.D., Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D., Mgr. Pavel Kandalec, Ph.D., LL.M., JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Mgr. Zuzana Vikarská, Ph.D., MJur, MPhil., a JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D., LL.M. Externě na katedře ze svého nového fakultního pracoviště působí doc. JUDr. David Kosař, Ph.D., LL.M., J.S.D.

Členové katedry se prakticky po jejím osamostatnění zaměřili na přípravu osnov nových předmětů. Z povinných předmětů zásadní změnou prošla koncepce a osnova předmětu Ústavní právo, zatímco předměty Státověda a Politologie byly z pochopitelných důvodů předměty zcela novými a tomu také odpovídala jejich obsahová a významová profi-lace. Katedra současně připravila poměrně rozsáhlou plejádu předmětů povinně volitelných, mezi něž patřily Teorie a praxe právního státu, Problémy moderní demokracie, Parlamentní a volební právo, Teorie a praxe legislativy, Teorie a praxe ústavního soudnictví, Státní orgány, Hlavní směry soudobého politického myšlení, Ústavní systémy, Lidská a občanská práva nebo Ústavní vývoj na území ČR. Již z jejich samotného nominálního výčtu vyplývá zaměření výuky zajišťované katedrou a snaha podat co nejobsáhlejší spektrum poznatků, které se však nikdy neomezovaly na pouhou dogmatiku, ale vstřebávaly projevy reálného ústavního a politického života. Z uvedených předmětů byla Státověda součástí blokové/souborné zkoušky A (původně státní zkoušky I.), Ústavní právo a politologie byly součástí blokové/souborné zkoušky C (původně státní zkoušky III.) a Ústavní právo bylo a je jedním z volitelných předmětů státní magisterské zkoušky.

V právě ukončeném akademickém roce 2018/2019 katedra v magisterském studiu vyučovala povinné předměty Státověda, Politologie, Ústavní právo a Lidská práva a soudnictví. Výukový koncept katedry reflektuje dále šířeji a také komparativně pojímanou problematiku ústavní, státovědnou a politologickou, kterou studentům

zprostředkovává prostřednictvím povinně volitelných předmětů, mezi něž náleží Human Rights in The Twilight of Constitutionalism, Mimoprávní vlivy na rozhodování soudů, Negotiation for Lawyers: Practice and Theory, Řízení před Ústavním soudem, Lidská práva v trestním řízení, Lidská práva a dokumentární film, Lidská práva naživo, Lidská práva v aplikační praxi, Právní aspekty činnosti televize veřejné služby, Mediální právo, Náboženství a víra v demokratickém právním státě, Církevní právo, Tvorba zákonů a legislativní proces v teorii a praxi, Volební právo, Ústavní systémy, Srovnávací politologie a Techniky vyjednávání při poskytování právních služeb. Vedle uvedených předmětů učitelé katedry připravili předmět typu přípravy na soutěže moot court, tj. European Human Rights Moot Court Competition II., dále také předměty typu klinik či škol, a to Kliniky zdravotnického práva, Kliniky mediálního práva a Školy lidských práv. Konečně se také podílejí ve spolupráci s Ústavem pro otázky soudnictví na předmětu Soudy a soudci a s Centrem dalšího vzdělávání na předmětu Trh s uměním a jeho právní aspekty.

Také v bakalářském studiu, a to v programech Právní specializace a Veřejná správa, katedra zajišťuje širší plejádu předmětů. V první řadě se jedná o povinné předměty Úvod do státovědy a Ústavní právo pro bakaláře, povinně volitelným předmětem jsou Základy politického systému České republiky.

Pro navazující magisterský program Veřejná správa katedra zabezpečuje povinné předměty Ústavní základy veřejné moci a její organizace, Politologické aspekty veřejné správy a Právo tvorba pro veřejnou správu. Mezi povinně volitelné předměty náleží The Twilight of Constitutionalism. Jedním ze tří povinných předmětů státní magisterské zkoušky je předmět Ústavní základy veřejné moci a její organizace.

Pro zahraniční studenty katedra v rámci programu Socrates (nyní Erasmus+) vypisuje anglickou výuku předmětu Comparative Constitutional Law and Politics, kterou garantuje David Kosař. Do té doby výuku předmětu Constitutional System of the Czech Republic zajišťoval krátce Mark Gillis, po něm Jan Filip a pak Pavel Molek a Ladislav Vyhnánek. Předmět Verfassungssystem der Tschechischen Republik vyučoval Jan Filip. Vedle uvedené košaté plejády předmětů nelze opomenout ani skutečnost, že katedra zajišťuje výuku v řadě předmětů doktorského studia (především Jan Filip, Jan Svatoň, David Kosař) a pravidelně pořádá pro doktorské studenty užitečná a jimi samotnými oceňovaná odborná setkání s názvem „Ph.D. fóra“, která na základě svých zkušeností ze studií v USA inicioval David Kosař. V rámci postgraduálního studia typu LL.M. a MPA učitelé katedry (především Jan Svatoň a Jan Filip) vyučují státovědnou a ústavní problematiku a členové katedry pedagogicky spolupůsobí také na dalších kurzech a klinikách organizovaných Centrem dalšího vzdělávání fakulty.

S působením katedry byla již v průběhu devadesátých let spjata koncepčně pojatá příprava a vydávání nových učebních pomůcek; mezi ně náležela především skripta

pro výuku ústavního práva¹¹, státovědy¹², politologie¹³ a ústavních systémů¹⁴. Některá z nich byla v tomto období vydávána vícekrát nebo pro svou aktuálnost používána nebo spoluautorsky psaná pro výuku dalších oborů, a to i na jiných vysokoškolských pracovištích, z nichž na některých také učitelé katedry pedagogicky působili.¹⁵

Vydávání učebnic průběžně pokračovalo také v následujících obdobích a v současné době má katedra vlastní učebnice pro všechny povinné a pro některé povinně volitelné předměty v magisterském i v bakalářském studiu.¹⁶ Pro práci na seminářích z ústavního práva se členové katedry významně podíleli na vydání propedeuticky velmi užitečné a úspěšné pomůcky Ústavní právo: Casebook.¹⁷ U řady předmětů katedra používá powerpointové prezentace a interaktivní osnovy.

Vedle uvedeného působení ve výuce se členové katedry v průběhu jejího dosavadního vývoje výrazně – a to jednotlivě i jako členové odborných týmů – profilovali ve vědecké oblasti a ve s ní spojené publikační činnosti. Jan Filip se dlouhodobě zabývá širokou ústavněprávní a státovědnou problematikou a z ní především velmi podrobně otázkami

11 FILIP, J. *Ústavní právo I. díl*. Brno: MU, 1993, s. 154; FILIP, J. *Ústavní právo II. díl*. Brno: MU, 1994; FILIP, J. *Ústavní právo III. díl. (vybrané předpisy)*. Brno: MU, 1994, s. 329; FILIP, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva České republiky*. Brno: MU, 1997, s. 367; FILIP, J. *Ústavní právo. 1. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno: MU, 1997.

12 FILIP, J., J. SVATOŇ a J. ZIMEK. *Základy státovědy*. Brno: MU, 1994.

13 KROUPA, J., J. FILIP, J. SVATOŇ, D. SPÁČILOVÁ a K. JAHELKOVÁ. *Politologie I (Teorie politiky)*. Brno: MU, 1991.

14 FILIP, J., Z. KOUDELKA, J. KROUPA, J. SVATOŇ, V. ŠIMÍČEK a R. VLČKOVÁ. *Soudobé ústavní systémy*. Brno: MU, 1996.

15 FILIP, J., J. SVATOŇ a J. ZIMEK. *Základy státovědy*. Brno: MU, 1997; KROUPA, J., J. FILIP, J. SVATOŇ, D. SPÁČILOVÁ a K. JAHELKOVÁ. *Politologie I (Teorie politiky)*. Brno: MU, 1991; JAHELKOVÁ, K., M. LAMPARTER, J. KROUPA a J. SVATOŇ. *Politologie I*. Brno: MU, 1993; JÍLEK, D., J. KROUPA, P. MATEŠ, J. MALENOVSKÝ, K. SCHELLE a J. SVATOŇ. *Politologie II*. Brno: MU, 1993; KOLEKTIV. *Politologie*. Brno: MU, 1993; KOUDELKA, Z., J. SVATOŇ a V. ŠIMÍČEK. *Politologie*. Brno: Vojenská akademie, 1995; FILIP, J. *Základní otázky volebního práva*. In: *Volby v demokracii: soubor přednášek*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 1995, s. 17–36; SVATOŇ, J. a T. SIROVÁTKA. *Stát a veřejná politika*. Brno: MU, Ekonomicko-správní fakulta, 1997; SVATOŇ, J. In: SKULOVÁ S. a kol. *Základy správní vědy*. Brno: MU, 1998; KROUPA, J., Z. KOUDELKA, J. SVATOŇ a V. ŠIMÍČEK. *Politologie*. Brno: MU, 1998; SVATOŇ, J. In: JEHLÍČKA, P., J. TOMEŠ a P. DANĚK (eds.). *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2000.

16 FILIP, J. *Ústavní právo České republiky. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno: Václav Klemm, 2011; FILIP, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Václav Klemm, 2011, s. 328; FILIP, J. a J. SVATOŇ. *Státověda*. Praha: Wolters Kluwer, 2011; FILIP, J. *Ústavní právo. Učební text pro bakalářské studium*. Brno: MU, 2015; FILIP, J., J. SVATOŇ a K. ŠIMÁČKOVÁ. *Státověda: učební text pro bakalářské studium na Právnické fakultě Masarykovy univerzity*. Brno: MU, 2015; KROUPA, J. *Politologie nejen pro právníky*. Praha: Wolters Kluwer, 2012; KROUPA, J. *Mezinárodní systém, jeho subjekty a vybrané problémy*. Brno: MU, 2012; KROUPA, J. *Srovnávací politologie*. Brno: MU, 2017; KROUPA, J., P. MOLEK, K. ŠIMÁČKOVÁ a L. VYHNÁNEK. *Mediální právo*. Brno: MU, 2009; KROUPA, J. a J. BENÁK. *Základy politického systému České republiky*. Brno: MU, 2015.

17 KOSAR, D., M. ANTOŠ, Z. KÜHN a L. VYHNÁNEK. *Ústavní právo: Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

a problémy volebními a legislativními a v neposlední řadě otázkami ústavního soudnictví, které vtělil do řady článků, studií, monografií a komentářů.¹⁸ Jiří Kroupa dlouhodobě a nejobsáhleji věnuje pozornost obecnějším i dlčím politologickým a mediálním otázkám.¹⁹ Jan Svatoň se zabývá především obecnějšími otázkami státovědnými, problematikou řízení, institucí, organizace a činnosti státu, veřejné moci a zvláště exekutivy.²⁰ Vojtěch Šimíček věnuje výraznou pozornost otázkám ústavněpolitickým, ústavněprávním a také správněprávním; z nich zejména širšímu i užšímu studiu volební problematiky, lidských práv a jejich soudní kontroly.²¹ Rozsáhlou škálou otázek ústavněprávních, správněprávních, státovědných i politologických se zabývá Zdeněk Koudelka,²² který tak úspěšně spojuje své akademické působení na fakultě s advokátní praxí a komentováním aktuálního politického dění. K. Šimáčková věnuje výraznou pozornost těm ústavně právním otázkám, jež jsou výrazně vázány na etickou, morální a odpovědnostní stránku, ať v kontextu aktuálním nebo dlouhodobém.²³ Především širokému spektru otázek lidských práv, volebního práva a praxe volebního soudnictví se na literárně braveruňe pojaté úrovni věnuje Pavel Molek.²⁴ David Kosař se v rámci své rozsáhlé tuzemské i zahraniční publikační činnosti dotýká řady otázek ústavního práva, mezinárodního práva a evropského práva, státovědné a metodologické problematiky a zvláště postavení soudů a soudců.²⁵ Problematikou soudnictví a zvláště postavení soudců, otázkám

18 Z mnoha publikačních výstupů zejména: FILIP, J., P. MOLEK, V. ŠIMÍČEK, L. BAHYTOVÁ, M. PODHRÁZKÝ, R. SUCHÁNEK a L. VYHNÁNEK. *Ústava české republiky – Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010; FILIP, J., V. ŠIMÍČEK a P. HOLLÄNDER. *Zákon o Ústavním soudu: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2001; FILIP, J. *Zákonodárna moc v Ústavě ČR a právní status parlamentu*. Brno: MU, 1993; FILIP, J. *Základní otázky volebního práva v ČSFR*. Brno: MU, 1992.

19 KROUPA, J. *Politologie nejen pro právníky*. Praha: Wolters Kluwer, 2012; KROUPA, J. *Srovnávací politologie*. Brno: MU, 2017.

20 SVATOŇ, J. a K. ŠIMÁČKOVÁ. *Člověk, řízení a instituce. Poznatky o řízení pro politickou a správní oblast*. Brno: MU, 1991; SVATOŇ, J. *Vládní orgán moderního státu: jeho původ, vývoj a charakter v některých evropských státech*. Brno: Doplněk, 1997.

21 ŠIMÍČEK, V. *Ústavní střížnost*. Praha: Linde, 1999; BOBEK, M., P. MOLEK, V. ŠIMÍČEK, K. ŠIMÁČKOVÁ et al. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: MU, MPÚ, 2009.

22 KOUDELKA, Z. *Prezident republiky*. 2. aktualizované a rozšířené vyd. Praha: Leges, 2018; KOUDELKA, Z. *Transcendentální pramen práva*. Praha: Leges, 2016.

23 ŠIMÁČKOVÁ, K., K. MOLKOVÁ FOUKALOVÁ a V. PROCHÁZKA. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017; ŠIMÁČKOVÁ, K. Solidarita jako etický příkaz. Praktické úvahy nad Masarykovou „Českou otázkou“. In: SVOBODA, J. a A. PRÁZNÝ. *Česká otázka a dnešní doba*. Praha: Filosofie, 2017, s. 381–388; ŠIMÁČKOVÁ, K. Paradox dnešního Leviatana. In: AGHA, P. (ed.). *Budoucnost státu?* Praha: Academia, 2017, s. 161–172.

24 MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2012; MOLEK, P. *Materiální obnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?* Brno: MU, 2014; MOLEK, P. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014; MOLEK, P. *Základní práva – svazek první Důstojnost*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

25 KOSAŘ, D. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies (Comparative Constitutional Law and Policy)*. New York: Cambridge University Press, 2016; KOSAŘ, D. *Judicializace justiční politiky Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

spjatým s exekutivou, stejně jako s obsáhlou tematikou lidských práv se zabývá Ladislav Vyhnaněk.²⁶ Odborné i publikační rozpětí Jaroslava Benáka zahrnuje široké spektrum otázek od tradičních ústavněprávních, státovědných až po problematiku přesahující do rámce jiných právněvědných a také ekonomických disciplín.²⁷ Pavel Kandalec dlouhodoběji věnuje pozornost otázkám spjatým s problematikou občanství v moderní i postmoderní době, vztahu ústavního práva a trestního práva a jeho typickým projevům v rozhodovací praxi státu.²⁸ Ústavněprávními, evropskoprávními i politologickými otázkami se zabývá Robert Zbírál.²⁹ Širší odborné i publikační rozpětí od státovědného až po evropskoprávní, které je podpořeno značným studijním potenciálem, lze sledovat u Zuzany Vikarské.³⁰

Je pochopitelné, že uváděná profilace členů katedry je pouhou částí jejich celkového působení. Rozsah a kvantita jejich publikačních a dalších odborných i popularizačních výstupů je daleko obsáhlejší a také rozsáhlejší. Zahrnuje celou řadu odborných a konzultačních forem, ať již v rámci působení v legislativních orgánech nebo v podobě expertiz návrhů zákonů či ústavních zákonů, působení na Ústavním soudu, Nejvyšším správním soudu, spolupráce s Ústavem státu a práva České akademie věd, s parlamentními orgány nebo garancí odborných konferencí zaměřených na konkrétní otázky organizace a fungování orgánů veřejné moci, Listiny základních práv a svobod, respektive na diskuse nad jejich možnými koncepčními nebo dílčími změnami. Jednou z nejvýznamnějších a dlouhodobě působících aktivit katedry je každoročně, a to již od roku 1993, pořádaná konference, jejíž tematické zaměření vychází z aktuálních otázek ústavního práva (konstitucionalismu) a jejich politických

26 VYHNÁNEK, L. A Holistic View of the Czech Constitutional Court Approach to the ECtHR's Case Law. *Heidelberg Journal of International Law: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2017, roč. 77, s. 715–744; SMEKAL, H. a L. VYHNÁNEK. *Beyond Compliance. Implementace rozhodnutí mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

27 BENÁK, J. Mají soudci českého Ústavního soudu prostor pro strategický výběr případů k projednání? *Jurisprudence*, roč. 2018, č. 2, s. 32–38; ZAHUMENSKÁ V. a J. BENÁK. *Územní plány před Nejvyšším správním soudem se zaměřením na otázky aktivní legitimity*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

28 KRISTKOVÁ, A. a P. KANDALEC. Principle of Opportunity in the Czech Criminal Procedure. *Studia Iuridica Lublinsia*, Lublin, 2016, roč. 25, s. 239–250; KANDALEC, P. *Naturalizace v České republice*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.

29 ZBÍRAL, R. *Přenos pravomocí členských států na Evropskou unii: cesta bez zpátečního lístku?* Praha: Leges, 2013; ZBÍRAL, R. Comparing the intensity of scrutiny for 'domestic' and implementing bills: does transposition of EU law reduce political contestation in national parliaments? *Journal of European Public Policy*, Abingdon, Oxfordshire, 2017, roč. 24, s. 969–988.

30 VIKARSKÁ, Z. *Zvrchovaný stát*. In: KROŠLÁK, D. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 117–155; BUDÍNSKÁ, B. a Z. VIKARSKÁ. Judicial dialogue after Taricco II: who has the last word, in the end? *EU Law Analysis* [online blog], 2017.

souvislosti.³¹ Bylo proto jen otázkou času, kdy uvedený koncept, jehož neúnavným garantem za katedru je Vojtěch Šimíček, přerostl její rámec a stal se společným výstupem s Fakultou sociálních studií, Mezinárodním politologickým ústavem MU a pražským zastoupením Nadace Konráda Adenauera. Dlouholetou tradici (počátky sahají do roku 1995) má také každoroční konference Církev a stát (inicioval v roce 1995 Michal Lamparter), kterou katedra organizačně i odborně zajišťuje se Společností pro církevní právo. Jedná se o každoroční fórum pro přitažlivá diskusní setkávání nad aktuálními otázkami. Katedra se pravidelně podílí na zajišťování fakultního a celostátního kola Studentské vědecké a odborné činnosti.

Členové katedry se rovněž zapojovali do vědecko-výzkumných úkolů na fakultě.³² V posledním desetiletí mezi nejvýznamnější z nich náležely projekty, jejichž řešitelem či garantem je David Kosař,³³ Ladislav Vyhnánek,³⁴ Robert Zbírál³⁵, Pavel Molek³⁶ a Jan Svatoň.³⁷ Na jejich řešení se podíleli či se podílejí často mírou neopomenutelnou další členové katedry. Mezi nejvýznamnější počiny, jež v poslední době vzešly z „odborného lůna“ katedry je skutečnost, že David Kosař získal jako první v České republice ve svém v oboru tzv. „Starting grant“, který uděluje Evropská výzkumná rada; jeho tematické zaměření a odborná i personální náročnost vedly ke vzniku samostatného již výše zmíněného fakultního Ústavu pro otázky soudnictví.

Mnozí z členů katedry působili v akademických funkcích na úrovni fakulty a univerzity. Děkany fakulty byli Jiří Kroupa (v období 1990 až 1994) a Jan Svatoň (v letech 2001 až 2007). Jan Svatoň také v letech 1994 až 2001, roce 2007 a období 2015 až 2019 zastával funkci proděkana právnické fakulty a v období 2007 až 2011 působil ve funkci prorektora Masarykovy univerzity. Vojtěch Šimíček v letech 1994 až 1996 stál v čele fakultního

31 Mezi jejich témata v jednotlivých letech náležela například: realizace Listiny základních práv a svobod, právní a politologické problémy voleb, Ústava České republiky po pěti letech, aktuálnost změn Ústavy ČR, základní lidská práva a právní stát v judikatuře Ústavního soudu, deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky, bezpečnost České republiky, korupce (projevy a potírání v České republice a Evropské unii), dělba soudní moci v České republice, výkonná moc v ústavním systému České republiky, role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, postavení prezidenta v ústavním systému České republiky, finanční ústava, právo na vzdělání, přímá demokracie.

32 Z nich byl nepochybně nejvýznamnější výzkumný záměr „Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004“ (od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2009), jehož spoluřešitelem za katedru byl Jan Filip.

33 Např. „Beyond Compliance – Implementaci rozhodnutí mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni“, Jean Monnet Module Award for developing a new course „European Constitutional Law and Politics“, Hugo Grotius Foundation Grant for an interactive website „Atlas of the Czech Constitutionalism“.

34 Mimosprávní vlivy na rozhodování Ústavního soudu.

35 Odhalování temného koutu legislativního procesu: příprava návrhů zákonů exekutivou.

36 Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace.

37 Comparative Constitutional Law. In: *Transitional Jurisprudence* (hlavní řešitel doc. JUDr. Martin Škop, Ph.D.).

Akademického senátu, Jan Filip a Zdeněk Koudelka působili v Akademickém senátu MU, předsedou fakultního Akademického senátu je od roku 2019 Ladislav Vyhnánek.

O významu katedry v českém právním prostředí svědčí působení jejích členů v řadě různých orgánů, poradních a konzultačních komisí a expertizních těles. Mezi nejvýznamnější z nich náleží zastávané funkce v nejvyšších justičních orgánech, kdy Vladimír Klokočka byl již soudcem „prvního“ Ústavního soudu, zatímco mezi nynější soudce „třetího“ Ústavního soudu náleží Jan Filip, Kateřina Šimáčková a Vojtěch Šimíček. Poslední dva jsou současně a právě z důvodu výkonu funkce soudce Ústavního soudu dočasně zproštění výkonu funkce soudce Nejvyššího správního soudu. Soudcem Nejvyššího správního soudu je také od roku 2016 Pavel Molek. Na pozicích asistentů v rámci Ústavního soudu dlouhodobě působili Jan Filip a Jan Svatoň, po určitou dobu i Jiří Kroupa a Kateřina Šimáčková (všichni čtyři ještě v období Ústavního soudu ČSFR), později také Mark Gillis, Josef Zímek, Vojtěch Šimíček, Pavel Molek, David Kosař, Jaroslav Benák a Ladislav Vyhnánek; nejnověji Zuzana Vikarská a Robert Zbiral. Nejdéle v této funkci působí Jan Svatoň. Jan Filip působil (kromě již zmíněného Legislativního odboru Kanceláře Federálního shromáždění) jako externí pracovník Legislativního odboru Kanceláře Senátu Parlamentu ČR (1997 až 2007) a jako člen Legislativní rady vlády (1998 až 2006), pracoval v komisi ČNR pro přípravu Ústavy (1990 až 1992). Další člen katedry Jan Svatoň byl v letech 1990 až 1992 spolu s Jan Filipem členem komise pro veřejné právo Legislativní rady vlády ČSFR, dlouhodobě působí jako člen Rady Justiční akademie, předsedící kárného senátu Nejvyššího správního soudu, jakož i člen akreditačních a hodnotících komisí v českém vysokém školství. Dlouhodobě (v letech 2004 až 2017) pracoval jako ředitel postgraduálních vzdělávacích programů typu LL.M. a MPA, které zakládal a spolukoncipoval (nejprve v podobě z let 2005 až 2018, kdy fakulta tyto programy zajišťovala ve spolupráci s Nottingham Trent University; posléze v podobě z roku 2017, kdy je fakulta realizuje již samostatně). Zdeněk Koudelka byl nepřehlédnutelným poslancem Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (1998 až 2006), dále mimo jiné působil jako poradce ministra zdravotnictví B. Fišera a posléze jako náměstek nejvyšší státní zástupkyně (2006 až 2011), náměstek ředitele Justiční akademie (2011 až 2013), rektor Vysoké školy Karla Engliše v Brně (2014 až 2018). Dlouhodobě je také zastupitelem v Městské části Brno-Jundrov. Vojtěch Šimíček byl v letech 1992 až 1993 na stáži ve Spolkovém sněmu SRN, působil jako předseda Rozkladové komise ministra vnitra České republiky (1999 až 2000) a byl také úspěšným šéfredaktorem „Politologického časopisu“, který byl ve své době ojedinělým odborným časopisem tohoto typu v České republice. V roce 2011 měl získat cenu „Právník roku“ v kategorii „Správní právo“, kterou odmítl, protože podle něj by soudci „nikdy neměli mít dojem, že jsou někomu za cokoliv vděční“. Kateřina Šimáčková byla členkou Legislativní rady vlády (2007 až 2009), členkou Výboru pro výběr soudců Soudu pro veřejnou službu EU (2008 až 2012), nyní je mimo jiné ad hoc soudkyní Evropského soudu pro lidská práva a náhradnicí

členky Evropské komise pro demokracii prostřednictvím práva (tzv. Benátská komise). Pavel Molek pravidelně hostuje na Universidade Católica v Lisabonu a přednáší na řadě univerzitních pracovišť v Evropě a Austrálii, byl členem pracovní komise pro veřejné právo Legislativní rady vlády (2007 až 2009). David Kosař působí v řadě mezinárodních asociací a sdružení (mimo jiné International Political Science Association, The International Society of Public Law, International Association of Refugee Law Judges, European Society of International Law, European Consortium for Political Research). V roce 2017 byl oceněn jako „Právník roku“ v kategorii „Ústavní právo a lidská práva“. Je nositelem řady tuzemských i zahraničních grantů a stipendií a účastní se řady konferencí po celém světě. Robert Zbírál od příchodu na katedru působí v Grantové agentuře České republiky a v současnosti zastává pozici místopředsedy Panelu pro právo a politologii. Členové katedry byli a jsou členy vědeckých rad dalších právnických fakult (na Právnické fakultě UK v Praze to byli Jan Filip, Jiří Kroupa a Jan Svatoň a v roce 2019 to jsou David Kosař a Kateřina Šimáčková, na Právnické fakultě UP v Olomouci byli Jan Svatoň a Vojtěch Šimíček a na Právnické fakultě Univerzity Komenského byl Jan Svatoň). Ve vědecké radě Univerzity Palackého byli Jan Filip a Jan Svatoň a ve vědecké radě Masarykovy univerzity Jan Svatoň.

Vzpomínky na vývoj katedry mezinárodního (a evropského) práva v Brně a rozvoj oborů mezinárodní právo veřejné a právo EU v letech 1974–2019

Reminiscences of the Evolution of the International (and European) Law Department on Brno and the Development of the Academic Disciplines of Public International Law and EU Law during the Period from 1974 to 2019

Vladimír Týč*

Abstrakt

Cíl této studie je dvojitý. Je především stručným pohledem na historii katedry mezinárodního (a evropského) práva od jejího založení do současnosti, zejména pokud jde o personální složení a odborné zaměření. Druhým cílem je zmapování a vyhodnocení přínosu katedry k rozvoji oborů mezinárodní právo veřejné a právo EU, včetně větve duševního vlastnictví. O oboru mezinárodní právo soukromé pojednává zvláštní studie.

Pro přehlednost je text členěn do tří částí, odpovídajících třem obdobím: první do roku 1990, druhé poté do roku 2010 a třetí zahrnující poslední léta a současnost. Zatímco první období bylo ve znamení rozjezdu a budování nové katedry na nové fakultě, druhé období znamenalo v nových podmínkách bouřlivý rozvoj odborné i pedagogické činnosti. Katedra rozšířila svoji působnost o nový velmi dynamický obor právo Evropské unie. V posledním období do současnosti pokračuje bohatá vědecká a pedagogická činnost a stabilizuje se personální složení týmu katedry.

Studie dochází k závěru, že katedra významnou měrou přispívá k rozvoji svých oborů, zajišťuje bohatou a hodnotnou pedagogickou činnost a dostala se tak na špičku podobných pracovišť v ČR.

Klíčová slova

Mezinárodní právo veřejné; právo EU; katedra mezinárodního a evropského práva; odborné publikace; pedagogická činnost; přínos k rozvoji jednotlivých oborů.

Abstract

The aim of the study is twofold. First of all it provides a brief look at the history of the International (and European) Law Department from its establishment until present, especially as far as the composition of its staff is concerned. Second aim is to survey and evaluate of the Department's contribution to the development of fields of public international law and EU law, including a special branch of intellectual property. The field of private international law has been examined in a separate study.

* Prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of International and European Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Vladimir.Tyc@law.muni.cz

To be more clear the text has been divided into three parts corresponding to three time periods: the first one until 1990, the second one after until 2010 and the third one embracing recent years and current state. While the first period was marked by starting efforts and creation and building of a new department at a new faculty, the second period was characterised by an intensive development of both scientific and educational activities under new political conditions. The Department expanded the scope of its activities to the European law. In the latest period and at present intensive scientific and educational activities continue and the staffing of the Department tend to be stabilised.

The conclusion of the study is that the Department contributes in a decisive manner to the development of international and European law, provides rich and valuable educational activities and consequently belongs to the top scientific and educational bodies in the Czech Republic in those fields.

Keywords

Public International Law; EU Law; International and European Law Department; Scientific Publications; Educational Activities; Contribution to the Development of Particular Fields.

Úvod

Při vzniku, resp. obnovení brněnské právnické fakulty v rámci Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně v roce 1969, vznikla i katedra mezinárodního práva jako víceoborové pracoviště.

Katedra mezinárodního práva v Brně byla koncipována tradičním způsobem stejně jako v Praze a Bratislavě, tedy zahrnovala obory mezinárodního práva veřejného (MPV) a mezinárodního práva soukromého (MPS), byť jde o dva obory podobné názvem, ale velmi odlišné svou podstatou. ***Oboru mezinárodní právo soukromé se věnuje samostatná část tohoto zvláštního vydání ČPVP.***

Připomeňme, že v tehdejší české části československé federace dosud existovala katedra mezinárodního práva jen v Praze, a na Slovensku pouze v Bratislavě (a později ještě v Košicích).

Podívejme se nyní na život katedry a rozvoj oborů mezinárodní právo veřejné a později právo EU ve třech etapách. První zahrnuje období od vzniku do roku 1989, druhé zhruba dvě desetiletí po převratu a třetí poslední desetiletí do současnosti.

1 I. období: 1969–1989

Při zrodu katedry stál Vladislav David (MPV) se svým kolegou Otakarem Ellerem (MPS). K nim se připojili v roce 1974 dva z prvních absolventů nové fakulty – Jiří Malenovský a Václav Mikulka (oba MPV), jakož i Vladimír Týč (MPS, později MPV), který právě přesídlil na Moravu z Prahy. Tato pětice tvořila původní základ katedry, budované takřka od nuly, ale s o to větším nadšením. Katedra tak plně fungovala od roku 1974. Fakulta tehdy sídlila na Nám. 25. února (Zelný rynek).

S tímto počátkem má autor tohoto textu spojené velmi specifické vzpomínky. Jako nezkušený přistěhovalec z Čech neznalý Brna byl ochotně „zaučován“ Jířím Malenovským, a objevil tak hned pod okny na Zelném rynku doposud jemu neznámé atrakce – burčák a grilovaná cigára. Chápání novinek bylo náročné, protože instruktor hovořil, zřejmě trochu zlomyslně, silným brněnským dialektem, pro Pražana téměř nesrozumitelným.

Personální složení katedry se časem mírně změnilo – Václav Mikulka a poté i Vladimír Týč po několika letech odešli na praktická pracoviště tuzemská i zahraniční a byli nahrazeni mladšími absolventy fakulty – Naděždou Rozehnalovou (MPS) a Daliborem Jílkiem (MPV).

Již v celém tomto období byla katedra velmi dynamickým a brzy i prestižním pracovištěm, které zajišťovalo rozsáhlou pedagogickou a vědeckou činnost v obou oborech – mezinárodním právem veřejným a soukromém.

1.1 Vědecká a publikační činnost

Základním věcným předpokladem vědecké činnosti jsou odborné zdroje, zejména zahraniční. Pro tuto dobu byl charakteristický nedostatek zahraniční literatury ze západních zemí. Východní literatura nebyla problémem. Mnohé odborné publikace zejména z Polska a SSSR byly velmi zajímavé a jazykově srozumitelné, avšak pochopitelně nestačily. Na nákup západních publikací nebyl dostatek deviz, takže každý rok se jich nakupoval jen minimální počet. O to pečlivěji byly tyto publikace studovány. Handicap nedostatku západní literatury byl částečně překonáván využíváním fondu knihovny pražské právnické fakulty (na základě vzájemnosti), a také knihovny ministerstva zahraničních věcí, která byla zásobena západními publikacemi velmi dobře (na základě dobrých osobních kontaktů).

Dalším faktorem vědecké činnosti je prezentace jejích výsledků. I zde byly velké problémy. Stručně řečeno – nebylo téměř kde publikovat. Z právnických časopisů byl k dispozici jen Právnik a Socialistická zákonnost, případně slovenský Právny obzor, tedy periodika obecně právně zaměřená. Časopis pro mezinárodní právo byl v r. 1969 zastaven a jako specializovaná publikace zbyly jen Studie z mezinárodního práva, vycházející v ČSAV jako sborník vědeckých statí jednou ročně. Monografie nebo rozsáhlejší studie bylo možno publikovat v univerzitní publikační řadě Acta Universitatis Brunensis-Iuridica (AUB-I, Sborník prací učitelů Právnické fakulty), rovněž ale s omezenou kapacitou. Při výběru textů k publikaci byla dáвана přednost spíš starším učitelům před mladými. Přesto se práce členů katedry v uvedených publikacích objevovaly.

Další formou prezentace výsledků vědecké činnosti byly vědecké konference. Účast na zahraničních konferencích byla prakticky vyloučena, a proto byly pořádány v maximální míře konference tuzemské, někdy s účastí zahraničních učitelů, zejména z družebních univerzit ve východní Evropě. Výhodou těchto konferencí byla takřka neomezená prezentační kapacita – každý zájemce mohl formou příspěvku bez omezení prezentovat

své poznatky a hlavně se jakožto zpětnou vazbu dozvědět připomínky uplatněné v diskusi, zejména od starších kolegů. Brněnská katedra se tak brzy dostala do povědomí mezinárodně právní komunity jako velmi produktivní, a tím pozoruhodné pracoviště.

Pokud jde o věcné zaměření publikační činnosti v oboru mezinárodního práva veřejného v 70. a 80. letech, je třeba uvést monografie a další publikace Vladislava Davida publikované v řadě AUBI na téma mezinárodní odpovědnosti státu, mezinárodních zločinů, sankcí v mezinárodním právu a právního režimu Západního Berlína. Společně s Jiřím Malenovským sepsali oba autoři monografii *Mezinárodně právní aspekty potlačování mezinárodního terorismu* (1983).

Značnou pozornost vyvolaly dvě monografické publikace spoluautorů Vladislav David – Čestmír Čepelka (PrF UK), a to *Úvod do mezinárodního práva* (1978) a nové vydání pod názvem *Úvod do teorie mezinárodního práva* (1983). Přístup autorů k některým zahrnutým otázkám obecné části mezinárodního práva byl na jejich dobu poněkud netradiční a tvůrčí, čímž tyto publikace vzbudily v celostátním měřítku značnou pozornost.

Jiří Malenovský publikoval v časopisu Právník a ve Studiích z mezinárodního práva. Zabýval se kromě mezinárodního terorismu zpočátku zejména mořským a kosmickým právem, avšak v širších souvislostech. Pozoruhodná je především jeho studie *Od „res communis omnium“ ke „společnému dědictví lidstva“* publikovaná v časopisu Právník v roce 1978. Již v této době ho zaujala hlavně obecná část mezinárodního práva, která je základem jeho odborné činnosti dodnes. Po dvou pojednáních o utváření mezinárodního obyčeje (Právník, 1984 a 1987) následovaly stat' o systémovém pojetí mezinárodního práva (Studie z mezinárodního práva, 1988) a samostatná publikace na toto téma v r. 1990 (viz dále).

Dalibor Jílek se v tomto období soustředil na otázku mezinárodně právní odpovědnosti mezinárodních organizací, kde publikoval studie v Právníku (1984) a ve Studiích z mezinárodního práva (1986).

Václav Mikulka se kromě pojetí sebeobrany v mezinárodním právu věnoval hlavně sukcesi států, nejprve do smluv (Právník, 1976) a po odchodu z fakulty, zejména už jako člen Komise pro mezinárodní právo OSN, i ostatními aspekty sukcese států.

Prioritou Vladimíra Týče v oboru MPV byly mezinárodní smlouvy a zejména jejich vztah k vnitrostátnímu právu. O důvodech počáteční neplatnosti mezinárodních smluv pojednává jeho stat' ve Studiích z mezinárodního práva (1980) a o vztahu smluv k vnitrostátnímu právu pozdější článek v Právníku.

Z uvedeného přehledu je patrné, že přes všechny zmíněné problémy tohoto období byla katedra v oboru mezinárodního práva veřejného publikačně velmi životaschopná.

Na katedře studovali také interní aspiranti (dnes doktorandi), avšak početně byli velmi vzácní. Byl mezi nimi např. dnešní doc. JUDr. Martin Janků, CSc., který stále s katedrou externě spolupracuje.

1.2 Pedagogická činnost

Jako oborové učebnice bylo v této době možno používat jen ty, které byly celostátně schválené Ministerstvem školství a kultury. Autorem velmi zdařilé celostátní učebnice mezinárodního práva veřejného byl tehdejší pražský docent, později profesor Miroslav Potočný, který navázal na svého předchůdce prof. Vladimíra Outratu.

Vyučovaly se jen povinné předměty, povinně volitelné neexistovaly. Výuka probíhala klasičtým způsobem – formou přednášek a seminářů. Na rozdíl od dnešní doby byla pravidlem vysoká účast studentů na přednáškách, které byly i tehdy nepovinné. Studentů, kteří si studia považovali a měli zájem se něco dozvědět a naučit, bylo mnohem větší procento, než je tomu dnes. Zpočátku částečně vypomáhali s přednáškami a se zkoušením starší učitelé (docenti) z Prahy.

Zkouška byla po vzoru pražské katedry organizována jako souhrnná pro oba vyučované předměty, tedy dohromady z mezinárodního práva veřejného a soukromého. Zkoušela dvojjmenná komise, která stanovila jednu výslednou známku.

1.3 Praktický život katedry

Oproti dnešnímu stavu byla administrativní činnost na katedře minimální. Studenti byli hned v prvním ročníku přiděleni do stálých seminárních skupin, takže v průběhu studia se nikdo nikam nepřihlašoval ani neodhlašoval. Rozvrh seminářů jednotlivých skupin byl stanoven centrálně bez možnosti přesunů. Přihlašování na zkušební termíny obstarávalo studijní oddělení, a to bez možnosti odhlášení nebo posunutí termínu. Studijní oddělení také vedlo pro každého studenta studijní kartu, kam se zapisovaly výsledky zkoušek. Kromě toho se výsledky zapisovaly do indexu. Kdo neměl ke stanovenému datu hotové zkoušky, nemohl postoupit do dalšího ročníku. Takto fungovalo studium bez ISu. Tento rigidní systém vedl studenty k větší odpovědnosti za své studium, protože plnění studijních povinností nebylo možné donekonečna odsouvat, jako je tomu nyní. Sekretářka katedry tak kromě agendy diplomových prací studijní věci prakticky žádné nevyřizovala. Znamenitym fenoménem této doby byla každoroční celostátní (federální) setkání kateder mezinárodního práva. Nevelký počet běžných služebních cest během roku z nich učinil prvořadou událost, která umožňovala udržovat úzký vzájemný osobní kontakt v rámci celé československé mezinárodně právní komunity. V pořádání těchto setkání se jednotlivé katedry (Praha, Brno, Bratislava, Košice) postupně střídaly a bylo pravidlem, že se jich s velkou radostí účastnili všichni jejich členové. Setkání se konala zpravidla v rekreačních střediscích nebo podobných zařízeních příslušných univerzit a trvala 2–3 dny. První polovina byla věnována pracovní části, zpravidla prezentaci výsledků odborné činnosti mladších členů s diskusí a druhá polovina pak společenským kontaktům, dalším diskusím odborným i neoborným včetně případných exkurzí po okolí.

Náklady akce vždy z větší části hradila pořádající katedra. To byl někdy problém, protože fakultní prostředky nebyly v dostatečné výši k dispozici, i když se na tuto akci celý rok „šetřilo“. Pak bylo třeba hledat tvůrčím způsobem další zdroje. Naše katedra získala v jednom případě (1978) takové dodatečné prostředky jako výdělek z katedrové brigády na stavbě v Žabovřeskách na ul. Stránského. Dnes je v budově, kterou jsme pomáhali stavět, supermarket Billa a obchod Svět piva.

2 II. období: 1989–cca 2010

2.1 Personální změny a odborné zaměření katedry

Listopadové události v roce 1989 se na katedře projeví především změnou v jejím vedení – Vladislav David byl ve funkci vedoucího katedry vystřídán Jiřím Malenovským. Ten se po třech letech stal soudcem Ústavního soudu a poté vstoupil do zahraničních služeb, kde působí jako soudce Soudního dvora EU dodnes. Po celou dobu vyučuje na katedře na částečný úvazek. Vladimír Týč, který se mezitím na fakultu ze zahraničního působení vrátil, převzal takto uvolněnou funkci vedoucího katedry v roce 1992 a vykonával ji s několikaletou přetržkou, kdy se vystřídal s Daliborem Jílkem ve funkci proděkana, až do roku 2014.

Vladislav David (již jako profesor) a Otakar Eller (jako docent) z katedry na počátku 90. let odešli. Přetrvala tak jen část původní sestavy ve složení Naděžda Rozehnalová, Vladimír Týč a Dalibor Jílek. Katedra byla proto doplněna o několik nových mladých kolegů, kteří ale všichni po několika letech zase odešli. Dále v roce 1997 přišel na katedru Filip Křepelka se specializací evropské právo a v roce 2004 se stejnou specializací David Sehnálek. V roce 2005 nastoupila na mezinárodní právo veřejné Kateřina Uhlířová (tehdy Novotná). Koncem roku 2008 naopak z katedry odešel Dalibor Jílek, a to v hodnosti profesora.

Nelze také opomenout dvě z nepřehlédnutelných sekretářek tohoto období, které se o zdárný chod katedry velkou měrou zasloužily. Po odchodu z katedry zůstaly věrné fakultě, posléze vystudovaly bakalářský, resp. magisterský program a zastávají dnes odpovědná místa ve fakultní administrativě. Jsou to Mgr. Jana Lautbachová a Bc. Radka Schardová.

V roce 1992 došlo k revolučnímu počínu – oborový záběr katedry (MPV a MPS) byl rozšířen o třetí stěžejní obor, zcela nový – **evropské právo**. Na rozdíl od Prahy v Brně nebyly podmínky pro vytvoření samostatné nové katedry evropského práva, a proto nový obor byl svěřen původní katedře se změněným názvem „**katedra mezinárodního a evropského práva**“. Právo ES (později právo EU) se stalo dalším povinným katedrovým předmětem.

Do tohoto období spadají také začátky nového „podoboru“ – **mezinárodního a evropského práva duševního vlastnictví**. Odpovídal mu stejnojmenný povinně volitelný předmět. Záběr katedry se tak oproti minulému období velmi rozšířil.

2.2 Vědecká a publikační činnost

2.2.1 Materiální podmínky

Pokud jde o fakultní finanční zdroje, situace se zpočátku neměnila, ale postupně se začaly objevovat nové zdroje vnější, a to v podobě nejrůznějších projektů a grantů. Zpočátku šlo o projekty malého rozsahu (např. v rámci Vzdělávací nadace Jana Husa), které ovšem umožnily alespoň v určitém rozsahu nákup další potřebné zahraniční literatury a úhradu nákladů krátkých zahraničních cest nezbytných pro řešení výzkumných úkolů. Po vzniku Grantové agentury ČR se mnozí členové katedry mohli ucházet o větší projekty a úspěšně je řešit, a to s dostatečným finančním zabezpečením. Po roce 2000 se zlepšila také finanční situace na univerzitě obecně, takže bylo možno i mimo granty z vlastního rozpočtu nakupovat literaturu a organizovat zahraniční služební cesty, především za účelem aktivní účasti na konferencích a krátkých studijních pobytech.

Zajímavou historii má zajištění pramenů pro nový obor evropské právo. Na počátku 90. let ještě fakulta dostatečné finanční prostředky na nákup nezbytné odborné literatury neměla. Vladimír Týč při návratu do Brna ze zahraničí sice několik publikací o evropském právu dovezl, ty ale byly jen kapkou v moři. Vypravil se proto na tehdejší spřátelenou Právnickou fakultu Univerzity Paříž XI, aby identifikoval další nezbytné publikace a po konzultaci eventuálně některé z nich zakoupil. Výsledek návštěvy byl nečekaný. Fakulta poskytla bezprostředně a bez formalit finanční prostředky na nákup množství publikací ze svého projektu pro spolupráci s univerzitami ve východní Evropě, takže bylo možno ihned tyto knihy v knihkupectvích Latinské čtvrti zakoupit, naložit do auta a dovézt do Brna. Pro začátek výstavby nového oboru tyto zdroje stačily.

2.2.2 Prezentace výsledků

Prezentace výsledků vědecké činnosti členů katedry doznala brzy změn. Po roce 1990 bylo v ČR založeno několik nových odborných periodik, které dávaly nové příležitosti k publikaci. Pro nás měl největší význam fakultní *Časopis pro právní vědu a praxi* a tehdy existující z Nizozemí dotovaný časopis *EMP (Evropské a mezinárodní právo)*. Začalo se také publikovat v zahraničí úměrně s rozšiřováním zahraničních vztahů. Bylo možné se účastnit zahraničních vědeckých konferencí a ve větší míře pořádat konference tuzemské se zahraniční účastí. V rámci univerzity vznikla možnost vydávat vědecké monografie, ať už v rámci vědeckých projektů nebo mimo ně.

Již byly zmíněny granty. Ty nebyly jen zdrojem finančních prostředků, ale především stimulem pro kvalitní vědeckou práci. Poskytovateli grantů byla hlavně Grantová agentura ČR, Ministerstvo zahraničních věcí a některé nestátní organizace (Vzdělávací nadace Jana Husa). Velmi významné byly projekty evropské, zejména Jean Monnet Chair, udělený Evropskou komisí Vladimíru Týčovi v roce 1997. Jednalo se o rozsáhlý výukový

projekt pro evropské právo, dosti štědře dotovaný, takže nadále nebyl problém financování nákupu další odborné literatury nebo účasti na mezinárodních konferencích k otázkám evropského práva.

Věcný obsah vědeckých výstupů byl následující:

- **Mezinárodní právo veřejné**

- Již v roce 1990 se objevují nová teoreticky zaměřená skripta Jiřího Malenovského: *Úvod do systémového pojetí mezinárodního práva*. Poté se do svého odchodu z fakulty na Ústavní soud (1992) tento autor věnoval především problematice lidských práv.
- Dalibor Jílek s výjimkou spoluúčasti na monografii *Mezinárodní odpovědnost* (spolu s Č. Čepelkou a P. Šturmou, 2003) a několika statí týkajících se rovněž odpovědnosti mezinárodních organizací zasvětil svoji odbornou činnost převážně ochraně lidských práv (zejména ochraně menšin) a hlavně azylu a uprchlictví. Se stejnými spoluautory se účastnil na monografii *Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu* (1997) a rok předtím sepsal autorskou monografii *Odpověď mezinárodního práva na hromadné uprchlictví* (1996). Od roku 2005 byl po několik let editorem každoročního sborníku pojednávajícího o jednotlivých aspektech společného evropského azylového systému (do r. 2008). V tomto duchu byla pojata i autorova další publikační činnost v tomto období.
- Vladimír Týč se v oblasti MPV nadále věnoval především mezinárodním smlouvám. Publikoval monografie *Právo mezinárodních smluv* (1995) a *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv* (1996), jakož i řadu článků nebo kapitol v odborných knihách, které se týkaly vztahu mezinárodních smluv k vnitrostátnímu právu, jejich vnitrostátní aplikace a postavení smluv v právu EU (viz dále). To byla témata také jeho četných zahraničních přednášek jako hostujícího profesora ve Francii. V. Týč je rovněž autorem publikace *Průmyslová a autorská práva v mezinárodním obchodě* (1997).
- Kateřina Uhlířová (dříve Novotná) od počátku publikovala především články a kapitoly v odborných knihách v oblasti ochrany lidských práv, humanitárního a mezinárodního trestního práva, a to velmi často v zahraničí, kde rovněž mnohokrát na tato témata vystupovala na konferencích a s přednáškami na zahraničních univerzitách.

- **Právo EU**

- Od poloviny 90. let se rozběhla odborná činnost i v oboru právo ES (EU). V letech 1995 až 1999 katedra vydávala s přispěním Evropské komise každoročně Ročenku evropského práva, což byl sborník vědeckých statí na aktuální evropská témata. Ročenka se bohužel nedožila nového tisíciletí, protože Evropská komise přestala poskytovat dotaci v potřebné výši a další finanční krytí se nepodařilo sehnat.

- Monografická tvorba v tomto období představovala především spojení s mezinárodním právem soukromým, které bylo komunitarizováno, tedy pohlceno právem evropským. Spolu s Naděždou Rozehnalovou publikoval Vladimír Týč *Evropské mezinárodní právo soukromé* (1998, s účastí Moniky Novotné), *Evropský justiční prostor v civilních otázkách* (2003) a *Vnější obchodní vztahy EU* (2006). Dvě poslední publikace byly výstupy ze společného grantu GA ČR.
- V roce 2004 získal V. Týč dva projekty ministerstva zahraničních věcí. Jejich témata byla *Následky porušení práva ES/EU pro ČR jako členský stát EU a pro fyzické a právnické osoby jako adresáty přímo použitelných komunitárních předpisů* a *Význam judikatury Soudního dvora ES v právním řádu ČR a role vládního zmocněnce pro zastupování před Soudním dvorem ES a Soudem prvního stupně*. Ke každému z nich vznikl výstup, který byl publikován ministerstvem (2005).
- Další témata výstupů V. Týče se týkala Evropského soudního dvora, zejména jeho výkladové činnosti, ústavních předpokladů vstupu ČR do EU, vnitrostátní aplikace evropského práva v ČR, harmonizace daní v EU, jakož i komunitárního (unijního) práva mezinárodních smluv.
- Filip Křepelka se ve své odborné činnosti zabýval otázkami spojenými s členstvím ČR v EU a s některými spíše praktickými aspekty. V tomto období publikoval množství časopiseckých článků a příspěvků na konferencích a také tyto monografie: *Evropské zdravotnické právo* (2004) a *Mnohojazyčnost Evropské unie a její důsledky pro českou právní praxi* (2007).
- David Sehnálek se ve svých příspěvcích soustředil nejvíce na teoretické otázky obecné části práva EU, jako je výklad, přednost, zásada effet utile, aplikace práva EU národními soudy nebo mezinárodní smlouvy uzavřené EU.
- V roce 2004 vyšlo významné kolektivní dílo několika členů katedry pod redakcí V. Týče: *Lexikon – Právo Evropské unie*. Dalšími autory byli F. Křepelka, N. Rozehnalová, J. Munková, M. Tomášek a B. Pikna.

2.3 Pedagogická činnost – předměty a učebnice

2.3.1 Mezinárodní právo

Aktuální situace na počátku 90. let si vyžádala zlepšit informovanost studentů o mezinárodních organizacích: Ti sice měli k dispozici učebnici M. Potočného *Mezinárodní organizace*, žádoucí však bylo poskytnout dostupný, stručný a přehledný text. Tak vznikla v roce 1992 skripta *Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy* spoluautorů J. Malenovského, V. Davida a D. Jílka.

Pokud jde o základní učebnici mezinárodního práva veřejného, prof. Jirí Malenovský se na počátku 90. let dohodl s prof. Potočným, že jeho učebnice bude rozdělena

do dvou dílů. Obecnou část převezme prof. Malenovský a zvláštní část si ponechá prof. Potočný. Již v roce 1993 publikuje prof. Malenovský první vydání své učebnice pod názvem *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. V roce 2000 vydal monografii *Poměr mezinárodního a vnitrostátního práva: obecně a v českém právním řádu zvláště*. Tu později připojil ke zmíněné učebnici (počínaje jejím 4. vydáním v r. 2004 pod názvem *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*), které pak následně upřesnil na *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům*. Následovala další vydání takto doplněné učebnice a v současnosti již vychází vydání sedmé. Zvláštní část převzal po smrti prof. Potočného pražský docent Jan Ondřej. Malenovského učebnice obecné části mezinárodního práva, pravidelně aktualizovaná, je velmi komplexní a podrobnou publikací odborně na úrovni monografie. Její rozhodující význam pro rozvoj oboru je zřejmý.

Ve výuce MPV byla rozšířena část věnovaná mezinárodní ochraně lidských práv. Neexistence české učebnice byla překlenuta překladem francouzské učebnice profesora Fréderica Sudre *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, který pořídil Jiří Malenovský a který vyšel v roce 1997.

Kromě základního předmětu mezinárodní právo veřejné bylo zavedeno několik povinně volitelných předmětů, zejména z oblasti lidských práv a humanitárního nebo azylového práva. V angličtině byl vyučován předmět věnovaný uprchlickému právu a byl vybaven v roce 1999 skripty, která vytvořil široký kolektiv autorů s názvem *Integrated English Language Course in Refugee Law*.

Pro výuku práva duševního vlastnictví (povinně volitelný předmět) V. Týč sepsal v roce 1993 skripta *Mezinárodní úprava ochrany průmyslových a autorských práv*. Byla to první právnická skripta s ilustracemi.

2.3.2 Právo EU

Pravidelná výuka předmětu **Právo Evropských společenství** byla zahájena v roce 1992 jako předmět povinně volitelný a o rok později jako předmět povinný. Neexistence jakékoli učební pomůcky v českém jazyce byla rychle překonána: Dalibor Jílek a Vladimír Týč připravili pro tento účel první českou učební pomůcku, která vyšla v roce 1992 jako skripta a o rok později v rozšířené verzi jako učebnice s názvem *Základy práva Evropských společenství*. Byla to po všech stránkách prvotina, protože oba autoři se s evropským právem sami teprve seznamovali, ale svůj účel splnila.

V roce 1999 vyšlo první vydání zcela nové učebnice Vladimíra Týče *Základy práva Evropských společenství (později Evropské unie) pro ekonomy*. Přístavek „pro ekonomy“ byl zvolen záměrně, aby tato právnická učebnice, psaná velmi srozumitelným jazykem, byla atraktivní i pro studenty ekonomických fakult. To umožnilo, alespoň zpočátku, zvýšit její odbyt, zvýšit tak náklad a tím o něco snížit cenu. Vždy po několika

letech se prováděla (a dodnes provádí) aktualizace v podobě nového vydání. Dnes se již připravuje vydání osmé.

Kromě základního předmětu *právo ES* (dnes *právo EU*) byly zavedeny povinně volitelné předměty a vybaveny potřebnými učebními pomůckami (skripty). Byly to tyto tituly: *Integrated European Case Law Course* (autoři V. Týč a R. Šopovová – 2003) a *Soudnictví v institucionální struktuře EU* (autoři V. Týč, F. Křepelka a D. Novák – 2006).

V roce 2007 bylo rozhodnuto vytvořit pro první ročník magisterského studia nový povinný jednosemestrální předmět **Úvod do mezinárodního a evropského práva**, aby studenti hned na počátku studia pochopili, že pojem *právo* se neomezuje jen na české právo, ale zahrnuje také právo mezinárodní a právo EU, které jsou v ČR rovněž závaznými právními systémy. První vydání stejnojmenných skript připravil v témže roce V. Týč.

Právo EU je vyučováno také v bakalářském studijním programu. Pro tento program připravili skripta s názvem *Právo Evropské unie. Multimediální učební text pro studenty bakalářských programů* F. Křepelka, K. Skřivánková a D. Bacho (1. vyd. v roce 2005).

Jak právo mezinárodní, tak evropské je vyučováno i v doktorském studijním programu.

3 III. období: 2010–2019 (současnost)

3.1 Život na katedře a personální změny

Katedru nadále vedl V. Týč do roku 2015, kdy byl vystřídán F. Křepelkou. Na počátku tohoto období byly přijaty další posily, a to pro MPV Zdeněk Nový a pro mezinárodní a evropské právo duševního vlastnictví Radim Charvát. Později (2017) posílila evropské právo ještě Iveta Rohová a MPV jako externista na částečný úvazek Ondřej Svaček z olomoucké fakulty. Po celou dobu trvá částečný úvazek Jiřího Malenovského. Sekretářkou katedry se stala Jana Dopitová. Definitivní současné složení katedry je uvedeno dále.

Administrativní fungování katedry není třeba popisovat – je založeno především na používání elektronického informačního systému (IS) a e-mailu, které každý zná. Pokud bylo konstatováno pro první období do r. 1989, že administrativní činnost katedry byla slabá, dnes je to pravý opak. Počet administrativních úkonů, které provádí sekretářka, vedoucí katedry a jednotliví učitelé se zmnohonásobil, i když IS některé z nich urychluje a usnadňuje. Některé počítačové operace jsou ale velmi obtížně zvládnutelné. V důsledku toho je administrativní práce s počítačem stále náročnější, mnozí s ním zdlouhavě zápasí a pomalu se s ním učí zacházet, místo aby se věnovali své vlastní odbornosti. Stejně je to s e-maily. Jejich vyřizování ubírá z času na odbornou a pedagogickou práci

drahocenné minuty nebo spíše desítky minut denně. Ale to je problém celouniverzitní, a pravděpodobně i celostátní.

Jaký je osud společných schůzí českých a slovenských kateder mezinárodního (a evropského) práva, které byly zmíněny v části I? Odpověď je poněkud rozpačitá. Ve složitém popřevratovém období se tato společná zasedání téměř nekonala, protože je nikdo nesvolával. Poté byla postupně obnovena a v posledních 10 letech jsou opět konána pravidelně. Rozdíl je v tom, že počet kateder a jejich příslušníků v ČR a SR se výrazně zvýšil, takže už není možné zvat všechny členy všech kateder. I tak se vždy účastní nejméně cca 40 osob. Někteří jezdí rádi a pravidelně, jiní nemají o tuto akci velký zájem. Časy se mění, osobní kontakt mezi členy komunity mezinárodního práva v bývalém Československu již pro mnohé není důležitý.

Rekapitulace složení celé katedry v době vydání této publikace:

doc. JUDr. Filip Křepelka, Ph.D. (právo EU) (vedoucí katedry)

prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc. (MPV a právo EU)

prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc. (MPS)

doc. JUDr. David Sehnálek, Ph.D. (právo EU)

JUDr. Klára Drličková, Ph.D. (MPS)

JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D. (MPS)

JUDr. Tereza Kyselovská, Ph.D. (MPS)

JUDr. Radim Charvát, Ph.D., LL.M. (právo EU – duševní vlastnictví)

JUDr. Kateřina Uhlířová, Ph.D., LL.M. (MPV)

Mgr. Zdeněk Nový, Ph.D., LL.M. (MPV)

Mgr. Iveta Rohová (právo EU)

Jana Dopitová (sekretářka)

Externí učitelé na částečný úvazek:

prof. JUDr. Jiří Malenovský, CSc. (částečný úvazek) (MPV)

JUDr. Ondřej Svaček, Ph.D., LL.M. (částečný úvazek) (MPV)

JUDr. Lucie Zavadilová (MPS – dočasná výpomoc)

Mgr. Radovan Malachta (MPS – dočasná výpomoc)

3.2 Vědecká a publikační činnost

Probíhala ve všech uvedených oborech. Materiální podmínky a možnosti prezentace výsledků byly velmi příznivé a oproti minulému II. období se nezměnily.

Věcné zaměření vědeckých výstupů bylo následující:

- **Mezinárodní právo veřejné**

- V. Týč se nadále v oboru MPV věnoval mezinárodní smlouvě, např. výhradám a interpretačním prohlášením. V roce 2013 vypracoval souhrnnou odbornou publikaci *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. V oblasti ochrany lidských práv byl jedním z redaktorů a zároveň spoluautorem kolektivní monografie *Mezinárodní lidskoprávní závazky postkomunistických zemí: příklady České republiky a Slovenska* (2016), která vyšla jako výstup úspěšného grantu GAČR. Dále publikoval příspěvky na téma sukcese státu a uznání státu.
- K. Uhlířová se ve své publikační a přednáškové činnosti tuzemské a zahraniční soustředila zejména na problematiku lidských práv z různých úhlů, na válečné zločiny a mezinárodní trestní soudnictví (včetně uplatnění imunity), na Kosovo a další otázky, jako je např. kolektivní kriminalita nebo mezinárodní právo životního prostředí. Přednesla přednášky na několika evropských a amerických univerzitách. V roce 2013 vydala monografii *Head of State Immunity in International Law. The Charles Taylor Case before the Special Court for Sierra Leone*. Je členkou *Akademického výboru sítě evropských univerzit Utrecht Network za MU*.
- Z. Nový se věnuje v první řadě právu mezinárodní investiční arbitráže, včetně imunity státu. Kromě toho publikoval příspěvky na obecnější právní témata, jako např. systémová interpretace a fragmentace mezinárodního práva, evolutivní výklad mezinárodních smluv nebo paradox autonomie a vzájemné inkluzivity mezinárodního, evropského a vnitrostátního práva. Vydal dvě monografie: *Dobrá víra jako princip smluvního práva v mezinárodním obchodu* (2012) a *Role veřejného zájmu v mezinárodní obchodní a investiční arbitráži* (2017, společně s K. Drličkovou).

- **Právo EU**

- Vědeckovýzkumnou činnost v oboru právo EU významně poznamenal Výzkumný záměr MŠMT ČR „Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004“, na jehož řešení se zúčastnili všichni členové katedry se specializací právo EU. Výsledkem byly dvě významné monografické publikace týkající se aplikace unijního práva v ČR a jeho obecné části vůbec: *Přenos, doprovod a zohlednění evropského práva českým právem* autora F. Křepelky (2010) a *Vybrané otázky působení práva EU ve sféře českého právního řádu* spoluautorů V. Týče, D. Sehnálka a R. Charváta (2011).
- Další významnou kolektivní publikací byla unikátní kniha vydaná v roce 2011 v USA společně s John Marshall Law School v Chicagu s titulem *One or many?* Vedoucími autorského kolektivu byli V. Týč, D. Sehnálek a M. P. Seng. Tato rozsáhlá publikace detailně vysvětluje právní systém Evropské unie a právní systém USA a oba systémy porovnává. Mezi české spoluautory z členů katedry patří rovněž R. Charvát.

- Ještě další dva výstupy zasluhují zvláštní zmínku. Jsou to studie uveřejněné v roce 2017 v Právniku u příležitosti 60. výročí Římských smluv o založení EHS a EURATOMu. Oběma bylo ze strany Akademie věd ČR uděleno zvláštní ocenění za nejlepší publikace Právníka k uvedenému výročí. Jednalo se o stati *Mezinárodní smlouva jako možný perspektivní nástroj další evropské integrace* V. Týče a D. Sehnálka a *Nahrazování směrnic nařízenými (důvody, skutečnost, možnosti)* F. Křepelky.

Kromě uvedeného se jednotliví členové katedry věnovali následujícím oblastem:

- V. Týč se v oblasti práva EU soustředil především na stupeň evropské integrace – vhodnost či nevhodnost rozšiřování metody nadstátnosti. Taktéž publikoval rozsáhlou studii všestranně analyzující tzv. fiskální kompakt pod názvem *Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii z hlediska jejího dopadu na právní řád ČR.* Dále se zabývá daňovou harmonizací v EU.
- F. Křepelka se autorsky zúčastnil na dvou dalších knižních publikacích: *Sociální právo EU* (2017) a *Kompendium evropského ústavního práva* (2017). Další výstupy F. Křepelky se nejvíce týkaly zdravotnického práva a právní úpravy léčiv, včetně volného pohybu pacientů a zdravotnických služeb v EU. Dalšími tématy, o nichž pojednalo množství jeho výstupů, byla např. konzulární ochrana v EU, migrace, mnohojazyčnost EU, státní podpory, právo EU ve federacích, dluhová krize, volný pohyb služeb obecně a také např. problematika tzv. česko-slovenských důchodů. Zabývá se rovněž problematikou akademické samosprávy.
- D. Sehnálek po roce 2010 publikoval následující monografie: *Vnější činnost Evropské unie perspektivou práva unijního a mezinárodního práva* (2016), dále se spoluautorkou D. Ondřejovou: *Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik* (2016) a *Nekalosoutěžní reklama a nekalé obchodní praktiky v české i evropské právní úpravě a judikatuře* (2018). S V. Týčem redigoval konferenční sborník *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie* (2016). Jeho další početné publikační výstupy se týkaly obecné části unijního práva (např. zásady effet utile, incidenčního účinku směrnice), nadstátní metody integrace, interpretace, unijního občanství, unijního dozoru nad dodržováním zásad právního státu aj.
- Publikační činnost J. Malenovského jakožto externího člena katedry zde kromě jeho učebnice nespécifikujeme, avšak nelze neuvést, že od jeho odchodu z fakulty v roce 1992 je neobyčejně bohatá, z větší části je zahraniční a týká se nejrůznějších témat jak mezinárodního, tak evropského práva.
- R. Charvát se věnuje oblasti duševního vlastnictví v mezinárodním a evropském právu. Je spoluautorem dvou velkých komentářů: *Zákon o ochranných známkách* (2017) a *Zákon o ochraně průmyslových vzorů* (2015). V roce 2016 vydal s V. Týčem obsáhlou publikaci *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Ve svých článcích a dalších výstupech řeší takové otázky jako vztah zeměpisných označení a konfliktních doménových jmen, vztah

mezi ochrannými známkami a zeměpisnými označeními nebo dichotomií existence a výkonu práv k duševnímu vlastnictví, kterou zavedl Soudní dvůr EU. Také se zabývá unijní známkou a evropským patentem s jednotným účinkem.

3.3 Pedagogická činnost – předměty a učebnice

3.3.1 Mezinárodní právo veřejné

Povinný magisterský předmět **Mezinárodní právo veřejné** se nadále vyučuje jako dvousemestrální a je vybaven již uvedenou učebnicí J. Malenovského *Mezinárodní právo veřejné: obecná část a poměr k jiným právním systémům* (aktuálně 6. vyd. 2014), doplněnou pro zvláštní část rovněž již zmíněnou učebnicí autorů Potočný – Ondřej *Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část*.

V rámci MPV mají studenti možnost se přihlásit do **semináře vedeného v anglickém jazyce**. Ten představuje alternativu k seminářům základního předmětu. Je koncipován jako seminář pro studenty, kteří mají hlubší zájem o mezinárodní právo a o anglický jazyk. Vyučuje ho anglofonní irská lektorka Bríd Ní Ghráinne.

K doplnění základního kurzu MPV byly dlouhodobě vypsány dva povinně volitelné předměty. Je to **Mezinárodní smlouva v mezinárodním, evropském a vnitrostátním právu** V. Týče, pro který je učební pomůckou shora uvedená specializovaná publikace *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv* (2013). Druhý předmět vytvořil P. Mrkývka z katedry finančního práva, který je honorárním konzulem Polské republiky v ČR. Nazývá se **Konzulární praxe** a obsahuje nejen konzulární, ale i diplomatické právo. Teoretickou část tohoto předmětu vyučuje V. Týč.

3.3.2 Právo EU

I zde pokračuje magisterský dvousemestrální povinný předmět **Právo EU**. V jeho rámci mají studenti možnost se přihlásit do **výběrového dovednostního semináře**. Ten představuje rozšíření a alternativu k seminářům základního předmětu. Je koncipován jako elitní seminář pro studenty, kteří mají hlubší zájem o právní aspekty evropské integrace. Probíhá pod vedením D. Sehnálka.

Kromě toho existují ve zkrácené verzi i dva předměty bakalářské (pro běžné bakalářské právnické studium a pro mezifakultní program Evropská studia). Používají se výše uvedená bakalářská skripta F. Křepelky a kol. Ve zkrácené anglické verzi se vyučuje také anglický předmět **Law of the European Union**, zejména pro zahraniční studenty.

Učebnice pro základní předmět jsou nyní dvě. Je to za prvé již 7. vyd. *Základů práva EU pro ekonomy* V. Týče, a k tomu nová rozsáhlá kolektivní učebnice celostátního významu *Právo Evropské unie* za společné redakce M. Tomáška (Právnická fakulta UK v Praze) a V. Týče, která poprvé vyšla v roce 2013. Nyní je k dispozici její

2. aktualizované vydání. Za katedru jsou členy autorského kolektivu rovněž J. Malenovský, F. Křepelka a D. Sehnálek. Pro seminární výuku D. Sehnálek připravil skripta ***Komentář k vybrané judikatuře Soudního dvora EU*** (2013).

Pro magisterskou specializaci Veřejná správa je rovněž vyučován předmět **Mezinárodní a evropské právo pro veřejnou správu**.

Pokračuje nadále jednosemestrální předmět **Úvod do mezinárodního a evropského práva** vyučovaný povinně v prvním ročníku magisterského studia. Stejnomená skripta jsou k dispozici již ve 3. vydání.

Další povinně volitelné předměty v rozsahu jednoho semestru zahrnují mezinárodní a zejména evropské právo duševního vlastnictví. Bakalářský předmět se nazývá **Mezinárodní ochrana práv duševního vlastnictví**, magisterský **Ochrana duševního vlastnictví v mezinárodním a evropském měřítku**. Anglická verze pod názvem **International and European Intellectual Property Law** je určena jak pro české, tak zahraniční studenty. Všechny tyto předměty vyučuje R. Charvát, který také připravuje s V. Týčem pro tuto problematiku novou rozsáhlou odbornou publikaci. Zatím mají studenti k dispozici v elektronické formě již zpracované části této budoucí publikace.

Ve všech oblastech rovněž nadále probíhá výuka v doktorském studijním programu.

3.3.3 Další související činnosti

S výukou úzce souvisejí zvláštní formy různých kurzů pro jiné než vlastní studenty. Jsou to např. **letní školy**. Ty jsou organizovány v oboru mezinárodního práva v rámci *Academic Committee of Utrecht Network*. Další takovou školou je *PhD School on Antislavery and Trafficking*, organizovaná ve spolupráci s britskými univerzitami. Každoroční zimní škola *International Law and Human Rights* pořádaná MU ve spolupráci s australskou stranou je určená především australským studentům (za katedru všechny organizuje K. Uhlířová).

D. Sehnálek naproti tomu organizuje *Autumn School of Legal Writing and Related Global Legal Skills*, což je specializovaný kurz zaměřený na výuku právních dovedností vyučovaný odborníky z USA, Rakouska, Švédska a Slovinska, organizovaný je společně s Rechtswissenschaftliche Fakultät, Universität Wien a s European Academy of Legal Theory.

Katedra také významně přispěla k reprezentaci fakulty v zahraničí v rámci **moot courtů**, a to po mnoho let. K. Uhlířová působila již od roku 2010 jako vedoucí týmů v rámci studentských soutěží typu moot court v mezinárodním právu veřejném (Jessup Moot Court, ICRC Regional Moot Court, Jean-Pictet Moot Court a Telders International Law Moot Court Competition). Týmy dosahovaly opakovaně vítězná umístění ve vnitrostátních (českých) kolech (Best Memorial, Best Oralist and National Champion) a následně i v celosvětových či celoevropských soutěžích.

D. Sehnálek vede od roku 2012 studentské týmy na soutěži Central and East European Moot Court pořádané British Law Centre, a to s velmi úspěšným umístěním.

D. Sehnálek a Z. Nový rovněž působili v soutěžích moot court jako rozhodci.

Pro oblast právo EU je také třeba zmínit pořádání D. Sehnálkem každoročních **společných studentských výjezdních seminářů** s katedrou evropského práva PrF Univerzity Karlovy určených pro motivované a talentované studenty. Bohužel zájem studentů o tyto zajímavé akce stále klesá.

Shrnutí

Jak bylo výše popsáno, v období do roku 1990 bylo vše nesrovnatelně obtížnější než dnes. Proto také všechny zahraniční publikace, které se na katedru dostaly, byly velmi pečlivě prostudovány. Všechny zahraniční cesty, velmi vzácné, byly využity tak, aby ani minuta nepřišla nazmar. Jednodenní cesta do Vídně byla v té době téměř z říše snů. Snad jen v Haagu na letním kurzu Akademie mezinárodního práva se postupně vystřídala celá katedra díky stipendiu nizozemské vlády, které nám zprostředkovalo naše ministerstvo školství. Publikačních výstupů bylo také nepoměrně méně než nyní, a proto je o nich pojednáno podrobněji.

Na rozdíl od tohoto období lze nyní cestovat do zahraničí bez omezení, přičemž tyto cesty jsou zpravidla díky grantovým nebo jiným prostředkům většinou finančně dostupné. Pokud jde o publikační činnost, nyní je možné volně publikovat cokoli, kdekoli, nikdo nic nekontroluje. Proto je také publikačních výstupů nepoměrně více, takže nebylo možné o všech podrobně referovat. Tento přehled tak v částech o vědecké a publikační činnosti uvádí u všech členů katedry jmenovitě zpravidla jen významné knižní publikace, zatímco u kratších výstupů (odborné články, příspěvky ve sbornících) je uvedena jen tematická orientace autorů.

U pedagogické činnosti také nastaly velké změny. Starý rigidní systém omezený na povinné předměty byl nahrazen systémem flexibilnějším, kdy si studenti mohou vybrat povinně volitelné předměty podle svého zájmu. Zejména po roce 2004 mohou navíc absolvovat některé předměty na zahraničních univerzitách.

Změny ale nejsou jen pozitivní. V minulosti měli studenti větší motivaci studovat a větší zájem o zvolený obor. O tom svědčila pravidelná vysoká účast na nepovinných přednáškách. Na katedře nikdy nedocházelo k tomu, že by přednášející předčítal učebnici, což by byl důvod k neúčasti. Pravdou ovšem je, že na seminářích byla aktivita stejně mizerná, jako je tomu dnes.

V současné době jsme svědky prudkého poklesu zájmu studentů o jakékoli přednášky, a to i sebekvalitnější. Vypadá to, jakoby velká většina studentů o právo ztratila zájem a jakoukoli motivaci. Pro dnešní přednášející se stává výuka černou můrou. Účast na přednáškách je tak nízká (kolem 5 %), že je otázkou, zda mají ještě vůbec smysl.

Jsou-li přednášky nepovinné, znamená to pro většinu studentů automaticky, že je vůbec neberou v úvahu, a nezajímají se ani o jejich obsah. Kromě toho studenti většinou ani k přípravě na zkoušku nepoužívají učebnic pro ně pracně napsaných a čtou si pochybné materiály stažené z internetu. Kromě nevelké skupiny studentů motivovaných – výborných a velmi dobrých – je úroveň velmi špatná, což je vidět i na stále se zhoršujících studijních výsledcích.

Závěrem k rozvoji oborů mezinárodní právo veřejné a právo EU. Z uvedeného přehledu výstupů je patrné, že katedra velmi výrazně přispěla k rozvoji obou oborů nejen na poli vědeckém, ale i pedagogickém. Její profesori a docenti jsou významnými osobnostmi ve svých oborech, známými i v zahraničí. Je dobrý předpoklad k tomu, aby se i mladší členové katedry stali v blízké nebo nepřliš vzdálené době takovými osobnostmi ve svých oborech. Naše brněnská katedra z tohoto hlediska nepochybně patří v národním i bývalém federálním kontextu k nejvýznamnějším a nejdynamičtějším pracovištím.

Katedra právní teorie a sto let brněnské právní teorie

Department of Legal Theory and
One Hundred Years of Brno Legal Theory

Miloš Večeřa*

Abstrakt

Weyrova brněnská škola právní teorie zanechala v právní teorii a právní vědě nesmazatelnou stopu. Při rekonstituování katedry právní teorie po pádu socialismu poskytla tradice brněnské právní školy vedle nových myšlenek i entuziasmus budování nové teorie práva a právní vědy. Prováděné polistopadové změny se týkaly personálního obsazení katedry, studijních plánů, náplně vyučovaných předmětů, zavádění nových předmětů a zpracování nových studijních pomůcek. Odideologizování právní vědy umožnilo rozvoj vědecké a výzkumné činnosti. Tradice brněnské právní školy je pro katedru právní teorie zavažující výzvou.

Klíčová slova

Katedra právní teorie; brněnská škola právní teorie; právní teorie; právní věda; normativní teorie.

Abstract

Weyr's Brno school of legal theory left an indelible mark in legal theory and legal science. When reconstructing the Department of Legal Theory after the fall of socialism, the tradition of the Brno legal school provided not only new ideas but also enthusiasm for constructing a new theory of law and legal science. The implemented post-November changes concerned the staffing of the department, study plans, the content of the taught subjects, the introduction of new subjects and the elaboration of new study aids. The deideologization of legal science has enabled the development of scientific and research activities. The tradition of the Brno legal school is a binding challenge for the Department of Legal Theory.

Keywords

Department of Legal Theory; Brno School of Legal Theory; Legal Theory; Jurisprudence; Normative Theory.

Úvod

Brněnská právnická fakulta má za sebou sto let existence s devatenáctiletým poúnorovým přerušáním vývoje v období 1950–1969, kterému předcházelo sedmileté zavření vysokých škol v letech 1939–1945 v době německé okupace. Přerušování kontinuity odborného, vědeckého a personálního vývoje ve svém důsledku znamenalo přetržení tradice brněnské školy právní teorie dokonané marxistickou právní vědou.

* Prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc., Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Milos.Vecera@law.muni.cz

Katedra právní teorie sdílí složité osudy brněnské právnické fakulty od jejího vzniku v roce 1919, přes její zrušení v roce 1950, znovuoobnovení v roce 1969, období marxistické právní vědy, až po složité období rekonstrukce teorie práva po listopadu 1989. Tato rekonstrukce teorie práva a dalších společenskovedních disciplín byla ztížena politickou a ideologickou glajchšaltací těchto ideově exponovaných právních disciplín v socialistickém předlistopadovém období.

Provedení změn společenských poměrů a výuky po pádu socialismu nebylo v podmínkách právnické fakulty a katedry právní teorie snadným procesem. Bylo nutné provést personální změny, přestavbu studijních plánů, změnu obsahové náplně vyučovaných předmětů, zavádění nových předmětů, zpracování studijních pomůcek a vedle pedagogických činností rozvíjet i vědeckou a výzkumnou činnost. Při hledání opěrných bodů rekonstituování katedry právní teorie se tvůrčí inspirací ukázala brněnská škola právní teorie a její kritické přístupy k formování základů právní vědy.

1 Budování teorie práva po roce 1989 v inspiraci brněnskou právní vědou

Teorii práva a další teoretickoprávní disciplíny vyučované katedrou právní teorie bylo nezbytné po roce 1989 zbavit ideologického rámce marxistické právní vědy, ve kterém musely být pěstovány a vyučovány. Bylo třeba je navázat na západní právní myšlení a významné práce západní právní teorie. Významnou inspiraci, která z hlediska tradice brněnské právní vědy nemohla být opomenuta, představovala prvorepubliková brněnská škola právní teorie s jejím zakladatelem Františkem Weyrem a dalšími stoupenci této školy z řad fakultních kolegů a vědecky zaměřených žáků.

1.1 Tradice brněnské právní vědy v budování teorie práva po roce 1989

Ustavení brněnské právnické fakulty v rámci nově zřízené Masarykovy univerzity v Brně v roce 1919 je spojeno se jménem originálního českého právního filosofa, právního teoretika a významného ústavního a správního právníka Františka Weyra, který se spolu s národohospodářem a právníkem Karlem Englišem zasloužil o zpracování a prosazení návrhu zákona o zřízení Masarykovy univerzity v Brně v Národním shromáždění. Weyr byl návazně zvolen prvním děkanem ustavené právnické fakulty a jeho mimořádná vědecká osobnost dala základ vytvoření brněnské školy normativní právní teorie s jejím novým přístupem ke studiu práva.

Weyr se snahou vytvořit nový kritický přístup v právní vědě, který by jí poskytl nové právně ontologické a noetické základy, zabýval již ve své práci *Základy filosofie právní*,¹ kterou dokončil v prvních letech první světové války. Knižně vyšla až v roce 1920 a představovala první Weyrův soustavný výklad jeho normativní právní teorie, která,

1 WEYR, František. *Základy filosofie právní (Nauka o poznání právníkém)*. Brno: A. Piša, 1920, 244 s.

ač pod silným vlivem Kelsenovým a jeho ryzí nauky právní, šla v řadě otázek svou vlastní cestou. Souhrnné rozpracování jeho normativní teorie práva obsahuje Weyrova pozdější práce *Teorie práva*.² Brněnská právnická fakulta poskytla Weyrovi institucionální zázemí k rozšíření jeho normativní právní teorie do širšího povědomí právnické veřejnosti a k vytvoření myšlenkově ucelené právní školy. Prvorepubliková brněnská právnická fakulta je s Weyrovou brněnskou normativní školou neoddělitelně spojena.

Brněnská škola právní teorie nezahrnovala jen otázky právně teoretické a právně filosofické. Její metodologické a noetické přístupy se promítaly i do obecných právních disciplín a pozitivně právních disciplín. Z Weyrových fakultních kolegů se k normativní teorii stavěli jednoznačně odmítavě pouze historikové Bohumil Baxa a Josef Vacek a správní právník Rudolf Dominik. Názory některých Weyrových fakultních stoupenců se ale se zásadami právního normativismu v určitých momentech rozcházel. Zejména je třeba uvést výhrady Jaroslava Kallaba k Weyrovu konceptu striktně dogmatické právní vědy a Karla Engliše k Weyrovu noetickému dualismu.³ Weyrova normativní právní škola ovlivňovala na právnické fakultě všechny právní disciplíny a i z dnešního pohledu představuje inspiraci nejen pro právní teorii, ale i další obecné a speciální právní disciplíny.

Weyrova brněnská právní škola přinesla obohacení meziválečné právní vědy a představovala příspěvek k rozpracování teoretických otázek právní vědy a právní teorie. Obrátila pozornost na noetické otázky práva. Dala silný impuls k rozvíjení logiky norem a strukturní teorie práva, zřetelně odlišila úvahy do *lege lata* a *de lege ferenda* a formulovala stupňovitost výstavby právního řádu. Položila důraz na pojem povinnosti oproti sankci či oprávnění a na rozpracování formálních právních pojmů jako základu vědeckého poznání každého právního řádu.

Pokračování kontinuity brněnské právní školy po obnovení výuky na právnické fakultě v roce 1945 znemožnil únor 1948 a návazný vynucený odchod Weyra a většiny dalších profesorů z brněnské právnické fakulty a následně její zrušení vládním nařízením v červnu 1950. Po obnovení brněnské právnické fakulty v roce 1969 se na krátko zásluhou Weyrova žáka profesora Vladimíra Kubeše vrátil její prvorepublikový filosofický entuziasmus, politická normalizace 70. let však zabránila jakémukoliv navázání na odkaz Weyrův a brněnské právní školy. K tomuto odkazu se brněnská právnická fakulta mohla vrátit až po roce 1989.

1.2 Vydávání děl představitelů brněnské právní vědy po roce 1989

Po pádu socialismu v roce 1989 se prvorepubliková brněnská právní teorie jevila jako možná inspirace při výstavbě nové moderní teorie práva a souvisejících teoretických právních disciplín. Byla zde nejen snaha o navázání na úspěšnou prvorepublikovou

2 WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, 388 s.

3 V dodatku ke své *Teorii práva* Weyr charakterizoval fakultní kolegy z hlediska jejich vztahu k normativní škole právní teorie a jejich přínosu této škole. Mezi stoupence této školy zařazuje i Jaroslava Kallaba a Karla Engliše. WEYR, František. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 331–380.

tradici brněnské právní teorie, ale zejména možnost využít odborných prací Františka Weyra a dalších respektovaných autorů meziválečného a krátkého poválečného období. K zajištění přístupu studentů a odborné veřejnosti k těmto pracím byla postupně vydána řada reprintů těchto prací a v prvním vydání i díla, která již nemohla ve své době vyjít.

K seznámení studentů s Weyrovou normativní právní teorií byl v roce 1994 vydán reprint jeho studijní pomůcky *Úvod do studia právního: normativní teorie* z roku 1946,⁴ shrnující jeho kritickou teorii práva. Základní Weyrovo dílo *Teorie práva* (1936) vydalo nakladatelství Wolters Kluwer jako reprint v roce 2015 v ediční řadě klasická právníká díla.⁵ Weyrovy *Základy filosofie právní (Nauka o poznání právní)* z roku 1924 jsou dostupné v elektronické podobě na internetových stránkách brněnské právní fakulty.⁶ Weyr svoji celoživotní a pracovní dráhu zachytil ve svých obsáhlých třídílných autobiografických *Pamětech*, které vyšly postupně až po jeho smrti.⁷ Paměti mapují celý Weyrův život a jsou pozoruhodným svědectvím nejen o Weyrově osobním a pracovním životě, ale i o akademickém životě brněnské právní fakulty a době, ve které Weyr žil.⁸

Z dalších významných představitelů brněnské právní školy byly po roce 1989 vydány vybrané práce Weyrova žáka, významného právního filosofa, sociologa a civilisty Vladimíra Kubeše, který významně přispěl ke znovuobnově brněnské právní fakulty v roce 1969 a byl jejím děkanem v kritickém roce 1948. K výuce sociologie práva byly jako studijní pomůcka vydány v roce 1991 z Kubešovy pozůstalosti *Kapitoly z právní sociologie*.⁹ Následoval reprint Kubešovy *Právní filosofie 20. století: kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu* z roku 1947,¹⁰ ve které rozebírá také právně filosofické základy normativní teorie a některé rozdíly v přístupu k ní u Weyra, Kallaba a Engliša. V roce 1995 vyšly v prvním vydání nepublikované dvojdílné Kubešovy *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu*,¹¹ ve kterých charakterizuje

4 WEYR, František. *Úvod do studia právního: normativní teorie*. Reprint. Brno: MU, 1994, 79 s., Spisy Právní fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021009152.

5 WEYR, František. *Teorie práva*. Praha: Wolters Kluwer. 2015, 388 s. ISBN 978-80-7552-000-5.

6 WEYR, František. *Základy filosofie právní (Nauka o poznání právní)*. Brno: A. Píša, 1920. 244 s. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7037> [cit. 10. 8. 2019].

7 WEYR, František. *Paměti 1: Za Rakouska (1879–1918)*. Brno: Atlantis, 1999, 486 s. ISBN 80-7108-193-0; WEYR, František. *Paměti 2: Za republiky (1918–1939)*. Brno: Atlantis, 2001, 518 s. ISBN 80-7108-194-9; WEYR, František. *Paměti 3: Za okupace a po ní (1939–1951)*. Brno: Atlantis, 2004, 230 s. ISBN 80-7108-195-7.

8 Weyrovi životu a dílu je věnována monografie VEČEŘA, Miloš. *František Weyr*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 301 s. ISBN 80-86258-19-X.

9 KUBEŠ, Vladimír. *Kapitoly z právní sociologie*. Brno: MU, 1991, 120 s. ISBN 80-210-0280-8.

10 KUBEŠ, Vladimír. *Právní filosofie XX. století: kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu*. Brno: MU, 1992, 138 s., Spisy Právní fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0491-6.

11 KUBEŠ, Vladimír. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první*. Brno: MU, 1995, 366 s., Spisy Právní fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1143-2.

KUBEŠ, Vladimír. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl druhý*. Brno: MU, 1995, 376 s., Spisy Právní fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1144-2.

právní filosofii na konci 19. století, nástup modernismu v právní vědě, vznik brněnské právní školy, Weyrův základní vklad pro její vznik a Englišův, Kallabův a Sedláčkův přínos pro její rozvoj. Zajímavý pohled do dramatických peripetií Kubešova života přináší jeho paměti vydané z jeho pozůstalosti nazvané *...a chtěl bych to všechno znovu*.¹²

K propagaci normativní právní teorie a k seznámení s jejím myšlenkovým obsahem významně přispěl Weyrův žák, významný český právní filosof a právní logik Ota Weinberger, a to nejen písemnými pracemi, ale zejména tím, že v období let 1990–2004 jako emeritní profesor právnické fakulty univerzity ve Štýrském Hradci (Grazu) opakovaně hostoval na brněnské i dalších českých právnických fakultách a za svých pobytů měl přednášky pro studenty a pronášel úvodní referáty na konferencích zaměřených k jubileím významných představitelů brněnské právní školy. Po roce 1989 publikoval v českých právnických časopisech řadu článků k tematice brněnské normativní teorie.

K brněnské právnické fakultě měl Ota Weinberger jako brněnský rodák a její student osobní vztah. Studium na právnické fakultě zahájil ještě před válkou a dokončil až po jejím skončení. Ve svých pracích se Weinberger označuje za Weyrova žáka. Weyra hodnotí jako fascinující osobnost a charismatického vědce, zároveň však s tolerantním a nedogmatickým postojem, který měl rozhodující vliv na vývoj jeho myšlení.¹³ Spolu s Vladimírem Kubešem zpracovali monografickou práci *Die Brüner rechtstheoretische Schule. (Normative Theorie)*, která vyšla v roce 1980 ve vídeňském nakladatelství Manz. V českém překladu Karla Hlavoně pak tato studie vyšla v roce 2003 pod názvem *Brněnská škola právní teorie: normativní teorie*.¹⁴ Práce charakterizuje brněnskou právní školu a její přínos ke studiu právní vědy s ukázkami z prací představitelů brněnské právní školy. Slavnostní křest této knihy proběhl začátkem roku 2004 na brněnské právnické fakultě za osobní účasti Oty Weinbergera při jeho již poslední návštěvě brněnské právnické fakulty.

Krátce po roce 1989 vydala brněnská právnická fakulta pro účely výuky teorie práva v českém překladu dvě Weinbergerovy odborné publikace z období jeho pedagogického působení v Rakousku. Byly to práce *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*¹⁵ a *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*.¹⁶ První práce je zaměřena na teoretické a metodologické otázky právní filosofie a právní teorie, druhá práce je přehlednou učebnicí teorie práva. V tomto období byly vydány také Weinbergerovy *Základy právní logiky*,¹⁷

¹² KUBEŠ, Vladimír. *...a chtěl bych to všechno znovu*. Brno: MU, 1994, 194 s. ISBN 80-210-0910-1.

¹³ WEINBERGER, Ota. František Weyr a ryzí nauka právní: osobní pohled a hodnocení z hlediska vývoje jurisprudence. In: VEČEŘA, Miloš. *František Weyr*. Brno: MU, 2001, s. 135–152. ISBN 80-86258-19-X.

¹⁴ WEINBERGER, Ota a Vladimír KUBEŠ. *Brněnská škola právní teorie*. Praha: Karolinum, 2003, 440 s. ISBN 80-246-0689-5.

¹⁵ WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 178 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0613-7.

¹⁶ WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: Úvod do teorie práva*. Brno: MU, 1995, 217 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1123-8.

¹⁷ WEINBERGER, Ota. *Základy právní logiky*. Brno: MU, 1993, 263 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0827-X.

přepracovaný a upravený text jeho již dříve vydané Logiky pro právníky. Další vydaná Weinbergerova práce *Alternativní teorie jednání*¹⁸ analyzuje lidské jednání jako institucionalizované jednání, což se týká i právního jednání a práva jako instituce.

Je třeba připomenout, že vyšly i další reprinty významných meziválečných prací z pozitivně právních disciplín. Zejména jde o Weyrovo *Československé právo ústavní*, šestidílná práce Františka Roučka a Jaromíra Sedláčka *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi* a pětisvazkové kolektivní dílo z období let 1929–1948 *Slovník veřejného práva československého*. Vydávání významných prací představitelů brněnské právní teorie umožnilo nejen akademikům a studentům, ale i široké právnícké veřejnosti seznámit se s brněnskou meziválečnou a krátce poválečnou právní teorií a právní vědou.

1.3 Konference pořádané na počest představitelů brněnské právní vědy

Důležité místo v popularizaci brněnské právní školy sehraávají konference, které se konají zejména při příležitosti významných životních výročí představitelů této školy. Z těchto konferencí jsou publikovány sborníky příspěvků. Zejména v počátečním období formování teorie práva po roce 1989 sehraovaly tyto konference významnou roli ve snaze navázat na tradice meziválečné a krátce poválečné brněnské právní teorie a právní vědy. Z těchto konferencí pořádaných nebo spolupořádaných brněnskou katedrou právní teorie lze připomenout zejména tyto konference:

- **Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení.**¹⁹ Konference s mezinárodní účastí proběhla ve dnech 6.–8. 2. 1991 a zaměřila se na současný stav normativní teorie při příležitosti 110. výročí narození Hanse Kelsena. Konference se zúčastnili dva profesori z Rakouska – Robert Walter a Ota Weinberger.
- **K odkazu prof. JUDr. Františka Weyra.**²⁰ Mezinárodní konference se konala 24.–25. 10. 1991 při příležitosti 40. výročí úmrtí Františka Weyra. Na konferenci vystoupili účastníci z Rakouska (Robert Walter a Ota Weinberger) a ze Slovenska. Viktor Knapp ve svém vystoupení zdůraznil, že pro něho byl František Weyr *magnus magister*. Konference se nesla v přesvědčení o inspirativní roli Weyrovy normativní teorie.
- **K výročí narození prof. JUDr. Karla Engliše.**²¹ Konference konaná 25. 9. 1991 shrnula význam Englišovy teleologické noetické teorie pro právní vědu, Englišův vztah k normologickému způsobu myšlení a jeho přínos v oblasti národohospodářské teorie.

18 WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henrika von Wrighta*. Praha: Filosofie, 1997, 278 s. ISBN 80-7007-096-X.

19 HOUBOVÁ, Drahomíra (ed.). *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, 93 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0296-4.

20 DOSTÁLOVÁ, Jana (ed.). *K odkazu prof. JUDr. Františka Weyra: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: MU, 1991, 158 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0494-0.

21 *Sborník z konference k výročí narození prof. JUDr. Karla Engliše*. Brno: MU, 1991, 76 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0345-6.

- **K výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba.**²² Konference konaná v roce 1992 při příležitosti výročí 50 let od úmrtí Jaroslava Kallaba zahrnovala příspěvky jak z oblasti trestního práva, tak z oblasti právní filosofie, které se Kallab dlouhodobě věnoval, a to zejména ve vztahu k jeho chápání metodologie práva a právního normativismu.
- **Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu.**²³ Konference Masarykovy univerzity konaná v rámci oslav 750. výročí udělení městských práv Brnu ve dnech 22.–25. 9. 1993 měla právní sekci, ve které zazněly příspěvky zaměřené k brněnské normativní škole a jejím představitelům.
- **Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení. K odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena.**²⁴ Mezinárodní konference se zahraničními účastníky z Rakouska, Německa a Slovenska byla pořádána ve dnech 27.–28. 9. 2001 při příležitosti 120. výročí narození Hanse Kelsena a 50. výročí úmrtí Františka Weyra. Při jednání konference bylo celkově zhodnoceno místo normativní teorie práva v současném právním myšlení a posouzeny otázky platnosti právní normy.
- **Právně filosofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení.**²⁵ Mezinárodní konferenci, konanou 4.–5. 3. 2004, otevřel svým vystoupením Ota Weinberger pohledem na Kantův kriticismus v současné jurisprudenci, zejména ve vztahu k právnímu normativismu. Řada příspěvků se věnovala noetickým základům normativní teorie vycházejících z Kantova kritického idealismu.
- **K odkazu Jaroslava Kallaba: právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace.**²⁶ Konference konaná 13. 2. 2007 v rámci výzkumného projektu vývoje českého práva v kontextu evropské integrace se zaměřila na Kallabovo pojetí práva a právní vědy a na filosoficko právní otázky trestního práva a trestání.
- **Filosoficko-ekonomické myšlení brněnské normativní školy: k odkazu Václava Chytila a Vladimíra Vybrala.**²⁷ Konference při příležitosti 100. výročí narození Václava Chytila a 105. výročí narození Vladimíra Vybrala, Weyrových žáků,

22 *Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba.* NETT, Alexander (ed.). Brno: MU, 1992, 110 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0410-X.

23 *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu: sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity.* Brno: MU, 1993, 259 s. ISBN 80-210-0737-0.

24 MACHALOVÁ, Tatiana (ed.). *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena.* Brno: MU, 2003, 265 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3052-6.

25 MACHALOVÁ, Tatiana (ed.). *Právně filosofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení: sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4.–5. března 2004 v Brně.* Brno: MU, 2004, 166 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3508-0.

26 MACHALOVÁ, Tatiana (ed.). *K odkazu Jaroslava Kallaba: právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 279 s. ISBN 978-80-7380-070-3.

27 MACHALOVÁ, Tatiana (ed.). *Filosoficko-ekonomické myšlení brněnské normativní školy: k odkazu Václava Chytila a Vladimíra Vybrala.* Brno: MU, 2008, 161 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-4668-9.

konaná 15. 11. 2007, si kladla za cíl rozebrat dílo těchto dvou profesorů národního hospodářství ovlivněné tradicí brněnské normativní školy.

- **Proměny evropského právního myšlení. K odkazu profesora Vladimíra Kubeše.**²⁸ Mezinárodní konference za rakouské a slovenské účasti, konaná 11. 9. 2008 u příležitosti 100. výročí narození Vladimíra Kubeše, rozebrala vklad Kubešova díla filosofickým základům práva a normativní teorii. Ukázala i Kubešův právně filosofický přístup v oblasti občanského práva a jeho právně sociologické úvahy.

K brněnské škole právní teorie byly zaměřeny v rámci celofakultních mezinárodních konferencí Dnů práva, pořádaných každoročně od roku 2008, tři sekce s těmito tématy:²⁹

- **Místo brněnské právní školy v současném právním myšlení.** Konference se konala ve dnech 18.–19. 11. 2009 za mezinárodní účasti. Zejména několik rakouských účastníků zdůrazňovalo stálou aktuálnost normativní teorie v rakouské právní teorii.
- **Je normativní teorie stále živá?** Konference ve dnech 23.–24. 11. 2011 se zúčastnilo i několik účastníků z Rakouska. Příspěvky byly zaměřeny na vztah brněnské právní školy a Kelsenovy ryzí nauky právní a na místo Hanse Kelsena v současné právní vědě.
- **Karel Engliš – zdroj inspirace pro rozvoj práva i národního hospodářství.** Konference konaná 10.–11. 11. 2016 za účasti právníků a ekonomů zhodnotila přínos Karla Engliše právní filosofii a ekonomické a finanční vědě.

Na letošní Dny práva 2019 je zařazena právně teoretická sekce na téma: *100 let brněnské školy normativní teorie*. Její podsektce připomene dílo prof. Oty Weinbergera u příležitosti 100. výročí jeho narození.

Na vědeckých konferencích pořádaných katedrou právní teorie probíhajícími po roce 1989 se katedra a její členové přihlašovali k tradici brněnské právní teorie a zároveň se snažili vyrovnat s jejími úzkými místy, které se týkají zejména Weyrova konceptu chápání právní vědy jako striktně dogmatické právní vědy.

2 Personální změny katedry právní teorie

Na konci roku 1989 měla původní Katedra právní teorie a sociálních věd (dnes katedra právní teorie) oproti současnosti poloviční počet členů. Rozšiřování počtu členů katedry souviselo s postupným rozšiřováním okruhu vyučovaných předmětů. Katedru tvořili prof. JUDr. Lubomír Kubů, CSc., jako její vedoucí, doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc., JUDr.

²⁸ MACHALOVÁ, Tatiana (ed.). *Proměny evropského právního myšlení: k odkazu profesora Vladimíra Kubeše*. Brno: MU, 2009, 210 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-5009-9.

²⁹ Sborníky příspěvků ze všech konferencí Dnů práva, konaných od roku 2008 do současnosti, jsou ke stažení na webové stránce právnické fakulty. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/content/cs/vyzkum/publikacni-cinnost/elektronicke-volne-dostupne-publikace/sborniky-konferenci/?category=85>

Jana Dostálová, JUDr. Drahomíra Houbová, JUDr. Jaromír Harvánek a Dobromila Suchá. V rámci studijního pobytu na katedře působila Renata Rázková (dříve Boháčková), která od roku 1991 přešla na pozici asistentky. Katedra se postupně ve svém složení rozšiřovala o nové členy. V roce 1990 nastoupila PhDr. Martina Urbanová a PhDr. Tatiana Machalová, naopak pod tlakem studentů odešla Dobromila Suchá. Koncem roku 1990 byly na návrh Akademického senátu vypsány konkurzy na vybrané vedoucí kateder. V této souvislosti vystřídal ve funkci vedoucího katedry prof. JUDr. Lubomíra Kubů, CSc. doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc. Prof. Kubů na konci jarního semestru 1992 z fakulty odešel a působil pak ještě několik let na právnické fakultě v Olomouci. Místo něho nastoupil v roce 1992 na katedru do funkce odborného asistenta JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, který byl v roce 1995 po rezignaci doc. Pavla Hungra, CSc., na funkci vedoucího katedry výběrovou komisí vybrán a zastává ji do současné doby. Dlouholetou sekretářkou katedry byla Věra Šilingrová, kterou v roce 2012 vystřídala Hana Jelínková a od roku 2018 tuto funkci zastává Tereza Buchalová.

Při doplňování členů se katedra, obdobně jako i jiné katedry, zaměřila především na výběr pedagogů z řad nadějných studentů doktorandského studia na katedře. Postupně tak řady členů katedry rozšiřovali Mgr. Karin Brzobohatá, Ph.D., Mgr. Roman Vaněk, Ph.D., Mgr. Martin Škop, Ph.D., Mgr. Radim Polčák, Ph.D., Mgr. Libor Hanuš, Ph.D., Mgr. Lukáš Hlouch, Ph.D., Mgr. Martina Círbusová, Ph.D., Mgr. Martin Hapla, Ph.D., Mgr. Markéta Štěpáníková, Ph.D., a Mgr. Terezie Smejkalová, Ph.D. Z jiného fakultního pracoviště přešla na katedru JUDr. Dana Spáčilová. V roce 2011 přešel z Právnické fakulty Západočeské univerzity, kde působil jako odborný asistent, absolvent brněnské fakulty JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.

Z dlouholetých pedagogů opustil katedru v roce 2003 doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc. a v roce 2012 JUDr. Drahomíra Houbová, CSc. V roce 2009 byl nově zřízen jako samostatné pracoviště Ústav práva a technologií, do něhož z katedry přešel jako jeho vedoucí JUDr. Radim Polčák, Ph.D. a lektorka JUDr. Dana Spáčilová. Z katedry postupně odcházeli na jiná pracoviště mimo fakultu JUDr. Jana Dostálová, JUDr. Renata Rázková, Ph.D., JUDr. Roman Vaněk, Ph.D., JUDr. Libor Hanuš, Ph.D., JUDr. Karin Brzobohatá, Ph.D. a JUDr. Martina Círbusová, Ph.D.

Členové katedry si postupně zvyšovali svoji kvalifikaci.³⁰ Složení katedry s dosaženým kvalifikačním stupněm na začátku podzimního semestru 2019 tak tvoří v abecedním pořadí: JUDr. Martin Hapla, Ph.D., doc. JUDr. Jaromír Harvánek, CSc., JUDr. Lukáš

³⁰ Kvalifikační stupeň Ph.D. nebo CSc. v rámci doktorského studia získali chronologicky: Jaromír Harvánek (1991), Miloš Večeřa (1993), Martina Urbanová (1996), Tatiana Machalová (1997), Martin Škop (2004), Tomáš Sobek (2008), Lukáš Hlouch (2008), Terezie Smejkalová (2013), Martin Hapla (2016), Markéta Štěpáníková (2016). Habilitační řízení úspěšně ukončili chronologicky: Miloš Večeřa (1997, MU), Tatiana Machalová (2006, FF Prešovské univerzity), Martina Urbanová (2007, FF UKo Bratislava), Jaromír Harvánek (2012, MU), Martin Škop (2013, MU) a Tomáš Sobek (2017, MU). Dekret profesor v oboru teorie, filozofie a sociologie práva získal Miloš Večeřa v roce 2005 na PrF UK Praha.

Hlouch, Ph.D. (úvazek 0,2), doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc., Mgr. Bc. Terezie Smejkalová, Ph.D., doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D., doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D., JUDr. Bc. Markéta Štěpáníková, Ph.D., doc. PhDr. Martina Urbanová, Ph.D. a prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc. Sekretářské práce zajišťuje Tereza Buchalová. Personální složení katedry je z hlediska kvalifikačního růstu a věkové struktury vyvážené.

3 Předměty vyučované katedrou právní teorie a studijní pomůcky

Okruh vyučovaných předmětů se postupně obměňoval a rozšiřoval, až dosáhl současné široké nabídky katedrou vyučovaných předmětů. Základními páteřními povinnými předměty vyučovanými katedrou v magisterském studiu jsou předměty vztahující se k právně teoretickým tématům představujícím základní výukovou problematiku. Jde o předměty: Teorie práva (1. semestr), Praktikum z teorie práva (2. semestr) a Právní interpretace a argumentace (9. semestr). Dalšími povinnými předměty metodologického základu právní vědy jsou dva komplementární předměty, vyučované každý pro půl ročníku – Dějiny právního myšlení a Filosofie pro právníky a Sociologie práva. Posledním povinným předmětem je Akademické psaní. Povahu povinného předmětu má i Právní nauka I vyučovaná v rámci mezioborového studia pro studenty ESF a FF MU. Stávající příprava právníků na právníká povolání se dlouhodobě vyznačuje deficitem etické výchovy. V současnosti vyučovaný povinně volitelný předmět Právní etika bude proto v příštích letech transformován do podoby povinného předmětu, který budou absolvovat všichni studenti práv.

Povinné předměty jsou doplněné rozšiřující se nabídkou povinně volitelných předmětů poskytujících magisterským studentům možnost rozšířit si teoretické znalosti a právní dovednosti v právní oblasti. Jsou to povinně volitelné předměty: Logika pro právníky, Psychologie pro právníky, Metodologie právního myšlení, Metodologie právního usuzování, Právní etika, Právo a řeč, Právo a umění, Art právo, Praktikum tvorby práva, Právní aspekty odborných textů, Rétorika pro právníky, Zvládání a řešení konfliktů, Interpretace lidských práv a Právo civilního letectví.

Katedra dále zajišťuje pět předmětů pro bakalářské studium. Jsou to Právní nauka, Vybrané kapitoly ze sociologie práva, Vybrané kapitoly z psychologie práva, Základy akademického psaní a Sociální komunikace. Pro magisterské studium Navazující veřejné správy vyučuje katedra předmět Sociologické aspekty veřejné správy.

V oblasti odborné a vědecké přípravy v doktorském studijním programu katedra zajišťuje celkem 18 předmětů, a to předměty Právní teorie I, II, III, IV, V, VI, Základy vědecké práce I, II, Současné právní myšlení I, II, III, IV, V, VI, Metodologie právní vědy I, II a Právně teoretické myšlení I, II.

Z hlediska koncepce výuky zajišťované katedrou lze konstatovat, že stávající struktura předmětů v zásadě odpovídá potřebám propedeutické přípravy pro studium pozitivně

právních předmětů, poskytování metodologických základů právní vědy a osvojování si praktických postupů a činností. Vzhledem k důležitosti teorie práva a obecných právních disciplín při přípravě studentů se chce katedra do budoucna zaměřit na prohloubení výuky teorie práva jak v teoretické, tak i praktické rovině, aby si studenti více osvojili způsob právního uvažování a znalost základních právních pojmů a postupů. Katedra proto počítá s koncentrováním výuky teorie práva do tří bloků (Teorie práva I, II, III). Do těchto tří bloků budou organicky včleněny stávající předměty Teorie práva, Praktikum z teorie práva a Dějiny právního myšlení a Filosofie pro právníky s cílem více ukotvit teoretické znalosti studentů a opakovaně procvičovat právní postupy a řešení konkrétních právních případů a situací.

Základem výuky jsou vedle přednášek a seminářů kvalitní studijní pomůcky. Katedra od začátku devadesátých let započala se zpracováváním vlastních studijních pomůcek. Již v roce 1991 zpracoval kolektiv autorů katedry pod vedením Jaromíra Harváňka učebnici *Základy teorie práva* a v témže roce publikaci *Základní pojmy teorie práva*. V roce 1995 zpracoval kolektiv autorů katedry učebnici *Právní teorie*, která v přepracovaném vydání pod názvem *Teorie práva* vyšla v roce 1998 a v několika dalších doplňovaných vydáních. V roce 2013 byla kolektivem autorů katedry pod vedením Jaromíra Harváňka zpracována v současnosti používaná rozšířená monografická práce *Právní teorie*.³¹ K procvičování a řešení právních případů z oblasti teorie práva byla v roce 2005 zpracována kolektivem autorů katedry pod vedením Miloše Večeři *Sbírka příkladů z teorie práva*. V roce 2011 vyšla tato cvičebnice v přepracovaném vydání pod názvem *Teorie práva v příkladech*. V návaznosti na změny právního řádu, zejména nový občanský zákoník, vyšla v roce 2016 *Teorie práva v příkladech* v doplněném a rozšířeném vydání.³² V předmětu Právní interpretace a argumentace se používá monografická práce kolektivu autorů *Nové trendy v soudcovské tvorbě práva*,³³ monografie Lukáše Hloucha *Teorie a realita právní interpretace*³⁴ a monografie Tomáše Sobka *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*.³⁵ Pro výuku sociologie práva připravil již v roce 1990 Pavel Hungr ve spoluautorství učebnici *Sociologie práva*. Návazně Miloš Večeřa a Martina Urbanová zpracovali v roce 1994 učebnici *Základy sociologie práva*, v roce 1996 vyšla v přepracovaném provedení

31 HARVÁNEK, Jaromír, Karin BRZOBOHATÁ, Lukáš HLOUCH, Tatiana MACHALOVÁ, Radim POLČÁK, Martin ŠKOP, Martina URBANOVÁ a Miloš VEČEŘA. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 439 s. ISBN 978-80-7380-458-9.

32 VEČEŘA, Miloš, Jaromír HARVÁNEK, Karin BRZOBOHATÁ, Lukáš HLOUCH, Radim POLČÁK, Tomáš SOBEK a Martin ŠKOP. *Teorie práva v příkladech*. 3. aktual. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 387 s. ISBN 978-80-7478-717-1.

33 VEČEŘA, Miloš, Jan HURDÍK, Martin HAPLA, Lukáš HLOUCH, Petr LAVICKÝ, Tereza PONDIKASOVÁ a Kateřina RONOVSÁ. *Nové trendy v soudcovské tvorbě práva*. Brno: MU, 2015, 343 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8074-4.

34 HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 348 s. ISBN 978-80-7380-303-2.

35 SOBEK, Tomáš. *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 339 s. ISBN 978-80-87439-23-4.

pod názvem *Sociologie práva* a v roce 2011 vyšla v doplněném vydání.³⁶ V předmětech Dějiny právního myšlení a Filosofie pro právníky jsou využívány zejména dvě monografie Martina Škopa *...právo, jazyk a příběh*³⁷ a *Právo v postmoderní situaci*³⁸ a dále učebnice Tatiány Machalové *Úvod do právní filosofie: (základní pojmy)*.³⁹ Studijními pomůckami jsou vybaveny i katedrou vyučované povinně volitelné předměty.

4 Vědecko-výzkumné a další aktivity Katedry právní teorie MU

Vedle pedagogické práce se pedagogové katedry věnují vědecké a publikační činnosti. Miloš Večeřa se zaměřuje na otázky globalizace a evropeizace práva,⁴⁰ právních kultur,⁴¹ pluralismu práva⁴² a právního vědomí.⁴³ Martin Škop analyzuje otázky postmodernity v právu,⁴⁴ právního jazyka⁴⁵ a interpretace práva.⁴⁶ Jaromír Harvánek se věnuje systému práva a editorské činnosti.⁴⁷ Tatiana Machalová se zaměřuje na problematiku domácího násilí⁴⁸ a vývoj právního myšlení.⁴⁹ Martina Urbanová se věnuje otázkám mediace⁵⁰

36 VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ. *Sociologie práva*. 2. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 313 s. ISBN 978-80-7380-321-6.

37 ŠKOP, Martin. *...právo, jazyk a příběh*. Praha: Auditorium, 2013, 182 s. ISBN 978-80-87284-37-7.

38 ŠKOP, Martin. *Právo v postmoderní situaci*. Brno: MU, 2008, 191 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-4543-9.

39 MACHALOVÁ, Tatiana. *Úvod do právní filosofie: (základní pojmy)*. I. díl. Brno: MU, 1998, 162 s. ISBN 80-210-1829-1.

40 VEČEŘA, Miloš. The Process of Europeanization of Law in the Context of Czech Law. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. Brno: Mendelova univerzita, 2012, roč. 60, č. 2, s. 459–464.

41 VEČEŘA, Miloš. Právní kultury v etapě pozdní modernity. In: LENHART, Michal, Jozef ANDRAŠKO a Juraj HAMUĽÁK (eds.). *Stret právnych kultúr v európskom priestore*. Bratislava: UK, 2016, s. 95–107. ISBN 978-80-7160-434-1.

42 VEČEŘA, Miloš. Národní, evropský a globální rozměr právního pluralismu. In: LENGYELOVÁ, Daniela (ed.). *Právny pluralizmus a pojem práva*. Bratislava: Slovak academic press, 2017, s. 11–22. ISBN 978-80-89607-57-0.

43 VEČEŘA, Miloš. Teoretická empirická východiska zkoumání právního vědomí v mezinárodním kontextu. In: VEČEŘA, Miloš, Martina URBANOVÁ a kol. *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*. Brno: MU, 2015, 194 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-7783-6.

44 ŠKOP, Martin. *Právo v postmoderní situaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 191 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-4543-9.

45 ŠKOP, Martin. *Právo a věc: Jazyk, příběh, interpretace*. Brno: MU, 2011, 205 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-5464-6.

46 ŠKOP, Martin. Některé techniky jazykové metody interpretace práva. *Právník*, 2017, roč. 156, č. 9, s. 770–782.

47 HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 439 s. ISBN 978-80-7380-458-9.

48 MACHALOVÁ, Tatiana. *Domácí násilí. Filosofická analýza pojmu*. Brno: MU, 2015, 84 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-6765-3.

49 MACHALOVÁ, Tatiana a kol. *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*. Praha: Leges, 2014, 335 s. ISBN 978-80-7502-060-4.

50 VEČEŘA, Miloš, Martina URBANOVÁ, Katarína RUSINKOVÁ, Klára BROŽOVIČOVÁ a Robin BRZOBOHATÝ. *Interkulturní mediace v sociologickém a právním kontextu*. Brno: MU, 2017, 190 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8897-9.

a systémům sociální kontroly.⁵¹ Tomáš Sobek se zabývá argumenty v právu⁵² a otázkami morálky v právu.⁵³ Martin Hapla obrací svoji pozornost na problematiku lidských práv⁵⁴ a dělby moci.⁵⁵ Markéta Štěpáníková se věnuje tématům právo a umění⁵⁶ a právo a literatura.⁵⁷ Terezie Smejkalová se zaměřuje na otázky soudního rozhodování⁵⁸ a srozumitelnosti práva.⁵⁹ Lukáš Hlouch se věnuje problematice právní interpretace.⁶⁰

Katedra se od devadesátých let zapojuje do vědecko-výzkumných projektů. Již v roce 1990 iniciovala doc. Machalová navázání spolupráce s Institutem pro právní a sociální filosofii v Saarbrückenu, který vedl prof. Alexandr Baratta. V rámci této spolupráce byl uzavřen v programu Tempus projekt *Normativita a realita práva* pro období 1991–1993, jehož stranami byly vedle katedry právní teorie a katedry trestního práva brněnské fakulty Institut pro právní a sociální filosofii v Saarbrückenu (SRN) a Právnická fakulta Erasmus University v Rotterdamu (Nizozemí). Za českou stranu projekt vedl v roce 1991 doc. Pavel Hungr z katedry právní teorie a pak prof. Vladimír Kratochvíl z katedry trestního práva. Koordinátorkou projektu z německé strany byla česká rodačka prof. Gerlinda Smaus (Šmausová) a za holandskou stranu to byl prof. John Blad. V rámci realizace projektu bylo uskutečněno několik měsíčních až tříměsíčních studijních pobytů v Saarbrückenu a Rotterdamu, na kterých participovali doc. Hungr, doc. Machalová, prof. Večeřa, doc. Urbanová, doc. Harvánek, dr. Rázková a dr. Houbová. Ve dnech 15.–22. 3. 1992 proběhl v rámci projektu v Brně mezinárodní seminář, ze kterého vzešla publikace *Normativnost a realita práva*.⁶¹ S využitím navázané spolupráce a programů DAAD a Aktion organizovala doc. Machalová opakovaně dvoutýdenní studijní pobyty

51 URBANOVÁ, Martina. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 191 s. ISBN 80-86898-94-6.

52 SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 330 s. ISBN 978-80-904024-5-4.

53 SOBEK, Tomáš. *Právní rozum a morální cit*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 339 s. ISBN 978-80-87439-23-4.

54 HAPLA, Martin. *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: MU, 2016, 156 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8186-4.

55 HAPLA, Martin. *Dělba moci a nezávislost justice*. Brno: MU, 2017, 95 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8478-0.

56 ŠTĚPÁNÍKOVÁ, Markéta, Matěj SÝKORA, Martina HÁJKOVÁ, Michal ADAMOVSÝ a Monika SPILKOVÁ. *Vybrané otázky z art práva*. Brno: MU, 2017, 138 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8679-1.

57 KLUSONOVÁ, Markéta. *Hnutí Právo a literatura koncem 20. a na počátku 21. století*. Brno: MU, 2015, 156 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-8025-6.

58 SMEJKALOVÁ, Terezie. Forma a diskurs soudního rozhodnutí. *Jurisprudence*, 2010, roč. 2010, č. 3, s. 151–158.

59 SMEJKALOVÁ, Terezie. Srozumitelnost práva. *Právník*, 2013, roč. 2013, č. 5, s. 447–472.

60 HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 348 s. ISBN 978-80-7380-303-2.

61 HUNGR, Pavel (ed.). *Normativnost a realita práva: sborník příspěvků z mezinárodního semináře konaného v rámci programu TEMPUS ve dnech 15.–22. 3. 1992 v Brně*. Brno: MU, 1993, 223 s. ISBN 80-210-0662-5.

pro studenty a doktorandy na Institutu pro právní a sociální filosofii v Saarbrückenu a na Institutu pro mezinárodní právo v Salzburgu.

V letech 2005–2011 se prof. Večeřa a doc. Machalová podíleli sekci teorie práva na řešení Výzkumného záměru Právnické fakulty MU *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004* zaměřeného na východiska a trendy vývoje českého práva po vstupu ČR do EU. Výstupem byla výzkumná monografie.⁶²

Z projektů Grantové agentury České republiky se v letech 2002–2004 doc. Urbanová jako řešitel a prof. Večeřa jako spoluřešitel podíleli na zpracování projektu GAČR *Právní postoje a hodnotové orientace delikventních žen se zřetelem na mladistvé ženy a ženy romského původu*. Dotazníkové šetření u všech vězenkyň českých věznic, doplněné o rozhovory se vzorkem odsouzených žen, poskytlo relevantní údaje o hodnotových orientacích a právních postojích žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Výstupem byla mezinárodní vědecká konference⁶³ a kolektivní monografie.⁶⁴ Doc. Machalová řešila v letech 2000–2003 projekt GAČR *Ochrana lidských práv před všemi formami rasismu*.⁶⁵ Doc. Škop získal jako řešitel evropský projekt *Transitional Jurisprudence* (pro období 2017–2021) a dva projekty GAČR *Metodologie empirického zjišťování využití interpretačních metod v tvorbě práva* (pro období 2017–2019) a *Právo v literatuře: kvalitativní analýza obrazu práva v krásné literatuře přelomu 19. a 20. století* (pro období 2019–2021). Doc. Urbanová se spolu s Právnickou fakultou UP Olomouc podílí na projektu GAČR *Podmínky výkonu mediace v ČR dle zákona o mediaci* (pro období 2018–2020).

Z univerzitou vyhlášených projektů GAMU a FRMU a fakultních projektů specifického výzkumu se katedra podílí každoročně v průměru na pěti projektech. Z významnějších realizovaných projektů řešila doc. Machalová fakultní projekt *Metodologie právního myšlení: teorie a praxe*, jehož výstupem byla kolektivní monografie *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*.⁶⁶ Doc. Urbanová zpracovala projekt *Teoreticko-empirická východiska zkoumání právního vědomí v mezinárodním kontextu*, jehož výsledkem byla kolektivní monografie *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*.⁶⁷ Projekt dr. Haply *Nové trendy v soudcovské tvorbě*

62 VEČEŘA, Miloš a TATIANA MACHALOVÁ. *Evropizace práva v právně teoretickém kontextu*. Brno: MU, 2010, 227 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-5171-3.

63 URBANOVÁ, Martina (ed.). *Ženská delikvence jako sociální jev: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty MU v Brně, dne 4. 11. 2004*. Brno: MU, 2004, 144 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3609-5.

64 URBANOVÁ, Martina, Miloš VEČEŘA a kol. *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. Brno: MU, 2004, 246 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3608-7.

65 MACHALOVÁ, Tatiana a Tomáš KAMÍN. *Kritika rasy a rasismu*. Brno: MU, 2003, 173 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3275-8.

66 MACHALOVÁ, Tatiana, Miloš VEČEŘA, Jaromír HARVÁNEK, Lukáš HLOUCH a Tomáš SOBEK. *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*. Praha: Leges, 2014, 335 s. ISBN 978-80-7502-060-4.

67 VEČEŘA, Miloš, Martina URBANOVÁ a kol. *Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu*. Brno: MU, 2015, 194 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-7783-6.

práva byl zpracováván společně s katedrou občanského práva a jeho výstupem byla stejně nazvaná kolektivní monografie.⁶⁸

Pro rok 2019 uspěli členové katedry s pěti projekty GAMU specifického výzkumu: *Argumentation 2019* (dr. Štěpáníková), *Odborné právnícké databáze pro knihovnu Právnické fakulty Masarykovy univerzity 2019* (dr. Štěpáníková), *Zdroje pro knihovnu Právnické fakulty Masarykovy univerzity 2019* (dr. Štěpáníková), *Weyrovy dny právní teorie 2019* (dr. Hapla) a *Legitimita soudního rozhodování* (dr. Hapla).

Katedra v rámci svých aktivit neopomíná pořádání vědeckých workshopů, seminářů a konferencí. Od roku 2014 organizuje dr. Hapla každoročně konferenci *Weyrovy dny právní teorie* na zvolené téma, která se koná v závěru prvního červnového týdne. Název konference vzdává čest významnému právnímu vědci Františku Weyrovi a letošního ročníku, konaného 6.–7. června 2019 na téma *Právo, legitimita, autorita*, se zúčastnilo více než sto účastníků. Z každé konference je vydáván sborník příspěvků. Od roku 2011 pořádá obročně doc. Škop mezinárodní vědecké konference *Argumentation: International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*, jejichž výstupem je sborník v anglickém jazyce.

Ze specifických forem činnosti členů katedry lze připomenout divadelní představení organizovaná dr. Štěpáníkovou s Fakultní divadelní společností. Na festivalu Jeden svět v Ústí nad Labem byla oceněna divadelní inscenace *Milada*. Katedra v posledních letech uspořádala několik soutěží. V roce 2015 se uskutečnila na studenty zaměřená soutěž *Cena Františka Weyra* o nejlepší studentský esej o právní teorii a filosofii, v letech 2016 a 2017 proběhl *Právnický debatní turnaj*, kterého se zúčastnilo několik českých a slovenských právnických fakult. Pro širší právnickou veřejnost byla třikrát uspořádána literárně zaměřená soutěž *Právnická povídka*.

Katedra spolupracovala a spolupracuje s řadou profesorů a zahraničních pracovišť. Zejména je třeba připomenout profesora Otu Weinbergera, který po roce 1989 katedru opakovaně navštěvoval při příležitosti konaných konferencí a zvaných přednášek. Dlouhodobě je navázána spolupráce s Institutem pro sociologii Vídeňské univerzity, jejíž prof. Roland Girtler pravidelně každoročně od roku 2004 přednáší v rámci předmětu Sociologie práva téma *Okrajové sociální kultury*. Jeho kniha *Okrajové sociální kultury*⁶⁹ byla díky finanční podpoře nadací *Open Society Fund Praha* a *Open Society Institute Budapest* přeložena do češtiny a fakultou vydána. Přednášky na katedře přednesli z významných zahraničních hostů prof. Robert Walter (Vídeň), prof. Peter Koller (Graz), prof. Marijan Pavčnik (Ljubljana), prof. Thorsten Stein (Saarbrücken), prof. Michael Strasser

⁶⁸ VEČEŘA, Miloš, Jan HURDÍK, Martin HAPLA, Lukáš HLOUCH, Petr LAVICKÝ, Tereza PONDIKASOVÁ a Kateřina RONOVSÁ. *Nové trendy v soudcovské tvorbě práva*. Brno: MU, 2015, 343 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-8074-4.

⁶⁹ GIRTLER, Roland. *Okrajové sociální kultury*. Brno: MU, 2001, 218 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-2728-2.

(Salzburg), prof. Stanley Paulson (SRN/USA), Tomasz Gizbert-Studnicki (Krakov). Katedra se podílí na zahraniční spolupráci ve sdružení *CEENJ (The Central and Eastern European Network of Jurisprudence)*, jehož činnost katedra podpořila v roce 2015 uspořádáním konference na půdě fakulty s účastníky z Polska, Chorvatska, Srbska a Slovinska. Členové katedry působí v řadě orgánů, komisí a odborných pracovišť. Jako asistenti soudce Ústavního soudu dlouhodobě působili doc. Škop, doc. Harvánek, JUDr. Houbová a prof. Večeřa. Doc. Škop a prof. Večeřa jsou členy několika vědeckých rad právnických fakult a členy akreditačních a hodnotících komisí v českém vysokém školství. Prof. Večeřa je přisedícím kárného senátu Nejvyššího správního soudu. Doc. Škop působí od 1. 4. 2019 ve funkci děkana Právnické fakulty MU.

5 Katedra právní teorie po jubileu sta let brněnské právní teorie

Brněnské škole právní teorie se dostalo ve své době v českém právním prostředí všeobecné známosti a širšího uznání⁷⁰ a její známost přesáhla i národní hranice díky pracím publikovaným Františkem Weyrem v cizích jazycích, zejména v němčině, ale i ve francouzštině a italštině. K jejímu ohlasu v zahraničí přispěli zejména Ota Weinberger a Vladimír Kubeš za svého profesorského působení ve Vídni a Grazu. Současná brněnská právní teorie nemá ctižádost přijít s tak originálním konceptem právní vědy jako prvorepubliková brněnská právní škola. Současná právní teorie ostatně lokálním školám a směrům příliš nepřeje a má spíše kosmopolitní, globální charakter.

Brněnská katedra právní teorie má po období hledání a snah o rekonstrukci právní teorie položen základ odborného, vědeckého a pedagogického vývoje. Má k tomu vytvořeny personální i odborné předpoklady. Tradice brněnské školy právní teorie je pro katedru právní teorie zavazující výzvou. Nezbyvá proto si jen přát, aby se jí vědecké ambice podařilo naplnit.

⁷⁰ I když vedle stoupců měla i mnoho kritiků a nepřátel.

Mít zájem o svůj obor a dobrý vztah ke studujícím

How to Be Interested in Your Field of Work and Study and to Have a Good Relationship with Your Students

Petr Hajn*

Anotace

Autor statě zasvěcenou i zábavnou formou vypráví o svém studiu na pražské právnické fakultě a zjišťuje, co mu toto studium přineslo pro jeho pozdější činnost v podnikové praxi a dlouholeté působení jako pedagoga na právnické fakultě v Brně. Přináší také i obecnější podnětná zjištění o počínání a mentalitě vysokoškolských učitelů a jejich studentů.

Klíčová slova

Vysokoškolská pedagogika; různé profesní i lidské profily vysokoškolských učitelů; mentalita vysokoškolských studentů; speciální podoby výuky práva; poměry na vysoké škole v dobách „reálného socialismu“.

Abstract

The author of this contribution writes, in an informed and a very entertaining way, about his studies at the Faculty of Law in Prague; what these studies meant to him and contributed to his later work in business practice, as well as many years of teaching at the Faculty of Law in Brno. Also, the author presents more general findings about the behavior and mentality of university teachers and their students.

Keywords

University Education; Various Professional and Human Profiles of University Teachers; Mentality of University Students; Different Forms of Teaching the Law; Standards and Life at the University in Times of "Real Socialism".

V nedávno vydaných dějinách brněnské právnické fakulty se píše, že po jejím znovuoobnovení v sedmdesátých letech minulého století a odchodu některých původních profesorů přicházeli na fakultu učitelé bez pedagogické zkušenosti. Rád bych takové mínění upřesnil, pokud jde o můj případ a nejen o něj. Když jsem napoprvé nebyl po gymnáziu přijat na pražskou právnickou fakultu, rok jsem působil jako vychovatel na internátu střední průmyslové školy v Táboře; někteří moji „chovanci“ byli starší než já sám. Byl jsem též činný jako pomocný instruktor v lehkotletické škole mládeže, kde jsem mimo jiné trénoval příští herce Jiřího Hrzána a Tomáše Šolce. S nimi jsem i později

* Prof. JUDr. Petr Hajn, DrSc., emeritní profesor, Katedra obchodního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / emeritus professor, Department of Commercial Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: pethajn@volny.cz

komunikoval. Uvědomoval jsem si, že kantorova přednáška se v něčem podobá hereckému výkonu – velmi při ní záleží na pohybu, modulaci hlasu i na odmlkách.

Pro mé příští pedagogické působení však ještě více znamenala skutečnost, že při studiu na pražské právnické fakultě (na druhý pokus mne tam přijali) jsem byl seznamován nejen s právními předpisy a jejich výkladem. Nevědomky jsem se již tehdy učil, jak učit na vysoké škole; poznával jsem také různou mentalitu pedagogů a studentů. K době vlastního vysokoškolského studia jsem se častěji vracel, když jsem na něj vzpomínal již na brněnské fakultě se svými kolegy Urfusem, Vlčkem, Matesem a Turkem, také pražskými absolventy. Proto jsem se rozhodl, že i v tomto příspěvku zaznamenám svá „učednická léta“ na pražské právnické fakultě. Takové vyprávění příležitostně doplním výslovnými poznámkami o tom, jak doba vlastních vysokoškolských studií ovlivnila mé pozdější pedagogické působení na brněnské právnické fakultě. Snad z toho bude možné poznat moji „filozofii“ vysokoškolského učitele. Jako „vytknutí před závorku“ uvádím obecnější poznatek: Pedagog učí zejména svým příkladem, někdy i příkladem odstrašujícím.

*

Od prvních dnů studia na pražské fakultě mne zaujalo římské právo v brilantním podání tehdejšího odborného asistenta a pozdějšího docenta i profesora Jaromíra Kincla. Bylo to pro první setkání s platným právem, i když platným v jiné době. Jeho prostřednictvím nás Kincl učil právníckému myšlení. Při zkoušce jsem měl například odlišit držbu od detence, což může být zkoušková otázka i ze současného občanského práva. Po létech jsem pak tvrdil a myslím si to dodnes, že pro pozdější praxi podnikového právníka mi na fakultě dalo nejvíc římské právo. Stále jsem přesvědčen, že mu v programu současné právnické fakulty náleží důležité místo.

Římské právo bylo v indexu vedeno pod povšechnějším označením „obecné dějiny státu a práva“, kam patřily i jiné právní jevy ve starověku. Byl jsem zařazen do semináře, který vedl odborný asistent Stanislav Balík. Když na něj v příležitostném článku vzpomínal jeho syn stejného jména (současný advokát, čilý právní publicista i znalec právní historie), napsal, že otec se celý život řídil výrokem profesora Arnošta Weniga-Malovského: „*Studenti mají na učiteli poznat, že má zájem o svůj obor a že k nim má dobrý vztah.*“ Neznám stručnější a výstižnější i stále platný požadavek na vysokoškolského učitele.

Členem katedry dějin byl i Josef Tureček, který dříve působil jako profesor církevního práva. V našem ročníku přednesl jedno téma z „řimana“ (myslím, že šlo o římskoprávní pojetí „věcí“) a dvě přednášky o kanonickém procesu. Mám výraznou vzpomínku na jeho hlasitý přednes, živou gestikulaci a „pochod“ po učebně.

V poválečném období nejvíc proslul spiskem „Právo, křivda, neprávo“, v němž odsoudil nacistické pojetí práva. Znalost této brožurky prý požadoval či oceňoval při každé zkoušce. Studenti mu pak z té brožury citovali několik vět a demonstrativně naznačovali,

že jsou vlastníky oné knížečky, i když se většinou jednalo o svazek putovní. I po létech jsem si připomínal tuto historku a byl přece jen o něco zdrženlivější, když jsem studentům doporučoval vlastní publikace.

Rád si připomínám tehdejšího asistenta nebo snad již docenta a pozdějšího profesora Němečka, který nám v prvním ročníku přednášel politickou ekonomii. Vycházel v podstatě z Marxova Kapitálu a doporučoval či dokonce studentům ukládal studium přímo z tohoto zdroje. Dostal jsem se k němu v knihovně, těžko dnes říct, zda ze studijní píle či zvědavosti. Ocenil jsem zejména stylistické umění autora a jeho odkazy na díla beletristická. Pamatuji si například citát z Goetha, který měl charakterizovat mentalitu kapitalistovu: „*Dvě duši mu v těle sídlí a darmo se od sebe touží odtrhnouti.*“ Dnes Marxův Kapitál leckde v cizině znovu vychází a je dokonce „salonfähig“ v některých intelektuálních kruzích – i těch, které nepřisahají na Komunistický manifest. Marxův Kapitál se ovšem musí vykládat, a k tomu Němeček opatrně směřoval, jako jedna, nikoliv jediná možná, z koncepčních ekonomických teorií, která má určitou logickou strukturu.

Na fakultě jsme měli logiku jako samostatný předmět. Oblíbil jsem si ten obor a jeho dva učitele z filozofické fakulty. V indexu se mi při zkoušce čitelně podepsal Dr. Dušan Machovec, druhý se jmenoval – pokud se nepletu – Jauris. Přednášky byly převážně věnovány výrokové logice aristotelského ražení. Pamatuji si z nich příklady následujícího typu: *Z předpokladů jednak „Husa má dvě nohy“ a jednak „Sousedka má dvě nohy“ logicky nevyplývá, že sousedka je husa.* Dvě přednáškové lekce byly věnovány matematické logice; tu jsem začínal chápat až po důkladném obrušování mozku. Dnes bych takovou myšlenkovou masáž doporučoval všem, kteří studují na právech zejména proto, že jim na gymnáziu „nevoněla“ matematika. Přednášky z logiky jsem si později připomínal, když jsem v právních sporech různého druhu vedl slovní i písemné souboje a uplatňoval například argumentaci ad absurdum; od „většího k menšímu“ i jiné logické kategorie.

Základy marxismu-leninismu nás učil docela vlídně působící a usměvavý muž; myslím, nejsem si tím však jist, že to byl Stanislav Kučera. Dialektický zákon přeměny kvantit v novou kvalitu objasnil pomocí následujícího příkladu: „Máte u sebe deset haléřů a chcete jet tramvají. Nemůžete, protože vaše peněžní zásoba není dostatečná k tomu, abyste zakoupil jízdenku v ceně jedné koruny; nemáte ani jízdenku předplatní.“ Pak následovala dramatická pauza a pedagog pokračoval: „Získáte dalších deset haléřů a chtěli byste jet tramvají. Opět nemůžete z důvodů již uvedených.“ V příkladu pak přidával po desetnicích a prodlužoval dramatické pauzy. Končil téměř triumfálními slovy: „Měl jste devadesát haléřů a přibyl vám další desetník. Chcete jet tramvají a můžete jet tramvají, protože narůstající kvantita se dialektickým skokem změnila v novou kvalitu.“ Byl to příklad triviální, ale dobře pochopitelný. Později jsem ho použil a mírně ironizoval ve fejetonu. Tvrdil jsem tam, že narůstající kvantita nemusí vždy vést k nové kvalitě kladné. Jako příklad jsem uváděl, že kráčíme směrem k propasti a se vzrůstajícím počtem kroků se k propasti přibližujeme.

Učitelovy neobvyklé příklady či výroky bývají vůbec zdrojem studentského a literárního humoru. Dějiny sovětského státu a práva učil tehdy na fakultě profesor Vladimír Procházka. Jeho přednášky nebyly zvláště zajímavé, i když on sám si zřejmě pochutnával na některých částech svého výkladu. Například zdůrazňoval a i v ruštině uváděl, že před-revoluční ruská дума se rozešla poté, co velitel stráže námořník Železnakov prohlásil: „Karaul ustal, nado kančat’ – Stráž je unavena. Je třeba skončit.“ Můj kolega z ročníku Ivan Kulhánek (později autor povídek a epigramů v humoristických časopisech) se před zkouškou ze „sověta“ (tak jsme říkali oboru „Státní právo SSSR“) vsadil, že onen výrok uplatní, ať si vytáhne jakoukoliv otázku. A skutečně – měl pojednat o jakési záležitosti z třicátých let a odpověď zahájil větou: „Událost, která mi byla zadána jako otázka, je obloukem historické příčinné souvislosti spojena s výrokiem, který v před-revoluční dumě pronesl velitel stráže, námořník Železnakov: „Karaul ustal. Nado kančat’.“ Potom Ivan Kulhánek vyprávěl (i podle svědectví jeho kolegy na „potítku“) o rozchodu před-revoluční dumy a též o bezprostředně následujících událostech. Zkoušku úspěšně složil a vyhrál i sázku.

V takových a jim podobných případech může být zkoušející naivně samolibý, nahluchlý nebo se v nitru baví studentskou fintou. U profesora Procházky bych nevyloučil žádnou z těchto variant. On totiž byl člověk se zajímavou minulostí a vůbec všestranný. Proslul překladem díla „Hrozny hněvu“ od Johna Steinbecka i spisku „Průvodce inteligentní ženy po socialismu a kapitalismu“, který napsal G. B. Shaw. Opakovaně jsem četl jeho vtipný překlad anglické detektivky od Dorothy Sayersové „Vražda potřebuje reklamu“, která vyšla již za první republiky a byla později znovu vydávána. Pomohla mně i některým mým studentům a soudcům pochopit praktiky, které se používají v reklamní branži. Semináře ze „sověta“ vedl v naší studijní skupině Stanislav Zdobinský. Vzpomínám si, že nám zadal i obecněji pojatý úkol. Měli jsme napsat, k čemu je užitečné, když se návrhy zákonů předkládají k veřejné diskusi. Odpověděl jsem „státotvorně“, že občané, kteří se mohli k právnímu předpisu předem vyjádřit, budou jeho znění spíše respektovat. „Zdobiňák“, jak jsme mu říkali, mne pochválil za takovou myšlenku a dokonce si ji poznamenal. Později jsem k ní byl sám skeptičtější a napsal, že takové diskuse mohou pro někoho být i přípravou na příští obcházení zákona.

Teorii státu a práva přednášel v našem ročníku profesor Radim N. Foustka. Za katedrou působil pro někoho nevýrazně, pro jiné až černokněžnicky. Spolu se svým asistentem Vladimírem Veverkou napsali brožuru „O protilidové politice Masaryka a Beneše“ (tak nějak se jmenovala), ze které jsme měli studovat. Když jsem ji doma předvedl otci, jen si povzdychnul: „To je ale úpadek.“ Na semináře s Vladimírem Veverkou a jejich obsah si vůbec nepamatuji.

Rád a vděčně vzpomínám na výuku francouzštiny a jejího lektora doktora Pravdu. Svoji úlohu bral opravdově, prostě „nomen omen“. Dělal mu vyložene potěšení, když nám vysvětloval tu či onu jemňůstku franštiny a my ji chápali. Doporučoval nám každý z nových a tehdy ještě nedabovaných francouzských filmů, v nichž vystupoval například

Jean Marais, Gérard Philippe (s ním jsem Praze viděl i divadelní představení), Yves Montand (navštívil jsem také jeho koncert v Lucerně, podobně jako vystoupení zpěvačky Lucienne Boyer). Z počínání doktora Pravdy jsem si později bral příklad a svým studentům jsem doporučoval knihy, divadelní představení či filmy, jež poněkud souvisely s přednášenou látkou.

Při výuce ruštiny jsem se řídil názorem otce, který rád opakoval, uplatňoval a i na ruštinu vztahoval Masarykovo: „Kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem.“ V našem kroužku na fakultě učila ruštinu paní v létech, Roubíčková se jmenovala. I ona studentům doporučila, aby shlédli představení ruského souboru, který v tehdejší Realistickém divadle hostoval s Gogolovým „Revizorem“. Takovému návrhu jsem s chutí vyhověl, o představení jsem pak v semináři vyprávěl a získal tak sympatie lektorky Roubíčkové. O jedné mé písemné práci řekla, že jsou v ní sice gramatické chyby, ale přece jen se to ruštině poněkud podobá. Taková „podmíněná pochvala“ mne docela potěšila a podnítila ke studijnímu úsilí. Cosi podobného jsem občas použil i v seminářích z hospodářského práva.

*

Pokud jde o druhý ročník mého právnického studia, dobře si vzpomínám na semináře z hmotného trestního práva, které vedl doktor Dolenský. Byl to muž drobnější postavy a jeho zjev přiléhavě vyjadřovala přezdívka „čertík“. Ve výuce používal výstižné a dobře pochopitelné i zapamatovatelné praktické příklady. Jako omezování osobní svobody uvedl situaci, za níž vylezeme po žebříku na vysoký ovocný strom a někdo nám pak žebřík odejme. Z takových a jim podobných příkladů jsem si sám bral příklad ve své přednáškové činnosti.

Rázovitou postavou na katedře tělesné výchovy byl asistent Zdvíhal, člověk chlapáckého zjevu a občas autor nekonvenčních výroků. Měl nás také na zimním výcvikovém kursu, který jsem považoval a dosud pokládám za významnou součást vysokoškolského vzdělání. Zdvíhal nás totiž proháněl nejen na sněžných pláních. Při večerním soutěžně pojatém programu dával „zabrat“ i našim mozkům. Pamatuji si na vcelku nevinnou hru, při níž jedna ze soutěžících skupin měla pomoci pantomimy předvést určitý slovní text; skupina druhá se pak snažila odhalit znění tohoto textu. Jeden ze zvláště náročných slovních úkolů zněl: „Sivý mník zamrcasil přidatným pazdírkem.“ Dodnes nepochopím, jak se taková slova dala naznačit pohybovou akcí a že byla nakonec identifikována.

V programu druhého ročníku studia jsme měli také státní právo ČSR, které učil Ján Gronský. Sám práva nevystudoval; absolvoval Vysokou školu politickou a sociální, která vznikla po roce 1945 a po únoru 1948 byla zrušena. Oprávněnost svého působení na právnické fakultě různě odůvodňoval. Poukazoval především na skutečnost, že později získal vědeckou hodnost kandidáta právních věd. Svůj pedagogický úkol nespátroval v tom, aby uváděl kompetence těch či oněch státních orgánů. Chtěl rozsévat myšlenky. Jako politikou či dokonce státovědní kategorií uváděl a vysvětloval pojem „jánabráchysmus“.

Ján Gronský byl rozhodně zajímavá, barvitá osobnost v několikerém významu těch slov. Zřejmě i proto jsem se v roce 1956 přihlásil do jeho výběrového semináře či spíš debaticního kroužku. Neřešili jsme tam právní problémy; Gronský jako člověk zkušený i událostmi doby zkoušený rád rozdával obecnější poznatky a rady do života. Například nám nezralým klukům doporučoval, abychom si životní partnerku nehledali mezi děvčaty zvláště pŕvabnými. Poněkud sofistikovanejší podobu takových rad jsem příležitostně uplatnil při výuce práva proti nekalé soutěži, když jsem uvažoval o soutěžení na seznamovacím trhu.

Když v roce 1956 začínalo politické vření v Maďarsku, Ján Gronský jednou spíš mimochodem řekl, že náš výběrový seminář či naše debaticní skupinka je vlastně takový „Petöfihokroužek“. Byla to charakteristika nevýstižná, žádné zvláště revoluční, pobuřující a protirežimní debaty jsme v jeho kanceláři nevedli. Když pak maďarské události ukončil zásah sovětů, měl prý Gronský na fakultě tvrdit, že ve svém výběrovém semináři podchytil a správně orientoval studenty nevyzrálého politického profilu. Vůči Gronskému jsem tehdy zatrpkl. Až později jsem si uvědomil, že dodatečnou charakteristikou onoho výběrového semináře či Petöfihokroužku chránil nejen sebe, ale i nás studenty.

I v druhém ročníku jsem se setkával se Stanislavem Balíkem, který v naší seminární skupině vedl předmět nazvaný „Obecné dějiny státu a práva – kapitalistický řád“. Této disciplíně jsme říkali „velké dějiny“ a dalo se to chápat hned ve dvojnásobném významu toho slova. Skripta připomínala neskutečně rozsáhlé „skladiště“ údajů, které si nikdo nedokázal zapamatovat. Zkouškové nároky však byly rozumné a nikdy jsem neměl dojem, že by šlo o „Taxisův příkop“ v rámci studia. Katedra navíc vydala svého druhu „čítanku“, v níž se nacházely významné dokumenty z právní historie; to vše v originálním znění i v českém překladu. S gustem jsem tam četl například úryvky z francouzského občanského zákoníku (Code Napoléon); chápal jsem pak spisovatele Stendhala, který řekl, že četba tohoto zákonodárného díla mu poskytla výraznější estetický požitek než většina děl krásné literatury. Na francouzský občanský zákoník a jeho obecná ustanovení o právní odpovědnosti jsem pak po létech poukazoval, když jsem se zabýval odpovědností za nekalou soutěž.

Z českých právních dějin jsem si pamatoval především zvláštní historické výrazy, které v přednáškách používal a při zkoušce vyžadoval profesor Vaněček. O jakémási společenství našich dávnějších předků například říkal: „Oni žijí o jednom chlebě, oni chlebě“. Vaněčkovy přednášky byly málo navštěvované a při jejich zahájení nás občas vítal slovy: „Hle, houfec mých věrných.“ Nezdálo se však, že by profesor Vaněček sankcionoval neúčast na přednáškách. Možná se nechtěl podobat svému předchůdci v oboru, profesorovi Theodoru Saturníkovi, který prý při zkouškách rád kladl otázku, co je to „vechno“. Někteří studenti (navedení staršími kolegy) se snažili k tomuto pojmu přiřadit cosi z české právní minulosti. Podle jedněch to měl být znak důstojenství, jaký příslušel stařešinovi rodu. Podle druhých pak dědický podíl druhorozeného syna. Profesor Saturník

nechával zkoušence bájit a pak prohlásil. „Nikoliv, je to překlep v poznámce pod čarou na straně té a té mé učebnice. Správně tam mělo být napsáno ‚všechno‘. Věděl byste to, kdybyste byl býval navštěvoval mé přednášky.“

Profesor Vaněček byl mimo jiné pověstný tím, že do výuky přicházel později a dřív z ní odcházel. Vždy to vysvětloval jinými důležitými úkoly ve vyšším mezinárodním, státním či alespoň celouniverzitním zájmu. Šlo také o instruktivní lekce pro praktický život, v němž často musí být vysvětlován ten či onen druh nedochvilnosti. Vypráví se, že jednou předčasně ukončil přednášku s tím, že musí jít jako promotor do Karolína. Hlučný odchod rozradostněného houfce posluchačů zaznamenal děkan fakulty a pobouřeně se zeptal, co že se to děje. Dostalo se mu následující odpovědi: „Profesor Vaněček ukončil dřív přednášku, protože musel jít pro motor do Karlína.“

Jiná historka svědčí o prestižní povaze profesora Vaněčka, člena korespondenta ČSAV. Když se na něj obrátil písemně Karol Laco, profesor bratislavské právnické fakulty, přehlédl překlep, kterého se dopustila písarka, jež adresáta označila za člena korespondenta ČSAD. Profesor Vaněček si překlepu povšimnul, list vrátil odesilateli a ke zkratce „Československé autobusové dopravy“ připsal: „Nepřijímám.“ Sebevědomí dával najevo i jindy a dost tvrdě. Napsal například dílo o českých právnících z minulých období a byl za něj kritizován. Ideologická pochybení mu vytýkal zejména docent Ferdinand Boura, tehdejší děkan. Když se Boura ucházel o hodnost akademika či snad člena korespondenta a neuspěl, profesor Vaněček prý na chodbě fakulty halasně oslovil uklízečku: „Tak nám zabili Ferdinanda, paní Müllerová.“ V jiné verzi se vypráví, že takto profesor Vaněček komentoval předčasné úmrtí docenta Boury. Smuteční řečník na Bourově pohřbu měl pak prohlásit, že nepřejícnost k zemřelému šla až za hrob.

Již z druhého ročníku studia na pražské právnické fakultě jsem si tak přinesl a v pozdějších letech si opakovaně potvrdil poznatek, že i na intelektuálních pracovištích (a možná právě na nich) se ve značné míře pěstuje „drbárna“, pokud tomu nechceme zjemněle říkat aplikovaná psychologie či „fakultní folklór“. Myslím, že to platí i pro brněnskou právnickou fakultu, byť v podobě podstatně umírněné.

*

Ve třetím ročníku studia jsme měli předměty, jimiž jsem byl velmi zaujat. Vždy jsem se vysloveně těšil na přednášky profesora Viktora Knappa. Učil nás smluvnímu občanskému právu, jeho výklad byl zajímavý, srozumitelný a zároveň teoreticky podnětný. Vycházel z knihy o splnění závazků a jiných způsobech jejich zániku, kterou tehdy napsal. Po tomto spisu jsem pak častěji sáhnul jak v podnikové praxi, tak v době, kdy jsem sám přednášel a psal o smlouvách. Velice živě si například pamatuji, jak nám profesor Knapp vysvětloval rozdíl mezi právními domněnkami a právní fikcí a uváděl, že právní domněnky vyjadřují stavy, které jsou v životě obvyklé a v konkrétní situaci dosti pravděpodobné, i když ne zcela jisté. Na míře té pravděpodobnosti pak obvykle

záleží, zda se jedná o právní domněnky, které lze vyvrátit důkazem opaku (například domněnka, že otcem dítěte je manžel matky), nebo nevyvratitelné. Právní fikce je pak stav, který ve skutečnosti neexistuje, ale je právem uměle konstruován, aby právo vůbec mohlo fungovat, „aby práva šla“. Dá se vyjádřit slovy: „Jako by to bylo, i když to není.“ Nejsem si jist, zda již od Knappa jsem převzal příklad poněkud krkolomné či zbytečné právní fikce, který jsem pak v přednáškách používal. (Starší lázeňský řád obsahoval ustanovení: „Do ženského oddělení lázní je dovolen přístup pouze ženám. Pro účely tohoto řádu je plavčík považován za ženu.“) Později, jako příklad podobný právní fikci, jsem uváděl sdělení některých katolických farností, že velká mše zpívaná se koná v sobotu s nedělní platností.

Příští manželka profesora Knappa, tehdy ještě doktorka Doláková, měla u nás dvě přednášky a zabývala se v nich teorií právní odpovědnosti. Přednášela přehledně, i když ne tak suverénně jako Viktor Knapp. S několika jeho názory nesouhlasila a zdůrazňovala originalitu svého vědeckého přesvědčení. Fakultní zlomyslníci říkali, že profesor Knapp je velmi myšlenkově potentní a dovede produkovat různá i protikladná stanoviska. Dokonce prý dokáže polemizovat se sebou samým, což činí prostřednictvím své životní partnerky. Myslím, že to vůči ní nebylo úplně spravedlivé.

„Knapka“, jak se jí později říkalo, dovedla být i originálně vtipná. Když byly v občanském zákoníku upraveny takzvané konkrétní smluvní typy a nahradily obecnější smlouvu o dílo, říkala i napsala: „Je nyní sporné, zda ostříhání hlavy u holiče je ‚oprava a úprava věci‘, nebo ‚zhotovení věci na zakázku‘.“ Sám jsem tuto myšlenku použil ve svých přednáškách a odkázal na původní autorku.

Z tehdy mladší generace civilistů nás učil asistent a pozdější profesor Jiří Švestka. Byl jsem zaujat jeho výkladem o náhradě škody, který mi připomínal způsob, jakým psal profesor Jan Krčmář, přední civilista z předchozí generace. Uvědomil jsem si to, když jsem si četl v knížce „Čtení o psaní, bydlení a jiném činění“ znovu vydané v začátcích mého vysokoškolského studia. V tomto souboru parodií autor Václav Lacina, (absolvent práv, soudce a literát), uvádí, jak by různí autoři pojednali dětskou říkanku: „*Šel dráteník po silnici / selka na něj volala, / aby jí šel zadrátovat / hrnec s dvouma uchama.*“ Profesor Jan Krčmář by prý v úvaze právní napsal: *U posuzovaného případu musíme rozeznávat tři složky: 1. Co selka činila, 2. proč tak činila, 3. co z toho vzešlo.*

Ad 1. Jak patrně z druhého verše in fine, vyšla od selky iniciativa (arg. „na něj volala“ a contr. „na ni volal“), aby došlo ke smlouvě o dílo mezi selkou jako offerentkou a dráteníkem jako oblátem. Text prvních dvou veršů vede na to, že tu šlo o nabídku podle § 861 o.z., tedy nikoliv o veřejné příslibení podle § 860 o.z.

Lacinův, respektive jako by Krčmářův text ještě pokračuje na celé stránce, ale již na této ukázce se dá přibližně demonstrovat, jakým způsobem tehdy přednášel i psal Jiří Švestka a učil nás tak přesnému právníckému vyjadřování.

V třetím ročníku studia se také přednášelo a zkoušelo trestní právo hmotné. Naučil jsem se z něj podstatné věci, jako byly například formy zavinění – druhy úmyslu a nedbalosti. Výborně přednášel Boris Vybíral, který, žel, za několik let předčasně zemřel. Koncepčními otázkami trestního práva se zabýval vedoucí katedry Vladimír Solnař. Patřil k výrazným osobnostem pedagogického sboru a proslul i jako náročný examinátor. Vyžadoval nejen znalosti, ale i určitý respekt k samotné zkoušce. Vypráví se, že nedbale oblečenému studentovi řekl: „Přišel jste oblečen jako na sportovní mač. Uvidíme, zda budete vítězem.“ Dnes už si nepamatuji, kdo mne z trestního práva hmotného zkoušel, podpis v indexu je nerozlučitelný. V každém případě jsem přišel ke zkoušce řádně oblečen (v podděném a přešitém obleku po dědečkovi, který si ho původně pořídil k diamantové svatbě) a snad i to se podílelo na zdárném výsledku zkoušky.

Na vlastní důstojný vzhled a chování dbal nejen profesor Solnař ale i jeho podřízený, pozdější profesor Růžek, který nás učil a zkoušel z trestního práva procesního. Po létech jsme vedle sebe seděli na právnické konferenci v Bratislavě a on tehdy s pohoršením poznamenal, že jeden z českých přednášejících přišel oblečený až příliš ležérně.

Profesora Vladimíra Solnaře si vybavuji také jako učitele poněkud odtažitého v jednání se studenty. Možná ho nejlépe charakterizuje výrok, který v době mých studií pronesl na pedagogické konferenci učitelů právnické fakult. Řekl tehdy: „*Učitel může při výuce říci vtip, ale při tom nesmí zesměšnit tři věci: studenta, svůj předmět a sebe sama.*“¹

Rád souhlasím s tím, že bychom neměli studenty zesměšňovat. Zároveň však vím, že i Solnařův výrok v celé jeho šíři neplatí pro anglického profesora. Ten si má dobírat svůj obor i sám sebe; takový přístup je mi bližší. Tak si prý počínal i předválečný profesor finančního práva na pražské právnické fakultě, který zahajoval přednášky větou: „Orangutani by mohli mluvit, ale nečiní tak, aby nemuseli platit daně.“ Méně originální byl náš učitel finančního práva, bývalý náměstek ministra financí a pozdější profesor Bedřich Spáčil. Z jeho výuky jsem si odnesl především obecnější poznatek pro svou pozdější pedagogickou činnost. Je zbytečné na fakultě vyučovat a pak zejména zkoušet aktuální sazby daní a tomu podobné údaje, které se budou v profesionálním i občanském životě absolventů ještě mnohokrát měnit. K takovému přístupu jsem se snažil vést, ostatně ne vždy úspěšně, kolegu z brněnské fakulty, který na katedře mnou vedené učil finanční právo.

V třetím ročníku právnického studia mám v indexu uveden i dialektický a historický materialismus. Jméno přednášejícího si nevybavuji, jeho zjev bych označil za vizionářský. Přednášku zahájil citátem z Dostojevského: „Pokoř se, hrdý človče!“ a tuto myšlenku dlouze rozebíral velice vzrušeným způsobem mluvy. Nebylo mi tehdy jasné, co nám hodlal sdělit o Dostojevském, Rusku jeho doby či ohledně naší tehdejší současnosti.

¹ Citováno dle KUČERA, S. *Sine ira et studio* (Právnická fakulta vážně i vesele). In: *Memorabilia iuridica*, sv. 8. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2016, s. 15.

Učení o dialektickém a historickém materialismu ta přednáška připomínala jen na základě dialektického zákona o všeobecné souvislosti jevů. Přednášejícím jsem však byl zaujat a pokynem Dostojevského jsem se párkrát v životě řídil, někdy ke své škodě, jindy snad ku prospěchu. Za pár let jsem se doslechl, že muž, který učil marxismus prostřednictvím Dostojevského, spáchal sebevraždu.

K bojovnějšímu chování nás hodlal vést učitel tělesné výchovy Sláma. Býval členem reprezentačního mužstva v rugby a zlákal řadu studentů z různých ročníků, včetně mne, abychom se tomuto sportu věnovali a hráli ho i závodně. Z družstva si vybavuji zejména Vojtěcha Cepla, kolegu z nižšího ročníku a pozdějšího učitele i profesora na pražské právnické fakultě. Zvláště si pamatuji, jak radostně hlaholil „meleme, meleme“, když jsme vytvářeli jednu z pozic té hry, zvanou mlýn. Také opakovaně prohlašoval: „Gorodky jsme měli pěstovat, gorodky. To by bylo podpory a uznání.“ Prostě jeden z výroků, které jsou těžko napadnutelné, protože se dají různě vykládat.

V této souvislosti si připomínám i zemědělskou brigádu, kterou jsme snad měli před začátkem třetího ročníku nebo čtvrtého ročníku. Dnes již nevím, co jsme sklízeli a kde přesně jsme byli. Velice dobře si však pamatuji, že jsme pro místní obyvatele uspořádali estrádu, kterou jsem konferoval a snad i tím se připravoval na budoucí pedagogické působení. Skupinka kolegů a kolegyn s hudebním sluchem zpívala parodii na tehdy oblíbený šlágr „*Čím víc tě mám rád, tím víc je mých strastí*“. Pěli: „*Mám rád ementál, ten sýr, co má díry. Mám rád ementál, ten sýr mezi sýry. Mám rád i žervé, ten mi nervy nerve. A tím pojídáním sýrů, sílí naše cesta vpřed, sílí jim i celý tábor míru, vybudujem lepší svět.*“ Dozírající pedagog, pokud se nemýlím, byl to tehdy Dragutin Pelikán, neměl námítky proti takovému textu ani proti jinému studentskému dovádění.

Ve třetím ročníku fakulty nám Ján Gronský přednášel předmět, který mám v indexu zapsán jako „státní právo lid. dem. zemí“. Tento pojem pojal dost široce a mezi lidově demokratické země zařadil i Maovu Čínu. Dozvídali jsme se leccos o Všečínském shromáždění lidových zástupců, o počtu jeho členů a složení předsednictva a také o jiných subtilitách čínského ústavního systému. Zdálo se, že si Gronský na informacích o čínských právních poměrech zvláště pochutnával, alespoň já jsem si to jako jediné zapamatoval z celého kursu. Kdybych byl jedovatý i osobní, usoudil bych, že šlo o informace perspektivně užitečné.

Další oborem bylo správní právo, o kterém jeho učitel a pozdější děkan fakulty s francouzsky znějícím jménem Delong říkal: „Správní právo je právo správné.“ Nevím, co touto charakteristikou mínil, onen obor v tehdejší fakultní podání mne příliš nezaujal. Jeho zvláštní část byla totiž roztržena do množství nejrůznějších dílčích úprav. Dobře to později naznačila následující historka. Kdosi prý požadoval, aby se na fakultě učilo dopravní právo jako zvláštní disciplína. Profesor správního práva Pavel Levit k takovému návrhu poznamenal: „To je výborná myšlenka. Jen bychom měli být důslední a zřídit zvláštní

právní obor pro dopravu tam a jiný pro dopravu zpět.“ Potvrdil, že zábavní mohou být i učitelé z oboru zdánlivě suchého.

Z třetího ročníku studia si výrazněji vzpomínám také na rodinné právo. Hlavní představitelkou oboru byla Senta Radvanová, učitelka zajímavého křestního jména i zjevu, která měla pověst přijatelné zkoušející. Z přednášek jsem si důkladněji pamatoval jen výklad o domněnkách otcovství. Zřejmě jsem usoudil, že těmito poznatky budu dostatečně vybaven pro zkoušku i pro chystaný týdenní pobyt v Krkonoších, kam jsem odjel se svou tehdejší dívkou a s lyžemi. Do hor jsem si vzal i učební pomůcku z rodinného práva; výjimečně jsem do ní nahlížel a vyvolal tak mrzutou reakci u partnerky.

Sám jsem zneklidněl až v okamžiku, kdy jsem zjistil, že mne nebude zkoušet Senta Radvanová, ale obvykle náročnější doktorka Marta Doláková, pozdější profesorka Knappová. Jako otázku jsem si „vytáhnul“ jakousi teoretickou jemňůstku, která zajímala spíš examinátorku než mne. O zdání vědecké hloubky jsem usiloval tím, že jsem mluvil zvláště učeně a používal latinské termíny, ne vždy ve správném významu. Zkoušející nad tím podrážděně odfrkávala a já si párkrát pomyslel, že mne musí vyhodit. Nakonec z toho byla „dvojka“. Až nepřiměřeně mne mrzela, i když neovlivnila prospěchové stipendium. Měla však obecnější efekty pedagogického rázu. Poznám jsem, že dávat přednost potěšení před povinností, může poškodit nejen plnění povinnosti, ale i kazit samo potěšení. Jako učitel práv jsem pak byl při zkouškách nevrly na studenty, kteří se snažili pseudovědecky blábolit.

Po nějakém čase sebevčítek jsem byl s vlastním zkouškovým výsledkem smířen hlavně proto, že kolegové z ročníku mne začali „více brát“. Takto poučen jsem v letním semestru třetího ročníku celkem stoicky přijal stejnou „horší“ známku i ze správního práva.

Své pocity ze zkoušek na pražské fakultě jsem si připomínal, když jsem se sám stal examinátorem. V prvním období svého pedagogického působení jsem se někdy v noci budil a trápil se představou, že jsem v tom či onom případě nebyl dostatečně spravedlivý. Na některé z takových pochyb vzpomínám dodnes. Zkoušel jsem dvojčata a jednomu z těch kluků dal „jedničku“ a druhému možná dost přísně nadělil „dvojku“. Jeho smutný pohled mne pak pronásledoval v oněch nočních okamžicích. Dokázal jsem si dodatečně vysvětlit pocity takto „postiženého“; mám totiž bratry dvojčata. Brzy však jsem při svém učitelském a zkouškovém působení dospěl k jisté profesionální otrlosti. Raněné city těch, kdo se cítili na lepší známku, jsem občas preventivně tišil úvodním prohlášením: „Absolutní spravedlnost není z tohoto světa.“ Někdy jsem oficiální klasifikační stupeň zjemnil dodatečnými slovy – například ve formulaci: „Máte dobrou, hodnou svého jména.“

*

Významným oborem přednášeným a zkoušeným ve čtvrtém ročníku bylo občanské právo procesní. Tuto druhou větev civilistiky reprezentoval profesor František Štajgr, jeden čas

i děkan fakulty. Vnímal jsem ho jako jedince vždy pečlivě oblečeného a působícího velmi seriózně, i když poněkud zasmušile. Mluvil také ztichlým hlasem. Na jeho přednáškách v největší z poslucháren na pražské fakultě se nás scházelo něco kolem deseti posluchačů. Nebylo mi samotnému jasné, proč na přednášky chodím, jestli z pýle a pomyslení na prospěchové stipendium, ze zvyku nebo z úcty či dokonce z jakéhosi soucitu k profesoru Štajgroví. Ten se ale účastí či neúčastí na svých přednáškách nijak nevzrušoval, alespoň ne zjevně. Vždy přišel v přesnou dobu a ve stanovený čas přednášku skončil. Abych byl spravedlivý, neplatilo pro něj, co se říkalo o profesoru z jiné generace, který prý přednášku uzavřel třeba v polovině věty a větu dokončil na začátku příští přednášky.

Za podstatné pro právnické vzdělání studentů jsem považoval skutečnost, že profesor Štajgr napsal důkladnou a přehlednou učebnici občanského procesního práva. Z ní jsme se mohli naučit základy tohoto oboru teoreticky náročného a prakticky užitečného. Ostatně z pedagogické teorie jsem se poučil, že přednášky jsou nejméně účinný způsob předávání informací. Postačí, když si z nich posluchači odnesou některé klíčové momenty (například v podobě zajímavých příkladů) a systematické poznatky naleznou v dobré učebnici.

Profesor Štajgr měl také jako vedoucí katedry kvalitně obsazený obor. Pozdější profesor a děkan Plundr přednášel i zkoušel předmět „organizace soudů a prokuratury“. Zvláštní vzpomínky na jeho pedagogické působení nemám, zůstal mi jen pocit, že šlo o solidního vysokoškolského učitele. Semináře vedli i někteří bývalí či tehdy i současní soudci (jejich poznatky z pracovního působení byly velmi podnětné) a z mladších učitelů Zdeněk Česka. Ten přednesl pečlivě připravený výklad o tehdejší arbitrážním řízení, který jsem ocenil při pozdější činnosti podnikového právníka. K studentům se choval vstřícně a zároveň s povinným akademickým odstupem.

Po odchodu z akademického světa se úspěšně uplatnil v advokacii. Jeho důstojné profesionální chování jsem po létech ocenil, když v rozhodčím řízení zastupoval spornou stranu a sám jsem byl jedním z rozhodců.

*

Od čtvrtého ročníku studia se mi také naskytla další vzdělávací příležitost. Na fakultě tehdy byla zřízena mezinárodněprávní specializace, která poskytovala cosi navíc k předmětům běžného právnického studia. Zájemci o rozšířené vzdělání museli složit vstupní zkoušku. Na tu jsem se o prázdninách připravoval tak vehementně, až mě otec krotil slovy: „Už toho nech, když budou chtít, tak tě přijmou, a když nebudou chtít, nepřijmou.“ Opět jednou měl pravdu. Zkouška netrvala dlouho a připadala mi jako formální. Předmět zajišťovala katedra mezinárodního práva. Na mladší učitele, tehdy ještě asistenty této katedry, si většinou vzpomínám spíš jen podle jejich jmen či přezdívek. Odborník na mořské právo Miroslav Potočný, který na fakultu přešel z Brna, byl posluchači titulován jako „Mořský, říční, potočný“; Čestmíru Čepelkovi se říkalo Gilletti. K studentům

a studentkám měl tehdy nejbliž Josef Pokštefl, který zůstal, jestli si dobře vzpomínám, bez přezdívky stejně jako asistent Michael Milde. Ten učil mezinárodní právo soukromé a jako všichni dobří kantoři občas překročil hranice svého oboru. Pamatuji si, jak nám vykládal případ z americké právní praxe. Automobilista, který porušil dopravní předpisy, mohl zranit poměrně známou filmovou herečku. Fyzickou újmu jí nezpůsobil, ona však žalovala pro nehmotnou újmu, kterou vyjádřila jako „ztrátu úsměvu“. Milde pak výrazně slovy i gesty předvedl spor advokátů o to, zda herečka měla, či nikdy neměla zvláštní a jen pro ni charakteristický úsměv, zda o takový úsměv byla, či nebyla připravena vinou řidiče, zda to omezilo nebo naopak rozšířilo její pracovní a výdělkové příležitosti. Žalující straně pak byla přiznána náhrada nehmotné újmy, byť v sumě menší, než jaké se herečka dožadovala. Nebylo tehdy zřejmé, zda Milde nám takto chtěl naznačit podivnosti amerického soudnictví či rozvinout naše právníkové myšlení, popřípadě předvést všestrannost svých talentů. Později emigroval, žil v Kanadě, stal se tam oblíbeným vysokoškolským profesorem a významným funkcionářem v mezinárodní organizaci pro civilní letectví. Jeho příklad se „ztrátou úsměvu“ jsem pak použil ve vlastní autorské i pedagogické činnosti.

Oba profesori na katedře mezinárodního práva byli velmi inspirativní jedinci. Mezinárodní právo soukromé učil Rudolf Bystrický, bývalý velvyslanec ve Velké Británii, muž elegantní svým zjevem, ústním projevem i gestikulací. Svůj obor označil za cosi jako „právníkové šachy“ a jejich pravidla vykládal systematicky, i když s rozumným zjednodušením. Z jiného „kantorského těsta“ byl profesor mezinárodního práva veřejného Vladimír Outrata, bývalý velvyslanec ve Spojených státech. Zjev měl méně uhlažený a řekl bych, že byl spíš umělecky založený. Takový dojem jsem si potvrdil, když jsem mu jednou měl cosi z knihovny přinést do jeho bytu a ohromila mne tam spousta knih porůznu rozložených. (Mimochodem jeho manželka překládala z angličtiny beletrii, myslím že především detektivky.)

Způsob, jakým profesor Outrata konal přednášky a vedl semináře ve speciálním kursu, byl nepřilíš systematický. Byl však spoluautorem přehledné učebnice a také jeho příležitostné články (pamatuji si na stat' o právní problematice Suezského průplavu) byly z více ohledů podnětné. Z jeho semináře o diplomatické a konzulární praxi (to byla součást speciálního výukového programu) si pamatuji několik postřehů a příhod. Byly mi užitečné v osobním i profesionálním životě, byť jsem se diplomacii nikdy nevěnoval. Profesor Outrata nám například vysvětloval tři základní diplomatovy úkoly – chránit (rozuměj chránit zájmy vlastního státu a jeho občanů), vyjednávat a pozorovat. Jak sporný může být úkol posléze uvedený, naznačil následujícím příkladem: „Představte si, že diplomat jde po ulici ve státě svého poslání a na chodníku náhodně spatří jakýsi dokument. Zvedne ho a zjistí, že je označen jako přísně tajný. Neodvrátí pak od něj zrak, neřekne si: ‚To přece nemohu.‘ Zjistí jeho obsah a pokud jej vyhodnotí jako relevantní pro vlastní zemi, diskrétně o něm informuje své ministerstvo zahraničí.“

Profesor Outrata nám také vyprávěl, jak nezkušený pracovník diplomatického protokolu plánoval program pro zahraničního státníka a opomněl, že i vynikající osobnosti veřejného zájmu mají běžné fyziologické potřeby. Mohl tak státníkovi způsobit nemalé komplikace; možná i potíže zdravotní či dokonce smrt. Pro každou veřejně činnou osobu a pro budoucí učitele zvláště byla poučná další Outratova historka. Při státní recepci prý diplomat použil toaletu a teprve u stolu si povšimnul, že nechal otevřený poklopec u kalhot. Snažil se ho pak dodatečně zapnout pod deskou stolu. Při takové manipulaci si přiskřípnul kravatu do zipu od kalhot. Když pak měl povstat k přípitku, učinil to ve sklopené poloze. Na příkladech profesora Outraty jsem si zvláště uvědomil, že dobrý učitel přednáší a píše nejen o svém speciálním oboru, ale jeho prostřednictvím do určité míry učí o životě vůbec.

Jisté obecnější poučení mi přinesla i další historka, kterou znám z doslechu. Profesor Outrata se jednou vyřítil z pracovny asistentů, mezi prsty napřažené ruky držel součást intimního dámského prádla a zvolal: „Toto jsem našel mezi prameny mezinárodního práva veřejného.“ Prý měl i dodat: „Jistá souvislost by tu ovšem byla.“ I o této epizodě, součásti již zmiňovaného fakultní folklóru, možná platí, že vyprávěné historky nemusejí být ve všem všudy pravdivé, hlavně aby byly zajímavé.

Ze seminářů s profesorem Outratou jsem si odnesl poučení mnohem závažnější a také prakticky potřebná. Myslím tím především jeho postřeh, že malé státy nemohou samy o sobě vyhlásit neutralitu, pokud ta není garantována velmocemi. Z obecnějších myšlenek profesora Outraty si pamatuji i na jeho zdůrazněný a opakovaně použitý výrok: „Přílišná horlivost škodí.“ Někdy jsem se jím měl více řídit.

Kantorsky horlivý nebyl profesor Vladimír Kadlec, později jeden z dočasných ministrů školství. V indexu mám od něj zápočet z předmětu mezinárodní obchod. Určitě vím, že v naší skupince „mezinárodníků“ měl jedinou přednášku či seminář. Povídal si s námi mimo mnohé jiné i o problematice směnných kursů. V této souvislosti se zmínil o tom, že měl kdysi možnost přivést si ze zahraničního pobytu nepřihlášené valuty a vzhledem k tehdejší kurzové relaci uskutečnit ekonomicky velmi výhodnou transakci. Uvažoval prý, že bankovky převezve v botách, ale nakonec se mu takový postup jevil jako příliš riskantní a od svého úmyslu prý upustil. Dodnes nevím, zda to bylo poučení návodné, či odstrašující.

Téměř nic si nepamatuji ze zemědělskodruštevního práva, které nás učil profesor Valer Fábry, také na fakultu odsunutý z vyšší státní funkce. Předával nám mimo jiné pomíjivé poznatky o tom, jaká byla v jednotných zemědělských družstvech přípustná výměra záhumenků a kolik domácího zvířectva mohl záhumenkář chovat. Možná šlo o něco podobného, jako jsou balastní látky v jídlech, které umožňují lépe strávit výživnější součásti pokrmů.

Z učitelů ve čtvrtém ročníku studia si vybavuji také tehdejšího asistenta Igora Tomeše z katedry pracovního práva, který zajímavě vedl semináře a s úspěchem se snažil o přátelský vztah ke studentům. O vedoucím jeho katedry šířili studenti i někteří učitelé veršovánku: „Docent Witz neví nic.“ Dodatečně se mi taková charakteristika nezdá úplně spravedlivá. Jak už je to běžné ve verších, možná se uplatnil zvláštní druh obsahové poetické licence: skutečnost byla přizpůsobena tak, aby se vyhovělo požadavkům rýmu.

*

V pátém ročníku bylo velice zajímavé i poučné státní právo kapitalistických zemí. Přednášel a skripta napsal Vladimír Klokočka, pozdější profesor a kratší čas i děkan právnické fakulty v Brně a také ústavní soudce. V jeho učební pomůcce bylo pár úvodních stránek, kde byly obsaženy „povinné ideologické výhrady“ a pak následoval korektní popis ústavněprávního uspořádání v demokratických státech. Jako studenti jsme snadno vytušili, že součástí zkouškového procesu nebudou ony úvodní stránky. Byl to instrukтивní návod i pro mé odborné práce a pedagogické počínání v určitém období. Zmíněnou učební pomůcku jsem si připomenul počátkem devadesátých let, když jsem již jako učitel brněnské právnické fakulty stážoval v mnichovském institutu Maxe Plancka. Měli tam už tehdy specialistu na Čínu a v jeho pracovně se nacházela i v Číně vydaná a v angličtině napsaná publikace o reklamě. Ta také obsahovala úvodní „ideologické ohrazení“, které se distancovalo od reklamních praktik v kapitalistické cizině, načež následoval detailní popis takových praktik.

S dalším předmětem v pátém ročníku, bylo jím účetnictví, jsem měl jistou osobnější zkušenost. Přednášející (jméno si nevybavuji a z podpisu v indexu jsem vyluštil jen Ing. Dr.) nepřednášel vůbec suše, jak by se podle jeho předmětu dalo soudit. Skripta zvláště napsaná pro právníky měl jen v rukopise a mně připadl úkol (možná jeden z případů mé zbytečné horlivosti), abych zajistil přepis a rozmnožení těch skript. Ani se nepamatuji, jak vůbec se mi to podařilo ve stanoveném čase zvládnout. V textu této provizorní studijní pomůcky zůstalo několik překlepů, například místo „rozvahová tabulka“ tam bylo napsáno „rozvahová talveka“, což docela působilo jako odborný termín. Když pak zvláště dobře připravení studenti si při zkoušce vytáhli otázku „rozvahová tabulka“, byli na rozpacích, o co se vlastně jedná. Rozumný pedagog se brzy dopátral, v čem je problém. Nijak zvláště mi pak nevyčínil a zejména nezneužil ten překlep. Lísteček se zkouškovou otázkou z účetnictví obsahoval napříště text: „Rozvahová talveka (správně tabulka)“. To byl příkladný přístup učitele, který si váží svého oboru, má dobrý vztah ke studentům a nechce je při zkoušce nasytit.

Na soubornou závěrečnou zkoušku z mezinárodněprávní specializace jsem se připravoval neobvyklým způsobem. Vedle povinné literatury mi náhoda přihrála románovou ságu „Konec světa – Lanny Budd“, kterou napsal Upton Sinclair. Český překlad tohoto díla mi prodala dáma z „lepších kruhů“, která se po smrti manžela ocitla ve finanční tísní. Román byl pro mne literárně zajímavý a i studijně užitečný, neboť v něm autor

líčil světové dějiny v období kolem první světové války. Dlouhé měsíce jsem si v té řadě svazků četl a zapisoval zajímavé postřehy i formulace, občas uváděné i v některém ze světových jazyků, jako například „fait accompli“. Jeden z poznatků nevšedně formulovaných se týkal i reparací po první světové válce, které měly být uloženy Německu. Představitel Francie Clemenceau, když hodlal vyjádřit podstatu sporných názorů, prý řekl: „Jedni chtějí krávu dojit a druzí zabít.“ Jiná náhoda pak tomu chtěla, že jsem si z dějin diplomacie „vytáhnul“ otázku „reparace po první světové válce“. Zmíněnou myšlenku jsem použil a dodnes si vybavuji, jak na mne profesori Bystrický i Outrata pohlédli překvapeným, vlídným úsměvem a pak už neměli další otázky.

Na závěrečnou zkoušku z občanského práva hmotného a procesního jsem se připravil důkladně, protože to byly obory, které mě bavily. Když profesor Štajgr vyhlašoval jejich výsledky, posteskl si na celkovou úroveň znalostí. Dodal však, že alespoň já jsem – jak se obrazně vyjádřil – „zachránil čest praporu“. Cynik by řekl, že se mi vyplatila pravidelná účast na přednáškách profesora Štajgra; samotnému mi cosi takového přišlo na mysl.

Protože jsem při přípravě na závěrečnou zkoušku věnoval menší pozornost trestnímu a správnímu právu, nemrzely mne „dvojky“ z těchto oborů. Uznával jsem je za spravedlivé. Napadlo mne sice, že by „červený diplom“ způsobil radost rodičům, ale takové pomyslení jsem zahnal úvahou: „Alespoň mi nikdo nebude závidět a taková či onaká ‚barva‘ diplomu nebude významná pro mou budoucnost.“

*

O mém příštím pracovním uplatnění bylo rozhodováno v tehdejší umísťenkovém řízení. Jednoho dne si mne zavolala kádrová referentka fakulty a vlídně se mne zeptala, o jaký druh místa bych měl zájem. Protože otec mi tehdy nedoporučoval ani soud ani prokuraturu a silně pochyboval o mé možnosti působit v diplomacii, vyhrkl jsem bez velkého rozmýšlení: „V advokacii.“ Referentka shovívavě opáčila: „Tam by vás byla škoda...“ Nabídla mi místo v právním odboru plzeňské „Škodovky“ (tehdy „Závodech V. I. Lenina“) s tím, že i tam uplatním poznatky z mezinárodněprávní specializace. Dodala, že věc již je předjednána s vedoucím právního odboru, který se byl seznámit s nabídkou absolventů. Přijal jsem to jako „fait accompli“, již rozhodnutou věc. Otec pak byl velmi spokojen s takovým umístěním a řekl, že práce ve významném ekonomickém subjektu je tím nejlepším, co mne tehdy po škole mohlo potkat.

Měl pravdu. V právním odboru „Škodovky“ byla skupina „prvorepublikových“ zdatných právníků, kteří mi ochotně předávali poznatky o právnickém řemesle. Po několika rocích v zaměstnání jsem své pracovní zkušenosti začal využívat i v odborné publicistice.² V roce 1968 mi v nakladatelství Orbis vydali knížku „Podnikový právník“. Do jednoho

² Uveřejnil jsem například články „Podnikový právník a podnikové zájmy“ (*Právník*, 1965, č. 1); Jak upravit úkoly a postavení podnikových právníků (*Arbitrážní praxe*, 1965, č. 3); Jaké vzdělání pro podnikového právníka? (*Socialistická zákonnost*, 1965, č. 4).

z jejích výtisků jsem připsal věnování určené „tiché společnosti na této práci“. Mínil jsem tím manželku, která také byla jedním z celoživotních zisků mé umístěnky do Plzně. Zmíněné autorské činnosti se povšimli i v Ústavu státu a práva akademie věd a byla mi naznačena možnost, abych jako externista usiloval o tehdejší titul kandidáta právních věd. Tuto nabídku jsem bez váhání přijal a v roce 1970 dokončil a později obhájil disertační práci na téma „Životní úroveň a občanskoprávní závazky“.

Zároveň jsem dále publikoval a v roce 1972 mi v Orbisu vyšla knížka „Jak uzavírat hospodářské smlouvy“. V ní jsem charakterizoval různé typy podnikových pracovníků a použil například označení „Právní mystik“ či „Právní sadista“, jak mne k tomu inspirovala manželka, povoláním lékařka v oboru psychiatrie a sexuologie. Působením v hospodářské praxi a publikováním postřehů z ní jsem si vytvořil nejen jisté odborné renomé, ale získal i zásobárnu poznatků a příkladů, které se daly dobře využít v pedagogické činnosti.

V té době mi přišla nabídka učitelského místa na právnické fakultě v Brně. Tentokrát nebyla má reakce okamžitá. Dost dlouho jsem váhal. Ve „Škodovce“ jsem měl slušně placené a možná i perspektivní místo. V Plzni jsme již byli zabydleni (včetně tehdejšího „luxusu“ jakým byla zahrádka a chatka u blízkého rybníka); také dočasné odloučení a přesun s třemi malými dětmi se jevily jako náročné. Psal jsem si rozhodovací tabulky a pod hesly „ano“ – „ne“ postupně doplňoval či škrtnal určité argumenty. Ty jsem pak zjednodušil na jedinou otázku: „Co by mne víc bavilo?“ Odpověď na ni pak byla dost jednoznačná a podpořila mne v ní i manželka, v jejíž rodině bylo povícero vědeckých pracovníků i učitelů na všech stupních vzdělávací soustavy. Věděli jsme oba, že pedagogická i vědecká činnost mne bude zajímat. Předpokládali jsme také, že se mi podaří nalézt dobrý vztah ke studentům. Není již na mně, abych hodnotil, zda a jak se takový předpoklad naplnil. Nikdy jsme však s manželkou svého rozhodnutí nelitovali.

POKYNY PRO AUTORY

Pravidla rubrik

Články

Recenzováno

Doporučený rozsah 20–60 normostran.

V rubrice se uveřejňují původní, dosud nepublikované,¹ odborné texty v oboru práva. Stati jsou adresovány primárně vědecké komunitě. Text musí dané téma uchopit komplexně. Nejsou vhodné příspěvky s názvy typu „vybrané problémy ...“ či „několik poznámek k ...“ s výjimkou případů, kdy se příspěvek týká zcela nového a zatím nezpracovaného právního jevu, kde komplexní přístup v takto raném stadiu zatím není možný. Vhodnější je zvolit užší téma a uceleně ho zpracovat. Texty musí reflektovat probíhající odbornou diskusi k danému tématu i relevantní judikaturu. Pokud je to s ohledem na téma rukopisu vhodné, měl by jeho autor uvést srovnání alespoň s vybranými zeměmi EU. Rukopis musí obsahovat nové myšlenky, na které budou moci navazovat další autoři. Je vhodné předem konzultovat s editorem, zda je zamýšlené téma a metoda zpracování příspěvku vhodná z hlediska zaměření časopisu.

Doktorandské a studentské příspěvky

Recenzováno

Doporučený rozsah 15–30 normostran.

V rubrice se uveřejňují statě vycházející z disertačních, diplomových a dalších prací autorů. Spolu s rukopisem musí autor doložit doporučující stanovisko svého školitele nebo profesora či docenta v příslušném oboru. Pro obsah textů platí shodné zásady jako pro rubriku Články.

Aktuality pro právní praxi

Recenzováno

Doporučený rozsah 10–20 normostran.

Rubrika je určena pro dosud nepublikované přehledové články, které jsou věnovány aktuálním a diskutovaným otázkám legislativy a judikatury. Článek však musí představovat

¹ Na újmu není předchozí publikace rukopisu v rámci fakultní edice Working papers.
<http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/>

přínos i pro vědeckou komunitu. Nelze publikovat texty, které budou obsahovat pouhé anotace judikátů či shrnutí nově přijaté právní úpravy bez podrobnějšího komentáře a autorem zaujatého stanoviska.

Recenze a anotace

Nerecenzováno

Doporučený rozsah 3–5 normostran.

Každá recenze musí obsahovat úplnou bibliografickou citaci recenzované publikace, jméno recenzenta a informace o něm (profesní působení, kontaktní e-mail). Smyslem recenzí a anotací je nejen informovat čtenáře časopisu o nově vydaných vědeckých publikacích v oboru práva, ale především přinést vlastní recenzentovo kritické zhodnocení, argumentaci a polemiku s autorem. Recenzované publikace nemají být starší tři let (posuzováno od okamžiku publikace recenze). Nebudou publikovány recenze na publikace učebnicového charakteru, sborníky či příručky pro právní praxi.

Je vhodné předem konzultovat s editorem výběr publikace, kterou zamýšlíte recenzovat.

Zprávy z vědeckého života

Nerecenzováno

Doporučený rozsah 3–5 normostran.

Záměrem zprávy z vědeckého života je zpravidla informovat čtenáře časopisu o uskutečněné odborné akci v oboru práva. Zprávy je třeba zasílat co nejdříve po uskutečnění akce. Je vhodné předem konzultovat s editorem, ve kterém čísle přichází publikace zprávy v úvahu, a kdy budou uzavírány podklady pro toto číslo.

Obecná pravidla

- Rukopis musí být psán v češtině, slovenštině nebo angličtině.
- Každý rukopis musí obsahovat jméno autora, údaje o jeho profesním působení, e-mailový kontakt na autora.
- Rukopisy zasílané do recenzovaných rubrik musí vždy obsahovat anotaci a klíčová slova v angličtině. V případě, že je samotný rukopis psán česky či slovensky, musí obsahovat též klíčová slova a anotaci v jazyku rukopisu.

Citační standard

ISO-690

Příklad citace knihy:

FILIP, Jan a Jan SVATONĚ. *Státověda*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 400 s. ISBN 978-807-3576-851.

Příklad citace příspěvku ve sborníku:

OVESNÝ, Pavel a Jan NOVÁK. Finanční správa – součást realizace finančního práva. In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 227–234. ISBN 978-80-210-4733-4.

Příklad citace odborného článku v tištěném časopise:

FILIP, Jan a Vojtěch ŠIMÍČEK. K některým otázkám členství v politických stranách po novelizaci. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1995, roč. 3, č. 1, s. 109–119.

Příklad citace elektronického článku:

GODERIS, Benedikt a Míla VERSTEEG. The Transnational Origins of Constitutions: Evidence From a New Global Data Set On Constitutional Rights. *CentER Discussion Paper* [online]. 2013, č. 010 [cit. 3. 5. 2014]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2216582

Příklad citace soudního rozhodnutí:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4272/2009.

Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 6. října 2009, *Komise Evropských společenství proti Belgickému království*, věc C-6/09. In: *Sbírka rozhodnutí*. 2009, s. I-00165.

Odkazy na prameny

Na veškeré prameny je třeba odkazovat **průběžně** v poznámkách pod čarou. Seznam pramenů na konci rukopisu se **neuvádí**. Odkazy v poznámkách pod čarou musí být úplné, aby bylo možno zdroj podle takového odkazu identifikovat. Pokud autor do rukopisu zahrne seznam pramenů na konci rukopisu, bude takový seznam redakcí vymazán.

Původnost rukopisu

Rukopisy nabízené k publikaci musí být původní, dosud neuveřejněné. Na překážku není předchozí publikace pracovní verze rukopisu ve fakultní edici working papers.²

Recenzní řízení

Časopis pro právní vědu a praxi je recenzovaný vědecký časopis. Zaslané rukopisy jsou anonymně posuzovány minimálně dvěma nezávislými recenzenty a konečné rozhodnutí o publikaci je v kompetenci redakční rady. Orientační doba recenzí jsou tři měsíce. Bližší informace podá na požádání redakce.

² [Http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/](http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/)

JOURNAL GUIDELINES

Types of Submissions and Journal Policies

Articles

Peer-reviewed

Recommended length is from 20 to 60 pages.

Any article submitted to this section must be an original work, not yet published¹ academic text in the field of law and legal practice. Legal texts – articles, are primarily addressed to the scientific and academic community. Articles must grasp the researched topic completely. We do not recommend article with titles such as „selected issues...“ or „a few remarks about...“; except in cases where the topic relates to an entirely new and not yet published legal area; therefore, a comprehensive approach at such an early stage is not possible. Thus, it is preferable to choose a narrower topic and research it comprehensively. All texts must reflect ongoing discussion on the topic and relevant case law. If it is possible with regards to the content of the article, the topic must be compared with at least some selected EU Member States. The article must contain new ideas, which can be further followed and further developed by other authors.

It is advisable to consult in advance the topic and methods of the article with the editor; whether it is a suitable topic with regards to the focus of the journal.

Doctoral and Students Articles

Peer-reviewed

Recommended length is from 15 to 30 pages.

In this section, texts based on dissertations, diploma theses and other original student works are published. Along with the text, the author must submit a recommendation from his/her supervisor (associate professor/docent or professor) in the relevant field. For articles in this section, same rules as for Articles (see above) apply.

News from Legal Practice

Peer-reviewed

Recommended length is from 10 to 20 pages.

¹ Previous publication in the Working papers series is not a problem. For more information on the Working papers series, see <http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/>

In this section, only unpublished and original contributions on current issues of legislation and case law will be published. Texts, however, must contain new information for legal and scientific community. Articles containing only annotations of case law or summaries on newly adopted legislation without any further comments and author's original opinions will not be published.

Reviews and Annotations

Not reviewed

Recommended length is from 3 to 5 pages.

Each review shall contain full biographic citation of the reviewed publication, reviewer's name and his/her affiliation (profession, contact e-mail). The purpose of the reviews and annotations is not only to inform readers of the journal about recently published legal scientific monographs, but also to present reviewer's own critical evaluation of the reviewed text, his argumentation or controversy with the author's views and conclusions. Reviewed books must not be older than three years (the relevant date is the publication date). Reviews of textbooks, manuals, conference proceedings or manuals for legal practice will not be published.

It is advisable to consult in the advance with the editor the publication you intend to review.

News and Reports from Scientific Life

Not reviewed

Recommended length is from 3 to 5 pages.

The intention of the news and reports from the scientific life is to inform readers of the journal about current events in the field of law. The news and reports should be sent as soon as possible after the relevant event has occurred. It is advisable to consult in advance with the editor, in which issues the news and report could be published and when the due date for the relevant issue is.

Author Guidelines

- Each text must be submitted in Czech, Slovak or English.
- Each text must contain name of the author, his/her affiliation (profession) and e-mail contact.

- Texts sent to the reviewed section must always include abstract and keywords in English. In case that the manuscript is written in Czech or Slovak language, it must also contain abstract and keywords in the language of the text.

Citation standard

ISO-690

Structure of citations – examples:

Books

FILIP, Jan and Jan SVATONĚ. *Státověda*. 5. ed. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 400 p. ISBN 978-807-3576-851.

Contribution in conference proceedings

OVESNÝ, Pavel and Jan NOVÁK. Finanční správa – součást realizace finančního práva. In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, pp. 227–234. ISBN 978-80-210-4733-4.

Article in printed journal

FILIP, Jan and Vojtěch ŠIMÍČEK. K některým otázkám členství v politických stranách po novelizaci. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1995, Vol. 3, no. 1, pp. 109–119.

Electronic article

GODERIS, Benedikt and Mila VERSTEEG. The Transnational Origins of Constitutions: Evidence From a New Global Data Set On Constitutional Rights. *CentER Discussion Paper* [online]. 2013, no. 010 [cit. 3. 5. 2014]. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2216582

Case law

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4272/2009.

Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 6. října 2009, *Komise Evropských společenství proti Belgickému království*, věc C-6/09. In: *Sbírka rozhodnutí*. 2009, p. I-00165.

Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 6 October 2009, *Commission of the European Communities v. Kingdom of Belgium*, case C-6/09. In: *OJ – C*. 2009, p. I-00165.

All sources must be referenced continuously in footnotes. Do not enclose list of sources at the end of the text, otherwise it will be deleted. Footnote references must be complete in order to be able to identify the relevant source.

Originality of the text

Any texts submitted to the Journal must be original works. Previous publication of draft of the manuscript in the Working papers edition at the Faculty of Law is acceptable.²

Review Process

Journal of Jurisprudence and Legal Practice is a peer-reviewed scientific journal. Submitted texts are reviewed anonymously by two independent reviewers. The final decision about publication is in the competence of the Editorial Board. Estimated length of the review process is three months. Further information may be requested from the editors.

² [Http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/](http://workingpapers.law.muni.cz/content/cs/)